

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**ANTİK KAYNAKLAR VE GÜNCEL ÇALIŞMALAR
IŞIĞINDA SARMATLAR - İSKİTLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Umut BADAĞOĞLU

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ahmet ALTUNGÖK

Bilecik, 2018
10164184

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ANTİK KAYNAKLAR VE GÜNCEL ÇALIŞMALAR
İŞİĞİNDA SARMATLAR - İSKİTLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Umut BADAĞOĞLU

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ahmet ALTUNGÖK

Bilecik, 2016
10164184

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
JÜRİ ONAY FORMU

BŞEÜ-KAYSIS Belge No	DFR-172
İlk Yayın Tarihi/Sayısı	03.01.2017 / 28
Revizyon Tarihi	
Revizyon No'su	00
Toplam Sayfa	1

Öğrencinin Adı Soyadı: Umut BADAĞOĞLU
Anabilim Dalı: Tarih
Programı: Yüksek Lisans
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet Altunçök
Tezin Özgün Adı: Antik Kaynaklar ve Güncel Çalışmalar Işığında Sarmatlar - İskitler
Tezin İngilizce Adı: Sarmatians - Scythians in The Light of Antique Sources and Actual Works

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 27. / 07. / 2018

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet Altunçök

İmza
A. Altunçök

Üye: Prof. Dr. Abdülhakik Bakır

Bakır

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Recep Yaşar

Recep Yaşar

Üye: .....

Üye: .....

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ..... / ..... / 20.... tarih ve ..... / ..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BEYAN

“Antik Kaynaklar ve Güncel Çalışmalar Işığında Sarmatlar - İskitler” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın amacı daha önce incelenmiş olan Sarmat milleti ile ilgili antik ve modern kaynakları kullanarak daha önce Türkiye’de yayınlanmamış olan yeni bilgileri ortaya koymak ve tez yazarına ait olan yeni kuramları dile getirerek Sarmat milletinin tartışmalı geçmişine ışık tutmaya çalışmaktır. Bana bu bahsi geçen tez yazımı hususunda gerek maddi gerek ise manevi her türlü desteklerini benden esirgemeyen aileme, tez yazımı sırasında ve akademik eğitimimde bana yol gösterip, ışık tutan ve eğitim veren sayın Doç. Dr. Ahmet ALTUNGÖK hocama ve yüksek lisansta bana eğitim veren sayın Prof. Dr. Abdulhalik BAKIR hocama teşekkür etmekteyim.

ÖZET

Bu çalışmada incelenen konu Sarmatlar adlı millettir. Sarmatlar ve onların kolları milattan önce ve milattan sonraki dönemlerde yaşamışlardır. Bu millete ait genel bilgiler antik kaynaklardan gelmektedir, buna rağmen Sarmatlar kendilerine ait neredeyse hiç yazılı eser bırakmamışlardır. Bu sebepten dolayıdır ki onların dil, kültür ve kökenleri hep tartışılmalıdır. Bu milletin neredeyse hiç yazılı eser bırakmamasından dolayı onların birçok yönünü aydınlayabilecek yöntemler ve bulgular genellikle arkeolojik bulgular ve modern araştırmalardır. Klasik kaynaklar da Sarmatlar hakkında bize bilgi vermektedirler ki onların verdikleri bu bilgiler bize Sarmatlar'ın kökenlerini aydınlatma konusunda önemli ölçüde fayda sağlamıştır. Bu çalışma yukarıda bahsi geçen antik kaynakların, klasik kaynakların ve modern araştırmalar gerekli görüldüğünde tercümesi yapılarak, diğer durumlarda Türkçe yazılmış eserler de kullanılarak incelenmiştir. Yurt içinde ve dahi yurt dışında Sarmatlar'ı konu alan araştırmalar yapılmıştır, bunun farkındalığında olarak bu tez çalışılmış ve yurt içinde daha önce yayınlanmamış olan bilgiler bulunup bu çalışmada yazılmıştır. Bunun yanı sıra Sarmatlar'ın kökenlerini aydınlayabileceği düşünülen kuramlar, çıkarımlar ve bulgular yine çalışmada yer almaktadır. Bu çalışmada, birinci bölümde antik kaynakların verdiği bilgiler aktarılmış, ikinci bölümde ise modern çalışmaların verdiği bilgiler okuyucuya sunulduktan sonra antik kaynaklardaki ve modern çalışmalardaki bilgiler harmanlanarak ortaya objektif olarak incelenmiş bir şekilde Sarmatlar'ın kökenlerine dair bulgular yazılmıştır. Başlıklar içerisinde bulgular ve çıkarımlar okuyucuya aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sarmatlar, İskitler, Massagetler, Sakalar, Ön-Türkler.

ABSTRACT

The subject that researched in that thesis is people called Sarmatians. Sarmatians and the tribes that belongs to them had lived in B.C and Anno Domini (after Christ). General Informatians that belongs to this nation comes from antic sources, nevertheless Sarmatians did not leave any written sources that belongs to them. For this reason their language, culture and origins has been debated. Since this nation did not leave any written sources the methods and materials that canshed light on the subject are archaeological materials and modern researches. Classical sources also gives us infromation about Sarmatians and so those informatians they give us very importantly helpful to shedding light on the origins of the Sarmatians. This thesis researched with usage of antic sources, classical sources and modern researches as mentioned above and translated by the author of thesis when its necessary otherwise used Turkish sources. Researches have done on Sarmatians inside and also outside of Turkey, knowing that this thesis researched the informations that never published in Turkey before and written in this thesis. Beside those, theories, inferences and discoveries that can shed light on origins of Sarmatians belongs to author of the thesis also featured in that thesis. Informations of antic sources featured in first chapter of this thesis, in second chapter after giving information of modern researches, results of objectively examined informations of antic sources and modern researches about origins of Sarmatians are displayed. In following title discoveries and inferences that belongs to author presented to readers.

Keywords: Sarmatians, Scythians, Massagetae, Saka, Proto-Turks.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK ÇAĞ KAYNAKLARINDA SARMATLAR

1. ANTİK ÇAĞ KAYNAKLARINDA SARMATLAR	5
1.1 HERODOT'UN HİSTORİASINDA İSKİT KAVİMLERİ	5
1.2 STRABON'UN GEOGRAPHİKASINDA İSKİT KAVİMLERİ	20
1.3 AMMIANUS MARCELLINUS'UN RES GESTA'SINDA İSKİT KAVİMLERİ	24
1.4 DIODORUS OF SICILY'İN GÖZÜYLE İSKİT KAVİMLERİ	28
1.5 BAZI ANTİK KAYNAKLARDA İSKİT KAVİMLERİ	29
1.6 THE NATURAL HISTORY OF PLİNY'DE İSKİT VE SARMATLAR	32
1.7 THE ANNALS OF TACİTUS'A GÖRE İSKİT KAVİMLERİ	34
1.8 QUİNTUS CURTİUS HİS HISTORY OF THE WARS OF ALEXANDER'A GÖRE İSKİT VE SARMATLAR	36
1.9 QUİNTUS CURTİUS'UN BÜYÜK İSKENDER'İN HÜKÜMDARLIK VE YAŞAM TARİHİNE GÖRE İSKİT KAVİMLERİ	36
1.10 LUCİAN TARİHİNE GÖRE İSKİTLER	37
1.11 HİPOKRAT'A GÖRE İSKİT KAVİMLERİ	38
1.12 JOHN TZETSEZ'E GÖRE İSKİT KAVİMLERİ	39
1.13 MARCUS JUNİANUS JUSTİNUS'A GÖRE İSKİT KAVİMLERİ	40
1.14 İSTVAN WERBOCZİ'YE GÖRE SEKELLER	40
1.15 MAURİCE'E GÖRE İSKİT VE SARMATLAR	42
1.16 İBN FADLAN SEYAHATNAMESİ'NDE İSKİT-TÜRK ORTAK NOKTALARI	43

1.17 ORHUN KİTABELERİNDE İSKİT İZLERİ.....	44
1.18 MENANDROS VE SİMOKATTES'E GÖRE İSKİTLER VE TÜRKLER.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN KAYNAKLARDA SARMATLAR

2. MODERN KAYNAKLARDA SARMATLAR.....	47
2.1 ELLİS H. MİNN'S'E GÖRE İSKİT KAVİMLERİ.....	47
2.2 MİCHAEL ROSTOVTZEFF'E GÖRE İSKİT KAVİMLERİ	53
2.3 ERKEN ORTA ASYA CAMBRIDGE TARİHİNE GÖRE İSKİT KAVİMLERİ	60
2.4 TADEUSZ SULİMİRSKİ'YE GÖRE İSKİT KAVİMLERİ	67
2.5 BAZI MODERN KAYNAKLARDA İSKİT KAVİMLERİ	86
2.6 AGUSTİ ALEMANY'E GÖRE İSKİT KAVİMLERİ.....	90
2.7 LEV GUMİLEV'E GÖRE İSKİT KAVİMLERİ	93
2.8 OSMAN KARATAY'A GÖRE İSKİT KAVİMLERİ.....	94
2.9 İLHAMİ DURMUŞ'A GÖRE İSKİT KAVİMLERİ	97
2.10 BAHAEDDİN ÖGEL'E GÖRE ANTİK DÖNEM VE İSKİT KAVİMLERİ.....	105
2.11 SERCAN AHİNCANOV'A GÖRE KIPÇAKLAR.....	110
2.12 JEAN PAUL ROUX'A GÖRE GÖÇER DİNİ VE KÜLTÜRÜ.....	112
2.13 ZEKİ VELİDİ TOGAN'A GÖRE CAZIGLAR	115
2.14 KAROLY CZEGLEDY'E GÖRE İSKİT KAVİMLERİ.....	116
2.15 ZAUR HASANOV'A GÖRE GÖÇER ETNOKÜLTÜRÜ	117
2.16 RAY KUZEYEV'E GÖRE İSKİT KAVİMLERİ	118
2.17 İBRAHİM KAFESOĞLU'NA GÖRE GÖÇER KAVİMLER.....	119
2.18 KAZİ LAYPANOV VE İSMAİL MİZİYEV'E GÖRE İSKİT KAVİMLERİ.....	120
2.19 TANER TARHAN'A GÖRE İSKİT KAVİMLERİ	135
2.20 ALİ SELÇUK'A GÖRE AĞAÇERİLER.....	136
2.21 MİRFATİH ZEKİYEV'E GÖRE İSKİT KAVİMLERİ.....	138
2.22 İLHAMİ DURMUŞ VE ABDÜLHALUK ÇAY'A GÖRE İSKİT KAVİMLERİ	145
2.23 EMEL ESİN'E GÖRE İSKİT KAVİMLERİ.....	146

2.24 SALİM KOCA'YA GÖRE GÖÇERLER.....	148
2.25 SPEROS VRYONÍS'A GÖRE OSMANLI VE İSKİTLER.....	148
SONUÇ	151
KAYNAKÇA.....	158

GİRİŞ

Sarmat adlı milletin tarih sahnesine çıkış noktası antik kaynakların aktardığına göre İskit coğrafyasının doğusunda bir bölgedir, bu kaynaklara göre Sarmatlar Don Nehri ile Kuzey Kafkasya'da ve Don Nehri'nin Kuzeyinde yaşamışlardır (Pliny, 1893: 145). Yapılan modern çalışmalar ise onların Altay ve Kuzey Kazakistan bölgesinde ortaya çıktıklarına işaret etmektedir (Rostovtzeff, 1922: 122-125). İnsan doğadan ayrı düşünülemez ve doğanın bir parçasıdır, bundan dolayı doğadan etkilenmektedir. Antik dönemlerde yaşamış bu millet elbette günümüz ile kıyaslandığında doğa ile daha iç içeydi ve ondan gelen herhangi bir etki karşısında çok daha fazla etkilenmişti. Sarmat çağının Batılı tarihçilerce yazılmaya başlandığı, Sarmatların fark edildiği dönem onların ilk yaşadıkları bölgeler olan orman-bozkır hattı içindeki Kuzey Kazakistan, Altay, günümüz Omsk ve Orenburg bölgelerinde mevsim sıcaklıklarının o döneme göre çok fazla yükseldiği ve kuraklığın başladığı dönemdir (Gumilev, 2003: 143). Bu orman-bozkır hattında mevsim sıcaklıklarının artmasıyla beraber Sarmatların Doğusunda yaşayan milletler hayvanlarını otlatmak için otlak bulmak amacıyla batıya doğru kaymaya başlamışlardır. Bundan dolayı Sarmatların Doğusunda olan Hunlar, Sarmatları Batıya doğru itmişlerdir (Sulimirski, 1970: 188). Sarmatlar da otlak bulmak amacıyla batıya doğru hareket etmiş ve diğer İskit boylarına ait olan yerleri ele geçirmişlerdir (Rostovtzeff, 1922: 98). İşte bu dönemlerde batılı antik tarihçiler Sarmatları tanımaya başlamışlardır. İskitlerin Kimmerleri yerlerinden ettikleri gibi Sarmatlar da İskitleri yerlerinden ederek onları batıya, Trakların ve Daçların ülkelerine doğru sürmüşlerdir (Sulimirski, 1970: 101).

Sarmatlar İskitya denen çoğunlukla bugünkü Ukrayna topraklarını kapsayan toprakları ele geçirdikten sonra burada kalıp ziraatla uğraşmışlardır (Melyukova, 1994: 104). Bu zirai işlemlerle uğraşmak onlara ekonomik anlamda çok katkı sağlamıştır, Grek şehir devletleriyle yapılan ticaret onları zenginleştirmiştir (Rostovtzeff, 1936: 96). Fakat belli bir noktadan sonra *Boğaz Devleti* adlı devletle çıkarları çatışmaya başlayan İskit ve Sarmatlar'a karşı saldırıya geçmesi için Boğaz Devleti, Pontus Krallığından yardım istemiştir (Sulimirski, 1970: 122). Bunun üzerine krallığın çıkarlarının Kuzey Karadeniz'de olduğunu düşünen Pontus Krallığı ile Sarmatlar arasında savaşlar

meydana gelmiş hatta Sarmat boyları bu savaşlarda kendi çıkarları için farklı tarafları desteklemiş ve birbirleriyle savaşmışlardır (Melyukova, 1994: 113).

Sarmatlara ait bazı boylar buldukları bölgelerinden çok daha fazla batıya giderek o dönemki Roma İmparatorluğu sınırlarına dayanmışlardır (Marcellinus, 1902: 147). Roma ile bazı dönemler iyi bazı dönemler kötü ilişkileri olan Sarmat boyları Gotik kavimlerle ortak çıkarları sebebiyle, onlarla birlikte hareket etmiş ve kendi aralarında ittifak kurmuşlardır (Marcellinus, 1902: 146). Bu ittifakın sağladığı güçle Roma sınırlarına girmişler ve girdikleri bölgeleri yağmalamışlardır (Marcellinus, 1902: 539-541). Roma'nın gücüne dayanamayan bazı Sarmat boyları ise onlara boyun eğmiş ve lejyoner olarak Roma ordusunda görev almışlardır (Marcellinus, 1902: 609). Bu en batıdaki Sarmatlar çoğunlukla günümüzde Macaristan ovası diye geçen Panonya ovasında yaşamışlardır (Marcellinus, 1902: 103). Geriye kalan Sarmat boyları ise Hunların önünden kaçarak daha da batıya gitmiş ve Cermen kavimleriyle beraber ilerlemişler ve orada Gotik kavimlerle hareket etmişlerdir (Rostovtzeff, 1922: 117,118). Roma İmparatorluğu da aynı şekilde Sarmat topraklarına ilgi duymuştur. Boğaz Devleti'nin sahip olduğu ticaret potansiyeli ve liman gücü Pontus Krallığının olduğu gibi Roma İmparatorluğunun da dikkatini çekmiştir. Roma İmparatorluğu çok fazla sayıda askerini bugünkü Ukrayna, Kırım bölgelerine yerleştirememiş olsa dahi Boğaz Devletindeki iç karışıklıklardan yararlanmaya çalışmış ve kendi desteklediği kişiyi tahta oturtmak istemiştir (Rostovtzeff, 1936: 95). Bundan dolayı belli bir miktar askerini buraya sevk etmiş aynı zamanda Sarmatlara karşı çıkan bölgedeki kavimleri Sarmatlara karşı desteklemiştir. En Batıdaki Sarmat kabilelerinin Gotik Cermen kabileleri içinde eriyip gitmesi gibi ana Sarmat kitlelerinin bulunduğu günümüz Ukrayna bölgesi ve Kırım da Gotik, Cermen kabilelerinden nasibini almış ve bu kabilelerce işgale uğramışlardır (Melyukova, 1994: 113).

Sarmatlara ait birçok konu günümüzde tespit edilememiş ve kökenleri tam olarak belirlenememiştir. Bu çalışmada Sarmatların kökenleriyle ilgili yeni düşüncüler belirtilmiştir. Özellikle Batılı tarihçiler Sarmatların köken açısından Hint-Avrupa (İndo-Cermen, Aryen) topluluklarından olduklarını söylemişlerdir. Bu görüş yavaş yavaş destekçilerini kaybetmeye başladıysa da batılı tarihçiler hala bu görüş üzerinde ısrar etmektedirler. Bu çalışmada çok farklı yerli ve yabancı kaynak incelenmiş ve bahsedilen görüşler kaynaklarıyla beraber ortaya konulmuştur.

Çalışma içerisinde, Sarmatların gerek din, kültür, yaşam tarzı, sosyal hayatları, antropolojik benzerlikleri ve klasik kaynakların verdiği bilgiler doğrultusunda Türk topluluklarıyla aynı veya benzer özelliklere sahip olduklarına işaret eden birçok konu bulunmaktadır. Sarmatlar ile Türk (Ural-Altay ırkı veya Turani ırk) topluluklarında ortak olarak var olan çok sayıda veriye rastlanmıştır. Bu çalışmada Sarmatların köken olarak Türk topluluklarından bazılarının ataları olabileceği ve bu topluluğun bir Ön-Türk kavimi olabileceğine işaret eden bulgular üzerinde durulmaktadır. Bu çalışmada Sarmatların tarihi ile ilgili verilen çelişkili düşüncelerin de üzerinde durularak kaynaklarda verilen bilgiler analiz edilmeye çalışılmıştır. Bunlardan bazıları Sarmatların, İskit coğrafyalarını işgal ettikten sonra bu toplulukları tamamen yok etmedikleri; Sarmatların Gotik kavimlerle kaynaşmalarından sonra tamamen tarih sahnesinden silinmedikleri gibi veriler üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Sarmat krallarından bazılarının Türk adlarına sahip olabilecekleri; dini merasimlerin hem Sarmatlar'da hem Türk topluluklarında benzer olması; Sarmat kökenli olan Alan hükümdarlarının isimleri, konuştukları dil ve sosyal yaşamlarının Türklerle benzer olması incelenmeye çalışılan konular içerisinde yer almaktadır. Sarmat topluluklarından olan Yazıglar'ın adları üzerine bilgiler ve çıkarımlar da bu çalışmada incelenmiştir. Bu bilgiler Sarmatların Ön-Türk olabilecekleri yönünde güçlü bir olasılığı ortaya çıkarmaktadır.

Sarmatlar hakkında hazırlanmış bu çalışmanın konusu antik ve modern çalışmaları ve dahi gerekli olduğunda klasik kaynakları kullanarak Sarmatların kültür, din, tarih, coğrafya, ekonomi, ordu yapısı ve benzeri elementlerini açıklamak ve bütün bu veriler ışığında onların sürekli tartışıla gelmiş kökenlerini objektif bir biçimde incelemek ve varılan sonucu aktarmaktır. Sarmatları incelerken her araştırmacının karşısına çıkan bir sorun bu çalışmada da ortaya çıkmıştır bu da onların neredeyse hiç yazılı eser bırakmadıkları gerçeğidir. Bu durum akılcı ve mantıklı bazı yöntemler kullanarak çözülmeye çalışılmıştır. Herodot'un da bildirdiği üzere İskit, Sarmat ve Sakalar aynı dili konuşmakla birlikte bu dilin farklı ağızlarını konuşmuşlardır (Herodot, 2014: 337). Buna ufak bir örnek vermek gerekirse Oğuz Türklerinin Türkçe konuştuğu, Kıpçak Türklerinin de Türkçe konuştuğu fakat her ikisinin de farklı ağızlara sahip oldukları fakat her ikisinin de Türk milleti olduğu örneği verilebilir. Elbette İskitlerle, Sarmatların sadece dil açısından değil ufak farklılıklar olmakla beraber neredeyse her

açından birbirleriyle aynı oldukları söylenebilir (Herodot, 2014: 339-342). Bundan dolayıdır ki gerekli olduğu durumlarda Sarmatların kökenleri ve onlara ait konuları aydınlatabilmek için batılı antik kaynakların İskit, doğulu antik kaynakların Saka dediği milletle ilgili bilgilere ve konulara da yer verilmiştir. Elbette Saka veya İskit adlı bu eski millet, Sarmatların kökenlerini ve onlara ait konuları aydınlatmak için değinildiyse de bir de Sarmatların ardılı, devamı sayılabilecek bir kavmin, milletin olması gerekmektedir, bundan dolayıdır ki gerekli görüldüğünde Tiele, Asiani, As, Hun, Oğuz, Göktürk gibi Türk topluluklarının ve onlarla bağlantılı topluluklar hakkında da bilgiler verilecektir. Sarmatlar konusu daha önce gerek yurt içinde gerek yurt dışında incelenmiştir, bu çalışma bu durumun farkında olarak yazılmıştır. Bu çalışmada diğer araştırmaların aksine içerik sınıflandırılması antik, klasik kaynaklar ve modern çalışmaların sınıflandırılması üzerinden gidilmiştir. Bu çalışmada antik ve güncel çalışmalar taranarak Sarmatlarla ilgili bilinmesi gereken bütün bilgiler derli toplu bir hale getirilmeye çalışılmıştır. Sarmatlar gibi neredeyse hiç yazılı kaynak bırakmamış milletlerin incelenmesinde arkeoloji ve antropoloji önemli yer tutmaktadır ve bu alanlarda yapılan çalışmalar her yıl yeni bilgilerle güncellenmektedir. Bu çalışmada yabancı kaynakların taranması suretiyle Sarmatlar hakkında daha önce bahsedilmemiş konulara değinilmiş ve bu şekilde Sarmatlar konusuna yeni bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılmıştır. Özellikle yeni bilgiler ve düşüncelerle Sarmatların süre gelen tartışmalı geçmişi ve onların kökenleri üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK ÇAĞ KAYNAKLARINDA SARMATLAR

Sarmatlara ait günümüze kadar gelen yazılı belgeler mevcut değildir. Bu kavimle ilgili bilgileri antik çağ Yunan, Mezopotamya ve İran kaynaklarından almaktayız. Çalışmanın birinci bölümünde otuz bir antik çağ kaynağı ile İslam sonrası dönem klasik kaynağı taranmıştır. Bu kaynaklarda Sarmatlar ve mensubu olduğu İskitler hakkındaki bilgiler taranmıştır. Bu kaynaklarda geçen bilgiler, gerekli görüldüğünde diğer antik çağ tarihçilerinin verdiği bilgilerle karşılaştırılarak bir kritik yapılmaya çalışılmıştır.

1.1 HERODOT'UN HİSTORİASINDA İSKİT KAVİMLERİ

Herodot, göçebe olarak tanımlamış olduğu İskitlerin Kimmerleri kovalayarak onların yurtlarını ele geçirdiklerini ifade etmektedir. Kendisi İskitlerin bu istila sırasında Anadolu'ya gelerek akropol¹ hariç Sardes kentini ele geçirdiklerini rivayet etmektedir (Herodot, 2014:12). Med imparatoru Kyaxares döneminde bir grup İskitin ayaklanması sonrası Medya'ya kaçtığı, Kyaxares'e sığınma talebinde buldukları verilen bilgiler arasındadır (Herodot, 2014:12). Kyaxares bu İskitleri alıp onlara kendi gençlerine yay kullanmasını ve dillerini öğretmesini emrettiği Herodot tarafından aktarılmıştır

---

¹ Eski Helen kültüründe, yüksekte bulunan bir iç kale. "Acropolis", (1911), *The Encyclopedia Britannica*(11. Baskı), (C:1, ss.156) The Encyclopedia Britannica Company: New York.

(Herodot, 2014:12). Kendisi, İskitlerin düzenli olarak ava çıktıklarını ve belli bir av hayvanını Kyaxares'e verdiklerini fakat bir gün bir şey getirmeyince Med imparatorunun öfkesiyle ve şiddetiyle karşılaştıklarını ve böylece İskitlerin ondan kaçıp Sardes kralı Alyattes'in yanına sığındığını ifade etmektedir (Herodot, 2014:42).

Med yöneticisi Kyaxares'e sığınan İskitlerin hikayesinde verilen bilgilerden Medlerin İskit dilini bilmedikleri yani İskit ve Med dillerinin aynı olmadıkları düşünülebilmektedir. Eğer durum bu şekilde olmasaydı Med Kralı, İskitlere dillerini Med çocuklarına öğretmelerini emretmezdi. Dil konusunun dışında tam olarak açıklığa kavuşturulamayacak olsa da İskitlerin, Medlere yay öğretme konusu vardır. Medlerin yay kullanmayı bilmediklerini düşünmek yanlış olacaktır, burada anlatılmak istenilen şey değişik tipte bir yay kullanımı olmalıdır, bu çalışmaya göre bu yay kullanım tipi batılı literatürüne Parth atışı olarak geçen, Türklerin de dahil olduğu göçebe kavimlerce çok sıkça kullanılan at üzerinde giderken geriye dönerek ok atma biçimidir. Hint-Avrupaistlerin kuramına göre eğer İskitler, İrani, Persi veya Hint-Avrupai olsalardı onların Med dilini rahatça anlaması gerekirdi.

Herodot İskitlerin Anadolu'ya saldırdıkları dönemde buraya Kafkaslardan gelmediklerini Hazar bölgesinden geldiklerini ve Medlerle savaşarak onları yenerek bütün Asya'ya yayıldıklarını belirtmektedir (Herodot, 2014:60). Kendisi, İskitlerin Asya bölgesine girdikten sonra yönlerini daha güneye çevirdiklerini ve Filistin, Suriye bölgelerine geldikleri sırada Mısır kralı Psammetikos'un onlara hediye adı altında haraç vererek ve yalvararak onları geri gönderebildiği bilgisini vermektedir (Herodot, 2014:60). Yazar, Mısır'dan geri dönen İskitlerin Suriye bölgesine geri dönüp buradaki Askalon şehrine girip, Göksel Afrodit tapınağını yağmaladıkları, tanrıça Afrodit'in bu tapınağı yağma eden İskitleri çarptığını ve onları sapkınlığa sürüklediğini, bu kişilerin hepsinin kadın olduklarını, İskitlerin de onların bu yüzden cezalandırıldıklarını kabul ettiklerini rivayet etmektedir (Herodot, 2014:60,61). Yazar, Asya'nın yirmi sekiz sene boyunca İskitlerin hükmü altında kaldığını ve İskitlerin sadece bölgeyi yağmalayıp, haraç aldıkları, birçoğunun Kyaxares'in davetlisi olarak Medlere gittikleri bir zamanda ise onların Medlerce sarhoş edilip boğazlandıklarını söylemektedir (Herodot, 2014:61).

Herodot, Massagetlerin İskit soyundan olduklarını rivayet etmekle beraber, onların büyük ve güçlü oldukları, ülkelerinin Güneşin doğduğu tarafta Aras Nehri'nin

diğer tarafında kaldığını da belirtmektedir (Herodot, 2014:108). Hazar Denizi'nin doğusundaki uçsuz bucaksız bozkırın büyük bölümününün Massagetler tarafından tutulduğu yazarın verdiği bilgiler arasındadır (Herodot, 2014:110). Herodot, Pers imparatoru Kyros'un, Massagetlerin kraliçesi Tomris'e evlilik teklifinde bulunduğunu fakat Tomris bu teklifin Perslerin kendi ülkesini ele geçirmek adına yapıldığını anladığını, bunun sonrasında doğan husumetler sonrasında Kyros'un, Massagetler üzerine saldırdığı fakat yenilerek kafasının kraliçe Tomris tarafından kesilip kan dolu bir tuluma sokulduğunu bu eylemin ise kendisinin daha önceden oğlunun öldürülmesi üzerine verdiği bir yemin üzerine gerçekleştirildiğini ve Massaget kraliçesinin bu yemini ederken Güneş adına ant içtiğini ifade etmektedir (Herodot, 2014:108-114). Burada Herodot'un bahsettiği tarihi olayda dikkat çeken bir durum bulunmaktadır o da İskit soyundan oldukları söylenen Massagetlerin kraliçesinin oğlunun öldürülmesinin öcünü alacağına dair ant içerken, Güneş adına ant içmesidir, bu çalışmada verilen bilgilerle desteklenmeye çalışılacağı üzere bu ant içme durumunun Güneş'e yapılmadığı düşünülmektedir. Bu yemin ebedi Gök'e yapılmış fakat kendisine bu durumu aktaranlar tarafından veya kendisinin durumu yanlış anlamasından dolayı bu şekilde aktarılmış olabilir.

Herodot, Massagetlerin giyinişlerinin ve yaşamlarının İskitler'inki gibi olduğunu, atlı ya da yaya savaşabildiklerini, kullandıkları silahlar içerisinde ok, kargı ve sagaris dedikleri baltanın olduğunu, silahlarının hep altın ve bakırdan yapıldığını, kargı, mızrak uçları, baltaların hep bakırla yapıldığını, savaş başlığı, kılıç kayışı, koltuk altlarını koruyan parçaların altın süslerle bezendiğini ifade etmektedir (Herodot, 2014: 114,115). Kendisi atların göğüs cebelerinin bakırdan, gem, kantarma, şakakları koruyan plakların altın yaldızlı olduğunu demir ve gümüş kullanmadıklarını bunun nedeninin ise İskitlerde olduğu gibi bu madenlerin onlarda bulunmayışı olduğunu buna karşılık altın ve bakırlarının çok olduğunu rivayet etmektedir (Herodot, 2014: 114,115). Kendisi Massagetlerden birinin iyice ihtiyarlayınca sürüdeki hayvanlarla beraber kurban edildiğini ve bu etlerin pişirilip yenildiğini, fakat hastalıktan ölenlerin yenilmeyip gömüldüğünü, kurban edilecek yaşa ulaşmamanın Massagetlerce büyük şanssızlık olarak sayıldığı belirtmektedir (Herodot, 2014:115). Yazar onların tarım yapmadıkları sürü hayvancılığıyla ve Aras Nehri'nden tuttıkları balıklarla geçindiklerini, içkilerinin süt olduğunu, taptıkları tek tanrının Güneş olup ona at kurban ettiklerini bu kurbanı

ölümlerin en hızlısı, tanrıların en hızlısına adanmıştır diyerek yaptıklarını bildirmektedir (Herodot, 2014: 115). Herodot'un burada bahsettiği Massaget içkisi olan süt hiç kuşkusuz bugün Orta Asya Türktopluluklarında datüketilen kımız veya kumız diye adlandırılan at sütünden yapılma içkidir.

Herodot, Daryus çağında Asya'nın çok geliştiğini, nüfusunun taşıdığını, zengin olduklarını belirtmektedir (Herodot, 2014: 293,294). Yazar, İskitlerin buraya gelişlerinin Kimmerleri kovalamak suretiyle olduğunu ve yurtlarına geri dönüşte, kendilerinin yurtlarında olmayışından istifade kadınlarının kölelerinden çocuk yaptıklarını ve bu çocukların büyüyüp karşılarna ordu olarak çıkıp İskitlerle savaştıklarını ve İskitlerin onları bir savaşta yendiklerini söylemektedir (Herodot, 2014: 293,294). Yazar, İskitlerin kendilerini ırkların en genci saydıklarını ve kökenlerini, kendi ülkelerinin ilk insanı olarak bildikleri Targitaos adında bir adama bağladıklarını bu ilk İskitin babasının Zeus annesinin ise ırmağın kızı olan Borysthenes olduğunu, Targitaos'un üç çocuğu olduğunu bunların Lipoxais, Arpoxais ve en küçüklerinin Koloxais olduğunu söylemektedir (Herodot, 2014: 295). Kendisi, bu çocukların zamanında gökyüzünden altından yapılma zanaat araçlarının yanı sıra saban, boyunduruk, balta ve kupanın, düştüğünü bunları ilk görenin ve aynı zamanda almak isteyen en büyükleri olduğu fakat altın aletlerin kor gibi kıpkızıl olması üzerine ortanca kardeşinde denediğini sonucun yine olumsuz olması üzerine en son en küçük kardeş olan Koloxais'in yaklaşması ve almayı denemesiyle bütün aletlerin korluğunun geçtiği ve en küçük kardeşin aletleri alıp evine götürdüğü büyük kardeşlerin bu durumu görmesi üzerine iktidarı en küçük kardeşlerine verdiklerini rivayet etmektedir (Herodot, 2014: 295). İskitlerin mitolojik kralı Targitaos, Targitay veya Targutay'ın adı Türklerde Turgut ve Moğollar'da hala Targutay olarak yer almaktadır. Bu adla ilgili birçok inceleme ve kuram bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Abayev'in kuramına göre bu ad Fars kökenli bir addır. Fakat eğer gerçek bu şekilde olsaydı bu adın Türk ve Moğollar da değil İran kavimleri arasında daha yaygın olması icap ederdi. Kendisi Lipoxais'ten Aukhatea denilen İskitler, ortanca Aspoxais'ten Katiariler ve Traspiesler'den yani en küçüklerinden ise krallarının çıktığını adlarının Paralatailar, olduğunu bunların hepsinin de Skoloti diye anıldığını bu ismin ise krallarının lakabı olduğunu, bunlara İskitler lakabının Yunanlılarca takıldığını bildirmektedir (Herodot, 2014: 295). Herodot,

İskitlerin ikinci oluşum efsanesini Herakles²'in Geryon'un³ öküzlerini önüne katarak soğuk ve buz gibi bir yer olan İskit ülkesine geldiğini, burada uyuduğu sırada arabasına koştuğu iki atın da kaybolduğunu, Heraklesin bütün ülkeyi baştan sona aradığı ve *Ağaçlık* denen bir yere geldiğini, bir mağaranın içinde yarısı yılan yarısı kız olan bir yaratık bulduğunu, Herakles'in kısırakları görüp görmediğini bu yaratığa sorduğunu yaratırsa kısırakların kendi elinde olduğunu onları alabilmesi için kendisiyle yatması gerektiğini bildirdiğini, Herakles'in bunu kabul ettiğini ve bu birleşmeden üç çocukları olduğunu belirtmektedir (Herodot, 2014: 296-298). Yazar, Herakles'in yılan yaratığına hangi çocukları kendisi gibi yay kullanır ve kılıç kullanırsa onun bu ülkede kalması gerektiğini geri kalanlarının ülkeden gönderilmesini söylediğini, bu çocuklardan ilkinin adının Agathyrsos, ikincisinin adının Gelonos ve en küçüğünün adının Skythes yani İskit olduğunu ifade etmektedir (Herodot, 2014: 296-298). Yazar, çocuklardan ilk ikisinin yani Agathyrsos ve Gelonos'un verilen görevde başarısız olduklarını ve onları yılan yaratığı olan annelerinin kovduğunu İskit'in ise kaldığını ve bütün geriye kalan İskitlerin işte bu İskit'in soyundan geldiği şeklinde rivayet etmektedir (Herodot, 2014: 296-298). Bu çalışmanın kuramlarından biri İskit ve Türk ortak yılan kültürüdür. Bu çalışmada aktarılan bilgilerde İskitlerin oluşum destanlarında İskitler'in anasının yarı yılan yarı insan olan mitolojik bir canlı olduğu söylenmektedir. İskitlerden olan Neuriler'in ülkesini ise yılanlar basmıştır ve bu yılanlar o kadar çoğalmıştır ki burayı terketmek zorunda kalmışlardır, İbn Fadlan'ın şahid olduğuna göre Başkurtlar'ın bir kısmı yılanlara tapmışlardır, Ahincanov'un aktardığına göre Kıpçak kökenli Kimaklar İrtiş Nehri'nin sahibinin bir yılan olduğuna inanıp, yılanı ise tanrı ile bağdaştırmışlardır. Tanrıyla özdeşleştirilmesi dışında Hatun sıfatında hayat kaynağı sudaki insanlığın anası ve yaratıcı şeklinde anlamları da yılanla yüklemiştir. Kendilerine ise yılan halkı adını vermişlerdir. Orta Asya Oğuzları içinde yılan sembolü damga da kullanılmıştır, Kimakların 9. 10. yüzyıllardaki totemleri de yılanıdır, kaynaklarda Don bölgesindeki Kıpçaklara ait bir şehirde yılan halkının bulunduğu belirtilmiştir, İskit tanrıçası Tabiti, İskit at süslerinde yarı insan yarı yılan gövdeli şekilde tasvir edilmiştir, bugünkü Tataristan bölgesini de kapsayan Ananın kültürüne ait mezarlardan çıkan eşyalarda

---

² Roma ve Helen kültürlerinde mitolojik kahraman, Herkül adıyla da anılmaktadır. "Hercules", (1911), *The Encyclopedia Britannica*(11. Baskı), (C:13, ss.345,346) The Encyclopedia Britannica Company: New York.

³ Yunan mitolojisinde üç başlı bir yaratık. "Geryon", (1911), *The Encyclopedia Britannica*(11. Baskı), (C:11, ss.908,910) The Encyclopedia Britannica Company: New York.

ağaç, yırtıcı kuş, at ve yılan motiflerinin bulunduğu bunların yanı sıra yılanlı bir kadın tasvirinin de bulunan eşyalar arasında olduğu söylenmektedir. Kıpçak Türklerinin aynı İskit oluşum destanında olduğu gibi yılan görünümlü bir tanrıçadan doğması tesadüf eseri olmasa gerektir. Başkurtlar da Kıpçak kökenli bir Türki milletidir ve onlar da yılanla tapmışlardır, Tatarların Kıpçak oldukları da bilinmektedir ve onların bölgelerini de kapsayan İskit-Sarmatların yaşadıkları döneme denk gelen bir dönemde bu bölgede yapılan arkeolojik kazılarda yılan sembolü ve yılanlı bir kadın büyük olasılıkla bahsi geçen İskit ve Kıpçak tanrıçası olan ve İskitlerce Tabiti diye anılan yılan tanrıçasıdır. Bu tanrıçanın her iki millette de olmasının tesadüfi bir durum olması güçtür. Hem İskitler de hem Kıpçaklar da yılanlı kadın bir tanrıça rolündedir ve her iki millet de kendini bu tanrıçadan doğmuş saymaktadır ve yılanlarla ilgili semboller kullanmışlardır. Ananın kültüründe İskit-Sarmatlar bu bölgelere sahip olmuş daha sonraları bu bölgelere Kıpçak bozkırı adı verilmiştir. İskit-Sarmatların Ön-Türk olduğu ve yılan kuramını destekleyen başka bir bilgi Kıpçakların komşusu Udmurtların, Kıpçaklara Alan Gassar diyerek onları Sarmat kabilesi saymalarınıdır. İskitlerin son oluşum destanını Herodot, İskitlerin Asya'da, Massagetlerle yaptıkları savaşı kaybettiklerini ve Araxes Irmağını geçip Kimmerlerin topraklarına girdiklerini, bu durum karşısında Kimmer halkının topraklarını kendiliğinden terketmek istediği, yönetici sınıfın ise savaşmak istediği böylece kendi aralarında bölünüp iç savaş yaşadıklarını ve topraklarını İskitlere terk ettikleri şeklinde anlatmaktadır (Herodot, 2014: 298,299).

Yazar, İssedonosların ülkesinin ötesinde tek gözlü Arimaspes ırkının yaşadığını bunların da ötesinde kutsal altına bekçilik eden Griffonların daha uzaklarda ise denize çıkan bölgede Hyperbore ulusunun yaşadığını söylemektedir (Herodot, 2014: 299-300). Kendisi, Hyperboreliler adlı kavim haricinde geriye kalan diğerlerinin birbirlerine saldırmak için neden aradıklarını, ilk saldıranların Arimaspesler olduğunu, bu Arimaspesler'in İssedonoslar'ı yurtlarından attıkları İssedonoslar'ın ise İskitleri yurtlarından attıklarını, bunun üzerine İskitlerin Kimmerleri yerlerinden ettiklerini söylemekte fakat bunu demekle beraber Aristeas'tan alıntılacağı bu bilgilerin İskitlerin anlattıklarıyla uyuşmadığını da eklemektedir (Herodot, 2014: 299-300).

Herodot, Gerros Irmağından sonra şahane İskitler'in topraklarının başladığını, İskitlerin en kalabalık ve yiğit bölümünün bunlar olduğunu, onların diğer İskitleri köleleri saydıklarını söylemektedir (Herodot, 2014: 302). Yazar, onların coğrafi

sınırlarını ise, güney yönünde Taurik, doğu yönünde Palus-Maiotis⁴ üzerinde bulunan Kremmes denilen deniz çarşısı ve kuzeylerinde Melankhlenosların toprakları arasında kalan yerler olarak ifade etmektedir (Herodot, 2014: 302). Buradaki şahane İskitler, krali İskitler diye de anılmaktadır, Herodot'un aktardığı bu krali İskitlerin diğer İskitleri köle sayması olayı ise bu diğer İskitlerin onlara bağlı olmasından olsa gerektir. Herodot, Tanais'i⁵ aşınca ilk karşılaşılan milletin Sarmatlar olduğunu, Sarmatların Palus-Maiotis'in meydana getirdiği körfezin dibinden kuzeye doğru on beş günlük yol boyunca olan topraklara sahip oldukları, bütün bu ülke de hiç ağaç olmadığını, onların kuzeyinde ikinci bir bölge olduğu ve burada Budinlerin yaşadığını ve ülkelerinin çok ağaçlık olmasıyla birlikte, her türlü ağacın bulunduğunu ifade etmektedir (Herodot, 2014: 302,303). Yazar, Budinlerin kuzeyinin yedi günlük çöl olduğunu bu çölü aşp az doğuya kayınca Thyssagetlerin yurdu olduğunu, onların kalabalık ve ayrı soydan bir ulus olup ve avcılıkla geçindiklerini, onlarla aynı bölgede sınırdış olan Iyrkailer denilen ulusun bulunduğunu, bunların da avcılıkla geçindiklerini belirtmektedir (Herodot, 2014: 302,303). Kendisi ayrıca onların ülkelerinin çok ağaçlık olduğundan dolayı ağacın tepesine çıktıklarını atlarını karın üzerine yatırıp, av hayvanını gördüler mi ok attıklarını ve ata binip hayvanı kovaladıklarını rivayet etmektedir (Herodot, 2014: 302,303). Herodot, bu halkında kuzeydoğusunda şahane İskitlerden ayrıldıktan sonra buraya gelip yerleşen başka bir halkın olduğunu ifade etmektedir (Herodot, 2014: 302,303).

Herodot, bütün bu anlatılan bölgenin zengin bir ova olduğunu, toprağı çürümüş örgensel maddelerden oluştuğunu, ötesindeki yerlerin taşlık ve kayalık olduğunu, bu taşlık bölgeyi geçince yüksek dağların eteğinden uzanan geniş bir alana çıkıldığını, burasının doğuştan kel oldukları söylenen insanların oturdukları yer olduğunu, kadın erkek hepsinin kel olduklarını, burunlarının yassı çenelerinin çıkık olduklarını, dillerinin ayrı olduğunu, İskitler gibi giyindiklerini ağaçlardan topladıkları yemişlerle beslendiklerini, yağ çıkardıkları ağaca fındık ağacı dediklerini, bu ağacın incir ağacı büyüklüğünde olduğunu bakla iriliğinde yemiş verdiğini, bu yemişin çekirdekli bir yemiş olduğunu belirtmektedir (Herodot, 2014: 303). Kendisi ayrıca bu yemişin olgunlaştığında bu milletçe bez içinde ezilip özünün çıkarıldığını, bu özün koyu ve siyah

---

⁴ Azov, Azak Denizi. Schmitz, Leonhard (1859), *A Manual of Ancient Geography*, Blanchard and Lea: Philadelphia, ss. 39.

⁵ Don bölgesi. Schmitz, Leonhard (1859), *A Manual of Ancient Geography*, Blanchard and Lea: Philadelphia, ss. 39.

olduğunu, bu akan sıvıya onların *askhü* dediklerini ve bunu sade veya sütle karıştırıp içtiklerini, bu sıvının tortusunun yapışkan macun kıvamında olduğunu bundan da çörek yaptıklarını çünkü bu ulusun hayvanların az olduğunu otlakların ise fakir olduğunu, bu halka kimsenin zarar vermediğini, kutsal sayıldıklarını ve silahlarının olmadığını, birisinin kaçıp bunlara sığındıkları zaman ona kimsenin dokunmadığını komşularında çıkan anlaşmazlıklara yargıçlık yaptıklarını ve bunlara *Argipeialar* dediklerini belirtmektedir (Herodot, 2014: 303). Yazar, bu kel Argipeialar'ın ülkesine kadar olan milletlerin bilindiğini çünkü hem İskitlerin hem de Yunanların *Pontus ve Borysthenes*⁶ bölgelerinden gelip buralarda alışveriş yaptıklarını ve onlarla iletişim kurmak için yedi ayrı tercüman gerektiğini, bu kel adamların yaşadıkları coğrafyanın kuzeyiyle ilgili insanların pek bir şey bilmediklerini çünkü buraların dağlarla kesildiğini ve bu dağların geçit vermez dağlar olduklarını, kel adamların bu bahsi geçen dağlarında keçi ayaklı insanların yaşadıklarını, onların da ilerisinde yılın altı ayını uykuda geçiren bir millet olduğunu, kel adamların doğusunda ise İssedonların bulunduğunu belirtmektedir (Herodot, 2014: 304). Burada bahsedilen çevirmen ihtiyacı olasıdır ki İskitlerin, Argipeialerle iletişim kuramamasından değil tacirlerin çokluğundan ve farklı bölgelerden buraya gelmelerinden kaynaklanmaktadır, yazar Minns'in aktardığına göre Sarmatların tüccarları Çin'e kadar varmaktaydı ve maden ticaretinden Sarmatlar çok para kazanmışlardı, Rostovtzeff'e göre Çinliler, Sarmatlarla ticaret yapıyorlardı ve onların malları Sarmatlar yoluyla Helen devletlerine geçiyordu, Babililer ve Hintliler ise mallarını Ermenistan, Kafkasya yolu ile Sarmatlara ulaştırıyorlardı. Bazı yazarlar onların Altay bölgesinde yaşadıklarını ifade etmişlerdir, gerçekten Argipeialer Altay bölgesinde yaşıyorlarsa bu İskit ve Sarmat bölgelerinde bir tür gelişmiş imparatorluk gücünün olduğunu gösteriyor olabilir çünkü Trakya bölgesinden başlayarak Altay bölgelerindeki Argipeialerin topraklarına giderek orada ticaret yapmak için ilk önce güçlü bir merkezi yapının olması sonra ise bu merkezi yapının bu kadar geniş bir coğrafi yapıda bulunan göçebe ve yer değiştiren halkı kontrol altında tutabilmesi, bu bölgelerde bir tür güvenlik teşkilatı sağlanması ve bu tüccarların can ve mal güvenliğini garanti edebilmesi gerekmektedir. İskit ve Sarmatların yaşadıkları bölgelerde bu denli altın çıkması olasıdır ki yabancı devletler ve kavimlerin onlarla ilişki içinde olmasındaki önemli nedenlerden biridir.

---

⁶ Dinyeper bölgesi. Schmitz, Leonhard (1859), *A Manual of Ancient Geography*, Blanchard and Lea: Philadelphia, ss. 137.

Herodot *İssedonlar*'ın gelenek olarak birisinin babası öldüğü zaman bütün akrabalarının ona sürü hayvanları götürdüklerini ve bunların kurban edildiklerini, ev sahibinin babasının dahi parçalara ayrıldığını ve etlerini diğer etlerin içine katarak bir şölen yaptıklarını, kadınlarla erkeklerin aynı haklara sahip olduklarını ifade etmektedir (Herodot, 2014: 304). İskit oldukları söylenen İssedonlar ve dahi İskitler insan eti yiyip yamyamlık yapmaktaydılar. Murphy ve Mallory'nin yaptığı araştırmaya göre Sibirya kurganlarında yapılan çalışmalarda yetişkin kemiklerinde kesik izlerine rastlanmıştır, bahsi geçen araştırmacılara göre İssedonlar göçebe oldukları için yazın ölen atalarını kışladıkları bölgede gömmek istemekteydiler fakat çürüyen cesetler kokmaktaydı ve etleri kemiklerden ayırmak bu çürümeyi önlediği gibi hem de daha hijyenikti, bu çalışmanın kuramına göre Kırgızların İssedonlarla ve İskitlerle bağlantısı vardır veya onların devamı topluluklarından olma ihtimalini akla getirmektedir. Çünkü, Jean Roux'un verdiği bilgiye göre *Castagne* adlı kişi Tabari ve Narşakhi'ye dayanarak ölen kişilerin etlerinin kemikten bıçakla ayrıldığı geleneğinden bahseder ki bu bilgi kemikleri bir yıl sonra toplayıp gömen Kırgız Türklerine ait bir gelenektir. Türklerle göre ruh iskeletin tamamında yerleşiktir, ceset ise çürüdüğü sürece mürdardır ve fiziksel bir tiksinti uyandırır, oysa iskelet temiz olduğunda kutsal bir nesne haline gelir ve bir ata gibi daha rahat bir şekilde görülebilirdi. Buradan yola çıkarak İssedonların ve İskitlerin insanların etlerini kesip yemediklerini, bunu yapmalarındaki sebebin çürüyen etlerin ruhu kirleteceğinden korkmaları ve beyaz kemiğin ruhun temizliğini, saflığını simgelemesinden dolayı olduğu söylenebilir. Herodot gibi antik kaynakların bu durumu ya kendisi görmüş ve bu geleneğe alışkın olmadığı için durumu yanlış anlayarak onların insanların etlerini ayırıp yediklerine inanmış veya kendisi bu geleneğe şahit olmamış fakat kendisine bu durumu anlatan kişi tarafından abartılı bir bilgi almıştır. Üçüncü bir olasılıkla bu geleneği kendisi görmüş ve bilerek, isteyerek bu dini olayı yamyamlığa çekmiş bu yolla ilgi uyandırmak istemiş olabilir. Kendisi onların ötelinde kuzeyde ise tek gözlü adamların bulunduğunu, onların kutsal altına bekçilik yapan *Griffonlara* sahip olduklarını, bu kavime *Arimaspes* dendiğini bunun İskitçe bir ad olduğunu, İskitçe *arima*'nın tek, *spu*'nun ise göz anlamında olduğunu ifade etmektedir (Herodot, 2014: 304,305). Yazar İskitler haricindeki bütün Pontus civarındaki milletlerin geri kalmış olduklarını, tek aydınlanmış milletin İskitler olduklarını, İskitlere saldıranların onların ellerinden kurtulamadıklarını, kendileri istemedikleri sürece kimsenin onları bulup

bastıramadıklarını ne kentleri ne kalelerinin olduğunu, hepsinin atlı olup ve ok atarak savaştıklarını, tekerlekli yurtlarda yaşadıklarını ve hayvancılıkla uğraştıklarını rivayet etmektedir (Herodot, 2014: 313).

Herodot, İskitlerin tanrılar içinde yaranmak istediklerinin en başta *Hestia* olmak üzere Zeus ve Zeus'un karısı olarak saydıkları toprak, sonra Apollon, Göksel Afrodit, Herakles ve Ares olduğunu belirtmektedir. Kendisi bu tanrıların bütün İskitya'da ululandığını ayrıca şahane İskitlerin, Poseidon'u da kutsadıklarını, İskit dilinde *Hestia*'ya *Tabiti*, Zeus'a *Papaios* dendiğini, Toprak'a *Api*, Apollon'a *Oitosyros*, Göksel Afrodit'e *Argimpasa*, Poseidon'a *Thagimasadas* dendiğini, Ares dışında heykel, sunak, tapınak kurma geleneklerinin olmadığını, yalnız Ares için tapınaklarının olduğunu ifade etmektedir (Herodot, 2014: 318). Yazar, bütün bu ilkel halk topluluklarında tek çeşit kurban olduğunu, kurbanın ortaya konduğunu, ön ayaklarının bağlandığını, kurbanı yapacak kişinin hayvanın arkasında durduğunu, ipin ucunu çekip hayvanı düşürdüklerini, hangi tanrıya kurban veriliyorsa o tanrıya dua edildiğini, kurbanın boğazına ince bir ip doladıklarını ve bu ipin arasına bir sopa koyarak bu sopayı çevirdiklerini kurbanı boğup öldürdüklerini, ateş yakmadıklarını, kurbanı boğduktan sonra yüzdüklerini ve pişirdiklerini belirtmektedir (Herodot, 2014: 318).

Herodot İskit ülkesinde odun fazla olmadığından dolayı eti pişirmede ayrı bir yöntem kullandıklarını söyler. Yazar, kurbanın yüzüldükten sonra kemikleri örten bütün etlerin ayrılırdığını sonra etlerin büyükçe bir tencerenin içine konulduğunu, tencerenin hayvanın kemikleri üzerine konulduğunu ve kemiklerin ateşe verildiğini, eğer tencere yoksa tencere yerine hayvanın iskeletini kullandıklarını ve etlerin bu iskeletin üzerine konulduğunu ve su da katılarak, alttan kemiklerle beraber ateşlendiğini bu yanan kemiklerin yandığını aynı zamanda üzerine konmuş eti de tuttuklarını, her kurban töreninde aynı yöntemin uygulandığını, kurban olarak bütün hayvanları kurban ettiklerini fakat özellikle atları kurban ettiklerini açıklamaktadır (Herodot, 2014: 318,319). Laypanov ve Miziyev İskit tipi et pişirme yönteminin Altaylılarda, Karaçay-Balkar ve Kazak Türklerinde yaygın olduğunu söylemekte ve bu işlemin çukur kazmak, kemikleri çukurun içine doldurup kemikleri ateşe vermek ve çukurun içine et ile doldurulmuş işkembe koymak ve çukurun üstünü toprakla kapamak yöntemiyle yapıldığını ki A. P. Smirnov böyle bir et pişirme tarzının tespit edilemediğini ifade ederek, kendisinin bu çıkarımının yanlış olduğunu söylemektedir. Böylece görülüyor ki

başka milletlerde görülmeyen İskitlere özgü yemek pişirme yöntemi Türk topluluklarında görülebilmektedir.

Herodot, bütün tanrılara bu şekilde kurban sunulsa da Ares için yapılan kurban töreninin farklı olduğunu, her bölgede bu tanrı adına bir tapınağın bulunduğunu, bu tapınakların üç stad eninde, üç stad boyunda bir alana üç staddan az alçak ve ince dallardan olma demetlerden yapıldığını, yapı biçimi olarak tepesinin eni boyu eşit dörtgen bir teras olduğunu, üç yanının dimdik indiğini, üstüne dördüncü kattan çıkıldığını söylemektedir (Herodot, 2014: 319). Kendisi, her yıl yüz elli araba dolusu yeni odun getirilip yığına eklendiğini çünkü fırtınalar yüzünden odunların sürekli çöktüğünü, bu tepenin en üstüne demirden yapılmış bir pala dikildiğini, bu palanın çok eski olduğu için her bölgeden saygı gördüğü ve Ares heykelinde bu olduğunu, bu palaya yıl boyunca sürü hayvanlarını ve atların kurban edildiğini bu kurbanların niceliğinin diğer tanrılara sunulan kurbanlara göre daha çok olduğunu ifade etmektedir (Herodot, 2014: 319). Yazar, savaşta esir aldıklarından yüz tanesinden birini kurban ettiklerini fakat bu törenin hayvan kurban töreninden farklı olduğunu, kurbanın başının üzerine şarap serildiğini kafasını da bir lenger üzerinde kestiklerini, lengeri odun bağlarının tepesine taşıyıp içinde bulunan kanı palanın üzerine boşalttıklarını, bu olaylar olduğu sırada kutsal tepeciğin yanında, kurban edilen adamların sağ kollarının elleriyle beraber omuz başlarından kesildiğini, gökyüzüne doğru fırlatıldığını, öbürlerinin de kurban edildikten sonra gittiklerini ifade etmektedir (Herodot, 2014: 319).

Yazar, İskitlerin öldürdükleri ilk düşmanlarının kanını bir kupaya doldurarak içtiklerini, düşmanlarının kafa derilerini kulaklarının kenarından çepeçevre kestiklerini, bu kafa derilerinden en çok kimde varsa onların en yiğit görüldüğünü aktarmaktadır (Herodot, 2014: 320). Kendisi, İskitlerin en nefret ettikleri düşmanlarının kafataslarını ise kaşlarının hizasından biçtiklerini, içerisini temizlediklerini fakir, zengin ayırt etmeksizin bu kafatasının dışını ham öküz derisiyle kapladıklarını fakat zenginlerin bu kafatasının içini altınla kapladıklarını söylemektedir (Herodot, 2014: 320). Herodot İskitler'de falcılar bulunduğunu bunların gelecekte haber vermek için söğüt çubuklarını yere dağıtıp birer birer ayırarak sonrasında bunları toplayarak gelecekte olacak şeylerden haber verdiklerini, fakat enarelerin ıhlamur kabuğuna bakarak fal baktıklarını, kabuğu uzunlamasına üçe böldüklerini, parmaklarının ucuna doladıklarını sonra açarak gelecekte haber verdiklerini ifade etmektedir (Herodot, 2014: 321). Yazar

İskitlerin ant içecekleri zaman toprak bir kupanın içerisine şarap doldurduklarını, ant içecek olanların sivri bir şey ile kendilerini kesip bu kupaya kanlarına karıştırdıklarını, sonra kabın içerisine bir pala, oklar bir balta ve mızrak daldırdıklarını ve tanrısal öfke üzerine ant içtiklerini ve kaptaki şaraptan onlarla beraber oradaki ileri gelen kişilerin de onlarla beraber içtiklerini belirtmektedir (Herodot, 2014: 322).

Herodot İskitlerin kralları öldüğü zaman eni ve boyu eşit ölçüde dörtgen büyük bir mezar kazdıklarını, hazır olduğunda ölüyü getirdiklerini ve başka bir halk topluluğuna götürdüklerini, teslim alanların Şahane İskitlerin geleneklerini uyguladıklarını, bir kulaklarının memesini kestiklerini, başlarını çepeçevre kazdıklarını, kollarını çizdiklerini ve alınlarını burunlarını yırttıktan sonra sol ellerine ok sapladıklarını, sonra arabanın içindeki kral ölüsünü bu şekilde başka bir İskit topluluğunun yanına götürdüklerini bu işlemlerin yine tekrarlandığını söylemektedir (Herodot, 2014: 322-324). Kendisi, bu sefer daha önce ki karşılamayı yapan halkın da kral ölüsünün götürüldüğü yeni halka eşlik ettiklerini böylece hepsinin toplanarak ölüyü gömmek için Gerrhos'a gidildiğini, burada kral mezarı içine çimen serildiğini, ölü yere saplanmış mızraklarla çevrildiğini, üzerine ağaçtan bir gölgelik konulduğunu, sazlarla örtüldüğünü, boş kalan yerlere karılarından birisini, elinden içki içtiği bir kimseyi, bir aşçıları, silahtarlarından birini, uşaklarından birisini, bir haberci ve atların boğulup konulduğunu, kullandığı eşyalardan birer tane bırakıldığını altın kupalardan konulduğunu belirtmektedir (Herodot, 2014: 322-324). Yazar, sonrasında ise herkesin mezarın üzerine toprak atarak en yüksek tümseği yapmaya çalıştıklarını, aradan bir yıl geçtikten sonra krala en çok hizmet etmiş adamların seçildiğini, bunların İskit ırkından olduğunu, bu hizmet etmiş olanlardan ve atlarından elli tanesinin boğulduğunu, içlerinin temizlendiğini, saman doldurulup dikildiklerini ifade etmektedir (Herodot, 2014: 322-324). Kendisi, atların enselerine kadar gelen uzunlamasına birer ağaç kazık geçirdiklerini ve atların havaya kaldırıldığını fakat atların ayaklarının yere değmediğini, atlara gem ve dizgin vurulduğunu ve dizginin bir ucunun bir ayağa bağlandığını, daha önce öldürülmüş olan hizmetkarların ise atın üzerine oturtulduklarını ve atı delectek şekilde alttan kazıkla onların enselerine kadar bu kazığı çıkarttıklarını ve böylece onların atın üzerinde biniyormuşcasına durduklarını bu işlemler sonrası onların bu şekilde bırakılıp gidildiğini söylemektedir (Herodot, 2014: 322-324). Burada anlatılan cenaze ritüelinin neredeyse aynısını Göktürkler de yapmışlardır, bu çalışmada verilen

bilgilere göre İstemi Han'ın cenazesinde Türk-Şad, Bizans elçilerine Göktürk geleneğini uygulayarak yüzlerini hançer ile kesmelerini söylemiştir bu gelenek çok sonraki yıllara kadar uzanmış ve Oğuz Türklerinin Kayı boyundan olan Osmanlı Hanları tarafından da bu gelenek devam ettirilmiştir, bunu Çelebi I. Mehmed “onu görüyordu (Musa'nın naaşını) ve onlara özgü insanlık dışı yöntemleriyle yas tutuyordu” sözlerinden anlayabilmekteyiz, anlaşıldığı üzere Çelebi I. Mehmed kardeşi Musa öldüğü zaman aynı İskitlerin ve Göktürklerin yaptığı şekilde yüzünü kesip eline ok saplamış veya olasıdır ki kulak memesini kesmiştir, gayri Türk olan Ducas kendi Hristiyanlık anlayışı ile bu kadim yas tutuşu algılayamamış, bu yapının Türklere özgü olduğunu söylemiş ve bu durumu insanlık dışı bulmuştur. Minns'in aktardığına göre İskitlerin yaptığı kendini cenazede kesme ritüeli Hun hakanı Atilla'nın cenazesinde de uygulanmıştır ve günümüz Orta Asya Türklerinde de hala uygulanmaktadır.

Herodot, İskitlerden birisinin öldüğü zaman ölüyü bir arabaya koyduklarını sırayla öbür yakınlarına dolaştırdıklarını bu dolaştırma sırasında ölünün yakınlarının yemek çıkartıp ölünün önüne koyduklarını ifade etmektedir (Herodot, 2014: 324). Kendisi, ölüyü gömdükten sonra İskitlerin toplanıp bir çadırın içinde kızdırılmış taşların üzerindeki kenevir tohumları soluduklarını ve sarhoş olduklarını, bu ritüelin onlar için yıkanma yerine geçtiğini çünkü hiç yıkanmadıklarını ifade etmektedir (Herodot, 2014: 324). Yazar, İskitya kıyılarının, Trakya kıyılarının uzantısı olduğunu, Trakyanın bir körfez çizdiğini ve bundan sonra olan toprakların İskit toprağı olduğunu söylemektedir (Herodot, 2014: 335). Herodot, İstros'tan kuzeye doğru kara yönünden girildiği zaman İskitya sınırı olarak önce Agathyrslerin ülkesine ardından Neurilerin ülkesine sonra Androphagların ülkesine geçildiğini en son Melankhlenoslar ülkesine varıldığını, İskit ülkesinin iki kenarı denize kıyısı olan bir dörtgen gibi olduğunu, İskitya'nın enlemesine bir uçtan bir uca uzunluğunun dört bin stad, boylamasına da dört bin stad olduğunu belirtmektedir (Herodot, 2014: 336). Yazar, Daryus'un İskitlere karşı olan saldırısının İskitleri çekinceye sürüklediğini bundan dolayı İskitlerin komşularına elçiler gönderdiklerini, tam bu sırada bu bahsi geçen komşuların yani Tauris, Agathyrsleri, Neuri, Androphag, Melankhlenos, Sarmat, Gelon ve Budin krallarının, birbirleriyle danışmakta olduklarını, Daryus'un ordusunu gördüklerinde telaşa düştüklerini aktarmaktadır (Herodot, 2014: 337). Burada bir araya gelip konuşanlar arasında Ağaçeriler ve Budiniler de gösterilmektedir, bu çalışmaya göre Budiniler Ugor kökenlilerdir, Minns

de bu görüşü desteklemekte ve onları Ugor veya Ön-Ugor kabul etmekle birlikte onların Permiak olduklarını söylemektedir. Bu çalışmada belirtildiği üzere Ağaçeriler Ön-Türk'tür, Budiniler de Ön-Ugor'dur bu iki milletin bir araya gelip ortak dil konuştukları bilgisi insanlarda kafa karışıklığına neden olabilir. Bu durum İskit-Sarmatlar döneminde daha Ural-Altay dil ailesinin yani Ugor ve Türki dil ailesinin bir ayrıma gitmediklerini gösteriyor olabilir. İlhami Durmuş'un Andreas Mordtmann'dan aktardığına göre Sakalar döneminde Fin-Ugor ve Türk-Tatar dilleri ayrılmamıştır. C. G. Kiekbayev ise ahşap mezar kültürlü Andronovo kültür birliği döneminde Türk dilinin batı Türkçesi ve doğu Türkçesi diye ayrıldığını söylemektedir.

Herodot Neurilerin göreneklerinin İskitler'inki gibi olduğunu, Daryus istilasından bir nesil önce ülkelerini yılanların kapladığını, burasının daha önce deyılan dolu olduğunu, bundan dolayı onların yurtlarını bırakıp çıkmak zorunda kaldıklarını, kuzeyden küçük bir ordu gibiinen yılanlar yüzünden ülkelerinin yılanlarla dolduğunu, sonunda gidip Budinlerin yanına sığındıklarını, Neurilerin aynı zamanda yılda birkaç gün kurt biçimine girdiklerini söylemektedir (Herodot, 2014: 337,338). Kendisi, Budinlerin ise parlak gözlü ve kızıl sarı saçlı olduklarını, bunların Gelonos adında tahtadan bir şehre sahip olduklarını, evlerinin ve tapınaklarının ağaçtan olduklarını, Gelonlar'ın deniz kıyısındaki yerlerinden göçüp Budinlerin yanına sığındıklarını fakat asıllarının aslen Yunan olduğunu, Yunan ve İskit karışımı bir dil konuştuklarını belirtmektedir (Herodot, 2014: 337,338). Yazar, Androphagların ise insanların en yabancı olduklarını yasa adalet bilmediklerini, İskitler gibi giyindiklerini, onlar gibi göçtüklerini fakat dillerinin İskitlerin dilinden farklı olduğunu söylemektedir (Herodot, 2014: 337,338). Yazar, Budinlerin ne dillerinin ne de göreneklerinin Gelonlar ile benzeştiğini ve Budinlerin bu bölgenin yerlisi ve göçebe olduklarını, bütün ulusların içinde tek bit yiyen ulusun onlar olduklarını ifade etmektedir (Herodot, 2014: 339). Kendisi, Gelonların tarım yaptıklarını, buğday yetiştirdiklerini ne görünüşlerinin ne renklerinin Budinlere benzediğini, Yunanlıların hatalı bir şekilde Budinlere Gelonos adını verdiklerini fakat yanlış olduklarını, onların ülkelerinde büyük ve derin bir göl bulunduğunu ve kunduz, susamuruna sahip olduklarını aktarmaktadır (Herodot, 2014: 339). Herodot Amazonlara İskitlerin Oiorpata dediklerini bu İskitçe adın erkek öldüren anlamına geldiğini, İskit dilinde *oior*'in erkek *pata*'nın da öldürmek demek olduğunu, Yunanlıların bu Amazonlara savaş açtığını onları Thermodon savaşında yenip,

yakaladıklarını üç gemiye doldurup denize açıldıklarını, Amazonların ise denize açıldıktan sonra erkekleri öldürdükleri fakat geminin nasıl kullanılacağını bilmedikleri için rüzgarın götürdüğü Palus-Maiotis'e vardıklarını söylemektedir (Herodot, 2014: 339-342). Kendisi, bu bölgenin özgür İskitlerin toprakları içinde kaldığını, Amazonların bu bölgeye geldikten sonra İskit erkeklerinin bu kadınlarla birlikte yaşamaya başladıklarını ve onların Tanais'i geçip karşı tarafa yerleştiklerini ve onlardan olan çocuklara Sarmatlar dendiğini ifade etmektedir (Herodot, 2014: 339-342).

Herodot, Sarmat kadınlarının ilk Amazonlar gibi at binip ava gittiklerini, savaşa girdiklerini ve erkekler gibi giyindiklerini, Sarmatların İskit dili konuştuklarını yalnız baştan beri birçok yanlış yaptıklarını çünkü Amazonların hiçbir zaman bu dili iyice öğrenemediklerini, bahsi geçen Amazonların bir düşman öldürmeden evlenmeme gibi bir gelenekleri olduğunu aktarmaktadır (Herodot, 2014: 342). Yukarıda verilen bilgilere göre sayılan uluslar İskitlerle aynı dili konuşuyorlardı, Herodot'un Sarmatların İskit dili konuştuklarını fakat birçok yanlış yaptıklarını söylemesinden Sarmatlarla İskitlerin aynı dili konuştukları buna rağmen farklı ağızlara sahip olduklarını akıllara getirmektedir, bu sürekli yanlış yapma durumu onların ağız farklılığına olan bir işaret olabilir. Yazar, Daryus'un ordusuyla beraber ilerlemesi karşısında daha önce sayılan ulusların şeflerinin görüşüklerini ve görüş ayrılığı yaşadıklarını Geloni, Budin ve Sarmat krallarının İskitlere yardım etmek istediğini fakat Agathys, Neuri, Andropahlar, Melankhlenoslar, Taurislerin ise yardım etmek istemediklerini söylemektedir (Herodot, 2014: 343). Herodot, Budinlerin ülkesinin kuzeyinde Thyssageteiaların olduğunu belirtmektedir (Herodot, 2014: 345). Kendisi, İskitlerin, Daryus'un ordusu ile savaşmaktansa uçsuz bozkırda sürekli geri çekildiklerini bunun üzerine Daryus'un, İskit kralı İdanthysos'a haber gönderdiğini ve karşısına çıkıp savaşmasını yoksa boyun eğmesini söylediğini bunun üzerine İdanthysos'un ise Daryus'a eğer siz ille bizimle savaşmak istiyorsanız atalarımızın mezarları var onları bulun ve el kaldırın o zaman görürsünüz mezarlarımız için dövüşüyor muyuz dövüşmüyor muyuz dediğini ifade etmektedir (Herodot, 2014: 346,347). İskit kralı İdanthysos Pers hükümdarı Daryus'a söylediği bu söz dini bir inanç gereği olsa gerektir. Bu çalışma içinde verilen bilgilere göre bu durumun bire bir aynısı Hunlarda da görülmektedir, Hun hakanı Atilla ve Hunlar için çok kutsal sayılan atalarının kurganları Margus piskoposu tarafından soyulunca Hunlar, Doğu Roma'ya savaş ilan edip saldırmışlardır.

Herodot Daryus'un bu seferi sırasında İskitlerin, İranlılara bir elçi yardımıyla bazı şeyler gönderdiğini bunların bir kuş, bir fare, bir kurbağa, beş tane de ok olduğunu, elçinin bunları verdikten sonra bu verilenlerin anlamlarını kendilerinin çözmesi gerektiğini söyleyip gittiğini, İranlıların bir süre sonra bu gönderilenlerin "İranlılar, eğer kuş olup uçmazsanız, fare olup yerin altına girmezseniz ve kurbağa olup bataklığa atlamazsanız, yurdunuza dönemeyeceksiniz; oklarla vurulup öleceksiniz" anlamına geldiğini anladıklarını söylemektedir (Herodot, 2014: 348,349). Kendisi Sakaların, İskit soyundan olduğunu da aktarmaktadır (Herodot, 2014: 540).

1.2 STRABON'UN GEOGRAPHİKASINDA İSKİT KAVİMLERİ

Strabo, Dinyeper nehrinin ötesinde Roksolanların yaşadıklarını onların İskitlerden olduklarını, Sarmatların ise Maeotis bölgesi civarında yaşadıklarını, diğer İskitlerin ve doğu İskitlerinin ise daha güneyde yaşadıklarını ifade etmektedir (Strabo, 1854: 172). Kendisi Sarmatların ve diğer Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan ulusların ne kadar bir alana sahip olduklarını veya onların nereye kadar ulaştıklarını bilemediklerini de söylemektedir (Strabo, 1854: 452). Strabo, Ephorus Tarihi'nin dördüncü kitabına dayanarak Sarmatlar ve İskitler arasında yaşam tarzı açısından farklılıklar olduğunu, bazılarının son derece asık suratlı ve yamyamken diğerlerinin ise hayvan etinden dahi kaçındıklarını söylediklerini bildirmektedir (Strabo, 1854: 464,467). Kendisi, diğer tarihçilerin onların gaddarlığından bahsettiğini, at sütü ile yaşamlarını sürdüren bazı İskitlerin ise adillikleri, doğruluklarıyla diğer bütün insanları gölgede bıraktıklarını bu bilgi farkının ise antik yazarların dikkat çekmek için yaptığı bir şey olduğunu açıklamaktadır (Strabo, 1854: 464,467). Burada bahsi geçen yamyamlık yakın zamanda yapılan çalışmalarda bir yanlış anlaşılma olarak ifade edilmektedir. Bu konu modern kaynaklar içerisinde ele alınacaktır. Strabo, antik Grek tarihçilerin bütün kuzeyli ulusları tek bir adla andıklarını, onlara İskitler veya göçebeler dediklerini bildirmekte ve bu adın daha sonraları cahillikle Kelto-İberyialılar veya Kelto-İskitler gibi diğer farklı uluslar için ve hatta onlarla birleşik olarak da kullanıldığını ifade etmektedir (Strabo, 1854: 51,52). Kendisi, İskitlerin İster bölgesi civarına kadar geldiklerini dile getirmiştir (Strabo, 1854: 79). Yazar, batıdan doğuya doğru gidildiğinde Baktriya bölgesinin

ötesinde İskitlerin bulunduğunu söylemektedir (Strabo, 1854: 106). Strabo, Hyrcania Denizi⁷ ile Euxine⁸ arasında yaşayan halklar içinde Sarmatların, İskitlerin olduğunu, Hazar Denizinin ötesinde ise İskitlerin ve Parthlar, Sogdlar gibi ulusların bulunduğunu ifade etmektedir (Strabo, 1854: 195).

Strabo, İskit, Sarmat ve Bastarnaelerin, Trak kavimleriyle karıştıklarını fakat özellikle bu kavimlerin Tuna Nehri'nin diğer yakasında yaşayanlarının daha fazla karıştıklarını dile getirmektedir (Strabo, 1854: 453). Kendisi, İskit ve Sarmatları, kısrak sağan, sütle yaşayan, tekerlekli yurtlarda yaşayıp zenginliklerden yoksun olan kimseler olarak tanımlamaktadır (Strabo, 1854: 453). Strabo, Pontus Axenus adının misafirperver olmayan anlamında olduğunu bu adın ise burada fırtınaların çok fazla oluşuyla ve buranın sahillerinde yaşayanların vahşiliğiyle ilgili olduğunu söylemektedir (Strabo, 1854: 458). Yazar, bu bahsi geçen vahşilerin içerisinde İskitlerin de olduğunu, bu İskitlerin yabancıları kurban ettiklerini ve etlerini yediklerini, kafataslarını ise içki kupası olarak kullandıklarını, buranın adının İyonyalıların buranın sahillerinde şehirler kurduktan sonra Pontus Euxinus yani misafirperver olarak anılmaya başlandığını söylemektedir (Strabo, 1854: 458). Strabo'nun Choerilus'dan aktardığına göre Daryus'un Sakaların koyun beslediklerini onların İskit ırkından bir millet olduklarını, onların İskitlerin aksine buğday üreten Asya'da yaşadıklarını, göçerlerin bir kolonisi olduklarını, dürüst bir ırk olduklarını söylediğini aktarmaktadır (Strabo, 1854: 465). Kendisi, İskit ve Sarmatların atlarını hadım ettiklerini bu şekilde atların daha uysal olduklarını, atlarının ufak olmalarına rağmen güçlü ve kontrol edilmesi güç hayvanlar olduğu bilgisini de aktarmaktadır (Strabo, 1854: 480). Yazar, VI. Mithridates'in Boğaz bölgelerindeki yerleri ele geçirmek için İskitler'e saldırdığını ve bu bölgeleri topraklarına kattığını söylemektedir (Strabo, 1854: 475). Strabo, kuzeye ve okyanusa doğru olan kısımlarda İskitlerin belli boylarının yaşadıklarını bu boyların göçebe olup tekerlekli yurtlarda yaşadıklarını, bu boyların içerisinde Sarmatların da bulunduğunu ve onların da İskitlerden olduklarını belirlemektedir (Strabo, 1856: 219). Kendisi, Aorsların, Sirakların Kafkasya dağlarına kadar yayıldıklarını, bu sayılanlardan bazılarının çoban

---

⁷ Hazar Denizi.Schmitz, Leonhard (1859), *A Manual of Ancient Geography*, Blanchard and Lea: Philadelphia, ss. 354.

⁸ Karadeniz.Schmitz, Leonhard (1859), *A Manual of Ancient Geography*, Blanchard and Lea: Philadelphia, ss. 39.

ve göçebe diğerlerinin ise çadırda yaşayan ve tarım yapan kavimler olduklarını ifade etmektedir (Strabo, 1856: 219).

Yazar, İberyalılardan⁹ dağlık kesimlerde oturanların en çok nüfusa sahip olduklarını, onların sürekli savaşmak istediklerini, Sarmat ve İskitler gibi yaşadıklarını onlarla komşu olduklarını ve kız alıp verme ile ırksal akrabalıkları olduğunu, bu dağlı İberyalıların tarım yaptıklarını ve bir kargaşa durumunda kendilerinden ve İskit, Sarmatlar'dan adam toplayabildiklerini söylemektedir (Strabo, 1856: 219). Strabo Arnavut dağlarının üstündeki yerlerde Amazonların yaşadığını onlarla Arnavutlar arasında ise İskit kabilelerinin olduğunu söylemektedir (Strabo, 1856: 235). Strabo, bu bahsi geçen yerleri iyi bilen bazı tarihçilerin Amazonların Kafkas Dağlarının eteklerinde yaşadıklarını bildirdiklerini ifade etmektedir (Strabo, 1856: 235). Yazar, Amazonlar evlerindeyken çiftçilik, ekim, hayvan otlatma ve özellikle at eğitimiyle meşgul olduklarını, en güçlülerinin at sırtında talimde ve savaş eğitiminde zamanlarını geçirdiklerini, daha iyi cirit ve ok atmak için sağ göğüsleri kesilip dağladıklarını, yayın haricinde sagaris adlı kılıcı taşıyıp kalkan taktıklarını, miğfer giydiklerini ve hayvan derisinden kıyafet yaptıklarını rivayet etmektedir (Strabo, 1856: 236). Strabo, doğu kısmında kalan İskitleri, doğulu göçebe İskitler olarak tanımlamış ve onların topraklarının Doğu Denizine ve Hindistan'a kadar uzandığını ifade etmektedir (Strabo, 1856: 240).

Yazar, Hazar Denizi'nin doğu kısmının İskitlerin toprağı olduğunu, Hazar Denizinden başlayan bölgelerde Dahae İskitlerinin bulunduğunu, daha doğuda Massagetae ve Sakaların yaşadıklarını, geriye kalan diğer kavimlere de aynı genel İskit adlandırmasının yapıldığını fakat her ayrı kabilenin kendine özgü ada sahip olduğunu belirtmektedir (Strabo, 1856: 245). Strabo, bu bahsi geçenlerin çoğunun göçebe olduklarını, o tarihlerde bunlar içinden en çok bilinenlerinin Baktirya'dan Grekleri çıkaran Asii, Pasiani (Asiani), Tochari, Sacarauliler olduklarını ve bunların Seyhun Nehri'nin doğusundan geldiklerini bu bölgelerin de önceden Sakalarca yönetildiğini belirtmektedir (Strabo, 1856: 245). Yazar, Dahae'lerin bazı boylarının Aparni, Xanthii diğerlerinin ise Pissuri adlarını taşıdıklarını rivayet etmektedir (Strabo, 1856: 245). Dahaelerin kendi içindeki boylardan birinin adı söylendiği üzere Aparnii'dir, bu

---

⁹Modern Çerkezya bölgesi. Schmitz, Leonhard (1859), *A Manual of Ancient Geography*, Blanchard and Lea: Philadelphia, ss. 320.

çalışmada bu boyun Türkçe apar eyleminden türediği düşünülmektedir, apar veya aparmak genelde götürmek anlamına gelmektedir. Kendisi, ayrıca Aparni boyunun coğrafi sınırlarını Hyrkania¹⁰ ve Hazar Denizi arasında bir yer olarak tarif etmektedir (Strabo, 1856: 246). Yazar, Massagetlerden birisinin hastalanıp öldüğünde dinsiz denilerek dışlandığını ve vahşi hayvanlara bırakıldığını söylemektedir (Strabo, 1856: 247). Strabo'nun burada bahsettiği bu hastalıktan ölenlerin dışlanması veya hastalara kötü davranılması durumu Türklerde de bulunmaktadır bu durum modern kaynaklar bölümünde açıklanacaktır.

Yazar, Massagetler'in bataklıklarda yaşayan kesiminin balık yediklerini, İskitlerin de aynı şekilde balık tükettiklerini ifade etmektedir (Strabo, 1856: 248). Strabo, Parth kralı Arsaces zamanında İskitlerin Dahae kabilesinin Parni boyuyla beraber hareket eden bir İskitin, Parthları işgal ettiğini ve kendisinin buranın yönetimini ele geçirdiğini, bundan sonra Parth Kralı Arsaces'in ise bu İskitleri ordusuyla birlikte Baktria'dan dahi çıkardığını aktarmaktadır (Strabo, 1856: 251). Arsaces adıyla yazılan İskit-Saka kökenli Parth kralının adı bu çalışmada Türkçe ile açıklanmaktadır, bu adın Türkçe okunuşu Arsakes şeklindedir Tomris adının açıklamasında görüleceği üzere bu *es* eki yine Yunanca bir ektir, bu ek çıkartıldığında isimde hiçbir oynama yapmadan Arsak adı elde edilebilmektedir bu adın ise Ar-Sak veya Er-Sak yani er kişi, cesur, yiğit ve Saka adının birleşmesinden oluştuğu düşünülmektedir, bu çalışmada yerli ve yabancı farklı yazarların belirttiği gibi Çince Sai adı, Sak için kullanılmıştır ve Sak etnonimi Saka demektir. Strabo Aeschylus'a dayanarak İskitlerin, Greklerin gözünde en dürüst ve şeytanlıktan uzak, daha sade, tutumlu ve bağımsız olduklarını fakat Greklerin yaşam tarzının onları asimile ettiğini ve şehvet, zevk, tatmin, aç gözlülük gibi hissiyatları onlarda çoğalttığını, ahlaki olarak İskitleri çöküntüye uğrattıklarını belirtmiş ve İskitlerin birçok milletle karışmasından dolayı lüks sevdası ve onlarda normalde bulunmayan diğer alışkanlıkları da edindiklerini ifade etmektedir (Strabo, 1924: 199). Yazar, İskit, Sarmat ve Bastarnianların genelde hakimiyetlerini arttırmak için Marisus Nehri¹¹ geçerek saldırdıklarını, onlardan bu tarafa geçenlerinden bazılarının bu

---

¹⁰Hazar Denizi'nin güney-güneydoğu sahillerinden Parthia ve Medya ile onu ayıran dağların arasında kalan bölge. Schmitz, Leonhard (1859), *A Manual of Ancient Geography*, Blanchard and Lea: Philadelphia, ss. 364.

¹¹ Maroş Nehri. Schmitz, Leonhard (1859), *A Manual of Ancient Geography*, Blanchard and Lea: Philadelphia, ss. 135.

topraklara yerleştiklerini söylemektedir (Strabo, 1924: 215). Kendisi Azak Denizinden Dinyeper'e kadar olan yerlere küçük İskitya adının verildiğini, Dinyeper'i geçip yerleşen İskitlere Trakların yerlerini verdiklerini çünkü bu bölgenin bataklık olduğunu ve aynı zamanda onların İskitlerin gücünden çekindiklerini de bildirmektedir (Strabo, 1924: 241,243).

Strabo, Iazygian Sarmatlarından sonra Basileian (Soylu, Krali) Sarmatlarının bulunduğunu onlardan sonra ise Ugrilerin bulduklarını bunların tekerlekli yurtlarda yaşayıp bazen de tarımla uğraştıklarını aktarmaktadır (Strabo, 1924: 221). Strabo, Parthların, göçebelere karşı haraç ödemeyi kabul ettiklerini bu haracın yılın belli zamanlarında göçebelerin ülkelerini istila etmeleri ve ganimet toplamalarına izin vermeleri şeklinde gerçekleştiğini fakat göçebelerin ülkelerini anlaşılan zaman haricinde işgal ettikleri durumlarda savaş çıktığını, diğer göçebelerin de komşularına saldırıp sonra bir şey yokmuş gibi davrandıklarını ifade etmektedir (Strabo, 1924: 261). Kendisi, Massagetlerin, Helius'u (Güneş'i) tek tanrı saydıklarını ve ona atlar kurban ettiklerini de söylemektedir (Strabo, 1924: 265). Strabo, bütün göçebe halklar için tek düze bir yaşam şeklinin olmadığını fakat onların gömü kurganlarının, geleneklerinin ve tümünden yaşam şekillerinin birbirlerine benzediğini, bu göçerlerin kendine güvenen, kaba, vahşi, savaşçı fakat alışverişlerde dürüst ve kandırmacadan yoksun olduklarını aktarmaktadır (Strabo, 1924: 267,269). Kendisi, Attasii ve Horazmilerin de Massaget ve Sakalardan olduklarını ifade etmektedir (Strabo, 1924: 269). Yazar, İskit soyundan Arsaces ve bazı Dahaelerin Parthia'yı işgal edip yönetimi ele geçirdiklerini belirtmektedir (Strabo, 1924: 275).

1.3 AMMIANUS MARCELLINUS'UN RES GESTA 'SINDA İSKİT

KAVİMLERİ

Marcellinus, Roma imparatoru II. Konstantinus döneminde yağmacılıkta en yetenekli olarak gördüğü Sarmatların Moesia'nın¹² üst kısmına ve Panonya bölgesine yayıldıklarını ifade etmektedir (Marcellinus, 1902: 103). Yazar, imparator Konstantinus'un Sirmium'da bulunduğu sırada güvenilir bir istihbarat elde ettiğini bu

---

¹²Roma İmparatorluğu'nun Tuna ve Haemus arasına verdiği ad.Schmitz, Leonhard (1859), *A Manual of Ancient Geography*, Blanchard and Lea: Philadelphia, ss. 121.

bilgi de Quadi ve Sarmatların birlikte ortak olarak hareket ederek Moesia'yı ve Panonya'yı işgal ettiklerini bildirdiklerini aktarmaktadır (Marcellinus, 1902: 146). Kendisi, Sarmatların ve Quadilerin düzenli savaştan çok yağmacı akınları yaptıklarını, uzun mızrak taşıyıp, keten içine cilalanmış boynuzdan yapılmış göğüs zırhı taktıklarını, atlarının başlıca geçim kaynağı olduğunu, savaşlarda bu atların her yerde görülecek kadar çok olduğunu ve Sarmatların savaşa iki at getirdiklerini böylece savaşlarda biri güçten düşünce diğerini kullandıklarını rivayet etmektedir (Marcellinus, 1902: 146,147). Marcellinus, imparatorun baharda Tuna Nehri'ni geçtiğini, Sarmatların bu hızlı çıkarma karşısında paniğe kapıldıklarını ve tutunamayıp yenilip birçoğunun katledildiğini, kaçabilenlerin ise dağ geçitlerine saklandıklarını belirtmektedir (Marcellinus, 1902: 147). Yazar, bu olayın Sarmat ülkesi sınırları içinde gerçekleştiğini bu ülkenin coğrafi sınırlarının ise ikinci Panonya bölgesinde bulunduğunu aktarmaktadır (Marcellinus, 1902: 147). Kendisi, buna benzer bir seferin Sarmatları Valeria'dan da çıkardığını, bunun üzerine Sarmatların barış arayışında gibi davranarak güçlerini üçe ayırmayı başardıklarını da söylemektedir (Marcellinus, 1902: 147). Yazar, Sarmatların bu yenilgi sonrasında bir liderlerinin önderliğinde imparatorun karşısına çıktıklarını ve güvenli geçiş izni ve barış istediklerini karşılığında kendilerinin ve kendilerine bağlı olanların Roma'ya bağlılığını sunduklarını ve rehineleri yenilediklerini ifade etmektedir (Marcellinus, 1902: 148,150). Kendisi, bu antlaşmadan sonra Sarmatların da içinde bulunduğu diğer barbar olarak nitelediği kavimlerin tekrar Roma İmparatorluğu ile karşı karşıya geldiklerini ve Romalıların bütün bu barbar kavimlerini yok ettiklerini ve nehrin karşı tarafındaki Sarmatların da bu ölenler içinde olduklarını söylemektedir (Marcellinus, 1902: 151,154). Yazar, imparator Konstantinus'un Sarmatları boyunduruk altına aldığı için Sarmaticus ünvanını aldığını aktarmaktadır (Marcellinus, 1902: 156). Marcellinus, Sarmatların topraklarına ayak basan Romalılara karşı ölene dek direndiklerini ve Sarmatlarla müttefik olan Quadilerin de Roma tarafından yok edildiğini söylemektedir (Marcellinus, 1902: ,157).

Marcellinus, Sakaların yaşadıkları yerde şehirden yoksun olduklarını ve onların ülkelerinin iç karartıcı olduğunu, Taş Kule adlı bir şehirleri bulunduğunu buradan Çin'e giden uzun yolun tacirlerle dolu olduğunu ifade etmektedir (Marcellinus, 1902: 340). Yazar, Sarmatların Quadilerle müttefiklik yaparak Tuna'yı geçtiklerini ve Roma İmparatorluğu'na saldırdıklarını, önlerinde ne var ne yoksa yağmalayıp, bölge

insanlarını öldürdüklerini belirtmektedir (Marcellinus, 1902: 539-541). Yazar, Simirium adlı yerde bulunan Praetorium ünvanlı Probus'un bu Quadi, Sarmat güruhunun geldiği görünce hiçbir savaş deneyimi olmadığı için kaçmaya çalıştığını, buna rağmen kendisine yapılan teşvik ve öğütlerle kaçmadığını fakat bir şey de yapmadığını söylemektedir (Marcellinus, 1902: 539-541). Kendisi, bu anlatılan Quadi ve Sarmatların daha sonrasında Equitius'u takip etmenin daha yararlı olduğunu düşündüklerini ve Equitius'u kovalarken iki Roma lejyonu ile karşılaştıklarını bunların adlarının Pannonian ve Moesian olduğunu, bu iki lejyonun Sarmatlar'a ve Quadiler'e saldırmak için ilerlediği sırada kendi aralarında onurları ve yücelikleriyle ilgili tartışma çıktığı ifade etmektedir (Marcellinus, 1902: 539-541). Marcellinus, bu tartışma haberinin Sarmatlar'a ulaştığını ve ilk Moesian lejyonuna saldırdıklarını, onların bu saldırının şaşkınlığıyla silahlarını hazırlamaya çalıştığı sırada Sarmatların onlara çok kayıp verdirdiklerini ve bundan şevk alan Sarmat, Quadi grubunun iki kat çabayla saldırdıklarını ve her iki lejyonu da dağıtıp neredeyse hepsini öldürdüklerini ifade etmektedir (Marcellinus, 1902: 539-541). Kendisi, Sarmatların en akıllı, sağ görülü halk olduğunu belirtmektedir (Marcellinus, 1902: 541). Yazar, Moesia dükü Theodosius'un Özgür Sarmatlarla birçok defa karşılaştığını ve onları yendiğini söylemektedir (Marcellinus, 1902: 542). Kendisi, Özgür Sarmatların bu tanımı kendilerine ait olan isyankâr kölelerinden ayırt etmek için aldıklarını ifade etmektedir (Marcellinus, 1902: 542). Kendisi Sarmatlardan bazı kimselerin Roma ordusunda general rütbesinde dahi hizmet verdiklerini belirtmektedir (Marcellinus, 1902: 609). Marcellinus, Trak Boğazı'nın doğu kesiminde Rhipean Dağları'nın bitiminde Arimphaei'lerin bulunduğunu bunların sessiz karakterleriyle bilindiklerini onların yanında Massagetlerin, Alanların, Sargetlerin olduklarını ifade etmektedir (Marcellinus, 1902: 292). Yazarın burada anlattığı Rhipean Dağlarının mistik, hayali bir yer olmaktan çok Ural Dağları silsilesi olduğu belirtilmektedir (Khanikoff, 1843: 281).

Marcellinus, eserinde Massagetlerden bahsederken kendilerinin Massagetlere Alanlar dediklerini ifade etmektedir (Marcellinus, 1902: 328). Yazar, Tuna Nehri Sarmatlarının ülkesinin Don'a kadar gittiğini bu nehrin öbür tarafında ise Alanların olduğunu onların uçsuz İskit bozkırlarında yaşadıklarını, adlarını etraflarındaki dağlardan aldıklarını söylemektedir (Marcellinus, 1902: 580,581). Yazar, Persler gibi onların da komşularına boyun eğdirip hükümleri altına aldıkları ve onları kendi adları

altında topladıklarını ifade etmektedir (Marcellinus, 1902: 580,581). Kendisi, bu kabilelerin haricinde Neuriler olduğunu onların iç, karasal kesimde bulduklarını ve en yüksek dağ silsilelerine yakın olduklarını, Neurilerin yakın olduğu bu dağların çok dik ve aynı zamanda kuzeyin hiç erimeyen karlarıyla kaplı olduklarını ifade etmektedir (Marcellinus, 1902: 580,581). Yazar, onlardan sonra Budini ve Geloni kabilelerinin bulunduğunu bu kabilelerin aşırı acımasız olup öldürdükleri düşmanlarının derisi yüzdüklerini ve bu derilerden koşum takımı yaptıklarını, Gelonilerin yanında Agathysilerin bulunduğunu, onların kafalarını, vücutlarını maviye boyadıklarını, onların yanında ise Melanchlaenae ve Anthrophagilerin olduklarını bunların insan etiyle beslendiklerini bu bölgenin kuzeydoğuya doğru devam ettiğini bu bölgenin sonunda Çin'in olduğunu rivayet etmektedir (Marcellinus, 1902: 580,581). Marcellinus, Alanların, doğu tarafında Amazonların bölgesinde zengin, nüfusça çok ülkelerin arasında yayıldıklarını, önceden anlatılan Asya bölgesinden Hindistan'daki Ganj Nehri'ne kadar uzandıklarını, bütün bu bölgelerdeki Alanlara bir genel ad olarak Alan dendiğini belirtmektedir (Marcellinus, 1902: 581,582). Yazar, onların evlerinin olmadığını, tarım yapmadıklarını sadece et ve sütle yaşadıklarını, tekerlekli yurtlarıyla göçtüklerini otlak buldukları zaman yurtlarını bir çember gibi dizip hayvanlarını otlattıklarını, bu hayvanları önlerine katarak gittikleri yerlere götürdüklerini büyükbaş hayvanları olsa da atlara özellikle özenli davrandıklarını belirtmektedir (Marcellinus, 1902: 581,582).

Yazar, Alanların çocuklarını ata binmede ve askeri talimlerde yetiştirdiklerinden dolayı Alanların yetenekli savaşçılar olduklarını söylemektedir (Marcellinus, 1902: 581,582). Kendisi, Perslerin de köken olarak İskit kökenli olduğunu bundan dolayı savaşta bu kadar yetenekli olduklarını, neredeyse bütün Alanların büyük cüsseli ve yakışıklı olduklarını, saçlarının sarı olduğunu, bakışlarının sert olduğunu, zırhlarını hafif olduğundan eyleme geçmede çabuk olduklarını ve her bakımdan Hunlarla aynı olmakla beraber sadece yemeklerinin ve yaşam şekillerinin biraz daha uygar olduğunu ifade etmektedir (Marcellinus, 1902: 581,582). Marcellinus, Azak Denizinden Kimmer Boğazına kadar ava çıktıklarını, yağma yaptıklarını, Ermenistan ve Medya'yı da yağmaladıklarını ifade etmektedir (Marcellinus, 1902: 581,582). Yazar, Alanlar için savaşta ölmenin çok mutlu bir şey olduğunu, eğer bir kişi yaşlanmışsa veya kaza eseri hastalanmışsa bu kişinin korkak, yozlaşmış olarak görüldüğünü ve acı bir şekilde

ayıplandığını, kınandığını belirtmektedir (Marcellinus, 1902: 582). Kendisi, Alanların ülkelerinde hiçbir tapınağın, evin olmadığını, tek din ile ilgili kavramlarının yere bir kılıç saplayıp bununla ilgili ritüeller yapmak ve buna büyük bir saygı ile tapmak olduğunu, geleceği görmek için söğüt dallarını ayırdıklarını ve bu şekilde gelecekte neler olacağını bildiklerini söylemektedir (Marcellinus, 1902: 582). Marcellinus, Alanların kölelik nedir bilmediklerini hepsinin soylu ailelerden doğduklarını, yargıçların dahi savaşta başarı göstermiş kişiler içinden seçildiğini belirtmektedir (Marcellinus, 1902: 582). Yukarıda Marcellinus Alanlar için savaşta ve yaşlanarak ölmenin ne ifade ettiğini aktarmıştır, Strabo ise Massagetlerden birisinin hastalanıp öldüğünde dinsiz denilerek dışlandığını ve vahşi hayvanlara bırakıldığını söylemektedir, Jean Paul Roux'da Çin kaynaklarından alıntı yaparak neredeyse Marcellinus'la aynı cümleyi kurmuş ve Türklerin savaş sırasında öldüğünde gurur duyduklarını, bir hastalık yüzünden öldüklerinde ise yüzlerinin kızardığını söylemiştir. Massaget, Sarmatlar da olan yaşlılara karşı olan tavır Yakut Türklerindedir, onlarda yaşlılar öldürülürdü, oğul için anne ve babasını doğal ölüme terk etmek utanç kabul edilirdi, Hunlarda ve Türklerde de yaşlılara küçümsemeyle bakılırdı. Kaynakların aktardığı bilgilerden anlaşıldığına göre Sarmat, Massaget ve Türklerde bu gelenek ortaktır ve bu durum onların ortak köklerine veya başka bir söyleyişle Sarmat ve Massagetlerin, Türklerin ataları olduğuna işaret ediyor olabilir.

1.4 DIODORUS OF SICILY'İN GÖZÜYLE İSKİT KAVİMLERİ

Diodorus, Sakaların Zirina adlı bir Kraliçeleri olduğunu kendini savaşımlara adanmış, Saka kadınları içinde cesaretle, yetenekte en başta geldiğini, Sakaları köle etmek isteyen komşu kabilelerine boyun eğdirdiğini, kendi ülkesine uygar bir yaşam getirdiğini şehir kurduğunu, halkının ise onun ölümünün ardından ona piramit yaptığını söylemektedir (Diodorus, 1946: 463-465). Yazar, Sakaların İskit adıyla da anıldıklarını ve onların Hindistan bölgesindeki sıra dağların kuzey kısımlarını kapladıklarını rivayet etmektedir (Diodorus, 1935: 3). Yazar, Sarmatlar'ın aynı zamanda bazı kimselerce İskit diye anıldığını söylemektedir (Diodorus, 1935: 3). Kendisi, İskitlerin imparatorluklarını iki kardeş arasında böldüklerini de ifade etmektedir (Diodorus, 1935: 27). Diodorus, Boğaz kralı Satyrus'un taht kavgası yaşadığı Eumelus ile savaşmak üzere olduklarını,

iki tarafın ordularının da Azov bölgesinde karşılaştıklarını, Satyrus'un ordusunda iki bin Grek paralı askeri ve iki bin civarında Trak paralı askerinin bulunduğunu fakat geriye kalan birliklerin hepsinin İskit müttefiklerine ait olduğunu ifade etmektedir (Diodorus, 1938: 199-203). Yazar, yirmi bin piyade ve on bin atlıyla, Eumelus'un yanında müttefik olarak Sarmatların Sirak boyunun kralı Aripharnesin olduğunu, yapılan zorlu savaşı Satyrus ve İskitlerin kazandığını, Eumelus ve Aripharnesin ise Sirak kralı Aripharnes'in başkentine kaçtıklarını, bu başkentin Thales Nehri ile çember şeklinde sarıldığını ve girişinin zor olduğunu aynı zamanda bu şehrin kalın orman örtüsüyle ve uçurumlarla çevrili olduğunu ifade etmektedir (Diodorus, 1938: 199-203). Diodorus, Satyrus'un ilk önce şehrin bu durumunu görüp sadece etraftaki köyleri yakıp köle ve ganimet topladığını sonrasında bataklık bölgesinden ilerleyip tahta barikatları ele geçirdiğini, ormandaki ağaçları kesmeye başladığını başka türlü sarayın olduğu yere ulaşamayacağını düşündüğünü söylemektedir (Diodorus, 1938: 199-203). Kendisi, Sirak kralı Aripharnes ise geçitlerin her iki yanına okçular yerleştirdiğini, dört gün boyunca ormanı kesen Satyrus'un ordusunun sonunda duvarlara eriştiyse de aşırı ok yağmurunun altında geri çekildiklerini, Satyrus'un şehire saldırırken bir mızrak yarısından dolayı öldüğünü rivayet etmektedir (Diodorus, 1938: 199-203).

1.5 BAZI ANTİK KAYNAKLARDA İSKİT KAVİMLERİ

Yazarın Diodorus'a dayandırdığına göre Medlerin, bir seri savaş sonucunda yenildiği ve M.Ö 612 yılında meydana gelen son başarılı kuşatmadan önce Ninova şehrinin Baktriya veya İskit ordusu tarafından kurtarıldığı ifade edilmektedir (Wiseman, 1956: 14). Yazar harap haldeki tablet işaretlerinden okunduğu kadarıyla *Umman-Manda* yazdığını ve bunun Kyaxares için kullanılmış bir isim de olamayacağını ifade etmektedir (Wiseman, 1956: 16). Yazar, bazı tarihçilerin bu adın İskitlerin de yer aldığı Med konfederasyonu için kullanıldığını söylediklerini, tarihçilerden bazılarının *Umman-Manda* adının Kyaxares için kullanıldığı görüşüne şüphe ile yaklaştıklarını ve bu kullanılan unvanın İskit veya Baktriya ordusu için kullanılmış olabileceğini düşündüklerini ifade etmektedir (Wiseman, 1956: 16). Plutarch, İskitlerin Ateas adlı bir kralı olduğunu bu kral döneminde Makedon kralı Philip ile Ateas'ın hükmettiği İskitlerin arasında husumet çıktığını ve Ateas'ın Philip'e mektup yazdığını bu mektupta

Ateas'ın; "Sen Makedonları yönetirsin ki onlar savaşmayı öğrenmişlerdir, ben ise İskitlere hükmederim onlar ki aç ve susuz olsalar dahi savaşır" dediğini rivayet etmektedir (Plutarch, 1878a: 189). Yazar, İskit kralı Scilurus'un ölüm döşeyindeyken dört oğlunu çağırdığını ve her birine toplu şekilde cirit verdiğini ve kırmalarını istediğini oğullarının bu tek kalın ciriti kıramadıklarını bunun üzerine Scilurus'un tek tek ciritleri kırmalarını söylediğini ve oğullarının bu şekilde ciritleri kırmayı başardıklarını bunun üzerine İskit kralının oğullarına birlik olurlarsa yenilmeyeceklerini öğütlediğini ifade etmektedir (Plutarch, 1878b: 244).

Arrian, antik insanların, İmaus adlı kuzey-güney yönüne doğru olan kuzey Asya'yı "Scythia intra imaum" ve "Scythia extra imaum" olarak böldüğü bir sınıra ve Çin ile Türkistan arasında sınır yarattığına inandıklarını bir hatta "Bolor Range" (Bolor Hattı) adını verdiklerini belirtmektedir (Arrian, 1876: 87). Bu bilgilere ve Çinlilerin Sai Wang yani Krali Sakaları kendi sınırdaşları olarak kabul etmelerine bakacak olursak İskit-Sakaların Trakya bölgesinden Çin'e kadar hâkim oldukları düşünülebilmektedir. Bu bölgelerde Türklerin ataları da yaşamışlardır. Ctesias, Parthların Medlere isyan edip topraklarını Sakalara emanet ettiklerini bunun üzerine Medlerin ve Sakaların arasında birçok savaşın gerçekleştiğini, bu savaşlardan sonra anlaşmaya varıldığını, bu anlaşmaya göre Parthların Medler'e bağlı olacağını bunun karşılığında Parthların ise eski yerlerine hâkim olacaklarını söylemektedir (Ctesias, 2008: 78). Yazar, Sakaların Zarinaia adında kadın hükümdarı olduğunu, onun kocası ve aynı zamanda kardeşi olan kişinin öldüğünü, bu olay sonrasında onun Parth toprağına hükmeden Mermeros ile evlendiğini, Pers kralına karşı savaşırken yaralandığını ve kaçtığını ifade etmektedir (Ctesias, 2008: 81). Yazar, kendisini takip eden Pers Stryangeios'un, Mermeros tarafından tutsak edildiğini, Zarinaia'nın, Mermeros'un gönlünü yapıp Stryangeios'u serbest bıraktığını ve kocasını öldürüp Perslerle antlaşma yapıp ülkesinin kontrolünü onlara verdiğini rivayet etmektedir (Ctesias, 2008: 81). Simocatta, "*Dicle nehrini geçti, ne yapacağı konusunda çaresizlik içerisindeydi, bazıları ona Doğu İskitlerine gitmelerini söylediler, ki bizim alışık olduğumuz adlarıyla Türklere*" diyerek Türklerin İskit olduğunu söylemektedir (Simocatta, 1986: 116).

Arrian, İazygelerin Sarmatların bir kolu olduğunu belirtmektedir (Arrian, 1961: 13). Kendisi, Sakaların, İskitlerden bir İskit milleti olduğunu ifade etmektedir (Arrian, 1961: 247). Yazar, Büyük İskender'in askerlerinin Sakalara saldırılarını emrettiğini

fakat Saka atlılarının savunma yönünden daha zırlı olduğunu ve İskender'in askerlerinin çok fazla ölü verdiğini söylemektedir (Arrian, 1961: 263,265). Burada anlatılan Saka atlılarının savunma yönünden daha zırlı olmaları durumu onların katafrakt kullanıyor olduklarına işaret etmekte bu durum Sarmatlarda da mevcuttur fakat İskitlerde yoktur. Eusebius, Roma halkının kötü olan durumundan bahsederken, onların barbarlar veya İskitler tarafından öldürülmediklerini belirtmektedir, bu şekilde yazar barbar kabileleri ile İskitleri ayırmakta ve İskitleri barbarların içinde saymamaktadır (Pamphilus, 1851: 322). Yazar, Marcus Aurelius Ceaser'ın, Cermen ve Sarmatlarla savaştığı sırada çok zorluk çektiğini ve tanrının ona yardım ettiğini ifade etmektedir (Pamphilus, 1851: 172). Thucydides, Getaeler ve diğer Karadeniz sahillerinde yaşayan insanların, İskitler gibi silahlanmış ve aynı zamanda atlı okçu olduklarını söylemektedir (Thucydides, 1928: 443). Yazar, İyonya'dan Karadeniz'e kadar bütün Avrupa krallıklarının para ve refah açısından en iyileri olduklarını fakat İskit Krallığı'nın asker sayısı ve gücü ile aralarında bariz bir zayıflık olduğunu belirtmektedir (Thucydides, 1928: 447,449). Yazar, İskitlerin karşısında sadece Avrupa krallıklarının değil Asya krallıklarının da duramadıklarını, İskitlerin ise bir uyum içinde bu saldırıları yapabilirlerse ancak bu devletleri alt edebileceklerini, İskitlerin de yaşamı zenginleştiren şeylerden diğer ülkelerle kıyaslandıklarında kıyas götürmeyecek şekilde yoksun olduklarını rivayet etmektedir (Thucydides, 1928: 447,449).

Plutarch, İskitlerin büyük bir kısmının uzak bölgelerdeki karanlık ve ormanlık bir bölgede yaşadıklarını, bu ormanlarda güneş ışığının neredeyse olmadığını ormanın çok sık olduğu için, bu yerde gündüz ve gece sürelerinin neredeyse aynı uzunlukta olduğunu ve yılı gündüz, gece diye ikiye ayırdıklarını rivayet etmektedir (Plutarch, 2008: 387). Photius, Leo'nun, Daçyalı bir kimse olduğunu, kendisinin tribün statüsünde olduğunu ve Selymbria'daki ordunun komutanı olduğunu, kendisinin tahtını Aspar adlı bir Alanın yardımıyla elde ettiğini belirtmektedir (Photius, 1920: 131). Alanların Sarmatların bir kolu olduğu bilinmektedir, Photius'un bize aktardığı bilgiye göre elinde belli bir güç bulunduran Aspar adlı bir Alan vardır, bu verilen bilgi önemlidir çünkü Sarmatların kolu olan boydan birinin adının Türkçe olması yüksek olasılıklı bir ihtimaldir, bunu anlayabilmek için Türki Bolgarlar'ın Hanı olan Asparuh'a bakılabilir, Aspar ile Aspar-uh birbirine çok benzer adlardır. Gellius, Sarmatların Dinyeper Nehri'nin çok ötesinde bir yerde yaşadıklarını ve sadece üç günde bir yemek yediklerini

rivayet etmektedir (Gellius, 1795: 148). Xenophon, bazı kralların tahtlarını babalarından miras aldıklarını bazılarının ise tahtlarını güçle kazandıklarını bu tahtlarını güç ile elde edenler arasında İskit krallarının da bulduklarını, İskitlerin insan sayısının çok olduğunu fakat başka milletler üzerinde hükümlük kuramadıklarını, İskit krallarının kendi hükümlüklerini kendi halkına kabul ettirebilirlerse şanslı olduklarını belirtmektedir (Xenophon, 1845: 1).

1.6 THE NATURAL HISTORY OF PLİNY'DE İSKİT VE SARMATLAR

Pliny İster Nehrine doğru giden bölgede Getae, Sarmat boyu olan Aorsi, Gaudae ve Clairelerin bulduklarını onların aşağısında Arraei Sarmatları ve İskitlerin bulduklarını ifade etmektedir (Pliny, 1893: 303). Yazar, İskitlerin her yöne yayıldıklarını, onların topraklarının Sarmatlar ve Cermenlere kadar uzandığını, fakat onun yaşadığı zamanlarda bu ismin sadece onların ötesinde yaşayan ülkelere verildiğini onların yaşayışları hakkında dünyanın geri kalanının bir bilgisi olmadığını söylemektedir (Pliny, 1893: 330). Kendisi, Tauri İskitleri ve Sirakların Ukrayna bölgesinde yaşadıklarını rivayet etmektedir (Pliny, 1893: 331). Pliny, Sarmat ülkesinin ve İskit ülkesinin, bir ucunun Taurica'ya¹³ kadar uzandığını bunun ise 980 mil uzunluğa 717 mil genişliğe denk geldiğini ifade etmektedir (Pliny, 1893: 338). Yazar, İskitlerin koloni sahibi olduklarını bunlardan birinin adının Gadara¹⁴ olduğunu ki ondan bi önce Hieromix Nehri bulunduğunu rivayet etmektedir (Pliny, 1893: 432). Kendisi, Tanais Nehri ötesinde Sarmatların yaşadıklarını onların Kuzey Kutbuna kadar hâkim olduklarını, söylemekte ve kişisel görüş olarak bu bahsedilen görüşü desteklediğini belirtmektedir (Pliny, 1893: 145). Yazar, kuzey Karadeniz sahillerindeki milletlerin farklı ırklara mensup olduklarını fakat genel olarak İskit adı altında anıldıklarını bunlardan birinin Getae olduğunu bunlara Romalıların Daci dediklerini, Sarmatlara Greklerin Sauromatae dediğini Aorsiler'in yurt içinde yaşayanlar diye de anıldığını onların Sarmatların bir kolu olduğunu, sonrasında kölelerin soyundan gelme soysuz İskitlerin olduğunu onlara mağarada yaşayanlar da dendiğini söylemektedir (Pliny,

---

¹³ Kırım yarımadası.Schmitz, Leonhard (1859), *A Manual of Ancient Geography*, Blanchard and Lea: Philadelphia, ss. 138.

¹⁴Modern Umm Kais.“Gadara”, (1911), *The Encyclopedia Britannica*(11. Baskı), (C:11, ss.382) The Encyclopedia Britannica Company: New York.

1893: 329,330). Yazar, onların ötesinde Alanların ve Roksolanların olduğunu, Tuna ve Hercynian ormanları¹⁵ arasında ki yükseklik yerlerden Panonya ve Cermen kabilelerinin sınırlarına kadar Iazyges denen Sarmat boyunun olduğunu onların dağlık ve ormanlık yerlerde yaşayan Daçya kabilelerini yurtlarından söküp attıklarını ve kendilerinin yerleştiklerini ifade etmektedir (Pliny, 1893: 329,330). Burada anlatılan yakın sahillerde olup farklı ırklara mensup olan ülkeler Sarmat ve İskitler değil, Getae veya Daci yani Daç adı ile anılan Trak kavimleri olsa gerektir, onların İskit adını almasının nedeni Krali İskitlerin bu kavimlere boyun eğdirmesinden dolayı olduğu düşünülebilir, Iazyges veya Iazyges, Jasz yada daha bilindik isimleriyle Yazıkların bugün ki kuzey Romanya bölgelerini ellerinde tutmaları ve onların gelecekte oluşturdukları devlet yapısı bu çalışmada Sekeller konusu açıklanmaya çalışılırken bahsedilecektir, Pliny'nin anlattığı üzere Sarmatlar ile Sauromataeler aynıdır bir farkları yoktur birinin diğerinden yazım farkıyla farklı olmasının sebebi yazarların kültür farklılığıdır.

Pliny, bazı yazarların Sarmatların sınırlarını günümüz Polonya'sında bulunan Vistula nehrine kadar uzattıklarını rivayet etmektedir (Pliny, 1893: 334). Kendisi, ekstrem derecede kuzey ve kuzeydoğu bölgelerinde, İskitlerin ülkesinin olduğunu belirtmektedir (Pliny, 1855a: 23). Yazar, İdil Nehrinin ağız kısmının iki tarafında da İskitlerin bulunduğunu bunların birbirleriyle iletişim halinde olduklarını, bu nehrin bir kısmında İskitlerle beraber Sarmatlarında bulduklarını onların birçok ada sahip boylarının bulunduğunu buranın sağ bölgesinde İdil'in ağız kısmına doğru Udinilerin olduğunu ve onların bir İskit boyu olduğunu rivayet etmektedir (Pliny, 1855a: 26). Burada anlatılan Udiniler, Budinilerin farklı bir söylenişi olsa gerektir. Pliny, Büyük İskender'in Heraclea adlı bir şehir kurduğunu sonra bu şehrin yıkıldığını ve Antiochus tarafından tekrar kurulduğunu ve bu şehre Achais adının verildiğini söylemektedir (Pliny, 1855a: 32). Burada adı geçen Heraclea şehri başka Heraclea şehirleriyle karıştırılmaması gerekmektedir Cohen, bu Heraclea şehrinin Hazar Denizi bölgesinde kurulduğunu belirtmektedir (Cohen, 2013: 275). Yazar, Seyhun Nehri'nin, İskitlerce Silis adıyla bilindiğini, bu anlatılan Seyhun Nehri ötesinde İskitlerin yaşadıklarını, bu İskitlere Perslerin genel adlandırmayla Sacae dediklerini bu adın sadece Perslerin en yakınlarındaki millete ait olduğunu söylemektedir (Pliny, 1855a:

---

¹⁵Karpatya bölgesi.Schmitz, Leonhard (1859), *A Manual of Ancient Geography*, Blanchard and Lea: Philadelphia, ss. 135.

33). Kendisi, İskitlerin Sibirya'ya kadar uzandığını rivayet etmektedir (Pliny, 1855a: 36).

Pliny Sarmatların Dinyeper Nehri'nin on gün ötesindeki bir bölgede yaşadıklarını rivayet etmektedir (Pliny, 1855a: 125). Kendisi, Sarmatların atlarıyla durmadan 150 mil gidebildiklerini ifade etmektedir (Pliny, 1855a: 320). Yazar, Sarmatların çeşitli boylara ayrıldıklarını bunların Amazonların kocaları olan Gynaecocratumeniler (Yunanca kadınları tarafından yönetilenler), onların yanında Aevazae, Coitae (mağarada yaşayanlar), Cicimeni, Messeniani, Costobocci, Choatrae, Zigae, Dandarii, Thyssagetae ve Turcaeler olduklarını, belirli bozkırların, çok sık ormanlık vadilerin geçildiğinde Arimphaeilerin ülkesinin başladığını bunların topraklarının Rhiphaean Dağları'na¹⁶ kadar uzandığını söylemektedir (Pliny, 1855a: 15). Burada Sarmatların bir boyu olan ve Mela tarafından da bahsedilen Iyrae veya daha genel okunuşuyla Turcae kabilesinin adının Türk adı olduğu olasılığı bulunmaktadır. Pliny, Sarmatların darıyı kısarak sütü veya at kanıyla karıştırıp lapa olarak veya sade darı olarak verdiklerini ifade etmektedir (Pliny, 1856: 38). Kendisi, Sarmatların atları yorulduklarında onların yorgunluklarını gidermek için bir tür yatıştırıcı madde verdiklerini rivayet etmektedir (Pliny, 1855b: 191). Yazar, İskitya'da iki kehribar türünün bulunduğunu birinin ak, mum renginde diğerinin ise kırmızı olduğunu bu kırmızı kehribarın Helenler ve batı dünyası tarafından bilindiğini aktarmaktadır (Pliny, 1855c: 398). Buradan anlaşıldığı kadarıyla İskitya denen bölgeden dünyanın geri kalan yerlerine maden ticareti yapılmıştır. Pliny, İskitlerin zümrüte sahip olduklarını ve bu zümrütün sert ve büyük olmakla beraber en iyi zümrüt sayıldığını ifade etmektedir (Pliny, 1855c: 409,410). Yazar, bu zümrütün yanı sıra İskitya'da en iyi gök mavi (azure) taşlarının bulunduğunu söylemektedir (Pliny, 1855c: 432).

1.7 THE ANNALS OF TACITUS'A GÖRE İSKİT KAVİMLERİ

Tacitus, Parth kralı Artabanus'un ülkesinden kaçmak zorunda kaldığını ve Parthiya'ya sınırı olan İskitya bölgesine gitmek istediğini, bunu yapmasındaki amacın ise Hyrcanialılar ve Carmanianlılar ile olan bağlantısıyla yardım almak ve Parthiya ülkesindeki halkın kendisine yardımda bulunacaklarını umması olduğunu söylemektedir

---

¹⁶ Ural Dağları.

(Tacitus, 1904: 404). Yazar, aynı zamanda Artabanus'un kendi halkının yeni krala karşı duracağını düşündüğünden dolayı böyle yaptığını ifade etmektedir (Tacitus, 1904: 404). Yazar, Parthiya'da Artabanus'un zalimliklerinden ve onun İskitleri getirmesinden nefret eden partinin, Parth kralı Tiridates'i coşkuyla karşıladıklarını, Tiridates'de kibar Roma uygarlığını görmeyi umduklarını rivayet etmektedir (Tacitus, 1904: 410). Tacitus, Artabanus'un Arsak hanedanı kanı taşıdığını ve Dahae'ler arasında büyüdüğünü belirtmektedir (Tacitus, 1904: 104). Burada bu konunun ele alınmasının nedeni İskitlerin ve Parthların arasındaki yakınlığı gösterebilmek ve İskitlerin Parthiya'ya nasıl etki ettiklerini anlatabilmektir, anlatılardan da anlaşılacağı üzere Parthiya'nın belli bir kesimini İskit nüfusu oluşturmaktadır, ülkenin geriye kalan kesimi ise İskitleri göçebe oldukları için uygar görmemektedir, bu durum buradaki halkın belli bir kesiminin İskit olmadığı ve burada yerleşik hayat sürdürdüğü olasılığını ortaya çıkarmaktadır, buradan çıkan başka bir olasılık ise İskitlerin İrani bir kavim olmadığıdır çünkü eğer öyle olsaydı aralarında herhangi bir çatışma olmaması ve bir kişiden İskitleri getirdiği için hoşlanmama durumunun ortaya çıkmaması gerekirdi. Yazar, Sarmatların liderlerinin iki Parth partisinden de rüşvet aldığını ve İberyalıların Sarmatlarla dost olduğu için, Sarmatların Kafkasya'daki dağ geçitlerini kullanarak Ermenistan'a girmelerine izin verdiklerini ifade etmektedir (Tacitus, 1904: 400). Tacitus, Parthlarla İberya kralı Pharasmanes'in karşı karşıya geldiklerini ve savaştıklarını bu savaşta Sarmatların da Pharasmanes'in yanında yer aldıklarını rivayet etmektedir (Tacitus, 1904: 402,403). Kendisi, Parth kralı Vonones'in askerlere rüşvet vererek Ermenistan'a oradan da akrabası İskit kralına sığınmak istediğini söylemektedir (Tacitus, 1904: 168). Burada Tacitus'un anlattığı üzere Parthların yönetici sınıfının da dahil olduğu Parthların belli bir kısmı ile İskitlerin akrabalığı bulunmaktadır. Yazar, Parth tahtı için Gotarzes ve Vardanes arasında savaş gerçekleştiğini, Dahaelerin bunlardan Gotarzes'in tarafını seçip ona asker verdiklerini fakat Vardanes'in savaşı kazandığını ve Sindes Nehri'ne kadar olan yerlere hâkim olduğunu bu nehrin Ariilerle Dahaeyi ayırdığını söylemektedir (Tacitus, 1909: 11,13). Kendisi, Jazygelerin bir Sarmat kabilesi olduğunu ifade etmektedir (Tacitus, 1909: 75). Yazar, Jazgelerin, Quadi kralı Vannius'un ordusunda atlı birlikler olarak hizmet verdiklerini ve Roma'yla yapılan savaşa katılabilmek için sabırsızlandıklarını ve geri kalmak istemediklerini rivayet etmektedir (Tacitus, 1909: 75).

1.8 QUINTUS CURTIUS HIS HISTORY OF THE WARS OF ALEXANDER'A GÖRE İSKİT VE SARMATLAR

Curtius, İskitlerin uzun saçlı olduğunu geniş vücutlarının korkunç derecede büyük olduklarını belirtmektedir (Curtius, 1714: Book IV, 240). Kendisi, Parthların İskitlerin soyundan geldiklerini ve aynı onlar gibi Parthların da Avrupa dışından bir yerden geldiklerini belirtmektedir (Curtius, 1714: Book VI, 319). Yazar, İskit, Dahae ve Sakaların omuzlarının Makedonların kafasına denk geldiğini rivayet etmektedir (Curtius, 1714: Book VII, 18). Curtius, İskitler Büyük İskender'in kendi bölgelerine gelmesiyle onun emrinde olduklarını bildirdiklerini, İskenderin ise Penidas'ı İskitlere gönderdiğini ona İskitya'da ve Boğaz Krallığı bölgesinde iyi keşif yapmasını ve Avrupa İskitlerini, kendisi buradan ayrılana kadar Don Nehri'nden öteye geçirmemesi gerektiğini emrettiğini ve kendisinin Don sahillerinde bir şehir yaptırmayı, İskitleri bu şekilde frenlemeyi planladığını fakat bu planının Sogdların isyanı ile ertelendiğini rivayet etmektedir (Curtius, 1714: Book VII, 31). Yazar, İskitlerin Don ötesinde kalan kralının, Makedonların kendilerine büyük güçlük çıkartan şehirlerini yıkmak için çok sayıda atlı gönderdiğini, İskit topraklarının Trakya'dan başlayıp kuzeye ve doğuya doğru uzandığı ve onların Sarmatlarla yalnızca komşu değil aynı zamanda o halkın bir parçası olduklarını ifade etmektedir (Curtius, 1714: Book VII, 34). Kendisi, İskitlerin öküz yardımıyla mısır yetiştirdiklerini söylemektedir (Curtius, 1714: Book VII, 41).

1.9 QUINTUS CURTIUS'UN BÜYÜK İSKENDER'İN HÜKÜMDARLIK VE YAŞAM TARİHİNE GÖRE İSKİT KAVİMLERİ

Curtius, İskit Kralı Atheas'ı bu antik eserde Getae kralı diye zikretmektedir (Curtius, 1809: 39). Burada Atheas'ın Get kralı diye yazılmasının sebebi İskitlerin Sarmatlardan kaçtıktan sonra Get topraklarına girmesi ve burada yaşamaları olsa gerektir. Yazar, İstrianlardan çekinen İskit kralı Atheas'ın, Makedon kralı Philip'ten yardım istediğini ve Makedon ordusunu yardıma gönderirse kendisini vefaat ilan edeceğini söylediğini fakat İstrianların komutanlarının ölmesiyle kendisinin Makedon ordusunu geri gönderdiğini belirtmektedir (Curtius, 1809: 39,40). Kendisi, Atheas'ın yardımın gerekli olmadığı için verdiği sözün geçersiz olduğunu söylediğini, Philip'in

bunun üzerine öfkelenildiğini ve Bizans kuşatmasını kaldırıp İskitya'ya saldırdığını, İskitleri bu savaşta yendiğini ganimet olarak büyükbaş, kadın, çocuk ve damızlık at aldığını rivayet etmektedir (Curtius, 1809: 39,40). Curtius, İskitlerin savaşçı bir millet olduğunu silahlı çetelerle yağma yaparak geçindiklerini belirtmektedir (Curtius, 1809: 384). Yazar, Daryus'un ordusunda Baktiryahılar, İskitler, Hindular gibi birçok ulusun bulunduğunu belirtmektedir (Curtius, 1809: 404,405). Eserin bu bölümünde İskitlerin Pers ordusunda olduğu söylenmiştir fakat bilindiği üzere Daryus'un ordusuna katılanlar İskitler değil Sakalardır, antik batı kaynakları İskitler ve Sakaları birbirine karıştırmaktadır, kendi buldukları ülkelere yakın olduğundan dolayı hem batı İskitlerini yani Avrupa İskitlerini hem de bu seferler ile tanınan Sakaları görmelerine rağmen antik batılı tarihçiler onların ayrımını yapamamaktadır bunun nedeni ise aralarında neredeyse hiçbir fark bulunmamaları olsa gerektir. Curtius, Parthlar'ın Parni adında bir kabileden olduklarını onların ise İskitya'dan geldiklerini rivayet etmektedir (Curtius, 1809: 425). Curtius, Daryus ile Büyük İskender'in savaşında İskitlerin, İskender'in lojistik arabalarını yağmalamaya başladıklarını, Daryus'un kaçarken Makedon sol kanadının atlılarca ağır darbeler aldığını Parmenio'nun İskender'e bir haberci gönderip kendisine yardım etmesini söylediğini ifade etmektedir (Curtius, 1809: 448,451).

1.10 LUCIAN TARİHİNE GÖRE İSKİTLER

Lucian, İskit kralı Ateas'ın, Makedon kralı Philip'e karşı savaşırken Tuna civarında öldüğünü, öldüğü zaman 90 yaşından fazla yaşının olduğunu rivayet etmektedir (Lucian, 1853: 229). Ateas adının Atey veya Ata şeklinde olduğu bu çalışma içinde farklı yazarlar tarafından dile getirilmiştir. Bunun bir kanıtı olarak Lucian'ın verdiği bilgi kullanılabilir, kendisi 90 yaşının üzerinde bir İskit kralıdır. İskitlerin ona bir ad olarak değil de bir saygı göstergesi olarak ata demiş olabilecekleri muhtemeldir. Antik Yunanlılar, İskit kralına bu şekilde hitap edildiğini gördüklerinde onun kişisel isminin bu olduğunu düşünse gerektir. Yazar, Cyrus'un, Massagetae kadını tarafından öldürüldüğünü o kadının İskit kadını olduğunu ve beyaz at sürdüğünü ifade etmektedir (Lucian, 1959: 425). Lucian, burada Tomyris'ten bahseder fakat burada ilginç olan şey Massagetaeleri bir İskit kolu olarak görmesidir. Lucian, İskitlerin kendi

işine yarayan en iyi olan, emsal olan kimseleri hangi ülkeden geldiğine bakmaksızın aldıklarını ve ayırım yapmadıklarını anlatmaktadır (Lucian, 1913: 111). Yazar, İskitlerin arkadaşlıktan daha yüce bir şey bilmediklerini onları bir arkadaşına yardım etmekten ve tehlikeleri paylaşmaktan daha fazla gururlandıran şey olmadığını belirtmektedir (Lucian, 1913: 115). Burada Lucian'ın aktardığı olay aslında anda ritüeli veya kan kardeşliği ritüeli olarak adlandırılan şeydir.

1.11 HİPOKRAT'A GÖRE İSKİT KAVİMLERİ

Hipokrat, Azak Denizi çevresinde Sarmat adlı bir milletin yaşadığını bunların İskit ırkı olduklarını bu ırkın diğer ırklardan farklı olduğunu, onların kadınlarının uzun ve bakire olduklarını, at binip düşmanlarıyla savaştıklarını, üç düşman öldürmedikçe evlenmediklerini belirtmektedir (Hippocrates, 1923: 117). Yazar, İskitlerin fiziksel olarak kendileri haricinde hiçbir millete benzemediklerini, göçebe olduklarını, bozkırda yaşadıklarını, tekerlekli yurtlarda yaşamlarını sürdürdüklerini bu yurtların küçüğünün dört, büyüğünün ise altı tekerlekli olduklarını söylemektedir (Hippocrates, 1923: 119). Hipokrat, İskitlerin kaynatılmış et yiyip kısrak sütü içtiklerini bundan yapılmış tatlı bir peynirlerinin olduğunu, İskitlerin fiziksel olarak diğer insanlardan farklı olduklarını, onların karışmamış, homojen bir millet olduklarını, İskitya'da ufak hayvanların bulunduğunu ve sayılarının da az olduğunu bunun nedeninin ise Ural dağları bölgesinde soğuk kuzey rüzgarlarının esmesinden dolayı olduğunu belirtmektedir (Hippocrates, 1923: 119,121). Yazar, İskitlerin ülkelerinin çok soğuk, nemli ve zorlu olmasından dolayı onların vücutlarının kalın, hantal, tombul, gevşek etli olduklarını eklemelerinin dahi gözükmediğini, şişman olduklarını, ülkelerinin çok nemli olmasından dolayı hassas ciltlerinin dağlanmış gibi kızardığını rivayet etmektedir (Hippocrates, 1923: 123). Hipokrat, İskit kızlarının vücutlarının çok tombul ve eylemsiz gözüküğünü, İskitlerin derilerinin kızıl olduğunu, bunun Güneş yanığından dolayı değil soğuktan dolayı olduğunu, fiziksel olarak şişman ve tembelle olduklarını ifade etmektedir (Hippocrates, 1923: 125,127). Hipokrat'ın verdiği bilgilerde Amazonlar İskit sayılmıştır halbuki onlar Sarmat kökenlidir bu da İskit ve Sarmatların aralarında neredeyse bir fark olmadıklarını gösterir niteliktedir. Hipokrat daha sonra İskit kavimlerinin yalnız kendilerine benzedikleri başka hiçbir millete benzemedikleri söyler, bu da Saka, Sarmat, Massaget

gibi diğerk İskit kavimlerinin de dahil oldukları coğrafyada yaşıyan İskit genel adındaki milletlerin birbirine benzediklerine delalettir ki Türkler de sonraki zamanlarda bu bölgelerde yaşamışlardır, eğer İskit kavimleri Perslere veya Cermen milletlerine benzeseydiler Hipokrat bu benzerliğı not edeceğı ve bu durumun tam tersini beyan etmeyeceğı düşünülebilir. Hipokrat aynı zamanda onların homojen yani farklı milletlerden olmadıklarını ve aynı ırki tipte olduklarını belirtmiştir ki bu da İskit, Saka, Sarmat, Massaget kurganlarındaki Avrupaid yani beyaz ırka mensup brakisefal kafataslı cesetleri doğrular yönde bir bilgidir, onların mezarlarında çok az bir Mongoloidlik mevcut olduğı kaynaklarda belirtilmiştir. Hipokrat da bu modern çalışmaları doğrular yönde bir açıklama yapmıştır. Hipokrat, İskit kavimlerinin fiziksel yapılarını açıklarken onların vücutlarının kalın, hantal, tombul, gevşek etli, eklemlerinin dahi gözükmediğini ve şişman olduklarını söylemiştir, bu antropolojik özelliklerin Marcellinus'un Alanları anlatımıyla uyuştuğı düşünülmektedir. Marcellinus Alanlar'a büyük cüsseli demiş ve Hunlarla her yönden aynı olduklarını belirtmiştir, V. P. Alekseyev ise İskitlerin antropolojik yapılarını açıklarken onların yuvarlak kafalı basık ve geniş yüzlü, oldukça büyük iskeletli olduklarını söylemiştir bu bilgiler incelendiğinde yuvarlak brakisefal kafataslı, geniş iskeletli fiziksel tipe sahip İskit kavimlerinin Türklerin ve Hun Türklerinin antropolojik yapısıyla uyuştuğı düşünülebilir. Hipokratın onları şişman diye tanımlamasının nedeni ise onların yuvarlak yüzlü ve geniş iskeletli olmalarından dolayı olabilir.

1.12 JOHN TZETSEZ'E GÖRE İSKİT KAVİMLERİ

Tzetsez, Maeotis'in, balık açısından çok bol olduğunu, Maeotis'in adının İskit dilinde *Karmpaluk* olduğunu, bunun anlamının Yunanca 'ya çevrildiğinde balık şehri demek olduğunu, karm İskitçe şehir, paluk'un ise balık demek olduğunu belirtmektedir (Tzetzes, 1826: 8.69). Bu konu hakkında farklı görüşlere yer vermeden önce şunu belirtmek gerekmektedir ki Türkçe *balık* İskitçe *paluk* demektir bunun Türkçe bir ad olması olasıdır, *karmise* şehir demektir, İlhami Durmuş ise buna *karum paluk* yani balık gölü demiştir, başka bir bilgi de Rus araştırmacılarından gelmiş ve onlar bu adın kar-balık olduğunu ve Azak Denizi için kullanıldığını söylemişlerdir. Onlara göre kar Türkçe kuvvetli veya bol demektir fakat burada bir sıkıntı ortaya çıkmaktadır, Tzetzes'in

aktardığına göre karm paluk adının karm kısmı şehir anlamına gelmektedir, bu ismin karm kısmını dil bilimcilerin araştırmasında fayda olmakla beraber İskitlerin Türkçe bir şekilde balığa paluk dediği düşünülebilir. Tzetzes Herodot'un Doğu İskitleri dediği İskitlerin Ceyhun İskitleri ve daha doğudaki İskitler olduklarını ifade etmektedir (Tzetzes, 1826: 8.69). Bizans tarihçisi Simocatta'nın daha önce doğu İskitlerinin Türkler olduğunu söylediği yazı aktarılmıştı ve yine başka bir Bizanslı olan Tzetzes, Herodot'un doğu İskitleri dediklerinin Ceyhun bölgesi İskitleri ve daha doğudaki İskitler olduğu düşünmektedir bu da Türklerin yaşadıkları coğrafi bölgelerle uyuşmaktadır. Yazar, Sarmatların İskit olduklarını söylemektedir (Tzetzes, 1826: 12.54).

1.13 MARCUS JUNIANUS JUSTINUS'A GÖRE İSKİT KAVİMLERİ

Marcus, Parthların yaşadıkları yere gelmeden önce, İskit ülkesinde yaşadıklarını fakat buradan sürüldüklerini belirtmektedir (Justinus, 1688: 279). Kendisi, Parthların konuşmasının İskit, Med karışımı olduğunu ifade etmektedir (Justinus, 1688: 280). Parthların İskityadan geldiği, İskitlerle akraba oldukları ve İskit, Med karışımı bir dil konuştukları, antik kaynakların verdiği bilgilerden bazılarıdır, İskitçenin Ön-Türkçe bir dil olduğunu açıklayan görüşler bu çalışma içinde ortaya konulmuştur. Parthlar İskitya'dan gelip İskitçe konuşuyorlarsa bu onların Proto-Türk veya diğer adıyla Ön-Türk olduğunu düşündürmektedir, onların Med diliyle karışık bir İskitçe konuşmalarının nedeni ise göçebe kavimlerin her daim gittikleri yerleşik medeniyetler tarafından az veya çok asimile edilmeleri olabilir. Buna bir örnek olarak günümüz Türkçesi içindeki Farsça sözcükler verilebilir.

1.14 İSTVAN WERBOCZİ'YE GÖRE SEKELLER

“Orada Transilvanya'da, Scythuli adında ayrıcalıklı soylular var, ilk Panonya'ya geldiklerinde kökenleri İskit halkındandı, biz onları adlarının bozulmuş haliyle andık, Sekeller (Szekely)” (Werboczi, 1775: 494). Bu çalışmaya göre Sekeller (Szekel) Türk ve Sarmat kökenlidir. Kaynaklara göre Sarmatlar Doğu Valaçya(Eflak), Kuzey Basarabya bölgelerine yerleşmiş ve bundan dolayı Prut Nehri Alan Nehri diye

anılmıştır, Moldova'nın başkenti olan Iași adı da Yas kökünden gelmekte ve Alanların bir bölgesi olduğunu göstermektedir, Roksalanlar 1. yüzyıl civarında güney Romanya bölgesine yerleşmiştir. Yazıglar ise Roman'yanın bir bölgesi olan Banat'a yerleşmiştir, doğu Karpatlar bölgesinde Sarmatların farklı kollarına ait otuzu aşkın gömü yeri bulunmuştur ki doğu Karpatlar Romanya'yı da kapsamaktadır. Valaçya(Eflak) bölgesindeki Sarmat kurganları ya izole ya da gruplar şeklindedir, bu bulunan buluntular geç Sarmat çağının ilk dönemlerime aittir, bu kurganların bazılarında Hun Türklerinin de takip ettiği kafa deformasyonu geleneğine ait deforme edilmiş kafatasları da bulunmuştur, buluntuların ve cesetlerin yapısı ve sayısı itibariyle Sarmatların bölgenin nüfus çoğunluğunu oluşturdukları fakat yerlilerce asimile oldukları görülmektedir, Pliny'nin aktardığına göre Tuna ve Hercynian ormanları arasında ki yükseklik yerlerden Panonya ve Cermen kabilelerinin sınırlarına kadar Iazgyes(Yazıglar) denen Sarmat boyu bulunmaktadır ve onlar dağlık ve ormanlık yerlerde yaşayan Daçya kabilelerini yurtlarından söküp atmışlar ve kendileri yerleşmişlerdir. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki Sarmatlar'a ait boyların birçoğu bugün Szekely Land dedikleri Romanya Devleti sınırları içinde bulunan Sekellerin yaşadıkları yerlerden geçmişler veya buraya yerleşip yaşamışlardır. 1514 tarihli Macar kaynakları Sekellerin yaşadıkları bölgeyi doğru bir şekilde tarif edip onlara İskit demektedir. Modern kaynaklarsa, Sekellerin, Romanya'da Mureş ve Olt Irmakları'nın yukarı vadilerinde yaşadığını söylemekte ve köken olarak onların eskilerde Hunlara dayandırıldıklarını, günümüzde ise Macar veya Macarlaşmış Türkler olduklarının düşünüldüğünü, eski Türk runik harflerini kullanmaya devam ettiklerini belirtmektedirler. İskitlerin Sarmat kökenli olduğu bu çalışmada antik kaynaklarca belirtilmiştir, 1514 tarihli Macar kaynağı ise Sekellerin İskit olduklarını söylemektedir bu herhalde anakronik bir bilgidir, İskit ve Sarmatlar aynı kökenden oldukları için orada ilk gözüken İskitlerin isimleri onlara verilmiş, yani Sarmatlara İskit denmiş olmalıdır. İskit ve Sarmatların Türklerle olan ortak noktaları nedeniyle onların Ön-Türk olma olasılıkları bu çalışmada dile getirilmiştir. Sarmatların, Sekellerle aynı bölgelerde olmaları, onların klasik kaynaklarca İskit diye adlandırılmaları ve modern kaynaklarca Macar veya Türk oldukları ve Türk runik alfabesi kullandıklarını söylemeleri bir tesadüf olmayabilir. Bütün bu kaynaklardaki bilgilere dayanarak bu çalışmada Sekeller'in İskit yani Sarmat olup Türk kökenli, Türk runik alfabesi kullanan bir millet olduğu,

belirtilmiştir, bundan dolayı Sarmatların da bu durumda Türklerin ataları veya Ön-Türk olabilmeleri muhtemeldir.

1.15 MAURİCE'E GÖRE İSKİT VE SARMATLAR

Maurice, Roma imparatoru Decius'un, Tuna nehrini aşır Trakya'yı işgal eden İskit, Got kabileleri ile Moesia civarında karşılaştığını ve İskit-Gotlar'ın Roma imparatoru Decius'a sahte geri çekilme ve kanatlardan saldırma taktiğini uyguladıklarını anlatmaktadır (Maurice, 2010: 81,82). Yazar, İskit eğitiminde tabur, alayların savunma ve saldırı kıtaları diye ayrıldıklarını, ordu gruplarının genelde olduğu gibi üçe değil ikiye ayrıldıklarını, altı-yedi bin kişilik *Meros*'un iki kanadı çevirmeye ve çember oluşturmaya başladıklarını, sağ kanadın içten sol kanadın dıştan ilerleyip hattın karşı uçlarına doğru ilerlediklerini, bu talimin her yıl mart ayı boyunca kışlalarda yapılan süvari oyunlarının bir parçası olduğunu aktarmaktadır (Maurice, 2010: 90,91). Maurice, Alanların ordu saldırı düzeni için, birliklerin savunma ve saldırı kıtaları diye ayrıldığını ve tek bir hat oluşturduklarını, bunların birbirinden iki yüz ila dört yüz adım uzakta durduklarını, saldırı kıtalarının düşmana dört nala saldırırcasına koştuklarını ve sonra ana hattın içindeki aralıklardan geçtiklerini savunma birlikleriyle beraber çark edip hep birlikte düşmana saldırdıklarını belirtmektedir (Maurice, 2010: 91). Yazar, başka bir eğitimde ise saldırı kıtalarının aralıklardan süzülüp karşıdaki düşmanın kanatlarına saldırdıklarını belirtmektedir (Maurice, 2010: 91). Yazar, Bizans kaynağının, İskitlerle yani Avar, Türk ve Hunlarla nasıl baş edilmesi gerektiğini bir başlıkta anlatmaktadır (Maurice, 2010: 155). Maurice, İskit adı verilenlerin kendisinin ilkel düzeyde bulunduğu yaşam tarzlarıyla, tek bir millet olduklarını söylemektedir (Maurice, 2010: 155). Burada anlatılan İskitlerin tek bir millet olduğunu bahsettiği milletler konunun devamından da anlaşılacağı üzere Hun, Türk ve Avarlardır, Maurice bu sayılan ulusların İskit olduğunu belirtmektedir. Maurice, İskitlerin av hayvanlarının olduğu bölgeye yayılıp çemberi daralttıklarını ve böylece av hayvanlarını avladıklarını ifade etmektedir (Maurice, 2010: 215). Burada anlatıldığı üzere İskit talimi ordunun orta kısmının sabit kalması veya çekilmesi fakat atlıların kanatlardan ilerleyerek düşman ordusunu sarmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu ordu taktiğinin aynısı Türklerde de olup bu taktiğe Türklerde kurt kapanı, Turan taktiği gibi isimler de verilmiştir. İskitler bu ordu

taktiğini bu şekilde icra ederken bu taktiğin bir benzeri de Moğollar tarafından uygulanmıştır, bu çalışmada Timothy May'in verdiği bilgilerde Moğollar'ın av bölgesine geldikleri birkaç mil olacak şekilde yayıldıkları ve bir çember oluşturdukları, yavaş yavaş bu çemberin kapandığı ve bütün hayvanların bu oluşturulan çemberin içinde kaldığı ve böylece ava başlandığı söylenmektedir. Görüldüğü üzere Moğollar bu İskit taktiğini avcılıkta da kullanmışlardır. Maurice'in anlattığı Alan savaş taliminin Türklerin de çok sıkça kullandığı Turan taktiği olması muhtemeldir, buna göre ordunun bir kısmı önce saldırır gibi yapar sonra bozulmuş, kaçıyorlarmışçasına sahte ricatla geri çekilir ve orduya hep birlikte saldırırlardı.

1.16 İBN FADLAN SEYAHATNAMESİ'NDE İSKİT-TÜRK ORTAK NOKTALARI

İbn Fadlan, Oğuzların kendi reislerine rab dediğini söylemektedir (Fadlan, 2013: 10). Yazar, Oğuzların tuvalet gereksinimlerini giderdikten sonra temizlenmediklerini, herhangi bir diğer sebepten dolayı yıkanmadıklarını, suyla ilişkilerinin olmadıklarını rivayet etmektedir (Fadlan, 2013: 10). Kendisi, tüccarların veya başkalarının onların yanında yıkanamadıklarını, ancak geceleyin gizlice yıkanabildiklerini, Oğuzların yıkanan herhangi birini gördüklerinde kızdıklarını, bu kişiyi kendilerine sihir yapmakla suçladıklarını onun, suya bakarak bir şeyler anlamak istediğini düşündüklerini aktarmaktadır (Fadlan, 2013: 12). Herodot'a göre İskitler vücutlarına hiç su değdirmezler yani yıkanmazlardı, yukarıda İbn Fadlan'ın verdiği bilgilerden anlaşıldığı üzere İskitlerin ve Türklerin bu gelenekleri de aynıdır, bu gelenek onlarda ortak dine sahip olduklarından dolayı bu şekilde gelişmiş olsa gerektir. Eğer bu durum dini bir tabu olmasaydı M.Ö dokuz yüzlü yıllardan M.S dokuz yüzlü yıllara kadar yaklaşık bin sene içinde bu gelenek değişim gösterebilirdi. Yazar, Oğuzlardan önemli bir adam öldüğünde onun için ev gibibir çukur kazdıklarını, ölüye gömleğini giydirdiklerini, kemerini taktıklarını, yayını kuşandırdıklarını, eline içinde şarap olan ağaçtan bir kadeh verdiklerini, her şeyini getirip bu oda gibi mezara koyduklarını, sonra onu oturtup odanın üzerine çamurdan kubbe gibi bir tümsek yaptıklarını söylemektedir (Fadlan, 2013: 15). Fadlan, onların kurgan yapıldıktan sonra hayvanların yanına geldiklerini ve miktarına göre yüz veya iki yüz veya bazen de tek bir hayvanı öldürdüklerini, başları,

ayakları, derisi, kuyruğu dışındaki etlerini yediklerini geriye kalan kısımlarını sııklar üzerine koyup mezarının etrafına astıklarını, bunların cennete giderken bineceği hayvanlar olduklarını söylediklerini belirtmektedir (Fadlan, 2013: 15). Yazar, eğer ölen kişi sağlığında insan öldürmüş ve yiğit bir kişiye öldürdüğü adam sayısı kadar ağaçtan suret yontup mezarının başına diktiklerini, bunların onun hizmetçileri, cennette ona hizmet edecek kişiler olduklarını rivayetmektedir (Fadlan, 2013: 15). İbn Fadlan, Başkurtların bazılarının yılanı taptıklarını gördüğünü söylemektedir (Fadlan, 2013: 20). Kendisi, Bolgarların kurgan yaptıktan sonra ölen kişiyi lahitte gömdüklerini söylemektedir (Fadlan, 2013: 36).

1.17 ORHUN KİTABELERİNDE İSKİT İZLERİ

“Ben Tanrı gibi ve Tanrıdan olmuş Türk Bilge Hakan, bu devirde tahta oturdum” (Tekin, 2010: 21). “Türk halkı yok olmasın diye, halk olsun diye, babam İleriş Hakanı ve annem İlbilge Hatunu göğün tepesinden tutup yükseğe kaldırmışlar muhakkak ki” (Tekin, 2010: 27). Kaynaklar bize İskitlerin krallarını neredeyse tanrı yerine koydukları bilgisini bu çalışmada birçok defa vermektedir. Hanın veya kralın İskitlerde kutsal sayılması durumuyla Türklerde bulunan kut anlayışının paralellik gösterdiği muhtemeldir. Göktürkler’e ait Orhun kitabeleri incelendiğinde “Ben Tanrı gibi ve Tanrıdan olmuş Türk Bilge Hakan, bu devirde tahta oturdum” denmektedir, bu da onların hanlarını kutsallıkla, tanrıyla bağdaştırmaları olarak görülebilir. Bu görüşü açıklayabilmek için Türklerde bulunan kut anlayışından bahsetmek gerekmektedir. Roux’a göre kut tanrı tarafından verilmiş hayati bir güçtür, bu verildiğinde veya bahşedildiğinde işler yolunda gider, han gibi yöneticilere verilirse onlar yücelmiş demektir. Moğollar’da prens, tanrının yeryüzündeki temsilcisi sayılmıştır, onun yaptığı göğün yaptığı, onun emri göğün emridir, Uygurlar’da da adet olduğu üzere hükümdarın elçisi tanrının elçisidir ve öldürülemezler. Roux, İskitlerin atalarının mezarlarını korumak için savaşmaya razı gelmelerini ve Hazarların 10. yüzyılda atalarının mezarlarını attan inerek selamlamalarını atalara tapma olarak görmüştür, Hunlar da İskitlerin yaptığının aynısını yapmıştır, bu durumda İskitler’de, Hunlar’da ve Hazarlar’da atalar kültürünün bulunduğunu düşünmek olasıdır, bu da İskitlerin ve Türklerin başka bir ortak noktasıdır. Bunların haricinde Orhun abidelerinde “Türk halkı

yok olmasın diye, halk olsun diye, babam İleriş hakanı ve annem İlbilge hatunu göğün tepesinden tutup yükseğe kaldırmışlar muhakkak ki” demektedir. Böyle bir söylemde bulunulmasının nedeni, soylu sınıfın kutsal görüldüğü ve onların yönetime gelmesiyle Tengri tarafından kut aldıkları düşüncesi olsa gerektir. Onların gök tarafından tutulduğu bildirilmiştir buradaki gök, kutsal gök yani Gök Tengri olmalıdır, onların yukarı kaldırılması ise göğe yakın olmaları yani göğe, kutsallığa çekilerek kut almaları anlamına gelebilir.

1.18 MENANDROS VE SİMOKATTES'E GÖRE İSKİTLER VE TÜRKLER

“Onlar kuş değil ki Türklerin kılıçlarından kaçabilmek için gökyüzüne uçabilsinler, onlar balık değil ki sulara girip denizin derinliklerine saklanabilsinler; sadece yeryüzünde yolculuk edebilirler” (Mangaltepe, 2009: 39). Göktürk Han'ı İstemi Han bu sözü Avarların kaçması üzerine söylemiştir. Bizans kaynakları Kral Hüsrev'in, İskitlerin güvenilir olmayan doğaları nedeniyle, Göktürkler ile dostane ilişkiler kurmanın tamamen Sasanilerin aleyhine olduğunu düşündüklerini ifade etmektedir (Mangaltepe, 2009: 49). Bizans kaynakları, Göktürk Han'ı İstemi Han'ın mektubunun Bizans İmparatoruna ulaştığını ve Göktürk hakanınca yazılmış bu mektubun İskit dilinde yazılmış bir mektup olduğunu ifade etmektedir (Mangaltepe, 2009: 50). Kaynaklar, Justinos'a bir sefaret gönderen Türklerin daha önce Sacae olarak anıldıklarını belirtmektedir (Mangaltepe, 2009: 52). Bizans görgü tanıkları Göktürklerin ayin yaptıkları sırada İskit dillerinde bazı haşin sözler söylediklerini rivayet etmektedir (Mangaltepe, 2009: 53). Bizans kaynakları hali hazırda kendi ülkelerinde yüz altı İskitin olduğunu ve bu Türklerin, Göktürlere Valentius önderliğindeki elçilik içinde buldukları söylemektedir (Mangaltepe, 2009: 76,77). Bizans kaynaklarında Sasani ve Göktürk anlaşmazlığı anlatılırken Türk ordusu İskit ordusu olarak nitelenmiş ve bu ordunun Sasaniler tarafından zayıflatıldığı söylenmiştir (Mangaltepe, 2009: 129). Kaynakların aktardığına göre Türk-Şad, İstemi hanın cenazesinde kendisinin büyük bir üzüntü içerisinde olduğunu Romalı elçilerin Göktürklerin ölümlere ilişkin olarak hâkim geleneklerini izlemeli ve yüzlerini hançer ile kesmeleri gerektiğini bildirmektedir (Mangaltepe, 2009: 81,82). Kaynaklar, bir sabah Türk-Şad'ın, ölen

babası için dört Hunlu köle getirdiğini yoğ töreninden sonra bu adamların babasının atlarının ortasına konulduklarını, kendi dillerinde onlara oraya gitmelerini ve babası İstemi 'ye onun için ne kadar büyük olduklarını söylemelerini istediklerini bildirmektedir (Mangaltepe, 2009: 81,82).

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN KAYNAKLARDA SARMATLAR

2.1 ELLİS H. MİNNS'E GÖRE İSKİT KAVİMLERİ

Minns, drenaj kanallarının İskitler için önemli olduğunu çünkü onların bu yolla hayvanlarına barınak sağlayıp tarımcılığa geçebildiklerini ifade etmektedir (Minns, 1913: 2). Yazar, yağmurun biriktiği vadilerin İskitlerce kapatıldığını ve mera haline geldiğini karın eridiği dönemden yaz ortasına kadar bölgedeki çayır, çimen uzunluklarının muazzam boyutlara ulaştığını belirtmektedir (Minns, 1913: 2,3). Minns, hayvanlar sonbaharda dahi vadi yakınlarındaki akarsulara geldiklerini ve kışın da hayvanlar için buraların bir sığınma yeri olduğunu, bu vadilerin her kabilenin özel mülkü gibi olduğunu göçebe yaşantısının tamamen özgür ve bağımsız bir şekilde bozkırda dolaşılabilen bir yaşam olmadığını ifade etmektedir (Minns, 1913: 3). Yazar, İskitlerin yaşadıkları bölgelerden güneye ve doğuya doğru gidildikçe büyük otlakların yerini çorak topraklara bıraktıklarını, iklimlerin o çağlarda daha farklı olduğunu ve Dinyeper bölgesinin eskiden ağaçlık bir bölge olduğunu, kuzey bölgelerinde de ormanlık bölgelerin daha güneye doğru uzandıklarını söylemektedir (Minns, 1913: 3). Minns, Nicolaev ve Kherson bölgelerinin kurak olmasından dolayı İskitya'nın ikliminin daha ekstrem bir hal aldığı, İskitlerin İskitya'da yaşadıkları dönemlerde bu bölgenin daha ormanlık ve daha nemli olmasının olası olduğunu ifade etmektedir (Minns, 1913: 4,5). Yazar, İskitya nehirlerinde balıkların çok olduğunu ve balıkçılığın ihracatın temelini oluşturduğunu, Achuev Nehri bölgesinde ve Kimmer Boğazın'da balıkçılık yapıldığını, İskitya'da üç çeşit Mersin balığının bulunduğunu, birincisinin Azak Denizi'nde, ikincisinin Dinyeper Deltası'nda üçüncüsü ise İdil Nehri'nde bulunduğunu söylemektedir (Minns, 1913: 6).

Minns, Kiev bölgesinde kehribar bulunduğunu, tuzun Dinyeper ağzında meydana çıktığını, bütün bozkıra buradan yayıldığını, antik dönemlerde Altay ve Ural bölgelerinde madencilik yapıldığına dair izlere rastlanıldığını bu bölgelerde ayrıca altın ve bakırın da bulunduğunu ifade etmektedir (Minns, 1913: 7). Yazar, bozkırın kuzey sınırının Podolya'dan Kama'ya kadar olan bölge olduğunu, İskitya'nın kuzey sınırının da burası olduğunu belirtmektedir (Minns, 1913: 27). Yazar, İskitlerin coğrafyasının

kuzeyde Neuri, güneybatıda İster Nehri, güneyde Kırım ve kuzeydoğuda Melanchlaeni'ye kadar olan bölge olduğunu buna İskit karesi de dendiğini anlatmaktadır (Minns, 1913: 32). Yazar Minns'in ne kadar objektif bir şekilde konuyu araştırdığı özellikle İskitlerin kökenleri konusuna gelindiğinde şüphe uyandırmaktadır, çünkü İskit dilini İrani dil ile açıklamaya çalışanları gayet yerinde ve haklı bulduğunu söyledikten sonra anlatım biçimi, İskit dilini Moğolca ile açıklamaya çalışan K. Neumann'a gelince "Neumann'ın İskit kelimelerini Moğolcadan türetme denemeleri kesinlikle yok edilmiştir" gibi tek taraflı bir hal almaktadır (Minns, 1913: 39,40). Minns sonrasında Hipokrat'ın Sarmat ve İskitleri tasvirinde anlattığı üzere bu kavimlerin kızıl tenli olduğunu söyleyip bu durumun Tatarlar'da ve Moğollar'da olduğunu ve bu anlatımın Altay ırkını işaret ettiğini belirtmiş fakat köken olarak İskitlerin veya Sarmatların, Tatar veya Moğollarla alakalarının olmadığını bu durumun "dejenerasyonun son aşaması" olduğunu herhangi bir kanıt sunmadan veya görüş belirtmeden ifade etmiştir (Minns, 1913: 45,46).

Minns, İskit kurganlarındaki kafataslarının çoğunlukla brakisefal olmakla birlikte az sayıda Mongoloid kafatasının da bulunduğunu, Macaristan Keszthely'deki Sarmatlara atfedilen kurgandaki iskeletlerin bacaklarının eğri olduğunu bunun ya at binmekten veya Altay kanı taşıdıkları için meydana geldiğini düşünmektedir (Minns, 1913: 47). Yazar, İskit vazosu olan Chemtomlyk vazosu üzerindeki resmedilmiş atların, ırksal ve anatomik yapılarına bakıldığında Prof. Anuchin'in atlardan birinin Kalmuk Türklerinin at tipinde olduğunu düşündüğünü, Prof. Ridgeway'in ise bu resmedilen atları Kırgız atlarına benzettiğini söylemektedir (Minns, 1913: 48,49). Minns, İskitlerin domuz kurban etmeyip ve tüketmediklerini, bu yüzden erken dönem Türklerinin domuzu tabu saydıklarını söylemektedir (Minns, 1913: 49). Kendisi, Sarmatların kullandığı tekerlekli yurt tipinin daha sonraları Kırgızlarda *yurta* diye adlandırılıp kullanıldığını ifade etmektedir (Minns, 1913: 51,52). Yazar, resmedilmiş İskit yaylarının tam karşılığının yapı itibarıyla modern dönem Tatarlarının kullandığı yaylar olduklarını ve Çinlilerin çizdiği Asya Hunlarının yayları da aynı oranda benzer olduklarını rivayet etmektedir (Minns, 1913: 66). Minns, Massaget ve İskit kraliçelerinin tarihsel bulgularının çok zor bulunduğunu fakat kadınların hakimiyetinin Tatar tarihiyle paralellik teşkil edebileceğini belirtmektedir (Minns, 1913: 84).

Minns, İskitlerin çubuklarla gelecekte haber verme geleneğinin erken dönem Türklerinde de görüldüğünü aynı şekilde kan kardeşi olma durumunun Parthlar'da, Ural-Altay milletlerinden Kıpçaklar'da ve Macarlar'da da bulunduğunu söylemektedir (Minns, 1913: 87). Yazar, İskitlerin mezar ritüellerinde yaptıklarının ve mezar törenlerinin erken dönem Türklerinde de aynı şekilde uygulandığını, Orhun yazıtlarında Çinlilerin, Göktürlere beş yüz adamla birlikte parfüm, altın ve gümüş verdiklerini, ayrıca yazıtta hanın, Çinlilerin oyunlarına karşı uyarılmakta ve Türk soylularını Çinlileşmekle suçlandıklarını aynı İskitlerden Anacharsis ve Scyles'in Helen kültürüne cezp olması gibi onların da yabancı kültürlerle karşı uyarıldıklarını ifade etmektedir (Minns, 1913: 90). Yazar, İskitlerin yaptığı kendini kesme ritüelinin Hun hakani Atilla'nın cenazesinde de uygulandığını, günümüz Orta Asya Türklerinde de hala bu geleneğin uygulanmakta olduğunu, İskitlerin kurganın üzerinde atları kazığa oturtma yönteminin Macaristan'da hala mezarın üzerine mızrak dikme geleneği olarak devam ettiğini, Yakutlarda atların hala mezarın üzerine kazıkla dikildiklerini, Çuvaşlar ve Kırgızların ise ölümün birinci yılında ölüye bir at kurban ettiklerini söylemektedir (Minns, 1913: 91). Yazar, Türklerin işlemeli ve kabartmalı kemerlerinin olduğunu bunların İskit altın plakalarını akıllara getirdiklerini belirtmektedir (Minns, 1913: 94). Minns, Türklerin de Herodot'un anlattığı gibi süt, peynir ve kımızla beslendiklerini aktarmaktadır (Minns, 1913: 95). Yazar, Çin tarafından resmedilen Hun tasvirlerindeki elbiselerin, İskit Kul Oba'da bulunan vazo buluntularının üzerinde resmedilmiş olan giyimlere benzediklerini, Hunların ayaklarına giydikleri yumuşak çizmeleri ayak bileklerine ipe bağladıklarını bu durumun yine İskitlerin çizme tipiyle benzeştiğini rivayet etmektedir (Minns, 1913: 97). Yazar, İskitler nasıl ki Perslere beş ok, kuş, kurbağa ve fare göndermiş ve bu sembolizmle kuş olup uçmazsanız, kurbağa olup suda yüzmezseniz, fare olup yerin altına gitmezseniz sizi okla öldüreceğiz demek istemişlerse aynı şekilde Avarlar için Göktürkler de kuş olup uçmazsanız, balık olup yüzmezseniz yer üstünde sizi buluruz demek istediklerini ifade etmektedir (Minns, 1913: 95). Minns, Krali İskitler veya Soylu İskitler diye adlandırılan İskitlerin büyük olasılıkla Ural-Altay soyundan olduğunu söylemektedir (Minns, 1913: 99). Yazar, Macarların İskitleri Ural-Altay milletlerinden veya Türk saydıklarını, A. Csengery'nin İskitleri Ural-Altaylı olarak gördüğünü, Kont Geza Kuun'un ise İskit tanrı adlarına dayanarak onları Türk-Tatar saydığını, A. Vambéry'nin ise geleneklerine dayanarak

onları Türk saydığını, Geza Nagy'nin ise İskitlere Ural-Altaylı dediğini ve Ural-Altay dilinin bozkırda her dönem baskın olduğunu ve dil olarak da İskit dilinin Ural-Altay dili olduğuna dair çok iyi kanıtlar sunduğunu ve Kimmerlerle İskitlerin Altaylı diye nitelendirildiklerini ifade etmektedir (Minns, 1913: 99,100). Yazar Ellis, Sarmatların İrani olmasına rağmen Ural-Altay etkisinin bu dönemde çok olduğunu söylemekte ve İran dili konuşan karışmış bir milletin Türk boyları tarafından baskılandığını fakat bir çok yabancı kelimeyi de bu yolla göçebelere kattığını iddia etmektedir (Minns, 1913: 100).

Minns, Getae kabilesinin genel görüşle bir Trak kabilesi olarak anıldığını belirtmektedir (Minns, 1913: 101). Yazar, Budinilerin gri gözlü ve kızıl saçlı oluşunun Permiaklara işaret ettiğini söylemektedir (Minns, 1913: 105). Minns'in aktardığına göre Sarmatlar Ugor kavimleriyle birlikte hareket ediyorlardı, İskitlerde ve Ugorlarda cenaze sonrası at kurbanı geleneği veya atın da içinde olduğu ritüeller vardır, Herodot'un verdiği bilgiye göre Budiniler parlak gözlü ve saçları da kıızıdır, Minns'in aktardığına göre Budiniler Ural-Altay milletlerinin Ural kolundan olan Ugorların atalarıdır, Neuriler ise ülkelerini yılanların basması sonucu Budinilere sığınmışlardır, İskit ve Kıpçaklarda bulunan yılan kültüründen bu çalışmada bahsedilmiştir. Görülüyor ki bu kültürün bir benzeri de Neurilerde de mevcuttur, Türklerde gerek kurttan doğmak gerek kurdun ordunun önünde yol göstermesi gibi efsanevi ve ananevi anlatımlardan kurdun önemi bilinmektedir. Neuriler de aynı şekilde kurda önem vermişler ve bir tür kurt kültürü oluşturmuşlardır, Herodot'un verdiği bilgiye göre Neuriler yılda birkaç gün kurta dönüşmektedirler yani kurt gibi giyinmektedirler. Bu onların Türklerle olan ikinci bağlantılarıdır. Neuriler'in ülkesini yılanlar bastığı için onlar Budiniler'e sığınmışlardır bu bilgiden yola çıkarak onların birbirlerine komşu veya çok yakın oldukları düşünülebilir. Marcellinus'a göre Neuriler en yüksek dağ silsilelerine yakındırlar, Neurilerin yakın olduğu bu dağlar çok dik ve aynı zamanda kuzeyin hiç erimeyen karlarıyla kaplıdırlar, onlardan sonra Budini ve Geloni kabileleri vardır. Bu çalışmaya göre, eğer Budiniler Permiak yani Ugor'sa ve Neuriler de onlara yakın bir yerden kaçıp onlara sığınmış ve aynı zamanda kuzeyin hiç erimeyen ve en yüksek dağ silsilelerine yakınlarsa bu Neuriler'in Ural Dağ silsilesine çok yakın bir yerde oturdukları anlamına geliyor olabilir. Herodot'a göre Argipeialer'ın bölgesine Yunan, İskit tacirleri gelirlerdi ve onların kuzeyi dağlarla çevriliydi, bu dağların yakınında keçi ayaklı halk ve onların

da kuzeyinde yılın altı ayı uyuyan bir halk vardır. Birçok yazara göre Argipeialer Altaylılardır, Zeki Velidi Togan'a ve birkaç başka yazara göreyse onlar Urallarda yaşamışlardır. Bu çalışmaya göre Yunan ve İskit tacirlerinin Ukrayna bölgesinden kalkıp Altaylar bölgesine gitmeleri pek kolay değildir ve onların kuzeyi de dağlarla çevrilmiştir ve bu bölgede keçi ayaklı kişiler bulunmaktadır bunların keçi ayaklı diye tasvir edilmesi onların bahsi geçen dağ bölgesinde yaşıyor olmasından olsa gerektir. Onların kuzeyinde de altı ay uyuyan millet yer alır ki bu durum kuzeye gidildikçe günlerin aşırı kısalıp uzadığı gerçeğinden meydana gelmiştir. Altay Dağları, Ural Dağlarına oranla daha güneyde bulunmaktadır ve Ural Dağları, Kuzey Buz Denizine kadar devam etmektedir, İskandinavya bölgesinde altı aya yakın gece altı aya yakın gündüz olduğu da bilinmektedir, bundan dolayı Argipeialer'in Ural Dağları'nın güneyi belki de günümüz Başkurtistan bölgesinde yaşamış olmaları muhtemeldir. Bu görüşü destekler nitelikte olan başka bir bilgi ise Minns'ten gelmektedir onun düşüncesine göre Argippaeilerin sıkıp siyah suyunu çıkarttığı meyve Türkçe kuş kirazı denilen meyvedir, Argippaeilerin *Aschy* dediği bu meyvenin suyunun adı Türkçe acı anlamındadır ve Başkurtlar da bu meyveyi aynı şekilde kullanmaktadırlar. Buna göre Minns'in verdiği bilgiler de Argipeialerin Başkurtistan-güney Ural bölgesinde yaşadıkları düşüncesini desteklemektedir. Başkurtların ve Argipeialerin aynı meyveyi aynı şekilde kullanmasından dolayı ve bu meyvenin suyuna Argipeialerin Türkçe acı demesinden yola çıkarak Argipeialerin Başkurtların ataları olduğu ve Başkurt Türklerinin burada kadim zamanlardan beri var olduğu kuramı ortaya atılabilir. Minns, Ugorlarda birçok İskit geleneğinin olduğunu, Cheremisler'in kişi öldükten kırk gün sonra at kurban edip atın derisini mezarın üzerine gerdiklerini, Mordvalar'ın ise kişinin ölümünün kırkında at kurbanı ve arabasını yıkama ritüeli olduğunu belirtmektedir (Minns, 1913: 106). Bütün bunların Ural-Altay ırkının İskitler içindeki yerini gösterdiğini fakat İskitlerin Ugorlardan ayrıldığı noktanın İskitlerin bozkırda, Ugorların ormanda yaşaması olduğunu belirtmektedir (Minns, 1913: 106). Türklerde de ölünün kırkının çıkması, bebeğin kırkının çıkması gibi adetler hala devam etmektedir bu da Türklerle Ugorların antik dönemden beri iç içe oldukları düşüncesini destekler nitelikte bir bilgidir. Kendisi Budinilerin güneyinde Sarmatların bulunduğunu, Tanais'in doğusunda Maeotis'in kuzeyinde köşeye kadar Sarmat bölgesi olduğunu rivayet etmektedir (Minns, 1913: 106). Yazar, Sarmatların, Ugor kavimleriyle birlikte hareket etiklerini belirtmektedir

(Minns, 1913: 107). Minns, Sarmatların, Urallar-İran, Akdeniz ve Uzak Doğu arasında maden ticareti yaparak kar elde ettiklerini ve Çin kaynaklarının Aorsilerin Aral Denizinden Roma sınırına kadar yayıldığını ve onların tacirlerinin Çin'e bile ulaştığı ifade etmektedir (Minns, 1913: 107). Yazar, Argippaei kabilesinin Altay ve Tanrı Dağları arasında yaşadığını söylemektedir (Minns, 1913: 108). Ellis, daha önce anlatılan Argippaeilerin sıkıp siyah suyunu çıkarttığı meyvenin Türkçe kuş kirazı denilen meyve olduğunu, Argippaeilerin *Aschy* dediği bu meyvenin suyunun Türkçe acı anlamında olduğunu ve Başkurtların da bu meyveyi aynı şekilde kullandıklarını belirtmektedir (Minns, 1913: 108,109). Yazar, bu milletin silah taşımaması ve komşuları arasındaki sorunları çözmesinin açıklamasını Tomashek'in onların çok iyi organize olmuş Türk krallığındaki sınır güvenlikleri olduğu, bu kişilerin komşu kavgalarıyla ticaretin zarar görmesini engelleyen kişiler oldukları şeklinde yaptığını ifade etmektedir (Minns, 1913: 108,109).

Yazar, İskitlerin, Sarmatlar ve Getaelerin içinde eridiklerini belirtmektedir (Minns, 1913: 118). Minns, Sarmatların lider, yönetici kısmının Ural-Altaylı olmasının olası olduğunu fakat bunun İrani bir reaksiyonu da gösteriyor olabileceğini söylemektedir (Minns, 1913: 119). Kendisi, İazgyler'in batı Sarmatya'da Roksolanların içinde eridiklerini belirtmektedir (Minns, 1913: 121). Minns, Makedon kralı Philip döneminde İskit kralı Atheas'ın, İskitlerin gücünü güney Tuna'ya kadar genişlettiğini fakat bu gücün Philip'in İskitleri yenmesiyle yok olduğunu ifade etmektedir (Minns, 1913: 123). Minns, Altaylardan, Abakan'a kadar olan tüm alanda ergitme fırınlarının olduğunu, Yenisey'de ise bakır dökümünden arta kalan parçacıklar bulunduğunu belirtmektedir (Minns, 1913: 244). Kendisi, Sibiryaya bölgesindeki arazilerde bakırdan yapılmış orakların bulunduğunu aynı zamanda bu toprakların sulandığına dair işaretlerin olduğunu, buradaki insanların göçebe olmadığını fakat az da olsa at eyeri bulunduğunu ifade etmektedir (Minns, 1913: 246). Minns, İskitlerin metal işlemlerinin buradaki en ilginç objeler olduğunu bunun nedeninin ise birçok metal işlemlerini icat edenlerin İskitler olduğunu ve kendilerinden sonrakilerin döneminde birçok bölgeye bu teknolojinin yayıldığını belirtmektedir (Minns, 1913: 246). Yazar, Sibiryaya bıçaklarının Çin bıçaklarına benzediğini fakat bu bıçakların kuzeyden Çin'e geldiğini, Çinlilerin ayna dekarasyonunda da Yenisey halkının bıçak ve ayna kabzalarında yaptığı hayvan vücudu tekniğini taklit ettiklerini, Yenisey'in erken dönem halkının altında tokmağı olan kalp

şeklinde kabzası olan hançerler yaptıklarını ve bu tip hançerlerin İskit mezarlarında ve Persepolis’de de bulunduğunu ifade etmektedir (Minns, 1913: 246,248). Yazar, Altaylılar için İskit dönemi ve demir çağındaki eserlerin neredeyse aynı olduğunu söylemiş ve bu duruma şaşırmıştır çünkü İskitlerle Türklerin farklı kavimler olduğuna inanmıştır ve sonrasında sanki başka bir milletin gelip burada İskit döneminden kalan İskit metal işçilerini ve madencileri kullanarak bu eserleri yaptırmış olsa gerek demiştir (Minns, 1913: 252). Yazar, bu topluluğun göçebe olduğunu söylemekte ve Hun-Türk soyu olabileceğini belirtmektedir (Minns, 1913: 252).

2.2 MİCHAEL ROSTOVZEFF’E GÖRE İSKİT KAVİMLERİ

Yazar, Rostovtzeff, Kimmer ve İskitlere Hindu-Avrupai ırktandırlar demektedir fakat bunun neden bu şekilde söylendiğinin açıklamasını yapmamakta ve kanıt sunmamaktadır, olasıdır ki buna ihtiyaç görmemektedir (Rostovtzeff, 1922: 35). Rostovtzeff, M.Ö 4. ve 3. yüzyıllarda İskitlerin hakimiyetlerini kuzeye doğru yaymak zorunda kaldıklarını bunun nedeninin ise doğudan gelen Sarmatların baskısıyla zayıflamaları yüzünden olduğunu, onların batıda toprak ele geçirmelerinin Makedonların baskısı ve Trak, Galya-Cermen istilası nedeniyle durduğunu anlatmaktadır (Rostovtzeff, 1922: 98). Yazar, M.Ö 4. ve 3. yüzyıllarda İskitlerin doğu bölgelerini kaybetmeler de ticaret yaparak çok zengin olduklarını, bu dönemin Büyük İskender’in çağına denk geldiğini ve onun döneminde Greklerin yayılcılıklarından dolayı çok fazla madene ve yiyeceğe ihtiyaç duyduklarını bu durumun da İskitlerin bu zenginliğini açıkladığını ifade etmektedir (Rostovtzeff, 1922: 98). Rostovtzeff, bu dönemlerde Helenlerle yapılan ticaretten İskitlerin çok zengin olduklarını ki bu döneme tarihlenen kurganlarda gömülmüş yüksek zümre İskitlerin eşyalarının çoğunun altın kaplama veya altından, gümüşten yapılmış olduğunu ifade etmektedir (Rostovtzeff, 1922: 101,102). Yazar, İskit eserlerinin üzerlerindeki tasvirlerden yola çıkarak, İskitlerin yönetici sınıfının tanrıyla bağdaştırıldığını bunun ise komünyon ayini ile İran-Pontus kültü Mitra ile alakalı olduğunu söylemektedir (Rostovtzeff, 1922: 104).

Yazar, Rostovtzeff, İskit sanat buluntularını anlatırken bunların Helenlerce yapıldığını söylemektedir fakat sonrasında ise İskit vazosu üstündeki bozkır atı, bozkır coğrafyasının tasvirlerine bakarak bunu yapan kişinin bunları yakından görüp incelemiş,

deneyimlemiş olması gerektiğini belirtmektedir (Rostovtzeff, 1922: 109). Eğer bunlar Helenler'den geliyorsa bu sanatı yapan kişilerin bozkırı ve İskit kültürünü yakından görmesi pek mümkün görülmemektedir. Bu durum yazarın yanıldığına ve bu eserlerin İskitlerce veya İskitya'da yaşayan bir kimse tarafından yapıldığına işaret ediyor olabilir. Yazar, M.S 50'li yıllarda Tuna bölgesine gelen Sarmatların Roma'yı tehdit ettiklerini, bu yıllarda Dinyeper, Tuna arasının Trak kabilesi Getlerin, Kelt-Cermenlerin, Bastarniaların ve Sarmatların saldırılarına maruz kaldıklarını ifade etmektedir (Rostovtzeff, 1922: 116). Rostovtzeff, 62-63 yıllarında Roma imparatoru Nero'nun komutanı olan Plautius Silvanus'un Trak, Cermen ve Sarmat kabilelerine ağır bir darbe indirdiğini ve Tuna'nın ötesine doğru onları kovaladığını söylemektedir (Rostovtzeff, 1922: 117). Yazar, Roma İmparatorluğunun kendi çıkarlarını Boğaz Krallığı'nda gördüğü için bu bölgeyi ve Don-Grek kolonilerini korumaya çalıştığını Sarmatları engellemeyi düşündüğünü belirtmektedir (Rostovtzeff, 1922: 117,118). Kendisi, Alanların Parthları 73-74 yıllarında işgal etmeye çalıştıklarını, 135 yılında ise Kafkasları geçtiklerini Ermenistan'ı işgal etmeye çalıştıklarını fakat bu saldırının Kapadokya valisi tarafından püskürtüldüğünü ifade etmektedir (Rostovtzeff, 1922: 117,118). Yazar, Sarmatların Tuna ötesine olan saldırılarının 2. yüzyıl Roma İmparatorlarının güçlü direnişiyle sonsuza kadar tarihe gömüldüğünü, 3. yüzyılda Dinyeper'de Alanların, Traklar ve Cermenlerle iş birliği yapıp Roma'ya saldırdıklarını ifade etmektedir (Rostovtzeff, 1922: 117,118).

Rostovtzeff, 4. yüzyıl sonrasında Sarmatların zırhlı atlılarıyla Roma ordusunda derin bir etki bıraktıklarını, Hadrian döneminden başlayarak Roma ordusu süvari taktiklerinin Alanlardan esinlendiklerini bunun yanı sıra Sarmatların, Roma ordusu içinde önemlerini günden güne arttırarak onları etkilediklerini, 3. ve 4. yüzyıllarda Roma kolordularının silah ve yapı bakımından neredeyse tamamen Sarmatlarda olduğu gibi düzenlendiğini belirtmektedir (Rostovtzeff, 1922: 119). Kendisi, Sarmatların yönetim biçiminin boy yönetimlerinden oluşan, feodal bir yönetim olduğunu açıklamaktadır (Rostovtzeff, 1922: 120). Yazar ne İskitlerin ne de Sarmatların kuzey Karadeniz Grek koloni şehirlerini yok etmeye çalışmadıklarını, Sarmatların ancak Gotlarla birlikte iş birliği yaptıklarında Grek şehirlerini yok ettiklerini, yok edilmeyen koloni şehirlerinin ise üretim ve ihracatın merkezi olarak kaldıklarını ifade etmektedir (Rostovtzeff, 1922: 120). Yazar, Sarmatların, orta çağ şövalyeleri gibi kargı kullanıp

hem atlarını hem kendilerini zırh ile donattıklarını ve bu zırhlı atlı birliklerle düşmanın saflarını bozduktan sonra kargı yerine sivri uçlu, uzun kılıç kullanarak düşmanlarına saldıklarını belirtmektedir (Rostovtzeff, 1922: 121). Rostovtzeff, Sarmatların doğu kolunun Aral ile Hazar Denizi arasında olduğunu ve Sibiryaya bozkır bölgesiyle komşu olduklarını ifade etmektedir (Rostovtzeff, 1922: 121). Kendisi, Sarmat kurganlarından Pokrovka ile Orenburg kurganlarında genel gömülme tekniklerinin kullanıldığını ve tekniklerde bir farkın olmadığını lahit malzemelerinin de aynı olduğunu aktarmaktadır (Rostovtzeff, 1922: 122). Yazar, Orenburg Sarmat kurganlarının lüksten uzak gösterişsiz, kare, oval veya daire şeklinde olduğunu, cesetlerin tabuta konulmadığını deri veya kürk mantolara sarıldıklarını altlarında ise hasır olduğunu, bu kurganların İskit kurganlarından farkının neredeyse hiç at kurbanı olmaması olduğunu fakat at koşum takımları ve silahların İskitlerde olduğu gibi bulunduğunu ifade etmektedir (Rostovtzeff, 1922: 123).

Rostovtzeff, Sarmat kurganlarında birkaç ithal mal olmasına rağmen çoğunun yerel ürünlerden oluştuğunu, bunların içinde demir silahların olduğunu bu silahların yapıları, şekilleri ve kullanım amaçlarının çok çarpıcı bir şekilde Altay dağlarında, Kama'da ve Doğru Rusya'da bulunanlarla aynı olduğunu aktarmaktadır (Rostovtzeff, 1922: 124). Yazar, bu kurganların yaşının tam olarak bilinmese de en eski mezarın M.Ö 6. yüzyıla dayandığını, en eski kurganlardan en yeni kurganlara kadar hiçbir farklı milletin burada yaşamadığını ve bu kurgandakilerin homojen bir nesil olduğunu, uygarlıklarının ise göçebe, savaşçı bir uygarlık olduğunu söylemektedir (Rostovtzeff, 1922: 124,125). Yazar, onların yalnızca doğuyla ve kuzeydeki kavimlerle ilişki içinde olduklarını İdil'in batısıyla düzenli ilişki halinde olmadıklarını, Don Deltası'nda Alexander Miller tarafından kazılan kurganların M.Ö 4. yüzyıldan 1. yüzyıla kadar gittiğini ve Orenburg'dakilerle çok benzer olduğunu görüldüğünü ifade etmektedir (Rostovtzeff, 1922: 124,125). Rostovtzeff, Orenburg kurganlarında uzun kargı bulunduğunu, Don bölgesindeki kurganlarda da genelde pek çok eşyanın aynı olsa da birkaç farklı silahın da bulunduğunu, yarı göçebe savaşçıların kurganlarının, Orenburg'daki kurganlarla çok benzer olduğunu, Orenburg kurganlarına daha çok benzeyen başka kurganların İdil bölgesi kurganları olduğunu iki kurganın da aynı tarihlere denk geldiğini aktarmaktadır (Rostovtzeff, 1922: 125). Yazar, Kuban'daki kurgan gömüsü ve kurgan yapısının Orenburg'dakilerle neredeyse aynı olduğunu

belirtmektedir (Rostovtzeff, 1922: 126). Kendisi, güney Rusya Armavir'deki kurganlarda bulunan kehribardan yapılmış aslan figürünün ve Çin'deki aslan figürlerinin ilginç bir şekilde benzediklerini aktarmaktadır (Rostovtzeff, 1922: 132).

Rostovtzeff, Jazamatae'nin erken dönem Sarmat kültürlü olduğu için batıya gidince Sarmat adını alan ilk kabile olduğunu bildirmektedir (Rostovtzeff, 1936: 93). Yazar, Sarmatların iki ayrı grup şeklinde zaman içerisinde batıya doğru hareket ettiklerini, birinci grupta Roksalanlar ve Iazygelerin olduklarını, Roksalanların, Iazygelerin yerlerini işgal ettiklerini, onları yerlerinden ettiklerini ve Mithridatic savaşlarında aktif rol oynadıklarını söylemektedir (Rostovtzeff, 1936: 93). Kendisi, ikinci grupta ise Aorsi ve Siraklar bulunduğunu, bunların önceleri kuzey Kafkasya'nın güney ve doğu kesiminde yaşadıklarını sonradan batıya doğru göçerek Don-Azov bölgesine yerleştiklerini belirtmektedir (Rostovtzeff, 1936: 93). Yazar, antik Çin kaynaklarına dayanarak Aors ve Alanların, Sogdiana'nın kuzeyinde kalan bir bölgede yaşadıklarını, onlara Yen-ts'ai dendiğini ve yüz bin okçu gücüyle Kang-chülere tabi olduklarını, kuzey İpek Yolu'nun onların yurdundan geçtiğini, sonraki çağlarda Çin kaynaklarındaki Yen-ts'ai adının A-lani'ye dönüştüğünü, M.S 1. yüzyılın yarısından sonra Aorsi adının kaybolmasının nedeninin Aorsilerin yönetiminde değişiklik olduğunu Aorsilerin adının Alan adına dönüştüğünü ifade etmektedir (Rostovtzeff, 1936: 94). Rostovtzeff, M.S 3. yüzyılda Alanların, Kang-Chülere bağımlılıktan kurtulduklarının, genel olarak kabul edildiğini Aorsi, Alan, Yen-ts'ai adlarının aynı kavim adının farklı türde söylenişi olduğunu aktarmaktadır (Rostovtzeff, 1936: 94). Yazar, bu anlatılan kavimlerin doğudan, Sibiryia bölgesinden batıya göçtüklerini, Roxolani ve Aorsların da bu kavimler içinde olduklarını, Sirakların ise başka bir kökten gelmesinin olası olduğunu onların Sakaların soyundan olabileceğini rivayet etmektedir (Rostovtzeff, 1936: 94). Rostovtzeff, Alanların M.S 2. yüzyılda güneye ve batıya yayılmaya çalıştıklarını, güneyde Parth bölgesine ve Romanın Kapadokya bölgesine girme girişiminde bulduklarını, onların batıya doğru yaptıkları baskı sonucunda Roksalanların, Iazygelere saldırdıklarını ve her ikisinin birden Roma İmparatorluğunun Tuna bölgesini tehdit ettiklerini belirtmektedir (Rostovtzeff, 1936: 95).

Rostovtzeff, Tiberius'un yönetiminin sonuna doğru Iazygelerin Tuna ve Theiss arasına yerleştiklerini, M.S 62'de Roksalanların da Dağlar ve Bastarnaelerle iş birliği yapıp Tuna bölgesine saldırdıklarını, M.S 3. yüzyılda Roksalanların, Gotlarla ve

Alanlarla bir müttefiklik kurduklarını fakat Iazyglerin bağımsız bir şekilde hareket edip Tuna civarında faaliyet gösterdiklerini ifade etmektedir (Rostovtzeff, 1936: 95). Yazar, Roma'nın, en güçlü Sarmat boyu olan Aorsi-Alanlarla M.S 49'a kadar iletişim içinde olmadığını o yıllarda Boğaz Krallığının tahtına kendi Romalı adaylarını çıkartmak için onlarla müttefiklik yaptıklarını belirtmektedir (Rostovtzeff, 1936: 95). Yazar, Boğaz Krallığı'nın Roma'nın en kuzeydoğusunda olup da ona tabi olan devlet olduğunu, Alanların Kafkasya'daki hareketliliğinin Roma'yı rahatsız ettiğini, İskitlerin Chersonesuslar'a yaptığı saldırganlığın Roma'nın dikkatini çektiğini ve bir ordu göndererek İskitlere karşı Kırım'da savunma hattı oluşturmaya çalıştıklarını, Romanın ayrıca, İskitlerin yaptığı korsanlıklar yüzünden Kırım civarında bir filo bulundurmak durumunda kaldığını aktarmaktadır (Rostovtzeff, 1936: 95,96). Rostovtzeff, Alanların, Boğaz Krallığını ele geçirmeye yeltenmemelerinin sebebinin, Roma'nın bu krallığa verdiği destek ve Alanların onlarla ticaret yapmasından dolayı olduğunu ifade etmektedir (Rostovtzeff, 1936: 96). Yazar, M.S 2. yüzyıla tarihlenen Boğaz Krallığı sikkesinde görünen at üstünde arkasını dönüp baş tanrıya sevinç gösterisinde bulunan tasvirin hem Parthların hem de Sakaların sikkelerinde görülebildiğini söylemektedir (Rostovtzeff, 1936: 97). Rostovtzeff, Boğaz krallarından birinin adının Sauromates olduğunu bunun da Boğaz Krallığı üzerindeki Sarmat etkisinin bir örneği olduğunu rivayet etmektedir (Rostovtzeff, 1936: 96,97). Kendisi, Alanların M.S 3. yüzyılda Alman kabileleriyle birleştiğini ve onların en girişimci, atılgan unsuru haline geldiklerini aktarmaktadır (Rostovtzeff, 1936: 97). Yazar, Çin mallarının Sarmat topraklarından Helen Devletlerine ulaştığını, Sarmat kurganlarında bulunan Çin ipeğinin bunun bir örneği olduğunu, Babillilerin ve Hinduların mallarının ise Ermenistan'dan Kafkasya'ya ulaştığını oradan da Aorslar'ın topraklarına geldiğini buradan da muhtemelen Boğaz Krallığına vardığını ifade etmektedir (Rostovtzeff, 1936: 98).

Rostovtzeff, Sarmatların soylu sınıfının metal tolga takıp uzun kılıçlarla beraber uzun ağır kargı kullandıklarını, bunların orta çağın şövalyelerine benzeyen zırhlı katafrakt tipinde olduklarını, yayı ise yardımcı silah olarak kullandıklarını, ordunun geriye kalan ana gövdesinin ise hafif zırhlı okçulardan oluştuğunu ve deriden yapılmış zırh giydiklerini, göğüs göğüse savaşlarda zırhlı katafraktların, menzilli savaşlarda ise hafif zırhlı okçuların kullanıldığını belirtmektedir (Rostovtzeff, 1936: 98). Yazar bu

katafraktarı zırhlı falanks sisteminin ata bindirilmiş hali olarak nitelemiş katafrakt sisteminin ilk kimler tarafından kullanıldığını bilinmediğini fakat onların İskitler olmadığını kesin olduğunu belirtmektedir (Rostovtzeff, 1936: 98,99). Kendisi, bu sistemi demir, bronz yataklarını kontrol eden bir milletin bulmuş olmalısı gerektiğini, Ural ve Altay dağlarını kontrol eden Aorslar'ın veya Merv'den demir alan Parthlar'ın bu olasılık içinde yer aldığını rivayet etmektedir (Rostovtzeff, 1936: 98,99). Bu çalışmaya göre bu İskit kavimleri diye adlandırılan devletlerden kafa kafaya çarpışmaya girebilecek devletlerin Sarmatlar, Massagetler ve Sakalar olması muhtemeldir. Antik kaynaklar Massagetlerle Sakaların adlarını aynı olaylarda geçen devletler için kullanmışlardır bundan dolayı bu çalışmada onlara Saka demek fayda vardır. Sakalara coğrafi olarak en yakın devlet Perslerdir ve İran coğrafyası dağlıktır bundan dolayı Sakalar yakın mesafeli savaşa ve ağır atlılara ihtiyaç duymuş olabilirler, Sarmatlar ise Kafkasya gibi dağlık ve ormanlık bir bölgeye hakimdirler, onlarla ilişkilendirilen buluntular Yenisey ve Altay bölgelerinde de bulunmuştur, bu bölgeler de gayet dağlık ve engebelidir. Büyük İskender'le ve onun uzun mızraklı falanks sistemiyle donatılmış ordusuyla savaşmış yenilen Sakalar bu durumdan bir ders çıkarsalar gerektir ki ağır atlılara yani katafraktlara ihtiyaç duymuşlardır. Rostovtzeff katafraktları tasvir ederken onları ata bindirilmiş falankslar diye açıklamıştır bu da onların yakın savaşçı oldukları hakkında verilen başka bir bilgidir.

Bu bilgiler sonucunda Sarmatların bu ağır zırhlı atlı sistemi Sakalardan edindiği düşünülebilir. Sarmatların metal işlemeciliğinde ileri bir seviyede oldukları ve Sarmatlara ait buluntuların Altaylarda olduğu bilgileri bu çalışmada aktarılmıştır. Yazar Minns, Altaylılar için İskit dönemi ve demir çağındaki eserlerin neredeyse aynı olduğunu söylemiş ve bu duruma şaşırmıştır çünkü İskitlerle Türklerin farklı kavimler olduğuna inanmıştır ve sonrasında sanki başka bir milletin gelip burada İskit döneminden kalan İskit metal işçilerini ve madencileri kullanarak bu eserleri yaptırmış olsa gerek demiştir. Yazar sonrasında bu topluluğun göçebe olduğunu söylemiş ve onların Hun-Türk soyu olabileceğini belirtmiştir. Sulimirski ise Sarmat tipi zırhın batı Asya icadı olduğunu söylemiştir. Prof. L. R. Kızlasov, Afanasyevo döneminde Altay bölgesinin, dünyanın madencilik merkezlerinden biri haline geldiğini bildirmektedir. Kendisi, Afanasevo kültürünün devamı olan kültürün Andronovo olduğu, Andronovo kültürünün Tanrı Dağları, Altaylar, Ural Nehri bölgesine kadar uzanan bir kültür

bölgesini kapsadığını söylemektedir. Bu çağın önemli gelişmelerinden biri de metal işleme alanındaki gelişmelerdir, metal cevheri genellikle Altay ve Kazakistan'daki Kalbin sıradağlarında sıg ve açık maden ocaklarından sağlanmıştır. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda bu kadar ağır zırhlı katafrakt için demir çıkarma ve dövme işi Altay dağlarında veya günümüz Kazakistan bölgesi Kalbin sıradağları bölgesinde yapılsa gerektir. Türklerin Altay Dağları bölgesinde yaşadıkları, demircilikte usta oldukları ve Juan-Juanların onlara demirci kölelerim dedikleri bilinmektedir, Altaylı halkın Afanasyevo, Andronovo, İskit, Sarmat, Göktürkler dönemlerinde sürekli bir şekilde demircilikle uğraşmaları ve onların demircilikte usta olmaları tesadüf olmasa gerektir. Bundan dolayı Türklerin İskit ve sonraki yıllarda Sarmatların torunları oldukları düşünülebilir. Rostovtzeff, Sarmatların demirlerini çok kaliteli ve kusursuz bir biçimde yaptıklarını, güreşin Sarmatlar'da çok yaygın olduğunu belirtmektedir (Rostovtzeff, 1936: 99). Yazar, Sarmatları tasvir eden kakmalarda Sarmatların hep Sarmat zırhı ve katafrakt biçiminde görüldüklerini, onların uzun kabuk benzeri skala zırhı, koni şeklinde skala tolgası giydiklerini, kılıç ve uzun kargı kuşanmış bir biçimde tasvir edildiklerini belirtmektedir (Rostovtzeff, 1936: 99,100). Kendisi, onların bu şekilde giyime ve teçhizata sahipken düşmanlarının tolgasının bulunmadığını, bu tip askeri giyinişi M.S 2. yüzyılda Boğaz Krallarının akçelerindeki tasvirlerde ve Yenisey Nehri boyunca uzanan kayaların üzerindeki kabartmalarda da görülebildiğini belirtmektedir (Rostovtzeff, 1936: 99,100). Rostovtzeff, Sarmatları tasvir eden tarihi eserlerin Sibiry'a da bulunduğunu, bu Sibiry buluntularından birinde avlanan bir Sarmat avcısının kaftan giymekte ve uzun kılıcını omzuna takmakta olduğunu, bu tip tasvirlerin İdil'den Çin'e, Kore'ye ve Hindistan'a kadar uzandığını ifade etmektedir (Rostovtzeff, 1936: 100). Yazar, yakın dönemlerde Altay Dağlarında Sarmat kurganlarının bulunduğunu, bu Altay Sarmat kurganlarının içerik olarak zengin olduklarını, bütün Sarmat dönemi kurganlarından çıkan silah ve zırhların her bölgedeki kurganlarda aynı olduğunu söylemektedir (Rostovtzeff, 1936: 101).

Rostovtzeff, İdil ve Kuban bölgesi Sarmat kurganlarının Sarmatların savaş kültürünü ve giyimini iyi özetlediğini, buradan ortaya çıkan bulgulara göre İdil Sarmatlarının kısa gömlek, uzun pantolon giydiklerini bu pantolonda ufak boncukların bulunduğunu, büyük boncukların yukarı, ufaklarının ise alta takıldığını, kısa bir palto giydiklerini ve bu paltonun bir çengelli iğne ile sabitlendiğini söylemektedir

(Rostovtzeff, 1936: 101). Yazar, onların deri şapkalarının bronz ile güçlendirildiğini, skala zırh ve yumuşak ayakkabı giydiklerini, atının üstünde durduklarında, kıvrık yaylarının, omuzlarında kayışla ok kılıfının bulunduğunu bu okların boyalı olduğunu yine sağ omzuna bağlı kılıç bulunduğunu ve kurganın içinde kargı olduğunu, bu tasvirin Strabo'nun Roksalanlar için verdiği tasvirle uyduğunu rivayet etmektedir (Rostovtzeff, 1936: 101). Yazar, Sarmatların Perslerle ve Çinlilerle sürekli ticaret içinde olduklarını belirtmektedir (Rostovtzeff, 1936: 102). Rostovtzeff, Sarmatların en dikkat çeken tarafının onların renklere karşı besledikleri özel ilgi olduğunu, silahlarının, gümüş ve altın tabaklarının genelde set halinde renkli taşlarla süslediğini, Sarmatların dönemin modasını takip ettiklerini ve Helenlerde de moda olan polychromy yani çok farklı renklere boyama sanatınının uygulandığını belirtmektedir (Rostovtzeff, 1936: 103). Yazar, onların maden oymacılığı, kakmacılığı da yaptıklarını, Sarmatların renkli takıları ve maden kakmacılığının batıyla paralel gelişse de bu sanatın Sarmatlara özgü olduğunu ifade etmektedir (Rostovtzeff, 1936: 103). Yazar, hayvan figürleri sanatının Sarmatlarda yaygın olduğunu bu sanatın Orta Asya'da uzun süredir bulunduğunu, bu hayvan figürü sanatının M.Ö 7.-4. yüzyıllarda güney Rusya'ya İskitlerce getirildiğini, bu erken dönem Asyatik sanatının Sarmatlarla yakından ilişkili olduğunu, Sarmat hayvan stillerinin İskitlerinkine oranla daha şiddetli ve vahşi olmakla beraber rafine ve stilize olduğunu belirtmektedir (Rostovtzeff, 1936: 103).

2.3 ERKEN ORTA ASYA CAMBRIDGE TARİHİNE GÖRE İSKİT KAVİMLERİ

Taaffe, çayırların zenginliğinin İç Asya'nın çöl bölgelerinden uzaklaştıkça arttığını, ormanlık veya orman-bozkır bölgesinin kuzey Ukrayna'dan kuzey Kazakistan'a kadar uzandığını oradan da batı Sibiry ovalarının kenarından Moğolistan'a ulaştığını belirtmektedir (Taaffe, 1994: 34). Kendisi, otun ve ağaçların karıştığı yerin orta yükseklikteki Hangai, Kentei Dağları ve Altay Dağları bölgesinin olduğunu, Macar Ovasının da ağaçlık bozkır diye açıklanabileceğini, bozkır bölgesinde çayırlar, otsu bitkilerin bulunduğunu hattın sorguç otunun, yaprak döken ağaçların olduğu bölüme kadar yayıldığını söylemektedir (Taaffe, 1994: 34). Yazar, batıda bulunan meşe ağaçlarının yerini doğuda huş ağacı ve kavak koruluklarının aldığını,

ağaçlıklı bozkır bölgelerinin çoğunun, verimliliğinin düşük tipte çernezyom topraklardan oluştuğunu ifade etmektedir (Taaffe, 1994: 34). Yazar, bozkır bölgesinde kışların soğuk ve kuru, yazların ise kısmen ılık olduğunu, ormanlık bozkır bölgelerinin buharlaşma oranının ormanlardan daha fazla olduğunu normal bozkırlara göre yağışın daha fazla, nemin daha çok olduğunu belirtmektedir (Taaffe, 1994: 34). Kendisi, Orta Asya'nın batı kısımlarının bozkır bölgelerinin birkaç bölgeye ayrıldığını bunların; Ukrayna, kuzey Kafkasya, güney Urallar ve geniş Kazak-Kırgız bozkır bölgeleri olduklarını, doğu bozkırlarının ise geniş çayırlarla kaplı olduklarını buraların Moğolistan'ın doğu ve orta kısımlarıyla Mançurya çayırları ve bunlara ek olarak Tanrı Dağları, Altay Dağları ve İli Nehri olduklarını ifade etmektedir (Taaffe, 1994: 34). Yazar, sürekli devam eden çayırların bozkırın genel karakteri olduğunu fakat bu çayırların tür bakımından ve kalite bakımından değişiklik gösterdiğini, bozkırın kara toprak bölümlerinin genelde sorguç otu, çayır otu ve ot karışımlarını barındırdığını, bozkırın kuru güney kısmının farklı türde sorguç otu ve tahıl otlarıyla kaplı olduğunu söylemektedir (Taaffe, 1994: 34,35). Taaffe, bozkır coğrafyasının mayıstan sonbahara kadar birçok farklı ot çeşidine ev sahipliği yaptığını, zengin çeşitlilik sunduğunu, bunun bozkırın bir özelliğinin de bu olduğunu, bu toprakların Ukrayna'dan Altay Dağlarına kadar devam ettiğini ve Mançurya ovalarında tekrar ortaya çıktığını ifade etmektedir (Taaffe, 1994: 35). Yazar, bozkırın güney kısmının derece daha açık renkli, kestane renginin açık tonlarındaki topraklara sahip olduğunu, bozkır ikliminin kıtasal ve yarı kurak, Avrupa bölgesindeki ovaların ise kışın daha sıcak olduğunu, bozkırlarda en çetin kışın Moğolistan bölgesinde geçtiğini ifade etmektedir (Taaffe, 1994: 35). Kendisi Altay bölgesinde birçok nehir ve su kaynağının olduğunu aktarmaktadır (Taaffe, 1994: 36).

Melyukova, İskitlerin ve Sarmatların etnik açıdan birbirlerine çok yakın olduklarını, yaşam şekillerinin çok benzediğini ve bu iki kavminde İrani dil konuştuklarını belirtmiştir fakat bu bilgiyi verirken herhangi bir kaynak kullanmamış açıklama yapmamıştır, bu bilgilerin yazarın kişisel görüşü olması olasıdır (Melyukova, 1994: 97). Yazar, İskitlerin M.Ö 7. yüzyılın sonundan 3. yüzyıla kadar Don bölgesinden batıda Tuna'ya kadar olan yerleri ellerine geçirdiklerini, Kimmerleri ise M.Ö 9. yüzyılda işgale başladıklarını belirtmektedir (Melyukova, 1994: 98). Melyukova, M.Ö 9. yüzyıldan 7. yüzyılın ilk yarısına kadar olan dönemden kalan göçerlerin arkeolojik

kalıntılarından kimin Kimmer kimin İskit olduğunun anlayamadığını çünkü kalıntıların birbirine çok benzediğini, bunun nedenin ise onların aynı soydan gelmeleri olduğunu belirtmektedir (Melyukova, 1994: 98). Melyukova'nın kuramına göre M.Ö iki binli yıllardan M.Ö 7. yüzyılın sonuna kadar olan dönemde Srubnaya adlı İrani bir millet İdil-Ural bozkırlarından Karadeniz'e göçmüştür, İskitler de bunların soyundan olup Kimmerleri asimile etmişlerdir, batı Asya'yı işgal eden İşkuzai yani İskitlerin Kimmerlerden ayrı bir şekilde bahsedildiği yine yazar tarafından belirtilmiştir (Melyukova, 1994: 99). Yazar, İskit topraklarındaki baskın gücün Krali İskitler olduklarını aktarmaktadır (Melyukova, 1994: 101). Melyukova, M.Ö 5. yüzyılın sonu 4. yüzyılın başında İskitlerin yaşam tarzının hızlı bir şekilde değişime uğradığını, göçebelikten yerleşik hayata geçmeye ve şehirler kurmaya başladıklarını, İskitlerin soylu sınıflarının ise şehirlerin içindeki ayrıca takviye edilmiş yerlerde yaşamaya başladıklarını ifade etmektedir (Melyukova, 1994: 104). Yazar, Kamenskoe Gorodishche adlı yerleşim yerinin 4. yüzyıl sonu ve 3. yüzyıl başında İskit ülkesinin ekonomik, ticari ve politik merkezi olduğunu ve aşağı Dinyeper'de tarıma uygun arazilerde küçük İskit yerleşimlerinin bulunduğunu, Don Delta'sında Elizavetinskaya Stanitsa'da da başka bir iyi tahkimli yer bulunduğunu, aynı tarihlerde burasının Aşağı Don ve Luzey Azov bölgesinin en büyük yönetim, ticaret ve zanaat yeri olduğunu, boy beylerine de ev sahipliği yaptığını ifade etmektedir (Melyukova, 1994: 104).

Yazar, İskitler'de kralın Soylu (Krali) İskitlerden çıktığını, krallıkların babadan oğula geçse de kralların güçlerinin bir tür kurultay tarafından sınırlandırıldığını, İskitlerin alt tabaka tebaalarının İskit soylu sınıfına vergi verip onlara köle sağladıklarını bu neden kölecilikte bir gelişme olmadığını belirtmektedir (Melyukova, 1994: 104,105). Melyukova, bazı yazarların İskitlerin bu İskit sistemini erken dönem sınıf sistemi olarak tanımladığını diğer yazarların ise devletin, sınıflarla ilişkilerinin başlangıcı olarak gördüğünü ifade etmektedir (Melyukova, 1994: 105). Yazar, bu ilkel devlet yapısının ekonomisinin halkı sömürmeye dayandığını, İskit aristokrasisi ve kraliyetin en önemli gelir kaynağının kuzey Karadeniz kıyılarındaki Helen kolonilerine mısır satmak olduğunu, M.Ö 4. yüzyılda kısmi olarak Pelopenez Savaşı nedeniyle Helenlerin en büyük mısır sağlayıcısının Boğaz bölgesi olduğunu belirtmektedir (Melyukova, 1994: 105). Yazar, bu dönemlerde İskitya ile Boğaz Krallığı arasındaki ticaretin önemli ölçüde büyüdüğünü, İskit aristokrasisinin, Boğaz Krallığı arasında mısır arabuluculuğu

yaptığını ve tahıl üretimini arttırmaya çalıştıklarını, bu ekonomik nedenin İskitlerin kısmen yerleşik hayata geçmelerindeki ana neden olduğunu belirtmektedir (Melyukova, 1994: 105). Melyukova, 3. yüzyılın ikinci yarısında Trakların, Keltlerin batıdan, Sarmatların ise doğudan saldırması sonucu İskit Devletinin çöktüğünü, sonra ise M.Ö 2. yüzyıl ile M.S 1. yüzyıl arası iki İskityanın ortaya çıktığını birinin Dobruca'da diğerinin ise Kırım yarımadasındaki Taurida'ya kadar olduğunu ifade etmektedir (Melyukova, 1994: 107).

Yazar, Sarmatların M.Ö 2. yüzyıldan M.S 3. yüzyıla kadar hükümlük sürdüğünü ve kuzey Karadeniz bölgesini kontrolleri altında tuttuklarını aktarmaktadır (Melyukova, 1994: 108). Kendisi, Sarmatların yapılan arkeolojik verilere göre iki ayrı gruptan oluştuğunu ve tek bir kültüre sahip olduklarını onların bir millet diye tanımlanabileceğini, bunlardan birinci grubun Don ile İdil arasında bulunduğunu, Samara ile Ural arasında bulunanların ise ikinci grubu oluşturduklarını, Herodot'un tarif ettiği Sarmatların birinci bölge Sarmatları olduğunu fakat ikinci bölgedeki Sarmat grubunun neredeyse aynı olmasından dolayı ayırmalarının yapılmasının güç olduğunu belirtmektedir (Melyukova, 1994: 110). Yazar, Herodot'un anlattığı Sarmatların kökeni efsanesine bakarak İskit ve Sarmatların akraba kabileler olduğunu rivayet etmektedir (Melyukova, 1994: 110,111). Melyukova, Sarmatların sosyal, kültürel, ekonomik açıdan İskitlere göre daha ilkel olduklarını fakat ortak karakteristiklerinin de olduğunu, Sarmat kurganlarının, İskitlerin kurganlarına benzede de İskitlerinkine göre çok daha fakir olduklarını söylemektedir (Melyukova, 1994: 111). Kendisi, İskitlere oranla Sarmatlar'da halk ile Aristokrasi arasında çok daha az sosyal, ekonomik fark bulunduğunu, M.Ö 5. yüzyıla tarihlenen Uralların güneyindeki kurganlara bakıldığında daha gelişmiş kabilelerin görülebildiğini belirtmektedir (Melyukova, 1994: 111). Yazar, bu kabilelerin askeri aristokrasiye ait olduklarını, İlek Nehri bölgesindeki Pyatimary grubunun bunlara bir örnek teşkil ettiğini, araştırmacıların İdil-Don arasındaki Sarmatlar'da klan yapısının Urallardakine oranla daha yavaş parçalandığını ve Urallardaki Sarmatların aristokrasisinin askeri ve ekonomik yönden daha güçlü olduğunu düşündüklerini aktarmaktadır (Melyukova, 1994: 111). Yazar, antik kaynakların Sarmat kadınlarının savaşçı yönü ile ilgili verdikleri bilgilerin arkeolojik verilerle örtüştüğünü, Sarmat savaşçılarının bulunduğu kurganların yüzde yirmisinin

silahlı kadınlardan oluştuğunu, bazı kurganlardaki kadınlar o kurgan grubunun en zenginini olduklarını belirtmektedir (Melyukova, 1994: 111,112).

Melyukova, arkeologların M.Ö 6. ve 4. yüzyıllarda İdil-Don arasında yaşamış Sarmatlarla M.Ö 3. yüzyılda yaşamış Sarmatlar arasındaki gelişim sürecinin aynı olmadığını söylediklerini, Sarmatların çekirdeğini oluşturan grubun güney Urallı olduğunu, M.Ö 4.-3. yüzyıllarda Urallardaki Sarmatların göçerek güney İdil-Trans Ural bozkırlarına geldiğini ve buradaki Sarmatları işgal ettiklerini, bunun sonucu olarak yeni Sarmat politik yapısının ortaya çıktığını söylemektedir (Melyukova, 1994: 112). Yazar, bu politik yapının Aorsi, Roxolani, Alanlar, Iazygelerden oluştuğunu bu grupların askeri güç olarak güçlü kabile birlikleri olduklarını ve M.Ö 3. yüzyıldan başlayarak batıya doğru göçtüklerini ve Don'u geçip daha batıya yöneldiklerini aktarmaktadır (Melyukova, 1994: 112). Yazar, İskit ülkesini işgal eden Sarmatların burayı harap ettiklerini ve halkını çoğunlukla öldürdüklerini ayrıca Sarmatların güneye yönelip kuzey Kafkasya'yı ele geçirdiklerini belirtmektedir (Melyukova, 1994: 113). Yazar, Strabo Coğrafyasına göre Iazygelerin Don-Dinyeper bölgesine M.Ö 2. yüzyılda yerleştiklerini, M.S 1. yüzyılda ise onların Tuna'nın sağında görüldüklerini, burada onların Tomi kasabası yakınlarına yerleştiklerini ve buranın sakinlerini terörize ettiklerini, Pliny'nin ise Iazygelerin M.S 1. yüzyılda Tisza vadisinde yaşadıklarını bildirdiğini ifade etmektedir (Melyukova, 1994: 113). Melyukova, Iazygeleri izleyen Sarmatların Roxolani kabilesinin, M.Ö 2. yüzyılda Karadeniz bölgesinde batıda Dinyeper'e kadar olan yerleri ele geçirdiklerini, M.S 1. yüzyılda Roxolanilerin Dinyeper ile Tuna arasına geldiklerini ve daha batıya gidip Moesiya'ya saldırıp Roma'nın doğu vilayetlerini tehdit etmeye başladıklarını söylemektedir (Melyukova, 1994: 113). Kendisi, Sarmat kabilelerinin açık bir şekilde Kafkasya'nın kuzeylerini tehdit edişlerinin M.Ö 3. yüzyıl ile 1. yüzyıla tarihlendiğini, Strabo'ya göre Sarmat kabilelerinden Sirak ve Aorsların kendi aralarındaki anlaşmazlıklara rağmen, birbirinden bağımsız bir şekilde kuzey Kafkasya'yı işgal ettiklerini, M.S 49'da Romalıların Aorslarla birlikte Siraklara saldırdıklarını bunun nedenin ise onların Mithridates ile ittifak yapmaları olduğunu, Sirakların bu saldırı sonrası kaçtıklarını ve topraklarının büyük bir çoğunluğunu kaybettiklerini ifade etmektedir (Melyukova, 1994: 113). Yazar, M.S 50-60 yıllarında Alanların Kafkasya dağlarında belirmediğini, kuzey Karadeniz'de ve kuzey Kafkasya'da baskın güç olduklarını ve ele geçirdikleri yerlerdeki kabilelerle güçlü bir konfederasyon

kurduklarını, M.S 3. yüzyılda Gotların kuzeyden gelerek Sarmatlara güçlü bir darbe vurduklarını, doğudan ise Hunların onlara saldırdığını ve bu şekilde Sarmatların yıkıldığını, 375 yılında Sarmatların büyük çoğunluğunun öldürüldüğünü bir kısmının ise Hunlara katıldığını, bazı Alan kabilelerinin ise kuzey Kafkasya'ya göçtüğünü ve orada kaldıklarını ifade etmektedir (Melyukova, 1994: 113).

Melyukova, M.S 2.-4. yüzyıllar arasında Sarmat kurganlarının bozkır-orman hattı olan Poltava bölgesi Orel, kuzey Donetsk'de de görüldüğünü, bu da Sarmatların bir grubunun kuzeyin uzak bölgelerine yerleştiğini kanıtladığını, M.S 1. yüzyıla ait Macaristan Tisza'da ve Romanya'da Sarmat kurganlarının bulunduğunu bunun da antik kaynakların Iazygelerin ve Roxolanların kuzey Karadeniz bölgesini işgal ettikleri tezini kanıtlar nitelikte olduklarını ifade etmektedir (Melyukova, 1994: 114). Yazar, İdil ve kuzey Karadeniz'deki Sarmat kurganlarının buradaki Sarmatların göçebe olduğunu gösterdiğini, Strabo'nun bahsettiği Sarmatların bazılarının kuzey Kafkasya'da yerleşik çiftçi hayatı sürdürdüğü bilgisinin M.Ö 1. yüzyıl – M.S 1. yüzyıldan kalma arkeolojik kazılarda Terek, Sunzha Nehirleri bölgesinde görülüp kanıtlanabildiğini ve bu grup Sarmatların Sirak kolu olmasının olası olduğunu belirtmektedir (Melyukova, 1994: 114). Melyukova, Sarmat dönemi Kuban ve aşağı Don bölgesi kurganlarının arkeolojik materyallerine bakıldığında Sarmat ve bölge yerlilerinin malzemelerinin birlikte görüldüğünü, bu bahsi geçen yerlerde yerleşik hayata geçmiş Sarmatlar ve bölge yerlileri olan Maeotların yaşadıklarını fakat bazı bilim adamlarının bu Maeotları da Sarmat olarak gördüklerini söylediklerini aktarmaktadır (Melyukova, 1994: 114). Kendisi, İdil bölgesi Sarmat kurganları ve onların ele geçirdikleri yerlerdeki kurgan malzemeleri ve kurgan yapma yöntemlerinin aynı olduğunu, bilim adamlarının Sarmat kültürel gelişim ve değişiminin üçe ayırdıklarını, bunlardan birincisinin M.Ö 4. yüzyıl-2. yüzyıl Prokhorovka erken dönemi, ikincisinin M.Ö 1. yüzyıl – M.S 1. yüzyıl Susly kültürü orta dönemi üçüncüsünün ise M.S 2.-4. yüzyılların son dönemi olduğunu belirtmektedir (Melyukova, 1994: 114).

Melyukova, zaman içinde yerli halk ile Sarmatların kültürlerini birbirleriyle paylaştıklarını ve yerli halkın Sarmatların kültürünü değiştirdiklerini söylemektedir (Melyukova, 1994: 114,115). Kendisi, kuzey Karadeniz'deki Sarmat kurganlarında geç İskit ve diğer antik kültürlerin izine rastlandığını fakat Sarmatların, İskitlerin tersine antik kültürlerin çok fazla etkisi altında kalmadıklarını, bu kısıtlı etkilerin yalnız

çömlekçilikte ve kişisel ürünlerde gözlemlenebildiğini, bu ürünlerinse onlara Greklerden ve Romalılarından geldiğini ifade etmektedir (Melyukova, 1994: 115). Yazar, Sarmatların ticaret yaptıkları devletler arasında Grekler ve Romalıların da bulduklarını, onların aldığı ithal malların bazılarının şarap, çömlek ve takılar olduklarını bunların Sarmatlara kuzey Karadeniz ticaret şehirlerinden ulaştığını, Roma bronz tasları ve bronzlarının Yunan şehirlerini es geçerek Tuna-Panonya ticaret yolu ile Sarmatlar'a ulaştığını söylemektedir (Melyukova, 1994: 115). Melyukova, başta Alanların başını çektiği geç Sarmat dönemi dahil olmak üzere, Sarmatların yakın ekonomik bağları ve politik birliklerinden dolayı Sarmat kültürünün bozulmadan kaldığını, İskitler gibi Sarmatların da erken dönemlerinden başlayarak komşu ve akraba kabileler üzerinde ve yerleşik kültürler üzerinde önemli bir etki yarattıklarını ifade etmektedir (Melyukova, 1994: 115). Kendisi, M.S 1. ve 3. yüzyıllara tarihlenen arkeolojik verilerin Sarmatların geç İskit başkenti Neapolis'e ve kuzey Kırım'a hâkim olduklarını gösterdiğini, Maeotinlerin Sarmat kültürüne asimile olduklarını, ayrıca Chernyakhiv kültürünün oluşmasında da Sarmat ve İskitlerin büyük rol oynadıklarını, arkeolojik ve epigrafik materyallerden milat yıllarında yerleşik kültürdeki kuzey Karadeniz şehirlerinde Sarmat kültürünün etki gösterdiğinin anlaşıldığını söylemektedir (Melyukova, 1994: 115).

Yazar, kuzey Karadeniz şehirlerinde milat yıllarında etnik Sarmatların ve Sarmatların elit yönetici kesiminin de bulunduğu arkeolojik buluntulardan anlaşıldığını, Sarmatların bu şehirlere gelenek, günlük yaşam, din, sanatlarını da getirdiklerini ve bu şehirleri büyük ölçüde etkilediklerini, bu etkinin her politik ve kültürel yaşam katmanında görülebildiğini belirtmektedir (Melyukova, 1994: 116). Kendisi, kuzey Karadeniz'de ve kuzey Kafkasya'da M.S 1. yüzyıla tarihlenen zengin Sarmat kurganlarının bulunduğunu, bu kurganlardaki altın miktarının ilk dönem Sarmat kurganlarındaki altın miktarını bir hayli geçtiğini bunun da zaman geçtikçe Sarmat liderlerinin, savaş lordlarının ilkel komünel kültürleriyle bağlarını kopardıklarını ve servet biriktirdiklerini gösterdiğini ifade etmektedir (Melyukova, 1994: 116). Melyukova, Sarmatlarda kölecilik olsa dahi Sarmatların köleleri yalnız ev işlerinde çalıştırdıklarını, onları daha çok ticaret sözleşmesi yerine kullandıklarını, Polybius'un ise, Tanais'de bir köle pazarı olduğundan da bahsettiğini belirtmektedir (Melyukova, 1994: 116). Melyukova, Sarmatların en çok gelişim yaşadıkları dönemde dahi klan-

kabile sisteminden ayrılıp da sınıf sistemine geçen bir devlet yapısı kuramadıklarını, M.S 4. yüzyılın sonuna tarihlenen aşağı Dinyeper, İdil, Azov Denizi bölgesi ve Prut kurganlarının Hun mu yoksa Sarmat kurganı mı olduğunun bilinemediğini çünkü birbirlerine çok benzediklerini belirtmektedir (Melyukova, 1994: 116).

2.4 TADEUSZ SULİMİRSKI'YE GÖRE İSKİT KAVİMLERİ

Sulimirski, İskitler döneminde kuzey bozkır hattının daha güneye uzandığını ve daha nemli bir havaya sahip olduğunu, yine onların döneminde kunduz ve geyiklerin bugüne oranla daha güneyde yaşadıklarını, güney Ukrayna bölgesinde yapılan arkeolojik kazılarda bu durumun görülebildiğini ifade etmektedir (Sulimirski, 2007: 150). Yazar Sulimirski, İskitlere İrani demektedir fakat kaynak göstermemekte veya nedenini açıklamamaktadır, onların İran dili konuştuklarını rivayet etmektedir (Sulimirski, 2007: 149, 150). Yazara göre kuzey Karadeniz'de neredeyse tamamen İrani milletler yaşamışlardır fakat yazar yine kendisinin bu düşüncesi için herhangi bir kaynak göstermeyip açıklama da yapmamaktadır (Sulimirski, 2007: 153). Sulimirski, M.Ö 5. yüzyılda İskitlerin sonraki dönemlerde İskitya diye anılan bölgeye gelip tarımla uğraşan yerli Trak kavimlerine boyun eğdirdiklerini ve haraca bağladıklarını belirtmektedir (Sulimirski, 2007: 152). Kendisi, İskitlerin krallarının tanrı tarafından görevlendirildiğine inandıklarını söylemektedir (Sulimirski, 2007: 154). Yazar, arkeolojik kazılarda İskitlerin halk tabakasının deri zırh giydiklerini fakat soylu sınıflarının Sarmat tipi, pul yapılı zırh giydiklerinin ortaya çıktığını, bu zırhın batı Asya icadı olduğunu, onların atlarının göğsüklerinin de pullu zırhtan olduğunu, eyer ve semerlerin Sarmatlarca icat olduğunu aktarmaktadır (Sulimirski, 2007: 156). Sulimirski, İskit yerel bronz ustalarının, büyük İskit kazanları yaptıklarını bu kazanların altında ayaklarının da bulunduğunu söylemektedir (Sulimirski, 2007: 156). Kendisi, Kafkasya'daki en erken dönem İskit buluntularının şüphe götürmeksizin batı Asya kökenli olduğunu, sonraki çağlarda Grek kökenli eşyaların da bu bölgeye geldiğini belirtmektedir (Sulimirski, 2007: 169,170). Yazar, kuzeybatı Kafkasya'daki kurganlarda batı ve doğu Asya kökenli eşyaların bulunduğunu bunun yanı sıra kurban edilmiş atlar ve hizmetkarların da bu kurganlarda mevcut olduğunu bunların hiçbirinin İskit öncesi Ukrayna kültüründe ne de Srub veya Andronovo kültüründe bulunmadığını halbuki

İskit, Sarmatların Srub, Andronovo kültüründen geldiğini rivayet etmektedir (Sulimirski, 2007: 170).

Sulimirski, Herodot'un bahsettiği kuzey Karadeniz'de İskitler haricinde İskit giyimli olanların Romanya, Basarabya, batı Podolya, Macaristan bölgelerinde yaşadıklarının arkeolojik kazılarda ortaya çıktığını söylemekte ve bunların İskit olmayıp Trak milletinden Agathyrsi yani Ağaçeriler olduklarını belirtmektedir (Sulimirski, 2007: 183,184). Yazar, birçok araştırmacının da Ağaçerilerin Trak olduğunu düşündüğünü ifade etmektedir (Sulimirski, 2007: 183,184). Yazar, buna rağmen onların yönetici kısmının İranlı olduğunu, İskitlerin, Trakları işgali sonrası Ağaçerilerin ortaya çıktığını söylemektedir (Sulimirski, 2007: 183,184). Yazar, M.Ö 6.-5. yüzyıllarda İskitlerin Transilvanya ve Macar ovasını işgal ettiklerini, bu bilginin birçok yazar tarafından kabul edildiğini belirtmektedir (Sulimirski, 2007: 191).

Sulimirski, Sauromatlar ile Sarmatların aynı millet olduğunu birinin Roma tabiri diğerinin ise Helen tabiri olduğunu söylemektedir (Sulimirski, 1970: 21). Kendisi, arkeolojik araştırmalara göre erken dönem Sarmatlarının yalnız Ural bölgesinde değil aynı zamanda güney Urallarda da yaşadıklarını, bunun yanı sıra Sarmatlarla aynı özelliklere sahip cesetlerin Kazakistan'dan Altay Dağlarına ve Orta Asya'ya kadar uzandığını, bu durumun da Sarmatlarla akraba veya aynı halkların buralarda yaşadığını gösterdiğini ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 21). Yazar, bu bahsedilen yerlerdeki Sarmatların açık bir şekilde Sarmat kabilelerinin ataları olduğunu bunların torunlarının sonradan batıya, kuzey Karadeniz'e gelen Sarmatlar olduklarını ve bu kabilelerin adlarının çeşitli antik kaynaklarca sonradan kayıt altına alındığını belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 21,22). Sulimirski, göçebe bozkır kabileleri arasında sürekli küçük çatışmaların yaşandığını, dış güçlerin de bakısıyla bu kavimlerin bir diğerini baskılayıp ittirmeye başladıklarını ve onları yeni yerler aramaya mecbur ettiklerini aktarmaktadır (Sulimirski, 1970: 22). Yazar, Sarmatların Hindu-Avrupai ırkı olduğunu ve onların Pers, Parth ve Medlerle akraba olduklarını söylemiş fakat herhangi bir kaynak belirtmemiştir (Sulimirski, 1970: 22). Sulimirski, Sarmatların hiçbir zaman tek tür (homojen) bir millet olmadıklarını belirtmekte fakat sonrasında Sarmatların homojen kurganlara sahip olduklarını söylemektedir, yazar sonrasında Sarmatların Kafkas Oset dilinin antik halini konuştuklarını ifade etmektedir fakat bu görüş için kaynak belirtmemiş veya açıklama yapmamıştır (Sulimirski, 1970: 23,24).

Yazar, Sarmat kurganlarında yapılan araştırmaların Kazakistan bölgesindeki Sarmatların brakisefal kafataslı olduğunu ve Andronovo kùltürüne ait olduklarını, bronz çağındaki Sarmat halkının çoğunluğunun Andronovo kùltüründen, brakisefal kafataslı olduklarını gösterdiğini ve ayrıca güney İdil bölgesinde de bu özelliklere sahip kurganların bulunduğunu söylemektedir (Sulimirski, 1970: 24). Sulimirski, M.Ö 5. yüzyılın ikinci yarısında güney Urallar bölgesinde farklı bir antropolojik tipin de görülmeye başlandığını, bu tipin Pamirid-Fergana tipi olduğunu, bu tipin Orta Asyalı bir tip olduğunu aktarmaktadır (Sulimirski, 1970: 25). Yazar, erken Hristiyanlık dönemi sonunda batı Sibirya, Altay bölgesinin yerli brakisefal ve Mongoloid elementlerinin güney İdil bölgesinde görüldüğünü, bahsedilen doğulu ırk tipinin batıda daha önce kayıt altına alınmamış olduğunu ve bu tiplerin ilk olarak Sarmatlarla ortaya çıkmasının Sarmatların doğudan-batıya olan göçlerinin bir kanıtı olduğunu ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 25). Kendisi, nehir bölgelerinde yaşayan Sarmatların az da olsa tarımla uğraştıklarını, tarımın haricinde onların av hayvanlarını avladıklarını, Sarmatların yaşam tarzı ve ekonomisinin İskitlerle aynı olduğunu söylemektedir (Sulimirski, 1970: 26). Yazar, Sarmatların göçer arabalarında yaşadıklarını hayvancılıkla uğraştıklarını, göçebeler olarak mevsimden mevsime göçtüklerini, kışlaklarının Azak Denizi yakınları, yazlıklarının ise ovalar olduğunu, bu yazlık, kışlakların Kazakistan ve İdil-Ural bölgelerinde de görüldüğünü belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 26). Sulimirski, Sarmatlar'a ait bozkırda tam zamanlı konaklama yerlerinin bulunamadığını, fakat kamp yerlerinin izlerine rastlanıldığını, Sarmat buluntularının olduğu yerleşim yerlerinin ise orman-bozkır bölgesinde keşfedildiğini söylemektedir (Sulimirski, 1970: 27). Yazar, bu bahsi geçen yerlerin Samara bölgesi ve güney Urallar olduğunu, Strabo'nun bize verdiği bazı Sarmatların göçebe bazılarının çiftçi olduğu bilgisinin yapılan keşiflerle örtüştüğünü, Sarmatların giyimlerinin İskitlerden farklı olmadığını belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 27). Kendisi, Sarmatların bazı kabilelerinin M.Ö 2. yüzyılda silah bakımından aniden değişim geçirdiklerini ve uzun, ağır demirden yapılma başı olan kargı ve uzun kılıç kullanmaya başladıklarını, zırhlarının ise demir plakaların deriye dikilmesinden olduğunu, atlarının da zırhla kaplı olduğunu aktarmaktadır (Sulimirski, 1970: 29,30).

Sulimirski, Sarmatların, Roma ordusunda hizmet ettiklerini ve kendilerine özgü olan pullu zırhlarını giydiklerini, onların bu görünümlerinin Salonica'da Galerius

Kemerî'nde resmedildiğini, Sarmatların bu katafrakt kültürünün doğu ve orta Avrupa'da yayıcısı olduklarını, Romalıların dahi bu tipte birkaç birliği taklit ederek kullanmak zorunda kaldıklarını ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 31). Sulimirski, Roksalanların, savaşçılıklarıyla bilindiklerini, buna rağmen hafif silahlı güçlerin iyi disiplinli ve silahlı falanks sistemiyle başa çıkamadıklarını, Sarmatların yaya görevi, yaparken yararlı olamadıklarını fakat Sarmatların ağır katafraktlarına karşı koymanın çok zor olduğunu ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 31). Kendisi, M.S 2. yüzyılda ortaya çıkan kompozit Hun yayı ve okunun zırhı delebildiğini bundan dolayı katafraktların öneminin kısmen azaldığını söylemektedir (Sulimirski, 1970: 32). Sulimirski, Sarmat sosyal hayatının İskitlerle aynı olduğunu, Alanların kendilerine lider olarak uzun süre savaşçılık yapmış göze çarpan kişileri seçtiklerini ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 31,32). Kendisi, Sarmatların Güneşe ve Güneş tanrısına taptıklarını rivayet etmektedir (Sulimirski, 1970: 35). Yazar, Sarmatların erken yaşlarda çocuklarının kafasını sarıp kafatası yapılarını değiştirdiklerini aktarmaktadır (Sulimirski, 1970: 36). Sulimirski, bu tip kafataslarının aşağı İdil'de katakomp mezar kültüründe de bulunduğunu, bunun yanı sıra M.Ö iki binli yılların ilk yarısında Manych'dede bu tip deforme kafataslarının görüldüğünü ve sonrasında İdil bozkırında Alanlar 'da Orta Asya'da ve Hunlar 'da görüldüğünü söylemektedir (Sulimirski, 1970: 36,38). Yazar daha önce verilen bilgilerde İdil bölgesinde Sibiryalı, Altaylı brakisefal ve Mongoloid kafataslarının erken Hristiyanlık döneminde güney İdil bölgesinde gözüktüğünü batıda böyle tiplerin olmadığını belirtmiştir fakat burada aktardığı bilgide bazen Asya ve Avrupa sınırı olarak da görülen Manych Nehri'nde M.Ö iki binli yıllarda bu kafa tiplerinin gözüktüğü ve İdil bölgesinde bu tipin bulunduğunu belirtmektedir bu durumda yazarın verdiği bilgilerin birbiriyle uyuşmadığı düşünülebilir.

Sulimirski, Sarmatların kurganlarına hizmetçilerini, eşlerini, boy beylerini de kurban edip gömdüklerini belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 38). Yazar, Sarmatların batıda Don-İdil arasında doğuda ise Altaylara kadar olan bölgelere yayıldıklarını ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 39). Yazar, Ural bölgesi Sarmat kurganlarının içinde yanmış kömür bulunduğunu ve kurgan şaftları yakınında ateş yakıldığına dair işaret olduğunu belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 41). Sulimirski, ilk olarak Orta Asya'da görülen üç yüzlü ok başlarının sonradan güney Urallardaki Sarmat kurganlarında da görüldüğünü söylemektedir (Sulimirski, 1970: 41,42). Yazar, Sarmatların, İskitlerden

daha çok kılıç kullandıklarını ve onların kullandığı kılıç tipinin batı Asya kökenli olduğunu, Sarmat ve İskitlerin kılıç kabzasının sonunu hayvan figürü veya kalp şeklinde yaptıklarını aynı tipte yapılmış hançerlerin Sibiryaya bozkırları, Yenisey ve Orta Asya'da sıklıkla rastlanıldığını ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 42). Kendisi, M.Ö 5. yüzyılın ikinci yarısından itibaren altı yuvarlak, armut benzeri kapların güney Urallar 'da ortaya çıktığını, bu kapların yerel çömlekçilerin işi olmadığını, vazoların da Saka kültüründeki vazolarla aynı olduğunu söylemektedir (Sulimirski, 1970: 46). Sulimirski, Sarmat eyerlerinin, İskit ve Altay halklarının eyerleriyle benzeştiğini söylemekte ve Sarmatların Srubnaya Hindu-Avrupa kültürünün olduğunurivayet etmektedir (Sulimirski, 1970: 50). Yazar, Sarmatların İdil kolunu oluşturdukları iddia etmekte ve Samara-Ural ile Kazakistan-Andronovo kültürünün de bu gruba sonradan eklendiğini ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 50). Yazar, arkeolojik kalınlardan anlaşıldığı üzere M.Ö 6.-5. yüzyılda aşağı İdil Sarmatlarının, İskitlerle yakın ilişki içinde olduklarını söylemektedir (Sulimirski, 1970: 52). Kendisi, İskitlerin birçok eşyasının Samara-Ural Sarmat kurganlarında bulunduğunu bunun da aralarındaki ticaretin iyi bir örneği olduğunu ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 53). Sulimirski, Orta Asya kökenli objelerin Orsk bölgesi Sarmat kurganlarında bulunduğunu, bunların İskitlerden alınan mallardan tarihçe biraz daha ileri olduğunu, bunların içinde Orta Asya ve Kazakistan tipi hançerler, Akemenid tipi gümüş ve bronz tepsiler, doğulu tarz düz aynaların bulunduğunu, İskit tipi dekorasyonun yine Sarmatların bu kolunda mevcut olduğunu belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 53).

Yazar, M.Ö 6.-5. yüzyıllarda Sarmatların günümüz Kazakistan ve Orta Asya bölgelerinde yaşadıklarını, buradaki Sarmatların zamanla batıya göçüp Avrupa'ya geçtiklerini, kuzey Asya'daki bu Sarmatların, Sarmat milletinin köklerinin bir tamamlayıcısı sayılmasını gerektiğini ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 53). Kendisi, Sarmatların ve Massagetlerin akraba kavimler olduğunu söylemektedir (Sulimirski, 1970: 55). Yazar, Massagetlerin adının İran dilindeki balıktan geldiğini, Herodot ve Strabo'nun onların balık yediklerini söylediklerini ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 57). Sulimirski, Massageter'in Uygamk kurganlarındaki cesetlerinin diyagonal şekilde Güneş doğuşuna, doğuya doğru baktıklarını, güney Urallardaki Sarmat kurganlarının da aynı diyagonal şekilde ve cesetlerin başlarının doğuya baktıklarını, M.Ö 2. yüzyılda bu gömü tipinin Aşağı İdil bölgesinin karakteristik gömü tipi haline geldiğini

belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 59). Kendisi, Sarmatların, Massagetlerle yakın ilişki içinde olduklarını ve Sarmatların, Massagetler'in taşınabilir sunak kültürünü kendi kültürlerine aktardıklarını, bu sunak kültürünün Orta Asya kökenli olduğunu söylemektedir (Sulimirski, 1970: 61). Yazar, geç bronz çağı döneminde Sarmatların bir kolunun Çelyabinsk bölgesinde yaşadıklarını, Aristeas'ın yaptığı tanıtımda sık ormanlıklarda yaşayan, at süren ve avlanırken ağaca tırmandıkları söylenen kabilenin bu yukarıda anlatılan kabile olması gerektiğini onların Andronovo kültüründen olduklarını ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 62). Sulimirski, Aristeas'ın Krali İskitlere karşı ayaklanan ve bu bölgeye gelen İskitlerden bahsettiğini ve onların ülkesinin düz ve kara topraklı diye tasvir edildiğini bu bölgenin olasılıkla Tobol Nehrinden İrtiş ve ötesine uzanan bir bölgede olması gerektiğini rivayet eder (Sulimirski, 1970: 62). Yazar, Aristeas'ın ziyaret ettiği Ön-Sarmatların İssedonlar olması gerektiğini, onların tüm Kazak platosundan başlayarak güneybatı da Karaganda'ya, doğuda ise İrtiş Nehri civarına kadar olan bir coğrafyayı kontrol ettiklerini belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 65). Sulimirski, arkeolojik kazılara dayanarak İssedonların Ön Asi-İasi veya Aorsi olabileceklerini, M.Ö 5. yüzyılda batıya göçen Aorsların bu bölgeden göçtüklerini, bazı Sovyet yazarlarının bu milleti Baykaş Gölü bölgesine yerleştirip onların Wusun olduğunu söylediklerini fakat bu kuramın Herodot'un anlattıklarıyla örtüşmediğini rivayet etmektedir (Sulimirski, 1970: 66).

Sulimirski, en eski İskit-Sarmat kurganlarındaki buluntuların İskit öncesi dönemin Andronovo ve Karasuk kültürlerine ait olduğunu söylemektedir (Sulimirski, 1970: 67). Kendisi, en erken dönem göçebeler çağı veya Saka-İskit dönemi diye adlandırılan erken İskit dönemi buluntularının ve bu buluntuların aristokrasiye göre dağılımının İssedonlarla aynı olduğunu belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 67). Yazar, günümüz orta Kazakistan'ında bulunan Karkaralinsk tepelerinde bronz madenciliği yapıldığının ortaya çıktığını, bu madenciliğin burada M.Ö iki binli yılların ortalarında Andronovo kültürüncü yapıldığını ve Saka-İskit çağında da aktif durumda kaldığını belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 67). Sulimirski, Herodot'un verdiği bilgilere göre İssedonlar'ın yaşadıkları yerin onların anavatanı olmadığını, onların kendi yurtlarından Arimaspiyanlar tarafından çıkartıldıklarını, bu da onların daha doğuda, kuzey İrtiş'te yaşadıklarını ve buradan çıkarıldıkları sonucunu doğrulduğunu rivayet etmektedir (Sulimirski, 1970: 67). Kendisi, Argippe kabilesinin Hint-Avrupai olmadığını, onların

Mongoloid olduğunu söylemektedir (Sulimirski, 1970: 69). Yazar, bu kabilenin Ugorca veya Türkçe konuşan bir millet olmasının olası olduğunu belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 70). Kendisi, Argippe kabilesinin yaşadığı Altay bölgesinde bakır süsler bulunduğunu bunların Ukrayna bölgesi İskit kültürü yapımı ürünlerle aynı olduğunu belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 70). Yazar, onların dokunulmaz olmasının onların altın çıkarması ve maden işlemeciliği yüzünden olduğunu belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 70). Kendisi, onların büyük olasılıkla kuzey İrtiş, Semipalatinsk'in doğusu, batı Altay bölgesi ve Kalbinski tepeleri bölgelerinde yaşadıklarını rivayet eder (Sulimirski, 1970: 70,71). Yazar, Semipalatinsk'in yüz elli kilometre kuzeydoğusunda antik dönemlerde altıncılık yapıldığı ve Argippeilerin bölgesinde kalay ve bakır madenleri keşfedildiğini ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 71). Sulimirski, Arimaspiyanlarla, İssedonların komşu olabileceklerini çünkü Arimaspiyanların İssedonları göç ettirdiklerini, onların ülkesinin tahminen Semipalatinsk'in güney ve güneydoğusuna doğru olan bölge olduğunu, bu bölgenin yerli halkının Andronovo kültüründen olduklarını aktarmaktadır (Sulimirski, 1970: 72).

Sulimirski, Chiliktinski kurganı ve doğu Kazakistan kurgan yapılarının Altay Dağlarındaki Pazırık kurganları, Sakalarla ve güney kurganları, Sogd, Baktriyana, Tanrı Dağlarını köprü gibi bağladığını ve onların bir kökten geldiği ortaya koymaktadır (Sulimirski, 1970: 75). Yazar Sulimirski burada kendi kuramını sorgulamış, bu kurganların aynı olmasından dolayı doğu Kazakistan kurganlarının etnik kökenleri hakkında şüphe uyandırdığını ve bu bölgenin bazı yazarlarca Ariam kelimesinden dolayı Aryan kökenli diğer yazarlarca Türkmen kökenli olabileceklerini söylediklerini aktarmıştır (Sulimirski, 1970: 75). Kendisi, bu bahsi geçen kurgandakilerin ve doğu Kazakistan'daki kurganların aynı yapıda olduğunu söylemektedir (Sulimirski, 1970: 76). Yazar, Pazırık kurganlarının Altay Dağlarının tepelerinde yoğunlaştığını, Pazırık kurganlarındaki cesetlerin soğuk yüzünden iyi derece korunduğunu, yün, deri ve halıların da yine iyi bir şekilde saklandığını, radyokarbon testlerine göre Pazırık kurganlarının M.Ö 5. yüzyıla ait olduklarını, bu kurganların Arimaspiyanlara ait olabileceğini belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 76). Yazar Sulimirski Parthları İrani sandığı için Altay Dağlarının Parthlarca işgal edildiğini ve böylece Altay'ı işgal eden Parthlarla, Parthia Parthlarının iletişim halinde kalabildiklerini, Altay'daki tesirin bundan dolayı olduğunu rivayet etmektedir (Sulimirski, 1970: 79). Bu durumu

kanıtlayacak tarihi kanıt bulunmamaktadır, Parthların dönemi ve tarihlerine ait birçok belge olmasına rağmen hiçbiri bundan söz etmemektedir, yazar Parthları ve İskitleri İrani olarak gördüğü için bu kültürel yakınlığın, İranlıların Altay'ı işgal etmesi sonrasında ortaya çıktığını düşünmektedir, fakat bu çalışmada İskitlerin Türklerle ortak yönlerinden dolayı onların Ön-Türk kökenli olabilecekleri belirtilmektedir. Kaynakların bildirdiği üzere Parthlar İskit kökenlidir. Türklerle İskitlerin İranilere oranla daha fazla ortak noktası bulunmasından dolayı Parthların Ön-Türk olması ihtimali daha yakın gözükmektedir. Yazar Sulimirski onların İrani olduğunu düşündüğünden kendi kuramını sürdürebilmek için olsa gerek İranlıların Altay Dağlarını işgal ettiğini öne sürmüştür. Sulimirski, Pazırık kurganlarında leopar derisi de bulunduğunu bunun güney devletleriyle ticaretten geldiğini söylemektedir (Sulimirski, 1970: 79). Yazarın bu bilgiyi ve yorumu kendi kuramını güçlendirmek için vermesi olasıdır çünkü Altaylar batı Sibiry'a da bulunmakla beraber Sibiry'a leoparı adlı cins de Sibiry'a da bulunmaktadır (Cornish, 1887: 48).

Sulimirski, Altay Pazırık'da bulunmuş at cesetlerinden anlaşıldığı üzere bu atların Orta Asya kökenli olduklarını, Tanrı Dağları, Altay Dağları ve Parthia'daki hançerlerle Pazırıktaükilerin aynı tipte olduklarını, Kazaklarda da aynı hançer tipinin bulunduğunu, Pazırık'daki sanat eserlerinin İskit sanatı olduğunu, kıvrık akbaba (griffin), dağ keçisi, mitolojik yaratıklar, savaş sahneleri ve nilüfer tasvirlerinin bulunanlar arasında olduğunu belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 79). Yazar, bu motiflerin Parthlar'da da olduğunu, Herodot'un bahsettiği altın muhafız griffinlerinin Altay dekoratiflerine hitaben söylendiğini, Pazırık boy beylerinin zenginliğinin kaynağının altın olabileceğini, Pazırık halkının M.Ö 3. yüzyıla kadar yaşadığını sonrasında ise Massagetlerce işgal edildiklerini rivayet etmektedir (Sulimirski, 1970: 79). Yazar, Altayların doğusunda da bir İskit grubunun yaşadığını, bunların hem tarım yapıp hem göçerlik yaptıklarını, onların topraklarının Yenisey'e kadar uzandığını, bu İskitlerin buraya Orta Asya'dan veya Tanrı Dağlarından gelmiş olabileceklerini belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 80). Kendisi, Hunların Türk dili konuşan bir kavim olduğunu söylemektedir (Sulimirski, 1970: 81,82). Yazar, güney Orenburg'da yapılan arkeolojik çalışmalar sonucu ortaya çıkan buluntuların M.Ö 5. yüzyıla dayandığını ve Samara-Ural kültürüne benzememekle beraber bu buluntuların Kazakistan, Seyhun bölgesindeki buluntularla çok çarpıcı bir biçimde benzediğini ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 82).

Kendisi, bu benzerliklerin mezar çukurları ve beraberindeki oyuncaklar, katakomb ve cesedin kafasının batıya veya doğuya değil de güneye dönük oluşu olduğunu söylemektedir (Sulimirski, 1970: 82,83). Yazar, başka bir yeniliğin ise kare şeklinde açılmış çukura diyagonal yerleştirilmiş cesetler olduğunu aktarmaktadır (Sulimirski, 1970: 83). Yazar, bölgedeki kültürle farklı olan bu kültürün Seyhun bölgesi ve Massagetlerle benzeştiğini, bu görüşün Prokorovka bölgesi Pamir-Fergana antropolojik yapısına mensup kurgan cesetlerinin bulunmasıyla da desteklenebileceğini ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 83). Sulimirski, Massaget kültürünün M.Ö 4. yüzyıldan itibaren kuzeye doğru yayıldığını ve Orsk, Orenburg bölgelerine hakim olduklarını, M.Ö 4.yüzyılın sonunda bu kültürün güney Urallara yayıldığını aktarmaktadır (Sulimirski, 1970: 84). Yazar, bu kültürün yayılması sırasında Sarmat kültürülerin yeni kültürün içinde var olmaya devam ettiklerini, bu kültürün Saratov kolunun Roksalanlar ile Orenburg kolundan Aorslarla ilişkilendirildiğini belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 84). Sulimirski, bu bahsedilen Prokorovka kültürünün erken dönem Sarmatlarının genelinde var olduğu düşünüldüğünü söylemektedir (Sulimirski, 1970: 86). Kendisi, Saratov bölgesi kurganlarındaki diyagonal yerleştirilmiş cesetlerin hep en iyi ekipmanlara sahip olduklarını bunların Roksalan ve Aors mezarları olduğunu ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 86). Yazar, Boğaz Krallığında önceleri yerliler ve Greklerin bulunduğunu Hristiyanlık döneminin ilk çağında nüfusun neredeyse tamamen Sarmatlardan oluştuğunu belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 95). Sulimirski, Sarmatların Don'u geçip İskit topraklarına girdiği vakitlerde kurganlarda bazı değişikliklerin olduğunu bu değişimin M.Ö 4.-2. yüzyıllar arasında gerçekleştiğini, kurganlarda Nowosiolka'da görüldüğü gibi deve iskeleti bulunmaya başlandığını, Dinyeper'deki kadın kurganlarında silahların görülmeye başlandığını belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 100).

Yazar, geç İskit döneminde Alexandropol'deki kurganlarda kraliyete ait kafataslarının güney İdil'deki önceki dönem Sarmatlarıyla aynı olduğunu, bu kurganlardaki hizmetçilerinse, kuzey Karadeniz İskitleri olduklarını, Chertomlyk'deki Soylu Sarmat kurganındaki bir kafatasının ise batı Sibiryalı olduğunu aktarmaktadır (Sulimirski, 1970: 100). Yazar, bu değişimlerin barışçıl şekilde gerçekleşmediğini, güney Dinyeper'deki İskit hakimiyetinin M.Ö 5.-4. yüzyıllarda tamamen yok edildiğini fakat bu yok edişin onların sadece yönetim sınıflarına yönelik bir hareket olduğunu, geriye kalan İskitlerin, Sarmatlara biat ettiklerini ve onlarla kaynaştıklarını

söylemektedir (Sulimirski, 1970: 100,101). Sulimirski, Sarmatlara yenilen İskit aristokrasisinin soylu ailelerini de yanlarına alıp Dobruca bölgesine gittiklerini, bunun arkeolojik kanıtlarla da desteklenebildiğini, tüm İskitlerin kralı Atheas'ın ise yalnız bu Dobruca'ya yerleşen İskitlerin kralı olduğunu aktarmaktadır (Sulimirski, 1970: 101). Yazar, Sarmatların Ukrayna bölgesinde İskitleri yendiklerini ve onlarla karıştıklarını, erken dönem yazarlarından bazılarının onları Soylu Sarmatlar veya Basileanlar yani soylu halk diye adlandırdıklarını, Strabo'ya göre M.Ö 2. yüzyılda Dinyeper'in batısında yaşayan Sarmatlar'a soylu lakabının takıldığını, bu da İskit soylu sınıfının yerine Sarmatların geçtiğinin bir kanıtı olduğunu söylemektedir (Sulimirski, 1970: 102). Kendisi, Sarmatların M.Ö 331'de Büyük İskender'in generali ve Trakya valisi Zopyrion'u Olbia'dan savuşturdıklarını söylemektedir (Sulimirski, 1970: 102,103). Sulimirski, Olbia kentinin güçlerini eyleme geçirse de Zopyrion'u yenenlerin İskit-Sarmatlar olduklarını, M.Ö 330'da İskit-Sarmatlar ve Boğaz Krallığı lideri I. Peirisades arasında Kırım'ın bazı bölgelerini elde tutmak konusunda anlaşmazlık çıktığını ve bunun savaşa dönüştüğünü fakat I. Peirisades'in M.Ö 309'da ölmesiyle İskit-Sarmatların onun oğlu olan II. Satyrus'a yirmi bin yaya ve on bin atıyla yardım ettiklerini ve tahta geçmesine vesile olduklarını, onun kardeşi Eumelus'un ise Siraklarca desteklendiğini söylemektedir (Sulimirski, 1970: 103).

Yazar, Ukrayna bölgesinde M.Ö 4-3. yüzyıllara tarihlenen Sarmat Iazygi kurganları bulunduğunu fakat bu kurganların geç İskit dönemi içerisinde aranması gerektiğini ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 103). Sulimirski, geç İskit dönemi kurganlarında doğulu karakter etkisinin görüldüğünü, bu etkinin aşağı Dinyeper, Molochna, güney Kiev kurganlarında da görülebildiğini, bu doğu etkisinin nedeninin Sarmatlar olduğunu, bu kurganların yapılarının ve içindeki buluntuların daha önce İskitya'da bulunan şeyler olmadığını ve bu buluntuların Ural-Sibirya yapısı olduğunu belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 104). Yazar, geç dönem İskit kurganlarında Olbia veya Transkafkasya malzemeleri bulunmadığını, genelde bütün vazoların, okların, altın kaplama hançer kabzalarının Boğaz Krallığı yapımı olduğunu veya onlar tarafından ithal edildiğini söylemektedir (Sulimirski, 1970: 106). Sulimirski, bu geç İskit kurganlarında Sibirya tipi büyük, bronz kazanlar olduğunu, doğu Vinnitsa'da bir kadın kurganında deve iskeleti bulunduğunu bu deve iskeletinin incelendiğinde bu devenin Kazakistan bölgesi bozkırından geldiğinin anlaşıldığını, geç dönem İskit kurganlarının

yönetici sınıfının ekipmanlarının aşırı değiştiğini Nikopol yakınındaki Chertomlyk'de Sibiry tipi bronz kazanlar ve Sibiry kökenli bir kralın bulunduğunu ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 106). Kendisi, Melitopol yakınlarında bulunan M.Ö 4. yüzyıl ortasından kalan kurgan bulunduğunu bunun bir Iazyge soylusu kurganı olabileceğini, burada iki katakomb ve birçok eşyanın olduğunu fakat burada ilgi çekenin yine bronz kazan bulunması olduğunu ve çok az eşyanın İskit tipinde dekore edildiğini birçoğunun Boğaz Krallığı'nın izini taşıdığını ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 106-108). Yazar, bu kurganda yerel izler görüldüğü kadar aynı zamanda Sarmat gömü tipi ve Sibiryalı ekipmanlarının da bulunduğunu, aynı şekilde M.Ö 5. yüzyılın başına tarihlenen güney Ural kurganlarının da Sibiryya ögeleri içerdiğini belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 108). Kendisi, aşağı Dinyeper'de Ushalka'da yapılan kazılarda buranın M.Ö 4. yüzyıl kurganı olduğunu ve kurganda İskit tipinin yanı sıra Sarmat tipi cesetlerin de bulunduğunu, soylu sınıfın kurganları kazıldığında İskit-Sarmat döneminde yönetici sınıfının Orta Asyatik ve Kazakistan kökenli olduklarının anlaşıldığını belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 108). Sulimirski, güney Dinyeper'de M.Ö 4. yüzyıla tarihlenen göçerlere ait bir kaç yerleşim yeri keşfedildiğini bunlardan Belozërka'nın iki ayrı bölümden oluştuğunu küçük olanın büyüklüğünün otuz iki hektarın üzerinde olduğunu, buranın akropolis olduğunu, burasının sağlam surlarla çevrildiğini ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 109,110). Kendisi, bu yerleşimin her bir yerinin görevinin ayrı olduğunu, en büyük bölgesinin endüstriyel ve metalürji merkezi görevi gördüğünü, atölye yerlerinde dökümhanelerin ve demirhanelerin olduğunu, burada üretilen ürünlerin ise aletler, silahlar ve süsler olduğunu bunların bölge kurganlarında çıkarılanlarla aynı olduğunu söylemektedir (Sulimirski, 1970: 109,110). Yazar, akropolis bölgesinde ise hiçbir metalürji işi bulunmadığını bunun da bu yerin geç İskit döneminde bu yerin idari merkezi olduğunu gösterdiğini, Boğaz Krallığının ticaret izlerinin yine burada mevcut olduğunu, endüstriyel işlerin burada M.Ö 4.-3. yüzyıllarda da devam ettiğini, M.Ö 2. yüzyılda ise sona erdiğini ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 109,110). Kendisi, Kamyanka yerleşiminin geç İskit, İskit-Sarmat dönemi yönetim merkezi olduğunu söylemektedir (Sulimirski, 1970: 110).

Yazar, Aorsların ana merkezinin Orenburg-Orsk civarı olduğunu, Çin kaynaklarına göre Aorsların Hazar Denizi ile Aral Denizi arasında yaşadıklarını belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 117). Sulimirski, Aorsların güney İdil'deki

kurganlarından çıkan altın ürünlere ve Strabo'nun Aorsların topraklarından geçtiğini söylediği ticaret yollarına bakıldığında Aorsların güçlü ve zengin bir millet olup iki yüz bin kişilik orduyla Boğaz Krallığı taht kavgasına müdahale edebildiklerini ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 118). Yazar, orta dönem Sarmat çağında güney İdil kurganlarındaki cesetlerin kafataslarının brakisefal olduğunu, bu dönemin kurgan buluntularının Orta Asya bağlantılı olduğunu ve Sibiry'a'daki kurgan buluntularıyla çarpıcı derecede benzer olduklarını aktarmaktadır (Sulimirski, 1970: 120). Sulimirski, orta dönem Sarmat çağında Sarmatların İdil'in doğusunda kalan kolunun yaya olarak veya Hun tipi yay kullanarak at üstünde savaştıklarını, ağır zırhlı atlı tipi savaşını bıraktıklarını, yine bu çağa tarihlenen buluntularda Kuşan bağlantısı görüldüğünü söylemektedir (Sulimirski, 1970: 120). Yazar, orta Sarmat çağında Sarmatların, güney Don, güney Manych ve İdil Deltasına kadar olan bölgede görüldüklerini ve bir kısım Sarmat grubunun bu bölgelerde tarım yaptığını belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 120,121). Sulimirski, M.Ö 2. yüzyılda kuzey Karadeniz'in doğusunun Sarmatlarca ele geçirildiğinden Boğaz Krallığının ekonomisinin kötüye gitmeye başladığını ve Pontus ticaretinin tamamen yok olduğunu, Boğaz Krallığı'nın İskitler'e haraç ödemek zorunda kaldığını belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 122). Yazar, M.Ö 2. yüzyılda Kırım İskitlerinin isteklerini arttırdıklarını, Boğaz Kralı Peirisades'in bu haracı ödeyemediğini ve Pontus Kralı Mithridates VI. Erupator'u yardıma çağırdığını, bu savaş sonucunda İskitlerin yenildiğini ve İskit Neapolis'inin kuşatıldığını, sonradan Boğaz Kralı Peirisades'in öldürüldüğünü ve Boğaz Krallığının Pontus Krallığına kaldığını ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 122). Kendisi, Pontus Krallığının, Roma İmparatorluğu ile yaptığı savaşlarda burayı kullandığını, Pontus yönetiminden sonra Boğaz Krallığının tahtına Sarmat-Trak karışımı bir hanedanın hâkim olduğunu bu durumun Gotların gelişine kadar devam ettiğini ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 122).

Yazar, Sirakların Kuban bölgesi ve kuzeybatı Kafkasya'da yaşadıklarını ve erken Sarmat döneminde tek batıya gitmeyen Sarmat kabilesinin onlar olduklarını, Sirakların nüfusunun fazla olduğunu, Mithridates VIII'i Romalılara karşı desteklediklerini fakat Roma-Aors ittifakına yenilip Roma'ya haraç vermeye başladıklarını ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 123). Sulimirski, Siraklar hakkında başka yazılı kaynağın bulunmadığını fakat Tanais yazıtlarında M.S 193'de Boğazlıların Siraklar'ı yendiğinin söylendiğini belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 123). Kendisi, M.S

49-193 yılları arasındaki barışçıl süreçte Sirakların, Sarmatların en Helenize olmuş kabilesi haline geldiklerini, bu asimilasyonun tek taraflı olmadığını Boğaz Krallığı'nın da bunun karşılığında Sarmatlaştığını, örnek olarak Sirak soylularının silahları ile Boğaz soyluları silahlarının neredeyse aynı olduğu bilgisinin verilebileceğini belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 123). Yazar, Siraklar'ın yarı göçebe yarı tarım halkı olduğunu, kalıcı yerleşim yerlerinin genelde dağ kaleleri olduğunu, evlerinin ise kerpiçten yapıldığını, yetiştirdikleri şeylerin buğday, arpa darı olduğunu, ekonomileri için balıkçılığın önemli olmakla beraber, sığır, at, koyun, domuz da yetiştirdiklerini söylemektedir (Sulimirski, 1970: 123,124). Yazar, onların el eşyalarının Boğaz Krallığından etkilendiğini, katı bir sınıf anlayışlarının mevcut olduğunu, Sirak mezarlarının iki tipe ayrıldığını birincisinin topluca gömülmüş cesetlerle düz mezar tipi, ikincisinin soyluların gömüldüğü kurgan tipi mezarlar olduğunu, Sirak kurganlarında tutamakları hayvan figürlü testiler bulunduğunu bunların Orta Asya kökenli olduğunu ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 124).

Sulimirski, Roksalanlar'ın M.Ö 2. yüzyılda Don bölgesinde yaşadıklarını, yazlık-kışık tipi bir sosyal yaşamlarının olduğunu söylemektedir (Sulimirski, 1970: 134). Kendisi M.Ö 110'da Roksalan kralı Tas'ın, Karadeniz politikasına el attığını ve Kırım İskitleri ile müttefiklik yapıp Boğaz Krallığına karşı savaştıklarını, Pontus generali Diophantes'e yenildiklerini aktarmaktadır (Sulimirski, 1970: 135). Yazar, kuzey Karadeniz bölgelerine Roksalanların gelmesinden iki yüzyıl sonra Daçya Krallığının kurulması ile Roksalanların Dinyeper Nehri'ni geçmeyi başardıklarını ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 135,137). Sulimirski, Roksalanların tahminen Tuna ile Dinyeper bozkırını arasında bir yere yerleştiklerini, ufak bir kollarının ise batıya gidip Karpatlara ulaştığını bunun bölgedeki Sarmat mezarlarından da anlaşılabilirdiğini, bunların büyük olasılıkla Roksalanlar'a veya Iazygeler'e ait mezarlar olduklarını, büyük bir Roksalan kitlesinin Valaçya ovasına gelmiş olması gerektiğini ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 137). Yazar, onların Roma toprakları olan Moesiya bölgesini ele geçirdiklerini fakat Roma'nın bölge valisi Platinus Silvanus'un gücüyle Tuna'nın ötesine sürüldüklerini, Daçya bölgesinin içlerine giren Roksalanların, Daçyalıları zor duruma düşürdüklerini ve yüz bin Roksalanın Moesiya Roma bölgesine yerleşmesinin Roma tarafından kabul edildiğini ifade etmektedir (M.S 62-66) (Sulimirski, 1970: 137). Yazar, orta Sarmat çağında iki yüzün üstünde kurganın Don-Dinyester arasında

bulduğunu, Roksalanlara ithaf edilen batı Azak Denizi bölgesi kurganlarındaki mezarların en erkeninin M.Ö 2. yüzyılın geç dönemine tarihlendiğini fakat genelinin M.Ö 1. yüzyıl – M.S 1. yüzyıla ait olan kurganların, ritüel ve eşya yönünden Saratov kurganlarına neredeyse birebir benzediğini belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 138,139).

Sulimirski, Aorsların Asya-Avrupa sınır bölgesindeki hükümlerinin M.S 1. yüzyılın ortasında sona erdiğini, Çinlilerin geç Han dönemi kayıtlarının onları An-ts'ai diye adlandırdığını sonraki dönemlerde Al-lan'ai diye adlandırılmaya başladıklarını belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 142). Sulimirski bu durumu doğu Sarmatlarının, Alanlara yönetimi devrettiği şeklinde yorumlamıştır (Sulimirski, 1970: 142). Yazar, bazı batılı kaynakların Aorslar için Alanorsi adını kullandıklarını, 68 yılında Alanların Azov bölgesinde görüldüklerini, 2. yüzyılın başlarında Alanların, Aorsların önceden ellerinde tuttıkları bölgelere hükmetmeye başladıklarını ve Sirakların topraklarının çoğunu da ellerine geçirdiklerini, Aorsların bazılarının batıya gittiklerini bazılarının ise Alanlara katıldıklarını belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 142). Yazar, Sirakların da aynı şekilde Alanlara katıldıklarını, 73-74 yıllarında Alanların, Parthları işgal etmek istediklerini fakat başaramadıklarını, 123 yılında Roma'ya bağlı kuzeydoğu Anadolu'yu ele geçirmeye çalıştıklarını fakat Vali Arrianus tarafından püskürtüldüklerini aktarmıştır (Sulimirski, 1970: 142). Sulimirski, Alanların bu saldırı haricinde modern İran, Azerbaycan, Ermenistan bölgelerini de yağmaladıklarını söylemektedir (Sulimirski, 1970: 143). Yazar, Alanların farklı kabilelerden de oluşmalar, yendikleri göçebe milletleri kendilerine de katsalar kültürleri, yaşam tarzları ve silahları hep aynı olduklarından dolayı onların hepsine Alan adı verildiğini ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 143,144). Kendisi, bu Sarmat boylarının batıya göçlerinin Hunların Sibiryaya ve Kazakistan bölgelerinden batıyı tehdit ettikleri için gerçekleştiğini söylemektedir (Sulimirski, 1970: 144).

Sulimirski, geç Sarmat döneminde katakomb, diyagonal mezarların kaybolduğunu bunun haricinde mezaradaki cesetlerin kafalarının kuzeye baktıklarını, bacakların genelde çapraz pozisyonda olduklarını ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 144,145). Kendisi, doğu İdil bölgesinde deforme edilmiş çocuk kafataslarının bulunduğunu, başka deforme edilmiş kafataslarının ise batı Hazar bölgesinde M.Ö iki binli yıllara tarihlenen yıllardan kaldığını, bu yılların haricinde orta Sarmat çağında da bu kafatası deforme etme geleneğinin görüldüğünü, ilk Hristiyanlık çağında bu

geleneğin Orta Asya'da, Alanlarda ve Hunlarda da devam ettiğini söylemektedir (Sulimirski, 1970: 144,145). Yazar, geç Sarmat mezarlarında İdil-Ural bölgesindeki cesetlerin yüzde yetmiş ile sekseninin deforme edilmiş kafataslarından oluştuğunu ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 145). İskit, Sarmat ve Hunlar münasebetiyle Türklerin başka bir ortak noktası ise kafatası deformasyonudur. Bu deformasyon bebeğin kafasını sıkıca sararakonun kafatasını normalde çok daha fazla bir şekilde uzatmaktadır. Belirtildiğini üzere M.Ö iki binli yıllardan itibaren Hunlar, İskitler ve Sarmatlar kafatası deforme etmişlerdir, buradan yola çıkarak Hun Türkleri, İskitler ve Sarmatların ortak bir geleneğini ve kültürü yaşadıkları söylenebilir. Kendisi, bu geç dönem Sarmat çağındaki buluntuların özellikle silahlar olmak üzere Orta Asya, Sibiryaya kökenli olduklarını, Hun tipi yayların ve Hun tipi okların da yine mezarlarda bulunan malzemeler arasında olduğunu, Alanlarla Hunların yakın derecede bağlantılı olduklarını, 1. yüzyılın sonunda Hunların Hazar Denizinin batısına kadar sarkar hale geldiklerini, Mongoloid tipte kafataslarının Alanlar arasında da bulunduğunu belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 146). Sulimirski, Boğaz Krallığında *tamga* adı verilen sembollerin M.S 1. yüzyılda ortaya çıktığını, bu tamgaların Sarmatlarla ilişkilendirildiklerini, bazı arkeologların bunların büyü, bazılarının ise ürün damgası için kullanıldığını söylediklerini, tamgaların İran kökenli olduğu konusunun tartışmalı olduğunu ve genel kabul görmediğini, Boğaz bölgesindeki tamgaların Harzem, Fergana bölgelerine göre daha erken dönemli olmakla beraber Fergana-Hazar tamgalarının M.S 2.-3. yüzyıllara tarihlendiğini söylemektedir (Sulimirski, 1970: 151,152). Yazar, Sarmatların Avrupa'ya göçmesiyle beraber İskit sanatının tekrardan canlandığını ve o dönemlerde Sibiryaya'da hala bu sanatın yaşamaktayken Avrupa'da Sarmatların gelişine kadar İskitler ortadan kalktığı için bu sanatın da yok olduğunu bunun da Sarmatların anayurdunun Uralların doğusunda olduğunu gösterdiğini belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 158). Kendisi, Ukrayna'da bulunmuş geç dönem Sarmat kurganlarında ki gömü ritüellerinin, katakombları ve mezar eşyalarının neredeyse orta ve geç dönem güney İdil Sarmat kurganlarıyla aynı olduğunu ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 158).

Sulimirski, batıdaki Alanların muhtemelen Gotların baskısıyla güneye ve batıya göçtüklerini, arkeolojik kalıntıların onların doğu Valaçya ve çoğunlukla kuzey Basarabya'ya yerleştiğini gösterdiğini belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 164). Yazar, onların yerleştikleri bu bölgenin geçici olarak Alanya, Prut Nehri'nin de Alan Nehri

diye adlandırıldığını, Moldova'nın başkenti olan Iași adının da Yas kökünden geldiğini ve Alanların bir bölgesi olduğunu gösterdiğini söylemektedir (Sulimirski, 1970: 164). Sulimirski, Sarmatların izlerinin Polonya'ya da uzandığını, ayakla döndürülen çömlek yapma aleti, Sarmat broşu, tamga sembollü mızraklar, Sarmat tipi kemerlerin Polonya'da bulunduğunu bunun da bu eşyaların burayı ele geçirenlerin yönetici sınıflarına ait olduklarını belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 166). Yazar, Polonyalıların Sarmat köklerine olan inancın Polonya soyluları arasında yüz yıllarca devam ettiğini, 11. yüzyılda Polonya akçelerinde, Polonya aristokrasisine ait at nallarında, oklarda Sarmat tamgalarının kullandığını söylemektedir (Sulimirski, 1970: 167). Sulimirski, Roksalanların 1. yüzyılda Dinyeper-Tuna deltasına yerleştiklerini fakat çoğunluğunun daha güneye indiğini ve güney Romanya ovalarında görüldüklerini, sonrasında Trojan'ın Daçyalılarla olan savaşında Daçların yanında yer aldıklarını belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 167). Yazar, onların Romalılara yenilince tutsak olarak Trojan'ın zafer törenlerinde Roma sokaklarında dolaştırıldıklarını, Daç savaşından sonra Roksalanlar'a Roma topraklarından uzak durmaları için para verildiğini fakat tekrardan aralarında savaş patlak verdiğini belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 167). Kendisi, bu savaşın Hadrian tarafından sona erdirildiğini ve Roksalanlara para verilmeye devam edildiğini sonradan Roksalan kralının 118 yılında Roma'nın vassalı olmayı kabul ettiğini, Roksalanlara, Roma karşısında kalan Iazygelerle Banat ve Macar ovası bölgesinde bağlantı kurma, görüşme izni verildiğini söylemektedir (Sulimirski, 1970: 167,168). Yazar, 271 yılında Gotların bölgede görülmesiyle Roma-Roksalan barışının bozulduğunu ve Roksalanların Gotlarla müttefik olarak güney Tuna'ya yağma akınları yaptıklarını belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 168). Kendisi doğu Karpatlar bölgesinde Sarmatların farklı kollarına ait otuzu aşkın gömü yerinin bulunduğunu ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 168). Yazar, Valaçya bölgesindeki Sarmat kurganlarının ya izole ya da gruplar şeklinde olduğunu, bazı eserlerde tamga bulunduğunu, bu bulunan buluntuların geç Sarmat çağının ilk dönemlerine ait olduğunu aktarmaktadır (Sulimirski, 1970: 168,169). Yazar, bu kurganların bazılarında deforme edilmiş kafataslarının da bulunduğunu belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 170). Sulimirski, yerleşim yerlerinde ve mezarlıklarda da Sarmat buluntularının mevcut olduğunu bunların boncuklar, bronz aynalar, bronz çanlar ve kül vazoları olduklarını, bu buluntuların güney İdil ve Kafkasya'dakilerle benzer eşyalar ve hayvan figürlü tutma

kolları olduklarını, buluntuların ve cesetlerin yapısı ve sayısı itibariyle Sarmatların bölgenin nüfus çoğunluğunu oluşturduklarını fakat yerlilerce asimile edildiklerini belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 170). Yazar, cesetlerden bazılarının erken ve orta dönem doğulu Sarmat gruplarındaki gibi beyaz bir toz dökülüp bu şekilde gömüldüğünü, bu cesetlerin Basarabya'da bulunduğunu ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 171).

Sulimirski, Iazyglerin yirmi veya otuzlu yıllarda batıya göçüp Roksalanlardan kaçtıklarını ve kuzey Macaristan-doğu Slovakya bölgesine geldiklerini ve Kelt-Daçyalı halka boyun eğdirdiklerini söylemektedir (Sulimirski, 1970: 171). Yazar, burada bulunan kol bileziklerinin, broşların erken Sarmat dönemdekiler gibi olduğunu belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 171,172). Kendisi, bu Sarmat kabilesinin coğrafi yapı adını da etkilediğini kırk dört yılında Pomponius Mela'nın, Germany'a'nın doğusunun Sarmatya olduğunu söylediğini, kendisinin bu eserinin Iazyglerin bölgeye gelişinden yirmi yıl sonra yazıldığını ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 172). Sulimirski, Ptolemy'nin ise orta ve doğu Avrupa'yı Sarmat bölgeleri olarak gösterdiğini, Romalıların Iazygelere hep Sarmat dediklerini bu Iazyglerin Macar ovasında dört yüz elli sene kaldıklarını aktarmaktadır (Sulimirski, 1970: 172). Yazar, Macaristan'daki Sarmat varlığını üç gruba ayırmaktadır, birincisinin erken dönem 20-160 yılları, ikincisinin orta dönem 160-260 yılları, üçüncüsünün geç dönem 260-430 yılları arasında olduğunu söylemektedir (Sulimirski, 1970: 173). Sulimirski, Iazyglerin ve Roma'nın aralarının erken dönemlerde iyi olduğundan dolayı Romalıların yanında destek gücü olarak onlara hizmet ettiklerini söylemektedir (Sulimirski, 1970: 173). Kendisi, Trajan'ın Daçlara karşı yaptığı Daçya savaşlarında Iazyglerin Roma'nın yanında savaştıklarını, Hadrian döneminde ise Iazyglerin Roksalanlarla beraber Roma'ya saldırdıklarını ve yenildiklerini, elli yıl süren barış antlaşmasının imzalandığını, Iazyglerin erken dönem kalıntılarına bakıldığında onların nüfusunun fazla olmadığını, kurgan buluntularında lüks eşyaların bulunmadığını, yalnız erken Sarmat tipi birkaç kılıcın bulunduğunu belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 174). Yazar, orta Sarmat çağında Sarmatların Roma İmparatorluğu ile yaptıkları barış antlaşmasını bozduklarını ve Marcoman savaşlarına katıldıklarını ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 174).

Sulimirski, Daçya altın madenlerinin Roma tarafından geçici olarak terk edilince 169'da Sarmatların Tuna'yı geçip Panonya'yı işgal ettiklerini ve Marcus Aurelius

tarafından saldırıya uğrayıp yenildiklerini belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 174). Kendisi, Aurelius'un 175 yılında barışı sağladığını ve Marcus Sarmaticus lakabını aldığını, bu antlaşmanın Sarmatlar için sert olduğunu, Sarmatların Tuna'dan uzak durması, 8000 atlı gücü Roma'ya vermesi gibi şartların antlaşmanın maddeleri içinde olduğunu belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 175,176). Yazar, bu 8000 atlının, 1500'ünün Britanya'ya gönderildiğini, bu Britanya'daki Sarmatlar'a ait buluntuların Chester bölgesindeki Roma kalesi yakınlarında bulunduğunu, buluntular içinde Sarmat katafrakt atından kalma göz zırhı ve Macaristan Sarmatlarıyla aynı tipte boncuklar bulunduğunu belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 175,176). Sulimirski, 500 Sarmat atlı birliğinin Morbium ve Brementenacum kalesinde konuşlandırıldığını, Chester ordugahında ise bir mezar taşı ve onun üzerine kabartma şeklinde Sarmat subayı resmedildiğini belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 176). Kendisi, giden Sarmatların çoğunun geri dönemediklerini, Brementenacum'da bir gaziler yerleşkesi kurulduğunu ve bu yerleşkenin 5. yüzyıla kadar ayakta kaldığını aktarmaktadır (Sulimirski, 1970: 176). Yazar, Roma ile anlaşma yaptıktan iki sene sonra Daçya savaşının çıktığını ve Iazyglerin geçmiş antlaşma hükümlerini hafifletme imkânı bulduğunu böylece Tuna'ya kendi kayıklarıyla açılabilindiklerini ve Roksalanlarla iletişime geçtiklerini ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 176). Sulimirski, Roma ile çatışmaların yıllar içerisinde devam ettiğini ve imparator Maximus Thrax'ın, Sarmaticus lakabını aldığını, Iazyglerin ise Daçya'yı 248-250 arasında yağmaladıklarını, 254 yılında Quadilerle birlikte Panonya'yı yağmaladıklarını belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 177). Yazar, Nagyhegy grubu diye bilinen kurganların Iazyglerin topraklarında kaldığını ve bunların yönetici sınıfına ait kurganlar olduklarını, buradaki eşyaların çoğunun doğu kökenli olduğunu, Roma Panonya'sında Szil'de bir Sarmat prensine ait kurgan keşfedildiğini bu prensin büyük olasılıkla Roma'ya karşı savaşırken öldüğünü, Macaristan'da orta Sarmat döneminde mezarların sayısının ve güney İdil buluntularına benzer eserlerin bulunduğunu aktarmaktadır (Sulimirski, 1970: 177).

Sulimirski, Macaristan'ın geç Sarmat döneminde Gepidler, Tötonlar, Sarmatlar'ın kuzey bölgesine geçtiklerini, 260 yılında Gotların, Daçya'ya girdiklerini Romalıların artık burayı bu tarihlerle savunamadıklarını ve burada güçlü bir Vizigot Krallığının kurulduğunu ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 178). Kendisi, Vizigot tehdidine rağmen Sarmatların, Quadilerle beraber Panonya'yı 290-313 yıllarına kadar

yağmaladıklarını bundan sonra Roma'nın sekiz harekât gerçekleştirdiğini ve Iazygleri yendiğini, imparator Galerius Maximus ve onun yerine geçen Constantine ve Licinius'un Sarmaticus lakabını aldıklarını ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 178). Yazar, Roma'nın saldırılarının Sarmatları zayıflatsa da yıkamadığını fakat 321'de yapılan Vizigot saldırısına Sarmatların dayanamadıklarını aktarmaktadır (Sulimirski, 1970: 178). Kendisi, Sarmat kurganlarının üç sosyal tipte olduğunu, birincisinin alt sınıflar ve bu grup içindeki çiftçilik yapan yerli Daçyalılardan oluştuğunu ikinci grupta ise Iazygilerin bulunduğunu üçüncü grupta doğudan yeni gelen Sarmatların olduğunu söylemektedir (Sulimirski, 1970: 178,180). Sulimirski, Roma imparatoru Valens ile Alan-Got müttefik kuvvetleri 308 yılında Adrianople Savaşında Roma'yı yendiklerini ve hatta imparator Valens'i de öldürdüklerini ifade etmektedir (Sulimirski, 1970: 184). Yazar, Alan krallarından birinin adının Addak olduğu bilgisini vermektedir (Sulimirski, 1970: 187). Sulimirski, Hunların Macaristan'a 405 yılında geldiklerini ve buradaki Sarmatları hükümleri altına aldıklarını, bu dönemdeki Sarmat kurganlarından Hochfelden mezarındaki bulguların bu Sarmat kurganındaki kişinin Hun hizmetinde olduğunu gösterdiğini, Sarmat krallarından birinin adı Buka diğeri ise Banay olduğunu belirtmektedir (Sulimirski, 1970: 188). Kaynakda belirtildiği üzere bir Sarmat kralının adı Buka'dır, bu çalışmaya göre Buka adının Türkçe olması muhtemeldir, Türk İlhanlı devletinin kumandanlarından birinin adı Ket-Buka'dır, bu bilginin yanı sıra Kaşgarlı Mahmud'un verdiği bilgiye göre Türklerde Böke¹⁷ adı bulunmaktadır bu ad yedi başlı ejder veya yılan anlamına gelmektedir ve savaşçılara verilmektedir, böke adının buka ile çok benzer olduğu düşünülmektedir. Birisinin aynı adın ince diğeri kalın harflerle yazılmış hali olması muhtemeldir. Bu adın savaşçılara verildiği bilgisini de göz önünde bulundurulacak olunursa bu Sarmat kralının adının öz Türkçe olduğu düşünülebilir. Yazar, 10. yüzyıl Arap gezginlerinin Sarmatların kafatası defarmasyonu yaptıklarını ve Zhupan adında genel valileri olduğunu bildirdiklerini, Alanların bir boyunun adının ise Choroatoi olduğunu aktarmaktadır (Sulimirski, 1970: 191). Burada geçen Sarmatların Vali adı Zhupan, Türkçe kökenli bir addir (Tzvetkov, 2002: 564).

---

¹⁷Kaşgarlı, Böke'nin yedi başlı ejder, yılan olduğunu, bu adın savaşçılara verildiğini söylemektedir (Mahmud, 2005: 201).

2.5 BAZI MODERN KAYNAKLARDA İSKİT KAVİMLERİ

Parker, Türklerin, Juan Juanlara demir ustaları olarak hizmet ettiklerini ifade etmektedir (Harper, 1895: 178). Kendisi, Hunları oluşturan İskitlerle türdeş, aynı olan kabilelere de Herodot sonrası yazarlar tarafından Türk veya Türk-İskit dediklerini aktarmaktadır (Harper, 1895: 4). Yazar, Moğolların av bölgesine geldiklerini birkaç mil olacak şekilde yayıldıklarını ve bir çember oluşturduklarını, yavaş yavaş bu çemberin kapandığını ve bütün hayvanların bu oluşturulan çemberin içinde kaldığını, hanın ilk hayvanı avlamasıyla diğer atlı avcılarının da ava başladıklarını belirtmektedir (May, 2017: 110).

Şengül, Kimmerlerin Türki halklarla akraba olduklarını belirtmektedir (Şengül, 2008: 34). Yazar Şengül'e göre Türkçede k-s harfleri değişimi olabilmektedir, Homeros Kimmerlerin ülkesini anlatırken karanlık ve sislerle örtülü bir ülke demiştir bundan yola çıkan yazar Şengül, Kimmer'in k harfinin Türkçede s ile değişiminden dolayı Simmer'e dönüştüğünü ve Simmer adının Çuvaş Türkçesinde *Sim* yani karanlık demek olduğunu bundan dolayı bu adın Homeros'un tasviri ile uyduğunu fakat Çuvaşça Sim-er veya Sim-eri yani karanlık halkı olduğunu belirtmektedir (Şengül, 2008: 41). Yazar, Herodot'un kel başlılar olarak tanımladığı Argipeia adlı İskit kabilesinin adının son hecesinin yani *Peia* bölümünün Fin-Ugor dilinde baş anlamına gelen paa'dan geldiğini belirtmekte ve ayrıca Budin adının Bud kısmının Türkçe bit ile benzeştiğini bu adın ise Herodot'un tasvir ettiği bit yiyenlerle örtüştüğünü söylemektedir (Şengül, 2008: 41).

Hüseyin Salman, Hun yönetici sınıfının mezarlarının soyulmasının Atilla hanın Doğu Roma İmparatorluğu'na 441-442 yılları arasında I. Balkan seferine çıkmasına neden olan etkenlerden biri olduğunu söylemektedir (Salman, 2011: 14). Ali Ahmetbeyoğlu da Hun hanı Atilla'nın Doğu Roma İmparatorluğu'na karşı I. Balkan seferine çıkışının sebeplerinden birinin de Hunlarca çok kutsal sayılan mezarların Margus piskoposunun soyması ve Doğu Roma'nın bu kişiyi Hunlara Margus antlaşması çerçevesi içinde teslim etmemeleri olduğunu söylemektedir (Ahmetbeyoğlu, 2002: 904). Faruk Sümer, Ağaçeriler üzerine yazdığı yazıda Ağaçerilerin Türkmen olduğunu belirtmiştir (Sümer, 1988: 461). Lajos Ligeti, Bizans kaynaklarının, Göktürk elçisi Maniakh'ın getirdiği mektubun İskit alfabesiyle yazıldığını söylemektedir (Ligeti, 1998: 62). Yazar, Sogdiya bölgesinde yaşayan Sakaların, Yüecilerin baskısı ile burayı terk

ettiğini ve güneye doğru giderek Baktriya'yı ele geçirdiklerini fakat burada da fazla duramadıklarını çünkü Yüecilerin onlara burada da saldırdıklarını belirtmektedir (Ligeti, 1998: 240). Gyula Nemeth, Turanid ırkın Sibiryadan, Rusya'ya oradan orta Avrupa ve Fransa'ya kadar gittiğini söylemektedir (Nemeth, 2002: 353). Nemeth'e göre Türklerin anayurt'u orta veya doğu Asya değil batı Asya'dır ve Ural bölgesine yakın bir yerdir (Nemeth, 2002: 380).

Yazar, İslam coğrafyacılarından Biruni'nin, Alanlar ve As Türklerinin esas yurtlarının Ceyhun ile Hazar Denizi arasındaki Oğuz çölü olduğunu, bu Alan ve As'ların Peçenek ile Oğuzca karışımı bir Türk lehçesi konuştuklarını söylediğini ifade etmektedir (Şeşen, 2001: 20). Şeşen, Biruni'nin, Hazarların ve İdil Bulgar Türklerinin doğusunda Oğuzların ve Kimakların bulunduğunu bildirdiğini ve onların da doğusunda Başkurt ve Peçeneklerin olduğunu yazdığını aktarmaktadır (Şeşen, 2001: 20). Kendisi, Ebu'l Hasan Ali bin Musa bin Said el Mağribi'nin Kitabel Coğrafya adlı eserinde Gürcistan'ın doğusunda Alan ülkesinin bulunduğunu söylemektedir, bu Alanların Hristiyanlaşan Türkler olduğunu ve As'ların da Türk olduğunu yazdığını ayrıca eklemektedir (Şeşen, 2001: 208). Şeşen, Mesudi'nin Muruc El-Zeheb adlı eserinde halkları tarif ederken Kafkasi milletleri saydıktan sonra Alanları onlardan ayrı bir kavim olarak saydığını belirtmektedir (Şeşen, 2001: 43). Bekki, ilk dinlerde kurbanın iki türlü olduğunu bunların kanlı ve kansız olarak ayrıldıklarını, kansız kurbanların insan, hayvan, balık dışındaki hediyeler, kanlı kurbanların ise insan, hayvan ve balık olduğunu insan kurbanının tarım milletleriyle bağlantılı olduğunu söylemektedir (Bekki, 1996: 3,4). Kendisi, hasat dönemlerinde eski uygarlıklarda insanların öldürüldüğünü belirtmektedir (Bekki, 1996: 4). Yazar, Başkurt Türklerinin Ural-Batur destanında, Kağan'ın tanrı, babası ve şan için insan kurban ettiğinin söylendiğini aktarmaktadır (Bekki, 1996: 6). Bekki, A. İnan'ın, Maynagaşev'den Beltirler'deki kurban törenini anlatırken kurban olan koyunun bel kemiğinin kırıldığını ve kanının yere damlamaması için özel çaba sarf ettiklerini söylediğini, Beltir Türklerindeki kurban töreni ve İskitlerdeki at kurbanının aynı yöntemlerle yapıldığını söylemektedir (Bekki, 1996: 9,10).

Rasonyi, Koppers'in hayvan yetiştiren göçebe kültürün İç Asya'da doğduğunu İndogermlerin bu kültürün yaratıcısı olmayıp, ancak ilk alıcısı oldukları bilgisinin de ispat edildiğini, yakın çağların araştırmalarına göre bu kültürün İç Asya'da Proto-

Türkler veya Pre-Türkler tarafından geliştirildiğini söylediğini belirtmektedir (Rasonyi, 2002: 352). Yazar, antropolojide en çok sözü geçtiğini söylediği Eickstedt'in en eski İndocermen ırk tipinin Proto-Nordicus olup Turan bozkırlarında ortaya çıktığını belirttiğini söylemektedir (Rasonyi, 2002: 353). Rasonyi, Türklerin üç büyük ırk içinde yani Europid, Mongolid, Negrid ırklarından Europid tipe mensup olduklarını ve brakisefal olduklarını, Türklerde Mongoloid ırkın ancak silik izlerinin mevcut olduğunu, kafatasının yuvarlak, kafatasına nazaran yüzünün büyük olmayıp aşağıya doğru daraldığını ifade etmektedir (Rasonyi, 2002: 353).

Bokovenko, M.Ö binli yılların başında, bronz döneminin Karasuk kültürünün yerini Tagar kültürünün aldığını, bu kültürün Minusinsk-Hakas havzasının bozkırlarını kapsadığını, bahsi geçen bölgede leoparın da bulunduğunu belirtmektedir (Bokovenko, 2002: 518). Kendisi, M. P. Gryaznov'un, güney Sibiry'a'nın M.Ö 2. ve 1. bin yıllarındaki sakinlerinin yarı göçebe ve göçebe hayvancılığı yaptığının arkeolojik buluntulara bakarak söylebileceğini belirttiğini aktarmaktadır (Bokovenko, 2002: 519). Yazar, Tagar kültürü tarihinin M.Ö 9.-8. yüzyıllara dayandığını, bu kaniya ise bu döneme ait radyo karbon testlerinin sonucunda varıldığını belirtmektedir (Bokovenko, 2002: 519). Yazar, bu kültürde ölümlerin başlarının bazen güneybatı bazen kuzeydoğuya bakar halde gömüldüğünü, toplu gömülerde ise değişik yönlerin izlendiğini söylemektedir (Bokovenko, 2002: 520). Bokovenko, Tagar kültüründekilerin Europoid kafatasına sahip olduklarını belirtmektedir (Bokovenko, 2002: 523). Aytbayev, G. Singh'in verdiği bilgilere göre M.Ö 1750-500 yılları arasında havanın nemli iklimden çok sıcak bir iklime geçtiğini 4.-5. yüzyıllara gelindiğinde ise iklimin ılımanlaştığını ve günümüze kadar böyle geldiğini belirtmektedir (Aytbayev, 2002: 664). Yazar, M.Ö 3000-1750 arasında iklimin serinlemeye başlamasından dolayı kuzeydeki Europoid ırktan olan Türklerin güneye doğru indiklerini ifade etmektedir (Aytbayev, 2002: 668).

Pyankov, Yunanlılar'ın, Perslerin Dara ve Kserks'in yürüyüşleri sırasında, Sakaları ilk defa gördüklerini ve onların İskitlere benzemelerinden dolayı onlara Asya İskitleri dediklerini belirtmektedir (Pyankov, 2002: 613). Kendisi, Sakaların ülkesinin Yunanlıların da deneyimledikleri üzere Seyhun'un doğusunu kapsadığını belirtmektedir (Pyankov, 2002: 613). Yazar, Sakaların antropolojik yapısının, geniş yüzlü, Türki tipte bir Europoid ırkı olduğunu gösterse dahi onlarda Moğol özelliklerinin az da olsa gözlemlendiğini, bu özelliklerin paleoantropolojik verilerden elde edilen sonuçlarla

ortaya konulduğunu belirtmektedir (Pyankov, 2002: 615). Yazar, Şamanların, erkek ile kadın sınırlarını aştıklarını, şamanın kadın giysileri giymesinin eski biseksüel inancın kalıntısı olduğunu belirtmektedir (Bayat, 2009: 110). Kendisi, Orta Asya şamanlarının kadın kılığına girdiklerini, bu tarz bir uygulamanın Yakut şamanları arasında da mevcut olduğunu bunun yanısıra Yakut şamanlarının saçlarını uzatarak da kadın suretine girmeye çalıştıklarını belirtmektedir (Bayat, 2009: 111). Bayat, batılı bilim adamlarının İskit enarelerinin, Sibiryâ şamanlarının sihir yoluyla kadına dönüşmüş bir varyantı olduğu hakkındaki ilk fikri 1910 yılında W. R. Halliday önerdiğini K. Meuli'nin bu düşünceyi geliştirdiğini, G. Dumezil'in ise onları Nart destanı ve Osetin varyantıyla açıklamaya çalışmış olduğunu ifade etmektedir (Bayat, 2009: 111).

Babinger, II. Murad Han'ın 1446 yılında başkentten ayrılıp Yunanistan'ın Termopylae bölgesinden Thebes bölgesine doğru girdiğini buradan Mingias bölgesine geldiğini ve burada Yunanlılarla karşılaştığını, yaptığı savaş sonrasında yenilen Yunanlılar, Kenchreai bölgesi yakınlarındaki bir dağın tepesine sığındıklarını, II. Murad'ın onları teslim olmaya zorladığını fakat Yunanlılar teslim olunca onları tek adam kalmayınca kadar öldürdüğünü belirtmektedir (Babinger, 1978: 49). Kendisi, Chalcocondylas'ın II. Murad Han'ın kendi yeniçerilerinden altı yüz adet esir satın aldığını ve babası I. Mehmed(Çelebi)'in öbür hayattaki yüzü suyu hürmeti için bu altı yüz esiri kurban ettiğini söylediğini aktarmaktadır (Babinger, 1978: 49). Kaynak, adlarının Szekely veya Sekeller olarak da söylendiğini, Romanya'da Mureş ve Olt Irmakları'nın yukarı vadilerinde yaşayan bir halk olduklarını, köken olarak Hunlara dayandırıldıklarını, günümüzde ise Macar veya Macarlaşmış Türkler olduklarının düşünüldüğünü, eski Türk runik harflerini kullanmaya devam ettiklerini belirtmektedir (AnaBritannica, 2004: 248).

Yazarlar, İskit dönemine ait Sibiryâ kurganlarında yapılan kazılara göre kemiklerin anatomik bir bütünlük sağlayabildiğini fakat bazı cesetlerin etlerinin doğal bir şekilde çürüdüğü anlaşılrsa da özellikle yetişkin cesetlerinde kesik izlerinin bulunduğunu, İssedonlar'ın tekerlekli yurtlarla göçtükleri için yazın ölen atalarını kışladıkları bölgede gömmek istediklerini fakat çürüyen cesetlerin kokmaya başladıklarını ve etleri kemiklerden ayırmanın bu çürümeyi önlediği gibi hem de daha hijyenik olduğunu belirtmektedirler (Murphy ve Mallory, 2000: 388-394). Menandros Türklere eskiden Saka dendiğini ifade etmektedir (Bakır ve Altungök, 2011: 363).

2.6 AGUSTİ ALEMANY'E GÖRE İSKİT KAVİMLERİ

Ammianus Marcellinus'a göre Alan adının kökeni Alan Dağları'ndan gelmektedir, bu bilgiyi kendisi Ptolemy'den almıştır ki Ptolemy bu Alan Dağı adının Grekçe alfabeyeyle *Ta Alana* olarak yazmıştır (Alemany, 2000: 2). Burada verilen bilgilerden Sarmatların bir boyu olan Alanların adının Türkçe kökenli olması muhtemel gözükmektedir. Alan Dağları'nın adının Ta Alana olması *Ta* adının Türkçe dağ karşılığıyla açıklanabilir, buradaki Ta yani dağ adı günümüzde Rusya'nın Türki kesimlerinde *Tau* şeklinde söylenmektedir aynı Yamantau yani Yaman Dağı adında olduğugibi. Rusya Kıpçakları(Tatarları) ise günümüzde dağa *Tav* demektedirler (Öner, 2014: 99). Alemany, bazı tarihçilere göre ise Alan adının Aryan adından geldiğini belirtmektedir (Alemany, 2000: 3). Bu çalışmada bazı yazarların düşündüğü gibi Alanların adının aryandan gelme ihtimalinin düşük bir ihtimal olduğu düşünülmektedir çünkü bu adın bu şekilde okunması için bir harfin silinmesi bir harfin ise değiştirilmesi gerekmektedir. Yazar, Megrel dilini kullananların günümüz Kafkas Dağlarında yaşayan Karaçay Türkleri için Alan adının kullanıldığını aktarmaktadır (Alemany, 2000: 4). Alemany, birçok açıklamada Alanların, Aslarla bağlantılı olduklarının söylendiğini, Birun-i, Pian di Carpine'li John, Rubruck'lı William, Josafat Barbaro'nun bunlardan bazıları olduğunu aktarmaktadır (Alemany, 2000: 6,7). Alemany, orta çağ dönemi Arab yazarı İbn Rustah'ın, Alanlardan bahsederken onların krallarının *Ruhs As* adlı kabilelerden seçildiğini söylediğini aktarmaktadır (Alemany, 2000: 8). Yazar, anonim Ermeni coğrafya kitabı olan *Asxarhac oyc*'da Alanlar için *As-Tigor* tabirinin kullanıldığını buradaki Tigor, Digor'un yani batı Osetlerinin ataları olduklarını belirtmektedir (Alemany, 2000: 10). Alemany, Ammianus'un eserinde Alanlar için az çekik gözlerinden dolayı korkutucudurlar ve her şeyleri ile Hunlara benzemektedirler dendiğini aktarmaktadır (Alemany, 2000: 36).

Yazar Alanların kılıca aşırı saygı duymalarınınExcalibur kılıcı efsanesiyle bağlantılı olduğunu ve Alanların Armorica'ya¹⁸ da yerleştiklerini aktarmaktadır (Alemany, 2000: 39). Burada bahsedilen kılıca aşırı saygı, İskitlerin Ares'e veya kutsal kılıca tapmalarında bahsedilen kutsal kılıç kültüdür yani bu kült yalnız İskitlerde değil

---

¹⁸ Fransa'nın Brittany bölgesinin Roma İmparatorluğu dönemindeki adı. "Armorica", (1911), *The Encyclopedia Britannica*(11. Baskı), (C:2, ss.578) The Encyclopedia Britannica Company: New York.

Sarmatlarda da vardır. Yazarın, Claudius Marius Victor'a dayanarak Alanların tanrıları yerine atalarına taptıklarını ve onların ruhuna hediyeler verdiklerini aktarmaktadır (Alemany, 2000: 44). Yazar, Roma kaynaklarının Alanların tasvirlerini yaparken onları küçük uzuvlu diye nitelediklerini söylemektedir (Alemany, 2000: 47). Yazar, Alanların kralı olan Addac diye bir kimse bulunduğunu ve bu adın Türkçe *Atak*'dan geldiğini söylemektedir (Alemany, 2000: 76). Alemany, başka bir Alan kralının adının da Eochar olduğunu fakat bazı yazarların bunu Gochari, Gocheri diye de yazdıklarını söylemiştir (Alemany, 2000: 77). Bu bahsi geçen ad Türkçe olarak Goçar diye okunabilir, bu adın göçer olma olasılığı az olsa gerektir çünkü Alanlar zaten göçerdir ve bu ad bir fark yaratmayacaktır bundan dolayı ad olarak kullanılması düşük bir ihtimaldir. Bu ad Türkçe koçar olabilir, bilindiği üzere Türkçedeki yumuşama ile k-g harfleri arasında değişim gerçekleşebilmektedir. Kendisi, başka bir Alan kralının adının ise Saphrax olduğunu aktarmaktadır. George Vernadsky ise bu adın Alan dilinin Latin okunuşu olduğunu ve bunun Savrag olduğunu söylemektedir (Alemany, 2000: 78). Bu ad ile ilgili Vernadsky'nin söylediği bilgi eğer doğruysa bu Alan kralının adının Türkçe olması yüksek olasılıktır, Savrag adında yumuşama ile k-g değişimi olabildiğinden bu ad günümüz Türkçesinde kullanılan Savrak olabilir. Yazar, Candikus'un eserinde imparator I. Leo döneminde ona hizmet eden bir Alan olduğunu ve onun adının Aspar olduğunu söylemiştir (Alemany, 2000: 82). Kendisi, Cassius Dio'da ise Alanlardan bahsederken onlar için Massagetler dendiği bilgisini vermektedir (Alemany, 2000: 84). Yazar, Cassius Dio'da ayrıca Yazıgların(Iazygler) Daçya bölgesine geldiklerini ve Marcus Aurelius'un oğlu Commodus'un babasının hakimiyet kurduğu bu halklarla ilgilenmesi gerektiğini, görüştüğü göçebe liderinin adının ise *Buri* olduğunu söylemekte ve bu kişinin Yazıg lideri olduğunu aktarmaktadır (Alemany, 2000: 85,86). Bu çalışmada Roma'lı Commodus'un görüştüğü Yazıgların liderinin adının Buri olduğu söylenmektedir, Türkçe börü, böri gibi adlar kurt anlamına gelmektedir, buradan da anlaşılacağı üzere Sarmatların bir kolu olan Yazıgların liderinin adının Türkçe kurt anlamındaki buri-böri olması muhtemeldir. Alemany, Josephus'un eserinde Alanlardan bahsederken İskitlerden bir halk dendiğini söylemektedir (Alemany, 2000: 91). Yazar, Friar C. De Bridia'dan Alanların kendilerine Azzi dediklerini aktarmaktadır (Alemany, 2000: 149). Alanlar'ın kendileri için Azzi, yani As etnonimini kullanmaktadırlar, bu çalışmada verilen bilgilerde As halkının Türk olduğu ve Türkçe konuştukları birçok

kaynak tarafından belirtilmiştir, buradan Sarmatların Yazıg boyu gibi Alanların da Ön-Türk oldukları düşünülebilir.

Yazar, orta çağ döneminde Macarlar tarafından kaydedilmiş bazı Jasz yani Iazyg veya Yazıg adlarının şunlar olduğunu aktarmaktadır *Arpan*; Türkçe Arpadan gelir, *Chakan*; Kıpçak dilinde çakan almak anlamındadır, *Chamaz*; Hun veya Türk kökenli bir addır, *Furduk*; Osetçe Furt oğul demektir, *Keskene*, *Kurman*: Kıpçak'ça bir addır kurman olarak geçer, *Chywach*, *Cothlu* (Alemany, 2000: 160-163). Bu çalışmaya göre bu isimler şu şekilde açıklanabilir, Furduk adı Türkçe vurmaktan geliyor olabilir, Keskene adı ise Keskin, Cothlu ise okunuş olarak Kothlu yani Türkçe Kutlu olması olasıdır. Türklerde eski dönemlerde de kut adından ortaya çıkmış kavimlerin ve bu yerleşim yerlerinin olduğu da bilinmektedir (Bakır, 2017: 13-28). Alemany, Papa 12. Benedict ile Alan prensleri arasında geçen yazışmalarda Alanlardan birinin adının *Tongi* olduğunu aktarmaktadır (Alemany, 2000: 165). Bu ad Göktürk hakanı Tong Yabgu'nun adının bir benzeri olabilir, bundan dolayı Türkçe kökenli olması muhtemeldir. Kendisi, 5. yüzyıl ortalarında Alanların beyi olarak bilinen bir kimsenin adının Candac olduğunu tarihçi Abaev'in bu adı Osetçe Koen-dak yani Çuval giyen adam diye çevirdiğini söylemektedir (Alemany, 2000: 167). Candac adının Türkçe okunuşu Kandak'tır, kandak veya kandakçı gibi adlar günümüz Türkçesinde hala kullanılmakta olan lakaplar ve adlardır, bundan dolayı bu Alan beyinin adının da Türkçe kökenli olması olasıdır. Yazar, Papalık ile geçen yazışmalarda geçen başka bir Alan adının ise *Togay* olduğunu bu adın Türkçe *Tuyai*'dan gelme bir ad olduğunu belirtmektedir (Alemany, 2000: 169). Bu adın fonetik bakımdan belirtilen ada daha yakın olacağından dolayı Türkçe Tugay adından gelmesi olasıdır. Yazar, Nicholas Mysticus'un eserinde "Türkler veya Alanlar veya Peçenekler veya Ruslar (Tatarlar) veya diğer İskit halkları" tabiri geçtiğini ve bu milletlerin İskit olarak sayıldığını ifade etmektedir (Alemany, 2000: 191). Alemany, Abu'l Fida'nın Kafkaslarda Alanlar adlı bir milletin olduğunu ve onların yanında ise As adlı Türki bir milletin olduğunu ve bunların Alanlarla aynı yaşam tarzı ve dini paylaştıklarını söylediğini aktarmaktadır (Alemany, 2000: 249). Kendisi, Al Biruni'nin Alanların dilinin Harzerm ve Peçenek dillerinin karışımı olduğunu belirtmektedir (Alemany, 2000: 253). Yazar, Memlük Devletinde çok ünlü olan Suriye-Şafar'da ve Dımaşk'da emirlik yapmış olan *Sayf al-din Bahadur* adlı bir Alan olduğu da Arap kaynaklarından aktarmaktadır (Alemany, 2000: 276). Sayf al-din Bahadur anlaşılacağı

üzere Türkçe bir ada sahiptir çünkü günümüzde de kullanılan Bahadır yani Bahadır Türkçe olmakla birlikte güçlü, yiğit, savaşçı anlamlarına gelmektedir. Alemany, Gürcü kaynaklarında Gürcü kralı David'in Oset eşinin adının *Altun*, Oset devi olarak geçen devin adının ise *Bakatar* olduğunu söylemektedir (Alemany, 2000: 324,325). Bu isimler herhalde Gürcüler tarafından karıştırılmıştır çünkü Altun veya Altın Osetçe değil Türkçe bir addir, Bakatar ise onun bir dev olarak anılmasından ve savaşçılığından dolayı Türkçe Bakatar, Bakatur, Bahatur veya Bahadır'dan gelmesi muhtemeldir. Bu durumda bu iki kişinin de Oset değil Alan olduğu ve Alanların Türkçe adlara sahip oldukları düşünülebilir.

2.7 LEV GUMİLEV'E GÖRE İSKİT KAVİMLERİ

Gumilev, Sarmatların oval çömler ürettiğini ve Bizans'la buğday ticareti yaptıklarını belirtmektedir (Gumilev, 2003: 44). Gumilev, Sarmatların İskit ülkesini ele geçirdiğinde tüm İskitleri öldürdüğünü söylemektedir (Gumilev, 2003: 77). Yazar, Sarmatların Parth, Saka, İskitlerle akraba bir millet olduğunu ifade etmektedir (Gumilev, 2003: 77). Kendisi, Saka-İskit komutanı Arsak'ın komutası altında Parthların M.Ö 3. yüzyılda İran'a girip Büyük İskender'in kurduğu Media-Pers monarşizmini yıktıklarını aktarmaktadır (Gumilev, 2003: 77). Gumilev, Sarmatların ve Parthların ortaya çıkış yerinin Hazar Denizinin doğu sahilleri olduğunu rivayet etmektedir (Gumilev, 2003: 81). Gumilev, Sarmatların atlarını beslemek zorunda olduklarını, otuz santimetre karla kaplı bozkırda hayvanlar için ot bulmanın zor olduğunu fakat onların çölde de yaşamaktan haz etmediklerini bundan dolayı çayır ve orman bozkırlarını benimsediklerini, M.S 1.yüzyılda orta Tuna'dan Yayık ve Emba'ya kadar Sarmat hakimiyetinin mevcut olduğunu ifade etmektedir (Gumilev, 2003: 142). Kendisi, bozkır bölgesinde büyük kuraklık meydana geldiği için Sarmatların Hazar Denizi sahillerinden İdil'e gittiklerini, burada ziraat yaptıklarını ve bu buğdayları Roma'nın onlardan ucuz bir ücret karşılığında satın aldıklarını belirtmektedir (Gumilev, 2003: 143). Yazar, bu kuraklığın zamanla daha da arttığını, çöl çizgisinin güneyden bozkıra doğru uzandığını, 3. yüzyılda Aral gölünün halinin daha da kötüye gittiğini, bu tarihlerde kum ve kil fırtınalarının arttığını ve yağmurun yağmaz olduğunu bundan dolayı vadinin düzlenmeye başladığını ve bunun da göl suyunun buharlaşmasına neden olduğunu, yüz

senelik süreklilikten sonra 4. yüzyılda sona eren kuraklıktan Balhaş Gölü'nün de etkilenip kurduğunu ve alüvyon tortularının tuzlu topraklarla kaplandığını ifade etmektedir (Gumilev, 2003: 143). Gumilev, Iazygleri, batı Sarmatları Yazigiler diye adlandırmaktadır (Gumilev, 2003: 152). Yazar, Sarmat ve İskitlerin Karadeniz'in ağır kış şartlarında kış için hazırlık yapmayı adet edindiklerini ve bunun zamanla evrilerek kapalı yerlerde yaşamaya, yerleşik hayata geçişe, ticarete ve köle ticareti yapmaya dönüşmüşüğünü söylemektedir (Gumilev, 2003: 161). Gumilev, Hun Hakanı Mete'nin oğlu Ki-Ok'un, Yüeci yabgusu Ki-to-lo ile yapılan savaşta onu öldürdüğünü ve kafatasından şarap kasesi yaptırdığını aktarmaktadır (Gumilev, 2013: 101).

2.8 OSMAN KARATAY'A GÖRE İSKİT KAVİMLERİ

Karatay, Karasuk kültürünün beyaz ırkla(Avrupai), sarı ırkın(Mongoloid) karışımıyla meydana geldiğini, bu kültürün devamının Tagar kültürü olduğunu ve bu tabakanın bulgularının Türk kültür unsurlarıyla bağdaştırılabileceğini, Pazırık buluntularının da bu döneme ait olduğunu ifade etmektedir (Karatay, 2015: 54). Yazar, Tanrı Dağlarından, Kazak bozkırlarının orta kesimine kadar, kuzeyde Sibiryia önlerine, doğuda ise Sayan Dağları ve Altay bölgesinin dahil olduğunu bir alanın brakisefal ırkın yaşadığı yerler olduğunu, güney Sibiryia bölgesinde kalan yerlerde ise sarı ırktan Mongoloid ırkın yaşadıklarını belirtmektedir (Karatay, 2015: 55). Kendisi, Türklerin Moğol ırkından veya sarı ırktan olduğunu kanıtlayacak ne arkeolojik ne de antropolojik bir delil bulunamadığını bundan dolayı Türklerin vatanının Altaylar olduğu görüşünün tam bir temeli olmadığını söylemektedir (Karatay, 2015: 89). Karatay, Göktürk yazıtlarında Az adlı bir kavimden bahsedildiğini, onların Kögmen dağlarında Kırgızlara komşu bir millet olduğunun söylendiğini burasının Türklüğün en doğu sınırı olduğunu, bundan sonra Moğol sınırının başladığını, İrani bir kavmin Sibiryia bölgesinde olmasının çok zor olduğunu, yazıtlarda da Azların yabancı bir kavim gibi anlatılmadığını, Kırgızlarla hareket eden bir Türk kavmi gibi anlatıldığını aktarmaktadır (Karatay, 2015: 126). Yazar, Sakaların bir kısmının gerçek Saka olduklarını bunların yönetici kadrodan olduklarını bu bahsedilenlerin Krali İskitler adı altındaki hanedan olabileceğini, bu hanedanın çok ünlü olmasından dolayı Karahanlılar bile Afrasyap'ın soyundan geldiklerini dile getirdiklerini, o yüzden Saka adının bir siyasi gücün bir birliğin adı

olduğunu söylemektedir (Karatay, 2015: 216,217). Karatay, Skithai adının, Saka adından gelme bir ad olduğunu belirtmektedir (Karatay, 2015: 219). Yazar, Saka adının Macar bilimci Szemerényi'nin görüşüne göre İrani *Sak* yani gitmek, koşmaktan geldiğini söylediğini bunun da göç eden, göçebe anlamında olduğunu belirtmektedir (Karatay, 2015: 219).

Yazar, Sakaların İrani sayılmasının tek sebebinin, Orta Asya'nın İrani sayılmasından dolayı olduğunu aktarmaktadır (Karatay, 2015: 221). Karatay, insanlık tarihinde bir tane dahi Hint-Avrupalı göçebe halkın olmadığını belirtmektedir (Karatay, 2015: 222). Kendisi, arilerde kurgan kültürünün bulunmadığını fakat Türklerin bu kültürün mirasçıları olduklarını ifade etmektedir (Karatay, 2015: 225). Yazar, Sakaların da Türkler gibi domuzdan haz etmediklerini söylemektedir (Karatay, 2015: 229). Karatay, Esik yazıtının yirmi altı harften oluştuğunu, sivri başlıklı Sakaların yurdunda bulunduğunu, Olcas Süleymanov'un bu yazıttaki bir bölümü "Han'ın oğlu yirmi üç yaşında yok oldu. (Halkın?) Adı da yok oldu" diye okumayı başardığını aktarmaktadır (Karatay, 2015: 232). Kendisi, Mısır'daki Saka atlılarının ismini veren bir liste bulunduğunu, burada Saka kralının kardeşinin adı *Karthasis* olduğunu bunun Türkçe kardaşı adından geldiğini belirtmektedir (Karatay, 2015: 232). Yazara göre bazı Saka özel isimleri ve onların açıklaması şu şekildedir; *Gnur*; Konur, *Palak*; Balak, *Atey(Atheas)*; Ata, *Tanuz*; Tonuz(Domuz), *Arkot*; Arkut, *Orik*; Arık, *Aylis*; Aylı, *Taksak*; Baksak, *Aspurk*; Asparuk, *Somakh Atta*; Sumak Ata veya Yumak Ata, *Olkabas*; Ülkebas (Moğolca Ülke Ölkedir), *Toksaris*; Toksar, *Atamazos*; Atamaz, *Badak*; Badak, *Opay*; Apa, *Pinmazos*; Binmez, *Ospinmazos*; As-binmez, *Boropsak*; Bor Apsak (Karatay, 2015: 234). Karatay, Saka isimlerinde sıkça *Pit* adı bulunduğunu bunun Türkçe bet demek olduğunu, eski Bulgarca'nın devamı olan dillerden Karaçay-Balkar dilinde bunun şeref ve haysiyet anlamına geldiğini söylemektedir (Karatay, 2015: 234). Kendisi, Targitay'ın Targit kısmının aynı zamanda bir Avar komutanının adı olduğunu aktarmaktadır (Karatay, 2015: 238). Yazar, Horenli Musa'da Türkistan'dan Ermenistan'a gelmiş bir sığınmacının adının *Arbok* olduğunu bunun da Arpoksay ile alakalı olduğunu söylemektedir (Karatay, 2015: 239). Yazar, eski Türkçe ile günümüz Türkçesi arasında s-y değişimi olabildiğini, Macarca *gy*'nin, *d* ye yakın bir ses verdiğini, Başkurlarda bir boyun adının Yurmat olduğunu, Macar boylarından birinin adının ise Gyarmat olduğunu belirtmektedir (Karatay, 2015: 246).

Karatay, Sakaların devlet ve siyaset kültüründe bir Türk bozkır devleti bulmanın mümkün olduğunu, Sakaların savaş sanatları ve savaşma yöntemlerinin başka halklarda görülmeyen Turan halkına özgü bir tipte olduğunu ifade etmektedir (Karatay, 2004: 4). Yazar, M.Ö 9. yüzyıl sonu 8. yüzyılın başında kuraklık meydana geldiğini ve bu durumdan dolayı Hunların, İskitlere saldırdıklarını ve bu dönemde Sakaların batıya göçtüklerini, Orta Asya'nın tamamen Sakaların hakimiyetinde olduğunu söylemektedir (Karatay, 2004: 5). Kendisi, Sakaların, Asurlularla müttefiklik kurup Medlere ve Kimmerlere saldırdıklarını ifade etmektedir (Karatay, 2004: 5). Yazar, Sarmatların ortaya çıkış yerinin günümüz Başkurdistan bölgesi olduğunu, Sarmatların, Saka boylarından birisi olduğunu söylemektedir (Karatay, 2004: 6).

Karatay, Kimmerlerin İrani olarak adlandırılmasının onların beyaz oluşlarından dolayı olduğunu belirtmektedir (Karatay, 2006: 11). Yazar, Alan ve Asların ayrımının yapılmasının gerekli olduğunu, Asların kaynaklarda hep Türk diye adlandırıldıklarını, Alanların ise dil kalıpları ve adlarının Türkçe ile açıklanabildiğini fakat İrani dil ile yapılan açıklamaların tatmin edici olmadığını ifade etmektedir (Karatay, 2006: 11,12). Kendisi, Sarmat ve Sakaların içinde yoğun bir Türk varlığının mevcut olduğunu ve eski kaynaklarda Kimmerlerin ısrarla, Bulgarlara bağlamaya çalışıldığını söylemektedir (Karatay, 2006: 12).

Yazar Karatay Oğuz Han adının kişi adı olmadığını boyların, Oğuzların lideri anlamında kullanıldığını söylemekte ve bu adın kurucu ataya dikkat çektiğini eklemektedir, bu destanın Saka zamanına dayandığını ve destanda Oğuz Han'ın Hazar'ın batısından gelip Ortadoğu'yu ele geçirme hikayesini Sakaların M.Ö 7. yüzyıldaki Ortadoğu'yu ele geçirmeleri ile bağdaştırmaktadır (Karatay, 2017: 32). Yazar ilk önceleri Sakaların kökeniyle ilgili olarak onların İrani olduğu iddiasının zaman içinde alıntı yapılarak bir gelenek haline geldiğini fakat bu teoriyi bilim adamlarının kanıtlamayı başaramadıklarını söylemektedir (Karatay, 2017: 34). Karatay, Çin kaynaklarından Sui-Shu'nin, Türklerin ilk yurdu olarak Batı Denizi'nin üst bölgesi olduğunu söylediğini ve bozkurt destanı olarak da bilinen destanı anlattığını söylediğini belirtmektedir, yazar Karatay ise Ergenekon destanının batılı tarihçilerin iddia ettiği gibi 6. yüzyılı işaret etmediğini, Türklerin asırlarca beklediğini göz önünde bulundurarak bu tarihin milat yılına kısmen denk gelebileceğini söylemektedir, Gumilev ise olay bilgisine dayanarak çözümleme yapmış ve Çin kaynaklarından 555 yılında Göktürklerin

Batı Denizi kıyılarına geldiklerini öğrenmiştir, Gumilev Göktürklerin bu yıllarda Aral bölgesine ulaştığını söylemektedir, Mau-Tsai ise bu ifadeden Hazar'ın kastedildiğini düşünmektedir, Karatay, buradan yola çıkarak Türklerin Hazar'ın kuzeyinde yenilip Altay Dağlarına sığındıklarını düşünmektedir (Karatay, 2017: 143-147). Yazar, Pomponius Mela'nın "Budinler Gelonos şehrinde oturur. Onlardan sonra Thyssagetae ve Turcae engin ormanları işgal ederler ve avlanarak geçinirler" dediğini aktarmaktadır (Karatay, 2017: 157). Karatay, Britanya adasına yerleşmiş Sarmat lejyon askerlerinin oradaki halkı etkilediklerini Sarmatlardan dolayı Kral Arthur efsanesinin ortaya çıktığını, bu efsanedeki ünlü efsanevi kılıç olan Excalibur'un adının ise Kafkaslardaki eski Sarmat kabilesi olan *Kalyblar*'ın adından geldiğini ve bu adın eski Türkçede kılavuz anlamına gelen *kolavar* veya *kalavur*'dan çıktığını belirtmektedir (Karatay, 2017: 169). Kendisi, Hun ve Sarmat çağının kaya resimlerinde kazan başında tören yapıldığını, Arthur efsanesinde de Annwn Kazanı bulunduğunu ve bu kazanın kutsal olduğunu, yapılan kazılarda demir kazanların çokça bulunduğunu belirtmektedir (Karatay, 2017: 170). Yazar, Biruni'nin Alan ve Asların kuraklık yüzünden Harzerm'den kuzey Kafkasya'ya göçüklerini ifade etmektedir (Karatay, 2017: 197). Yazar, Müslüman coğrafyacı Ebul Fida'nın, Abhazya'nın doğusunda Alanların olduğunu, onların da yanında Türklerden As diye bir kavmin olduğunu söylediğini belirtmekte ve bu Asların olasılıkla Karaçay Türkleri olduğunu ifade etmektedir (Karatay, 2017: 193). Karatay, Kazakistan Pavlodar kentinde bin 1960 yılında bulunan bir kurgan içindeki kemikte *Ak kısın* yani ak geyik yazdığını bu kurganın M.Ö 5.-4. yüzyıllara tarihlendiğini belirtmektedir (Karatay, 2017: 200).

2.9 İLHAMİ DURMUŞ'A GÖRE İSKİT KAVİMLERİ

Durmuş, Türklerde ant içmenin üç türlü olduğunu birincisinin kişinin kendi kendine ant olsun diyerek ettiği yemin olduğunu, diğerinin kan kardeşliğine dayalı olan yemin olduğunu, bu yeminde iki kişinin kanlarını karıştırmak suretiyle ömür boyu dost olduklarını, bu kardeşlikte kişilerin kanlarının bir içkiye karıştırılıp içildiğini, Türklerce kullanılan kan yalaşmak tabirinin de yine bu ritüele işaret ettiğini, üçüncüsünde ise anlaşma yapmaya dair bir yemin olduğunu bu ritüelde boy beylerinin veya temsilcilerinin arasında gerçekleştiğini, Avar-Bizans, Göktürk-Çin, Uygur-Çin arasında

yapılan antlaşmaların bu sonuncu tipte olduğunu belirtmektedir (Durmuş, 2011: 101). Yazar, erken dönem Türklerinin canın kanda olduğunu düşündüklerini, kanın karışmasının hayat ve ölümün de karışması anlamına geldiğini düşündüklerini ifade etmektedir (Durmuş, 2011: 102). Yazar, Kırgız, Yabaku, Kıpçak halklarının demiri ululamak için kılıcı öncelerine doğru yanlamasına koyarak ant içtiklerini ki bu ant sırasında kök girsin kızıl çıksın dendiğini bunun alamının da sözümde durmazsam kılıç kanıma bulasın demir öcünü alsın demek olduğunu belirtmektedir (Durmuş, 2011: 103).

Durmuş, Kimmerleri takip eden İskitlerin, Asurlulara da saldırdıklarını, Asarhaddon adlı Asur kralının, İskit kralı Bartatua ile anlaşıp ona kızını verdiğini böylece Asarhaddon'un rahatça Kimmer kralını öldürdüğünü ve onların müttefiki Hilakku devletini malup ettiklerini söylemektedir (Durmuş, 1997: 280). Kendisi, Herodot'ta geçen İskit kralı Protothyes'in, Asur kaynaklarındaki Bartatua olarak geçtiğini rivayet etmektedir (Durmuş, 1997: 280). Yazar, metal üzeniyi keşfedenlerin Sarmatlar olduklarını söylemektedir (Durmuş, 2009: 13).

Durmuş, Pers kaynaklarının İskitlere Saka dediklerini ve onların üçe ayrıldığını bunların Saka tigrakhuada(sivri başlıklı Sakalar), Saka tiay para daray(denizin ötesindeki Sakalar) olduklarını, Saka Huamavarga, yani denizin ötesindeki Sakalar için Xerxes kitabesinde Skudra adının kullanıldığını belirtmektedir (Durmuş, 2012a: 43-45). Kendisi, Çin kaynaklarında onların adlarının Sai ve Sai Wang olarak geçtiğini fakat bu terimlerin yalnız Orta Asya İskitleri için kullanıldığını, Wang sözcüğünün Çince hükümdar demek olduğunu bunun da Krali İskitlere işaret ettiğini, eski Çince de aynı zamanda Sak adının da Sakalar için kullanıldığını ifade etmektedir (Durmuş, 2012a: 43-45). Yazar, Pers kaynaklarında Sakaların coğrafî olarak Asya sınırındaki bataklık bölgede ve ovada yaşayan Sakalar diye ikiye ayrıldıklarını, ovada yaşayan Sakaların, Saka Tigrakhuada, bataklık arazide yaşayan Sakaların ise, Saka Haumavarga olduğunu, Darius'un altın kitabesinde Saka Haumavargalar için kuzeydoğu sınır halkı dendiğini ve yine bu kaynakta Sogdiana'dan Put'a kadar Sakaların bulunduğu söylendiğini belirtmektedir (Durmuş, 2012a: 49). Yazar, bu altın kitabeye göre Darius döneminde en çok nüfusa sahip olup da Perslere komşu olan milletin kuzeydoğuda bulunan Sakalar olduğunu belirtmektedir (Durmuş, 2012a: 50). Durmuş, Hekataios'un Massagetlere Massaget derken Pers kaynaklarında adlarının düzlük Sakaları yani Saka Tigrakhuada diye geçtiğini belirtmektedir (Durmuş, 2012a: 50).

İskitlerin İrani veya Hindu-Avrupai olduklarını öne sürenlerden bir çoğunun eserlerinin 1921-1940 arasında yazılmıştır, bu görüşü ortaya atanlardan Hans Von Der Osten, Julius Junge, Karl Kretschmer, Alber Hermann gibi yazarların hepsi Almandır (Durmuş, 2012a: 60). Yazar, Hermann'ın İskit dilini İranlılara bağladığını, Kretschmer'in ise İskit ve İranlıların kültürel akraba olduğunu söylediğini, Junge ve Von Der Osten'nin ise onların çoğunlukla İrani olduğunu ama Türklerin de içlerinde olabileceklerini belirttiğini ifade etmektedir (Durmuş, 2012a: 60). Durmuş, Walter Ruben'in, Herodot'taki tepe gözlere ve Dede Korkut'taki tepe göze dikkat çektiğini ve Herodot'taki gözleri kör olan köle hikayesinin, Köroğlu destanında da olduğunu ve İskitlerin Türk olduğuna inandığını söylediğini aktarmaktadır (Durmuş, 2012a: 64). Kendisi, Seyidof'un birçok Türk lehçesinde Sa-Sak'ın güç, yay anlamına geldiğini söylediğini belirtmektedir (Durmuş, 2012a: 71). Yazar, Sus civarında bulunan çivi yazılı metinlerde Sakaların dilleriyle ilgili bilgi verildiğini, bunlardan Türkçe ile açıklanabilenlerin *anira*; onarmak, *arta*; oturmak, *daldu*; doldurmak, *gik*; gök, *İrçiği*; artmak, *kutta*; katmak, *çağri*; oğul, *val*; yol, *vitevana*; öte yana, *vurun*; urun olduğunu belirtmektedir (Durmuş, 2012a: 73). Durmuş, şaraba kan karıştırıp içme töreninin Kıpçaklarda ve Macarlarda da bulunduğunu, İskitlerdeki dost olma törenlerindeki kan karıştırma ritüelinin tarih boyunca bütün Türk boylarında devam ettiğini hatta Osmanlı edebiyatında kan yalaşıp dost olmak motifinin de bulunduğunu söylemektedir (Durmuş, 2012a: 81).

Durmuş, Esik kurganından çıkarılan yazının Ön-Göktürkçe olduğunun anlaşıldığını ve bu kurganın Saka Tigrakhuadalar'a ait olduğunu söylemektedir (Durmuş, 2012a: 85-86). Kendisi, M.Ö 8. yüzyılda Moğolistan ve Türkistan'da uzun süreli bir kuraklık olduğunu bunun da Orta Asya ve güney Rusya'da bir nüfus baskısı yarattığını belirtmektedir (Durmuş, 2012a: 91). Yazar, İskit yaylarının beş yüz metre üstünde bir menzile sahip olduğunu söylemektedir (Durmuş, 2012a: 116). İskitlerin Sarmatlardan farklı oldukları başka bir yön ise onların ordu biçimi olarak daha çok atlı okçuluğu seçmeleri, Sarmatlarınsa katafrakt, kargı, kılıç ve yay kullanarak daha yakın mesafeli bir savaş tipini benimsemeleridir. Atlı okçuların hedefe oklarını atmaları ve onları vurmaları arasında belli bir zaman geçmektedir, eğer bu atlı okçulardan oluşan ordu, arazinin engebeli olmasından veya dar olmasından dolayı hareket ve yön değiştirme kabiliyetini kaybederse, güçlü bir yaya ordusu tarafından aynı Büyük

İskenderin Sakaları yendiği savaşta olduğu gibi kafa kafaya bir çarpışmada savaşı kaybetmesi muhtemeldir. Bundan dolayı İskitler geniş ve düz bir araziye hâkim olmuş olmalıdırlar. Onların sahip oldukları toprak parçasının coğrafi yapısı onların ordu sistemini de şekillendirmiş olmalıdır. İskitlerin günümüz Ukrayna bölgesinde oldukları bilinmektedir bu arazi de coğrafi açıdan gayet düz ve bozkır tipi bir arazidir, bundan dolayı İskitlerin hiçbir zaman yakın mesafe savaşına ihtiyaç duymadıkları düşünülebilir. Bundan yola çıkarak ağır zırhlı katafraktların, uzun kılıç ve kargıların Saka ve Sarmatlarda ortaya çıkması doğal gözükmemektedir. Kaynakların aktardığı üzere Massagetler ve Sakalar, Sarmatların da sonradan ortaya çıktığı bölgeleri ellerinde tutmuşlardır, bundan dolayı Sarmatlar olasıdır ki Massaget veya Sakalarla bir federal devlet yönetimi kurmuş veya onlara tabi olmuşlardır. Durmuş, Andreas Mordtmann'nın Sakalar döneminde Fin-Ugor ve Türk-Tatar dillerinin ayrılmadığını söylediğini aktarmaktadır (Durmuş, 2012a: 120). Yazar, *Karum Paluk*'un İskit dilinde Balık Gölü demek olduğunu ifade etmektedir (Durmuş, 2012a: 121). Yazar, Pavlador Bobrovoye köyü yakınlarındaki arkeolojik kazılar sırasında Saka dönemine ait M.Ö 5.-4. yüzyıllara tarihlenen runik yazının bulunduğunu, bu yazının altın gem kayışı üzerindeki bir nazarlıkta bulunduğunu ve *Ak Maral* yazdığını bu yazının Sakalara ait olduğunu belirtmektedir (Durmuş, 2012a: 124). Kendisi, İskitlerin Anadolu bölgesine geldikleri zaman çivi yazısını öğrendiklerini söylemektedir (Durmuş, 2012a: 124). Durmuş, Altay Dağları ve doğu Kazakistan'da zencefil boyasının iyi bilindiğini ve bu ürünün bu bölgelerin yerli ürünü olduğunu, Pazırıklıların, zencefil boyasını deriden yapılmış eşya ve ağaçları boyamada da kullandıklarını, onlarda zencefil boyası ve cila kullanımıyla ölümsüzlük, sonsuzluk iksiri olduğu anlayışının mevcut olduğunu ve Pazırıklıların bunu cesedin dış yapısını korumak için kullandıklarını ifade etmektedir (Durmuş, 2012a: 144).

Yazar, İdil, Dinyeper, Azak Denizi bölgelerinde bulunan kurgan ve katakomb mezar kültürleri arasında kesin bir ayrımın olmadığını ve arkeolojik materyallerin tamamen Kuban kurganları kompleksiyle bağlantılı olduğunu katakomb kültürlü bozkır sakinlerinin de yarı göçebe yarı tarımla uğraşmakta olduklarını ifade etmektedir (Durmuş, 2012b: 35,36). Durmuş, katakomb kültürünün ve Kuban kurgan kültürünün birbirine organik olarak bağlı olduklarını, yapılan arkeolojik kazılardan çıkan materyallerin hemen hemen aynı olduğunu bundan dolayı ayrım yapılmasının mümkün

olmadığını, hatta bu kültüre Kuban-katakomb kültürü adının verildiğini ifade etmektedir (Durmuş, 2012b: 35,36). Yazar, Sarmat mezarlarında ahşap yapı, cenaze arabası, at ve insan kurbanının eksikliğini İskit ve Sarmat kurganlarındaki belirleyici fark olarak görüldüğünü, M.S 3. yüzyıla ait Jasz-Also, Szent-György'den dört Yazıg kurganının incelemesiyle bu farkın belirleyici kıstas olmadığını ortaya çıktığını aktarmaktadır (Durmuş, 2012b: 73). Durmuş, kurgan şeklinde bir İskit gömü tipinin İranilerde olmadığı için İskitlerin de İrani olmadığını söyleyebileceğini belirtmektedir (Durmuş, 2012b: 75). Yazar, Galiçya'da ya da Karpat Ruthenya'sında herhangi bir Sarmat buluntusunun bulunmadığını söylemekte ve Yazıgların, Macaristan'a kuzeyden değil Oltenia ve Banat'tan girdiğini belirtmektedir (Durmuş, 2012b: 79). Yazar, Yazıgların Macaristan'a gelişinin Romalıların onları Daçlara karşı kullanmak istemesinden dolayı olduğunu aktarmaktadır (Durmuş, 2012b: 79). Durmuş, Yazıgların Macaristan bölgesine yerleşince Karadeniz ile ticaret bağlantılarını kaybettiklerini, M.S 1. yüzyıldaki Macaristan Yazıglarına ait arkeolojik bulguların onların Sarmat ve İskit bulgularına kıyasla daha fakir olduklarını gösterdiğini söylemektedir (Durmuş, 2012b: 80). Yazar, Panonya bölgesinin ufak çaplı tarım ve hayvancılık için iyi olduğunu fakat madenden yoksun bir bölge olduğunu, madenlerin azlığı nedeniyle fazla silah üretemediklerini, Yazıgların, Karadeniz'deki Roksalanlarla ticaretinin Daçlarca kesildiğini ve bu şekilde onların Karadeniz ile ticaretinin son bulduğunu söylemektedir (Durmuş, 2012b: 81).

Yazar, Roksalanların M.Ö 3. yüzyılda batıya doğru göçtüklerini, bu göçün Flera bulguları ile de kanıtlanabildiğini aktarmaktadır (Durmuş, 2012b: 83). Durmuş, Gotların, Roksalanları tarih sahnesinden sildiklerini, Roksalanların, Yazıglara Roma'ya karşı yaptıkları saldırılarda destek verdiklerini belirtmektedir (Durmuş, 2012b: 83). Kendisi Roksalanların Oltenia ve Daçya üzerinden Macaristan'a geldiklerini aktarmaktadır (Durmuş, 2012b: 84). Durmuş, Roksalanların Macaristan'a gelince Yazıglarlar ittifak yaptıklarını ve böyleceki Sarmat kabilesinin de güçlendiğini belirtmektedir (Durmuş, 2012b: 84). Yazar, Yazıg ve Roksalanların mezar yapısı ve ölü gömme geleneğinin farklılık gösterdiğini bunun da Roksalanların Tümülüs, Yazıgların kare şeklinde gömü yapısı olmasından kaynaklandığını belirtmektedir (Durmuş, 2012b: 84). Kendisi, Roksalanların Macaristan'a Demir Kapı, Mehaida, Porta Orientalis ve Timuşul üzerinden geldiklerini vetek bir seferde kütle şeklinde değil de parça, parça

geldiklerini belirtmektedir (Durmuş, 2012b: 85). Durmuş, Gallienus tarafından yapılan askeri reformların ve bunun yanında Oltenia'dan Macar ovasına giden yola asker yerleştirmesinin, Roksalanları bir süre durdurduğunu, Gallienus'tan sonra Regalianus'un, Roksalanların kışkırtmasıyla Sarmatlara karşı savaştıklarını sonrasında ise Regalianus'a karşı yapılan ayaklanmaya Roksalanların da katıldıklarını, bunun da Roksalanların Macaristan'da olduklarını kanıtladığını belirtmektedir (Durmuş, 2012b: 86). Yazar, Roksalanların yıkılmalarına doğru bir iç savaş yaşadıklarını ve buna dayanamayıp yıkıldıklarını belirtmektedir (Durmuş, 2012b: 87). Durmuş, Sarmatlar'ın yönetici kesimini Krallık Sarmatlarının oluşturduğunu, coğrafi açıdan da Krallık Sarmatlarının diğer Sarmat kabilelerinin tam ortasında bulunduğunu belirtmektedir (Durmuş, 2012b: 88,89). Kendisi, Sirakların, Orta Asya'dan İdil kıyılarına ve oradan Kafkaslara kadar geniş bir coğrafyaya yayıldıklarını söylemektedir (Durmuş, 2012b: 92).

Durmuş, Daryus'un, Sakalara saldırdığı sırada onun ordusuna bilerek yanlış yol gösteren Saka'nın adının Sirak olduğunu Daryus'un bu seferi M.Ö 518-517 civarında yaptığını buradan da Sirakların bu seferle yaşıt olduğunun düşünülebileceğini, bu yol gösteren Sirak'ın kişi adı değil kabile için kullanılan bir ad olduğunu, Sirakların yerleşik hayat da sürdürdüklerini ve Uspa adında bir şehirleri olduğunu belirtmektedir (Durmuş, 2012b: 92). Yazar, en eski Sirak buluntusunun M.Ö 2. yüzyıla ait olduğunu, Ön-maniç ve Ön-kuban buluntularının Siraklarla bağlantılı olduğunu, Sirak kültürünün Ön-kuban-Mozdak çevresinde yaşayanlara da etki ettiğini, Sirakların M.Ö 3. yüzyılda Önkafkasya'da olduklarını arkeolojik kazıların da gösterdiğini belirtmektedir (Durmuş, 2012b: 93). Kendisi, Alanların öncülerinin ve oluşumunda birinci derece rol oynayan grubun Aorslar olduğunu söylemektedir (Durmuş, 2012b: 94). Yazar, Sarmatların Aral gölünden Tuna'ya yürüyüşünün, Yüeciler'in Baktria'ya girdiği zamanla çakıştığını bu iki olay arasında da bağlantı mevcut olduğunu, Hunların genişlemesiyle Sarmatların batıya gidişi arasında doğrudan bir bağ olduğunu belirtmektedir (Durmuş, 2012b: 95). Durmuş, ilk Yüeci hareketinin büyük olasılıkla Sakaların göç etmelerine neden olduğunu, Yüecilerin göçü ile Aorsların Don Nehrine kadar yayıldıklarını ifade etmektedir (Durmuş, 2012b: 95). Kendisi, Küçük İskitya diye bilinen bölgenin Dobruca olduğunu söylemektedir (Durmuş, 2012b: 101). Durmuş, İskitler Sarmatlar'a yenildikten sonra ekonomik kaynaklarını kaybettiklerini ve Grek şehirlerinden zorla

para ve asker aldıklarını ve Grek şehirlerini Sarmatlar'a karşı bir saldırı üssü olarak kullanmaya başladıklarını ifade etmektedir (Durmuş, 2012b: 105). Durmuş, İskitlerin Gelibolululara düşmanca davranmaya başladıklarını ve onlarında İskitlere karşı Sarmatlardan yardım istediklerini, Sarmat kraliçesi Amage'nin onları uyardığını fakat İskitlerin bu uyarıları umursamadıklarını bunun sonucunda Sarmatların, İskit hükümdarını öldürüp onun oğlunu başa geçirdiklerini ve ona Greklerle barış içinde geçinmesi için öğütlediklerini belirtmektedir (Durmuş, 2012b: 105).

Yazar, Sarmatların gücü arttıkça Grek koloni şehirlerini ele geçirmek istediklerini, Sarmatların bu baskıcı tavrı sonucu Grek şehirlerinin VI. Mithridates'ten yardım istediklerini ve bu durumun onun çıkarına da olduğunu çünkü kendisinin Karadeniz'e hâkim olmak istediğini ifade etmektedir (Durmuş, 2012b: 106,107). Durmuş, böylece Mithridates'in oğlu Diophantes'i gönderdiğini, İskit kralı Skilurus'un oğlu Palakus'un, Roksalan kralı Tasitus'tan yardım istediğini, Diophantes'in güney Kırım'ın tepeliklerinde yapılan savaşı kazandığını ve göçebelerin kuzeye sürüldüğünü ifade etmektedir (Durmuş, 2012b: 106,107). Yazar, Transilvanya'nın Horomzek bölgesindeki Szörçse yakınlarında Sarmatlara ait olduğu düşünülen malzemelerin bulunduğunu, güney Rusya Taganrok'ta bulunan madalyonların ve Galice, Jancokrat, Starobejisk'te bulunan madalyonların aynı atölyede yapıldığının kanıtlandığını, bu madalyonların dağılımının Strabo'nun batı Sarmatlarının coğrafi dağılımıyla uyum içinde olduğunu söylemektedir (Durmuş, 2012b: 110). Durmuş, birbirinden çok uzak iki bölgedeki bu madalyonların bulunmasının Sarmatların iyi bir merkezi devlet yapısına sahip olduklarını gösterdiğini belirtmektedir (Durmuş, 2012b: 110). Durmuş, bu buluntuların Dağların bölgelerinde bulunmasının, onların güçlü olmadıklarını ancak M.Ö 100'lü yıllarda kendilerini gösterebildiklerini düşündürdüğünü, Daçya kralı Burebista'nın bazı yenilikleri gerçekleştirdikten sonra kuzey Karadeniz bölgelerindeki Grek şehirlerine ve Olbia'ya saldırdığını ve şehrin bir kısmını enkaza çevirdiğini belirtmektedir (Durmuş, 2012b: 111,112). Kendisi, Daçyalıların bu saldırılarının Sarmatları sarsmış olduğunu ve onları Olbia'dan ayrılmak zorunda bıraktığını, Daçyalıların Olbia'ya girdiğinde buraya yerleştiklerini ve bu şekilde buradaki iktisadi hayatın devam ettiğini fakat yönetimin Sarmatların elinden Daçlara geçtiğini, Daç kralı Burebista'nın ölümünden sonra Sarmatlar'ın Romanya'nın alçakta kalan arazilerini geçerek Tuna'ya vardıklarını söylemektedir (Durmuş, 2012b: 111,112).

Durmuş, Sarmatlar'ın M.S 68-69 yıllarında Roma yardımcı kuvvetlerine saldırdıklarını ve 69 yılında Tuna'ya yerleştiklerini fakat burada kalıcı olamadıklarını ve çıkarıldıklarını, M.S 70'de Sarmatların Moesiya'ya saldırıp buranın valisini öldürdüklerini fakat onun yerine geçen valinin Sarmatları yendiğini ve burada kaleler dikerek düzeni ve güvenliği tekrardan sağladığını belirtmektedir (Durmuş, 2012b: 114). Kendisi, orta Tuna bölgesinde Yazıgların, Romalıların büyük bir lejyonunu yendiklerini, bunun üzerine Roma imparatoru Domitian'ın onlarla 89 ve 92 yıllarında savaştığını 93 yılında onlara karşı giriştiği savaşta imparatorun, Ovatio yani ufak bir zafer kazandığını ve kendisinin Sarmaticus unvanını aldığını belirtmektedir (Durmuş, 2012b: 114). Yazar, Traianus zamanında Roma ile Yazıglar arasında dostane tutum başladığını bunun nedeninin Romanın güçlü olması olduğunu, Daçya, Panonya arasındaki Sarmatların ise Roma'yı istilaya hazırlandıklarını imparator Hadrianus'un Daçya üzerine yürüdüğünü ve Turbo'yu çağırıp onu Sarmatların üstüne gönderdiğini ve böylece Turbo'nun Sarmatlarla yaptığı savaşı kazanarak muzaffer olduğunu aktarmaktadır (Durmuş, 2012b: 115). Kendisi, Romalıların, Parthlarla uğraşmalarından dolayı başka bölgelere pek güç gönderemediklerini, bu sırada Quadiler, Naristler, Viktofallar, Hermundurlar, Burlar, Vandallar ve Yazıgların Tuna bölgesine saldırdıklarını ve Roma İmparatorluğu bölgesine kabullerini istediklerini ifade etmektedir (Durmuş, 2012b: 115). Yazar, Roma'nın bu sıkıntılı döneminde, 166 yılında Cermen ve Sarmat boylarının Tuna sınırındaki Raetia'ya ve Moesiya'ya saldırdıklarını ve bu alan içindeki toprakları işgal ettiklerini söylemektedir (Durmuş, 2012b: 115).

Durmuş, 171 yılında Romalılar'ın, Cermenler ve Yazıglara karşı büyük bir başarı sağladıklarını ve onları bölgeden atıp Carnuntum'a gönderdiklerini bu olaylardan iki yıl sonra Markomanların da Roma tarafından yenilgiye uğratıldıklarını ve böylece Roma'nın Tuna sınırının kontrol altına alındığını ifade etmektedir (Durmuş, 2012b: 116). Kendisi, imparator Marcus Aurelis'un 174 yılında Yazıgları mağlup ettiğini ve onlara karşı 175 yılında başka bir zafer kazandığını ve Sarmaticus unvanını aldığını, sonrasında imparatorun Yazıgların topraklarından, Daçya'yı da içine alacak şekilde yeni bir eyalet kurduğunu ve burayı Sarmatia eyaleti olarak adlandırdığını söylemektedir (Durmuş, 2012b: 116). Yazıgların Roma İmparatorluğu ile antlaşma yaptıklarını ve tutsakları geri verip, Roma egemenliğini kabul ettiklerini, Yazıgların ve Quadilerin on dört kilometrelik bir hattı Roma'ya terk edip, topraklarında Roma garnizonu olmasını

kabul ettiklerini belirtmektedir (Durmuş, 2012b: 116). Yazar, Cermenlerin ve Sarmatların Roma ile olan antlaşmaya uymadıklarını ve böylece *Expeditione Germanica Secunda* adı verilen ikinci bir savaşın başladığını, imparator Marcus Aurelius'un böl ve yönet taktiğiyle Cermen kabilelerine büyük bir güçle saldırdığını Yazıgırlarla ise yumuşak bir siyaset izlediğini belirtmektedir (Durmuş, 2012b: 117). Kendisi, Marcus Aurelius'un on bin Yazıgırları hizmetine aldığını sonraki yıllarda imparator Maximinus'un Sarmat ve Daçyalıları yendiğini ve Sarmaticus unvanını aldığını, imparator Galerius, II. Constantinus, imparator Julianus'un yine Sarmaticus unvanı alıp Sarmatları yenen Roma'lı yöneticilerden olduklarını söylemektedir (Durmuş, 2012b: 118). Durmuş, Sarmat boylarına çeşitli merasimlerle kan akrabalığına kabul edilen yoksul yabancıların da katılabildiklerini, bu şekilde nüfuslarının arttıkça boylara ait alt kolların ayrılmaya başladığını fakat bu durum ortak atalar kültürünün ortadan kalkmasını gerektirmediğini ifade etmektedir (Durmuş, 2012b: 123). Kendisi Sarmatların, İskitler dönemindeki ekonomik üretim seviyesini yakalayamadıklarını ve ticari itibarlarının sarsıldığını ayrıca Sarmatların yaşadıkları bölgenin üretilmiş meta ve metal konusunda zayıf olduğunu bu nedenle tarım topluluklarını ve Grek kentlerini korumanın onlar için önemli olduğunu fakat bu şehirleri koruyamadıklarını söylemektedir (Durmuş, 2012b: 135). Yazar, İskitlerin çok tanrılı olmadıklarını, İskitlerin tanrı veya tanrılarını insan şeklinde tasavvur etmediklerini ve heykelleştirmediklerini, Türklerde de aynı İskitler gibi antropomorfizmin olmadığını ve onlara ait tapınakların bulunmadığını belirtmektedir (Durmuş, 2002: 623).

2.10 BAHAEDDİN ÖGEL'E GÖRE ANTİK DÖNEM VE İSKİT KAVİMLERİ

Ögel, Çin kaynaklarında Sakaların, Sai Wang diye geçtiğini, bu Sakaların Yüceçiler ile Issık Gölü bölgesinde savaştıklarını fakat buradan çıkarıldıklarını belirtmektedir (Ögel, 1957: 258). Yazar, Oğuz Kağan Destanı'na göre Oğuzların İdil bölgesine gelmeden önce burada bu adla bir milletin olmadığını, Ağaçerilerin Oğuzlardan bir millet olup onların bu adının orman insanı anlamına geldiğini ifade etmektedir (Ögel, 2014a: 222). Kendisi, Oğuz Han'ın Taşkent, Semerkant, Buhara ve Türkistan bölgelerini ele geçirdiğini belirtmektedir (Ögel, 2014a: 191). Yazar, Oğuz

Han'ın ayrıca Afganistan-Kabil'e ve Hindistan'a kadar gittiğini ve bu bölgeleri ele geçirdiğini söylemektedir (Ögel, 2014a: 192). Ögel, Oğuz Han'ın Çin'i ele geçirmedeğini fakat Çin'i kendisine bağladığını ve onlardan hediye alıp dost olduğunu aktarmaktadır (Ögel, 2014a: 195). Kendisi, Oğuz Han'ın, İran'a bir sefer düzenlediğini ve İsfahan'ı ele geçirdiğini, bu sırada ordudan birisinin eşinin doğum yaptığını ve yiyecek azlığından dolayı sütünün yok denecek kadar az olduğunu ve bebeğini besleyemediğini, bunların Oğuz Han'ın ordusuna katılamadıklarını ve Kalaç adını aldıklarını söylemektedir (Ögel, 2014a: 196). Ögel, Oğuz Han'ın yaptığı başka bir seferin ise Kimeri han üzerine olduğunu, fakat Oğuz Hanın geldiğini duyan Kimeri hanın, Oğuz Han'ın buyruğu altına girdiğini ifade etmektedir (Ögel, 2014a: 201). İskitlerin veya bazı kaynaklara göre Sakaların Orta Asya bölgesinden günümüz İran, Anadolu, Suriye, Irak, Filistin, Mısır ve Hindistan bölgesine kadar gittikleri bilinmektedir. Hem doğulu hem batılı antik kaynaklar ise bize Sakaların Çin'le sınır olduklarını söylemektedirler. Oğuz Kağan Destanı hakkındaki bilgilere bakıldığında, Oğuz Kağan adlı karakterin İskit kavimleri sayılabilecek devletlerin yayıldıkları bölgeleri anlatabilmek için hayat verilmiş olduğu düşünülebilir. Bu düşüncenin bir benzerini Osman Karatay'da dile getirmiştir. Şöyle ki, Ögel'den alıntılanan Oğuz Kağan Destanı'na göre Oğuz Kağan Taşkent, Semerkant, Buhara, Türkistan, Afganistan-Kabil, Hindistan, Çin, İran-İsfahan, bölgelerini ya ele geçirmiş ya da kendine vergi verir hale getirmiştir. Kimeri Han adında ki şahsiyetin kendisi ve ülkesi üzerine yürünecekken o, Oğuz Kağan'ın hükmüne girmiştir. Oğuz Yabgu Devleti veya Göktürk Kağanlığı bilindiği üzere Mısır bölgesine hiçbir zaman gitmemiştir bu yüzden bu destanın bu devletlerin dönemlerine ait olması muhtemel değildir. Orta Asya'dan çıkıp da Mısır, Hindistan bölgesine kadar gidebilen bir tek İskit-Sakalar bulunmaktadır. Bundan dolayı bu destanın İskit-Sakalara ait olması muhtemeldir. Bu çalışmaya göre burada adı geçen Kimeri Han, Kimmer Hanıdır. Bu düşüncüyü tarihi belgeler de desteklemektedir, Herodot, İskitlerin Kimmerleri topraklarından ettikleri dönemi anlatırken, Kimmer halkının topraklarını İskitlere teslim edip buradan gitmek, yönetici sınıfının ise savaşmak istediğini belirtmiştir. Oğuz Kağan Destanı'nda ise Kimeri Han Oğuz Kağan'ın hükmüne girmiştir. Bu bilgilerle, Kimmer halkının topraklarını teslim edişlerinin Oğuz Kağan Destanı'nda Kimeri Hanın Oğuz Kağan'ın hükmüne girmesi olarak destana yansıdığı düşünülebilir. Başka bir düşünce ise İskit-Sakaların İran'a

yaptığı seferle alakalıdır. Tacitus'un aktardığına göre İskit kökenli Arsak'ın soyundan gelen Parth kralı Artabanus, Parthların bir kısmı tarafından sevilmiyordu çünkü o İskitleri kendi ülkelerine getiriyordu ve Artabanus halkın bir kısmı tarafından zalim olarak görülüyordu, kendisi Parth ülkesinden kaçarak İskit bölgesine gelmiş ve burada onlardan yardım almayı planlamıştı fakat Parth ülkesi içindeki diğer parti Artabanus'a karşı olan Tiridates'de kibar Roma uygarlığını görmeyi ummuşlardı. Artabanus Parth ülkesine İskitleri getirince halkın bundan memnun olmadığı ve kibar Roma uygarlığını görmek istediklerinin söylenmesi bu halkın İskit kökenli olmayıp Pers veya bu bölgenin yerlisi gayri İskit olduklarını gösteriyor olabilir. Artabanus ise yardım almak için İskitlere sığınmıştır. Bu da İskit kökenli Arsak hanedanının devamı olan Artabanus'un ele geçirdikleri topraklarda diğer göçebe kavimlerde olduğu gibi yerleşik halka nazaran azınlıkta olduklarını gösteriyor olabilir. Artabanus'un yönettiği nüfusun çoğunluğu İskit değildir bundan dolayı İskitleri buraya getirmeye çalışır fakat gayri İskit halk da onları burada istememektedir. Bu çalışmaya göre Parth kralı Artabanus ile gayri İskit olan halkın çatışması ve onun İskitleri buraya getirmesi çabası Oğuz Kağan Destanı'nda bulunuyor olabilir. Şöyleki Oğuz Han, İran'a bir sefer düzenlemiş ve İsfahan'ı ele geçirmiştir, bu sırada ordudan birinin eşi doğum yapmış ve yiyecek azlığından dolayı sütü yok denecek kadar azdır ve bebeğini besleyememektedir, işte bunlar Oğuz Han'ın ordusuna katılamamış ve Kalaç adını almışlardır. Destanın bu kısmında sembolizmin olduğu düşünülmektedir. Oğuz Han tarafından ele geçirilen yer İran'dır, Parth ülkesi de İran'dadır ve Oğuz Han'ın ele geçirdiği İsfahan Parth döneminde de burada bulunan antik bir şehirdir, destanda geçen ordudan birinin eşi burada İskitlerden ayrılıp da Parth devletini kuran Arsak Hanedanlığını sembolize ediyor olabilir, bu doğum yapan kadın yani Arsak hanedanlığının, yiyecek azlığından dolayı sütü yoktur ki buradaki yiyecek azlığının İskit halkının bölgedeki azlığını sembolize ettiği düşünülebilir, sütün ise gücü sembolize ettiği, Arsak Hanedanı yani kadın, sütü yani gücü olmadığı için kendinden sonra gelen Artabanus İskit kökenli Parthlarını besleyemediğini yani tahtını koruyamadığını sembolize ediyor olabilir. Destan bu şekilde yorumlandığında Tacitus'un verdiği tarihi bilgilerle bu yorumun uyduğu düşünülebilir.

Destana göre Oğuz Han, Çin'i ele geçirmemiştir fakat Çin'i kendisine bağlamış ve onlardan hediye alıp dost olmuştur. Antik, klasik veya modern kaynakların hiçbirinde İskit-Sakaların veya herhangi bir İskit kavminin Çin bölgesine sürekli

saldırıldığı veya onları işgal ettikleri bilgisi verilmemiştir. Buna rağmen kaynaklar İskit-Sakaların Çin ile sınır olduklarını belirtmektedir, buradan yola çıkılarak Çin ile ilgili verilen bilgilerin doğru olduğu eğer böyle olmasaydı Çin kaynaklarının İskit-Sakaların kendilerini işgal edip buraya yerleşmeye çalıştıklarını onlarla komşu olduklarını söyledikleri gibi söylemeleri gerektiği düşünülebilir. Olasıdır ki Saka-İskitler tipik bir göçebe yöntemi olarak Çinlilerden destanda da söylediği gibi yalnız hediye yani haraç almışlar ve Çin'in kendilerine haraç vermesinden dolayı onları kendilerine bağlı saymışlardır.

Yazar, Altay Dağları ve Sayan Dağlarının batı kısımlarının taş devrinden beri brakisefal beyaz ırka ev sahipliği yaptığını, bu ırkın bir yandan Tanrı Dağları bölgesine bir yandan da Kazakistan içlerine yayıldığını, güney Sibiryâ bölgesinin henüz daha bütün özellikleri ile iyice belirlenmiş yerli bir halka sahip olmadığını ve güney Sibiryâ'da beyaz ırkla Mongoloid ırkın karışımından yeni bir ırkın doğduğunu ifade etmektedir (Ögel, 2014b: 6,7). Kendisi, Andronovo ırkının Türk ırkının bir prototipi olduğu aktarmaktadır (Ögel, 2014b: 8). Ögel, Yenisey Nehrinin doğusundan itibaren Mongoloid ırkın yaşam bölgesinin başladığını, taş devrinde bu bölgenin batısında kalan Altay-Sayan, Semiçeri bölgelerinin kısmen konar göçer kısmen ziraatçı olan beyaz ırka ait bir milletle iskân olduğunu bu ırkın Avrupa'daki Alpinid ırkına benzediğini bu insanların büyük olasılıkla Türklerin ataları olduğunu belirtmektedir (Ögel, 2014b: 14). Yazar, neolitik çağda Altaylarda yaşayan ırkın M.Ö üç binli yıllarda da Altaylarda yaşadığını fakat güney Sibiryâ ile daha sıkı münasebetler kurmaya başladıklarını belirtmektedir (Ögel, 2014b: 17). Kendisi, Andronovo öncesi denen dönemde Kazakistan keramiğinde Ural etkisinin gözlemlendiğini söylemektedir (Ögel, 2014b: 20). Ögel, Andronovo dönemi Altaylarında bakır ve bronzların altınla kaplandığını, bu eserlerin şekil bakımından Kazakistan, motif bakımından da Yenisey motiflerini andırdığını aktarmaktadır (Ögel, 2014b: 23).

Yazar, M.Ö iki binlerde Altay bölgesinin altın endüstrisinin merkezliğini yaptığını, Altaylılarla Andronovoların akraba olduklarını ifade etmektedir (Ögel, 2014b: 23). Kendisi, Andronovo kültürünün Altaylarda M.Ö 1200 ila 700 arasında ortaya çıktığını, Andronovo kültüründekilerin brakisefal, savaşçı ve göçebe olduklarını ve batı Sibiryâ ile büyük bağlarının olduğunu bu kavimlerin içinde Altaylı Türklerin de bulunmasının olası olduğunu ifade etmektedir (Ögel, 2014b: 25). Ögel, M.Ö 13. yüzyıl

ÇinAn-Yang çanak ve çömleklerinin, Baykal ve Selenge’de bulunduğunu aktarmaktadır (Ögel, 2014b: 30). Yazar, Pazırık kurganının tarihinin tartışmalı olmakla beraber M.Ö ikinci ve birinci asırlara dayandığı söylenmektedir (Ögel, 2014b: 63). Kendisi, Pazırık kurganındaki cesetlerin çoğunlukla beyaz ırktan olduğunu fazla olmayacak şekilde Mongoloidlerin de bulunduğunu aktarmaktadır (Ögel, 2014b: 63,64). Ögel, Pazırık kurganındaki atların soğuktan donduğu için cinslerinin incelenebildiğini ve bulunan bulgulara göre bunların Moğol atı(Prjevalski) ve Türkmen atı denen yüksek boylu atlar olduklarını belirtmektedir (Ögel, 2014b: 65).

Ögel, Göktürklerin öldürdükleri insanlar kadar mezarları üzerine taş diktiklerini söylemektedir (Ögel, 2014b: 165,166). Yazar, Kumanlardan birinin öldüğünde tepecik yani kurgan yapıldığını ve yüksek sırtlar üzerine at derisi asıldığını, Göktürk kurganlarının çok odalı olduğunu belirtmektedir (Ögel, 2014b: 296,297). Yazar, güney Sibiryaya ve Altay Dağlarında M.Ö iki binli yılların başlarına kadar var olan Mongoloid ırkın daha sonraki zamanlarda kovulduğunu yerlerine batıdan gelen bir milletin geldiğini, bu bölge halkının yeni gelenlerle beraber beyaz ırka mensup Oğuz tipinde bir ırk tarafından temsil edilmeye başlandığını, buradan yayılan kültür merkezinin, Moğolistan’dan Urallara kadar geldiğini ve bu beyaz ırkın Türklerin ataları olduklarını söylemektedir (Ögel, 2014b: 4). Ögel, Altaylılarla aynı kandan olan Andronovoların gelişiyile Orta Asya’da büyük bir ırk değişiminin meydana geldiğini ifade etmektedir (Ögel, 2014b: 23). Yazar, güney Kazakistan’daki buluntuların bu bölgede yaşayan insanların M.Ö 3.-2. yüzyıllarda Hazar’ın kuzeyindeki Sarmatlarla sıkı ilişki içinde olduklarını gösterdiğini belirtmektedir (Ögel, 2014b: 77). Ögel, Kırgız Kopen kurganındaki gümüş maşrapa ve tabaklarda Çin etkisi bulunduğunufakat kenar süslerinin eski Sarmat tipinde olduğunu aktarmaktadır (Ögel, 2014b: 217). Kendisi, Andronovo kültürüyle beraber Sibiryaya bölgesinde atın önem kazandığını söylemektedir (Ögel, 2014b:25). Yazar, Karasuk kültürünün motiflerinin Andronovo kültür motifleriyle çok benzer olduklarını, kabzalarının hayvan motifleri ile süslendiğini hançerlerin Orta Asya İskit kültürünü devam ettirdiklerinin bir kanıtı olduklarını, bu Karasuk kültürünün Moğolistan’dan Çin’e kadar yayıldığını, bu kültürün güney Rusya-Çin arasında temas temin eden kavimler kitlesine ait olduklarını aktarmaktadır (Ögel, 2014b: 31). Ögel, İskit buluntularının M.Ö 5.-4. yüzyıllar arasındaki çağa tarihlenen Altaylardaki buluntularla benzediğini, Herodot’un İskitlerin yönetici kısmının doğudan

geldiğini yazdığını bu bilginin yeni buluntularla güçlendiğini belirtmektedir (Ögel, 2014b: 34).

2.11 SERCAN AHİNCANOV'A GÖRE KIPÇAKLAR

Ahincanov, Rabbi Petahya'nın Kıpçaklardan bazı kişilerin kanlarını tasta karıştırdıklarını ve içtiklerini belirttiğini söylemektedir (Ahincanov, 2014: 45). Yazar, 726 yılında dikilen Tonyukuk kitabesinde Kıpçaklardan Sirler diye bahsedildiği bilgisini vermektedir (Ahincanov, 2014: 49). Tonyukuk'un verdiği bilgiden yola çıkarak Sarmat boyu olan Sirakların, Sir-Ak yani beyaz tenli Sirler adına sahip Kıpçaklar olduğu düşünülebilir. Sirakların M.Ö 3. yüzyılda ön-Kafkasya'ya geldikleri kaynaklarda yazmaktadır, Alanlar da Kafkasya bölgesine yerleşmişlerdir. Sirakların ve Alanların Sarmat kabileleri oldukları bilinmektedir. Zekiyev'in aktardığına göre Bolgarlar yani Kıpçaklar, Kafkasya bölgesine yerleşip zamanla Balkar Türklerini oluşturmuşlardır, yine Zekiyev'in aktardığına göre Ural-Altay milletlerinden Ugorlar komşuları Kıpçaklar için 20. yüzyıla kadar Alan-Gassar adını kullanmışlardır. Sarmatların bir kolu olan Alanlar Kıpçak ise Sirler de Ahincanov'un söylediğine göre Kıpçak ise ve bu iki boyun Kafkasya bölgesine yerleşmiş olduğu ve sonra burada Türkçe konuşan Kıpçak Türklerinden Karaçay-Balkar milletin ortaya çıktığı düşünülürse bu çalışmadaki Sirakların adının Sir-Ak yani ak(beyaz) tenli Kıpçaklar(Sirler) olduğu düşüncesini destekler yönde bir bilgi elde edinildiği düşünülebilir. Yazar, Kıpçakların ortaya çıkışıyla ilgili efsanelerde genelde ağaç ve ormandan söz edildiğini bundan dolayı onların orman şeridinin bozkırla yer değiştirdiği bir yerde türemiş olmalarının mümkün olduğunu belirtmektedir (Ahincanov, 2014: 61). Yazar, Raşidüddin'in bize aktardığına göre Kıpçak Türkleriyle beraber Ağaçerilerin de ormanlık bir bölgede yaşadıklarını belirtmektedir (Ahincanov, 2014: 61,62). Kendisi Reşidüddin'in aynı zamanda Ağaçerilerin ve Kıpçak Türklerinin aynı soydan geldiğini de belirtmektedir (Ahincanov, 2014: 64). Ahincanov, 8. yüzyıla tarihlenen ve Kıpçakların atalarına ait olan İrtiş'in kuzey bölgelerindeki kurganlarda ölünün sol tarafında at kemiklerinin olduğunu ve ölülerin başlarının doğuya doğru baktığını söylemektedir (Ahincanov, 2014: 77). Ahincanov, Lev Gumilev'in Andronovlar'da Ting-Ling kökenli oldukları şüphe götürmeyen Kıpçakların görülebileceğini ifade etmektedir (Ahincanov, 2014: 84).

Yazar, Gardizi'nin 10. yüzyılda Zeyn'ul Ahbar adlı eserini kaleme aldığını ve burada Kimaklardan bahsettiğini belirtmektedir (Ahincanov, 2014: 101). Ahincanov, Marquart gibi bazı tarihçilerin Kıpçakların, Kimakların batı kolu olduğunu söylediğini, Barthold'un ise tarih içinde zamanla Kimakların içinden Kıpçakların çıktığını söylediğini aktarmaktadır (Ahincanov, 2014: 99). Yazar, Gardizi'nin Kimakların kökenini şu şekilde açıkladığını söylemektedir “...Şad, bir defasında İrtiş sahilinde kendi halkıyla birlikte dururken Şad, beni suyun içinde görüyor musun? diyen bir ses işitildi Şad, su üstünde yüzen bir saçtan başka bir şey görmemişti. Atına atladı, suya daldı ve saçı yakaladı. Bu, karısı Hatun'dan başkası değildi. Ona suya nasıl düştün diye sordu. Kadın bir ejderha beni nehir sahilinden kaptı dedi. Kimaklar bu nehre saygı duyar, tazim eder ve karşısında saygıyla eğilerek ey nehir! Kimakların tanrısı demektedirler” (Ahincanov, 2014: 102). Ahincanov, Gardizi'nin verdiği bilgilerin önemli olduğunu ve tamamen fantastik olmadığını, örneğin kendisinin yukarıda bahsettiği hikâyeyi anlatmadan önce Şad'ın yedi boy beyini saydığını, Kimakların İrtiş Nehri bölgesine geldiklerinde gerçekten yedi boydan oluşan bir federasyon kurduklarını söylemektedir (Ahincanov, 2014: 101,102). Yazar, Kimaklar'ın İrtiş'in sahibinin ejderha yani yılan olduğuna inandıklarını, bu yılanın yalnızca yeryüzündeki tanrıyla özdeşleştirilmediğini aynı zamanda doğrudan bir hatun sıfatında hayat kaynağı sudaki insanlığın anası ve yaratıcısı şeklinde anlamlara da sahip olduğunu bildirmektedir (Ahincanov, 2014: 103,104). Kendisi, Kimakların aşağı dünya ile tanrı tasavvurunu yaratırken kendilerini de yılan halkı diye andıklarını ifade etmektedir (Ahincanov, 2014: 104).

Ahincanov, Kimak, Kumak halklarıyla beraber anılan, Kaşgarlı Mahmut'un Türkçeyi de iyi konuştuklarını ifade ettiği bu halkın adının Moğolca'daki *kay* yani yılan adından geldiğini belirtmektedir (Ahincanov, 2014: 111,112). Kendisi 8. yüzyıla ait olan T'ang-hui adlı kaynağın tebaa beyliklerinin at damgaları bölümünde Kay boyuna da yer verdiğini ve onların damgasının yılan şeklinde olduğunu, aynı damganın Orta Asya Oğuz Türkleri içinde de bulunduğunu söylemektedir (Ahincanov, 2014: 112). Yazar, Ermeni kaynakların da Kıpçaklardan bahsederken ve onların komşularına karşı bir savaşı kaybettiklerini, bundan sonra yılan halkı da denilen Kimaklarla bir müttefiklik kurduklarını belirttiklerini ifade etmektedir (Ahincanov, 2014: 122). Kendisi, Kimakların Moğolca *kay*, Ermenice *ots* halkı diye geçtiğini bunların hepsinin

de yılan demek olduğunu belirtmektedir (Ahincanov, 2014: 122). Ahincanov, Başkurt Kıpçaklarında bir boyun adının *Yelan* olduğunu, orta çağ Kazakistan'ında *Cılan* adlı bir milletin de bulunduğunu ifade etmektedir (Ahincanov, 2014: 122). Yazar, Kimakların 9.-10. yüzyıllardaki totemlerinin de yılan olduğunu belirtmektedir (Ahincanov, 2014: 138). Yazar, vakayiname yazarlarının Don Kıpçaklarına bağlı bir şehirde yılan halkının bulunduğunu belirttiğini aktarmaktadır (Ahincanov, 2014: 139). Kendisi, doğu ve batı Türk hakanlığı bölgelerinde demir maden yataklarının mevcut olduğunu, 5. 6. yüzyıllarda Altay Türklerinin metal işlemeyi çok iyi bildiklerini ve bu yeteneklerinin komşularınca da duyulduğunu belirtmektedir (Ahincanov, 2014: 251). Ahincanov, Gumilev'in Çinlilerle iletişim halinde olup da M.Ö bin yılında Çin'in kuzey bölgesinde yaşayan tüm göçebe halkların Ting-Ling olduğunu, Tele kelimesinin de Türk dilli Tinglinglerin başka bir söylenişi olduğunu belirttiğini aktarmaktadır (Ahincanov, 2014: 80). Kendisi, Çinli yazar Yan Şiğu'nun yazdığı Han Şuçü adlı eserde Çinlilerin batısında kalan tüm kabilelerden Usunların dış görünümünün en farklı olanlar olduklarını bunların, mavi gözlü, kızıl(sarımtırak) sakallı Hular(Türkler) olduklarını, (Usun) kabilelerinin torunlarının da bu özelliklere sahip olduklarını söylediğini, antik yazarlardan Plinus'un da aynı bölgelerde mavi gözlü göçebe Sirlerin yaşadığını söylediğini ifade etmektedir (Ahincanov, 2014: 82).

2.12 JEAN PAUL ROUX'A GÖRE GÖÇER DİNİ VE KÜLTÜRÜ

Roux, kutun tanrı tarafından verilmiş hayati bir güç olduğunu, bunun verildiğinde veya bahşedildiğinde işlerin yolunda gittiğini, han gibi yöneticilere verilirse onların yüceltiğini söylemektedir (Roux, 1999: 40). Kendisi, Çin kaynaklarının Türklerin savaş sırasında öldüklerinde gurur duyduklarını, bir hastalık yüzünden öldüklerinde ise utanç içinde olduklarını söylediklerini aktarmaktadır (Roux, 1999: 70). Yazar, Yakutlar'da da yaşlıların öldürülürdüğünü, oğul için anne ve babasını doğal ölüme terk etmenin utanç kabul edildiğini, Hunlarda ve Türklerde de yaşlılara küçümsemeyle bakıldığını ifade etmektedir (Roux, 1999: 73). Yazar, Moğollarda ve Türklerde kana büyük bir önem verildiğini ve kendi hanlarının veya akrabalarının kanının akıtılmasını görmekten büyük endişe duyduklarını, düşmanın kanının akıtılmasının ise hiçbir sakıncasının olmadığını söylemektedir (Roux, 1999: 75). Roux,

Moğollarda prenslerin, tanrının yeryüzündeki temsilcileri sayıldıklarını, onların yaptıklarının göğün yaptığı, onların emrettiğinin göğün emri olduğunu, Uygurlar'da da adet olduğu üzere hükümdarın elçisinin tanrının elçisi sayıldığını ve öldürülemeyeceğini bildirmektedir (Roux, 1999: 87). Kendisi, Türklerin yer ve su adlı ruha inandıklarını söylemektedir (Roux, 1999: 94). Yazar, Türki Bulgarların diğer dünyada yöneticilerine hizmet etsin diye zeki, kıvrak zekalı kimseleri alıp öldürdüklerini cesedini bir ağaca asıp cesedin parçalanana kadar burada sallandırıldığını ifade etmektedir (Roux, 1999: 95).

Roux, Türklerde bazı infazların kan dökülmeden yapılması gerektiğini, bunun bir yasa kesinliği taşıdığını söylemektedir (Roux, 1999: 117). Yazar, Marco Polo'nun Kubilay Hanın, Nayman'ı halıya sardırıp bağlattığını ve yerde sürükleterek öldürttüğünü, Cengiz Han ise Camuka'yı öldüreceği zaman Camuka'nın ona "Ey anda, beni kanımı dökmeden öldür" dediğini ve isteği üzerine öldürüldüğünü aktarmaktadır (Roux, 1999: 118). Roux, Marco Polo'nun bu infazın bu şekilde yapılmasının nedeninin onların soylu bir kanın yere akıtıldığını Güneşin ve havanın göreceğinden çekinmesinden dolayı olduğunu söylediğini ifade etmektedir (Roux, 1999: 120). Yazar, Selçuklular'da da bu kan tabusunun bulunduğunu, bunun Altay topluluklarının genel geleneği olduğunu, bunun İskitler'de de aynı olduğunu söylemektedir (Roux, 1999: 121). Kendisi, Türk ve Moğollardaki kanın akıtılmaması gerektiği inancının, kanı akıtılarak öldürülen birinin öbür dünyada celladına hizmet edeceği düşüncesinden geldiğini ifade etmektedir (Roux, 1999: 125). Roux, Türki Bulgarların da savaşta öldürdükleri düşmanlarının kafataslarını alıp kupa yaptıklarını Bizans imparatoru Nicephore'nun da bu şekilde kafatasından çanak yapılanlar arasında olduğunu belirtmektedir (Roux, 1999: 129). Yazar, Türklerde ve Kırgızlarda balbal geleneğinin bulunduğunu söylemektedir (Roux, 1999: 164). Kendisi, öldürülen kişinin yüzünün taşla işlendiğini bu balbalın, öldürülüp orayı korumaya mahkûm olan kişiler olduklarına inandıklarını bildirmektedir (Roux, 1999: 165). Yazar, Türklerin inancına göre bu öldürülen kişinin öldüren kişiye öbür tarafta hizmetçi olacağını düşündüklerini ifade etmektedir (Roux, 1999: 166). Roux, Türklerin ölünün yaşadığı dönemde hangi canlı ve cansız eşyası varsa kurganına koyduklarını bu şekilde onları öbür tarafta kullanabileceğine inandıklarını, öbür dünyadada bu dünyada olduğu gibi savaşların devam edeceğine inandıklarını söylemektedir (Roux, 1999: 171).

Kendisi, 10. yüzyılda İstahri'nin, Hazarların, Hazar kralı mezarı önünde atından inip eğilmeden hiçbir zaman geçmediklerini söylediğini bildirmektedir (Roux, 1999: 200). Yazar, bu geleneğin İskitlerde olduğu gibi atalar kültürünün bir parçası olduğunu belirtmektedir (Roux, 1999: 200,201). Roux, Castagne'nin, Tabari ve Narşakhi'ye dayanarak ölen kişilerin etlerinin kemikten bıçakla ayrıldığı geleneğinden bahsettiğini bu bilginin kemikleri bir yıl sonra toplayıp gömen Kırgızlar tarafından kanıtlandığını söylemektedir (Roux, 1999: 136). Kendisi, Türklerde ruhun iskeletin tamamında yerleşik olduğu düşüncesinin bulunduğunu ifade etmektedir (Roux, 1999: 134). Yazar, cesetin çürüdüğü sürece murdar sayıldığını ve fiziksel bir tiksinti uyandırdığını, iskeletin temiz olduğunda ise kutsal bir nesne haline dönüştüğünü ve bir ata gibi daha rahat bir şekilde görülebildiğini söylemektedir (Roux, 1999: 225). Roux, Sarmatların da Hunlar gibi cesedi tabutla gömdüklerini, bazen ise toprağa gömdüklerini söylemektedir (Roux, 1999: 242,243). Kendisi, Hunlar'a ait kurganlarda ipek içine sarılmış on yedi adet saç örgüsü bulunduğunu, Pazarık II ve III numaralı kurganlarında ise saç örgülerine ait bir resim bulunduğunu, Orhun kitabelerinde de saçın ölüm töreninde kesildiğinin söylendiğini, Pazırık II'deki mezarda cesetlerin üzerinde sahte sakalların bulunduğunu, Göktürk hanı, İstemi Han'ın cenazesinde ise Valentin'in sakallarını kesmek zorunda kaldığını söylemektedir (Roux, 1999: 246,247). Yazar, Türklerinde dahil olacak şekilde Altay uygarlığında ceset başlarının kuzey-güney veya doğu-batı yönüne doğru baktığını söylemektedir (Roux, 1999: 275).

Roux, Hunlarda ve Türklerde yakın akraba, sevgili veya hizmetkarların bazen yüze varan rakamlarla mezar başında kurban edildiğini, yine aynı uygulamanın Tuna Türki Bulgarların'da da var olduğunu fakat burada kurbanların boğulmadan açlıktan öldürüldüklerini ifade etmektedir (Roux, 1999: 280). Yazar, Kumanlar'da da insan kurbanı olduğunu onların ölen liderlerinin peşinden kurgana sekiz soylu gençle gömüldüklerini belirtmektedir (Roux, 1999: 281). Roux, Türklerden Turkant adlı birinin bir mesajla beraber babasının ruhu için kurban edilmesini istediği dört esiri gönderdiğini belirtmektedir (Roux, 1999: 283). Kendisi, Hunların bazen de maktulün kullandığı at, giysi ve benzeri eşyaları cesetle beraber yaktıklarını söylemektedir (Roux, 1999: 285). Roux, Plan Carpin'in Türklerin kurganda at kurban etmeleriyle ilgili açıklama yaparken kurban edilen, atların öbür tarafta çoğalabilsin, sürüler olsun diye Türklerin bu at kurbanlarını yaptıklarını aktarmaktadır (Roux, 1999: 287). Mezar kurbanı İskit, Sarmat

ve Türklerin dini ritüellerinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu milletlerin her birinde at ve insan kurbanı gerçekleşmiştir. Kaynaklarda verilen bilgilere göre İskitlerin kurganın üzerinde atları kazığa oturtma yöntemi Macaristan'da hala mezarın üzerine mızrak dikme geleneği olarak devam etmektedir. Yakutlarda atlar hala mezarın üzerine kazıkla dikilir. Çuvaşlar, Kırgızlar ise ölümün birinci yılında ölüye bir at kurban ederler, Fadlan'ın aktardığı üzere Oğuzlar da atları kurban ettikten sonra kazığa oturtmuş ve Göktürkler'in Hanı İstemi Han'ın cenaze töreninde de Bizans kaynaklarının bize aktardığına göre hem at kurbanı olmuş hem de esirler kurban edilmiştir. Bu durum Türk-Şad'ın, ölen babası için bağlı dört Hunlu köle getirdiği yoğ töreninden sonra bunları babasının atlarının ortasına koyarak, oraya gitmelerini ve babası İstemi 'ye onun için ne kadar büyük olduğunu söylemelerini istediği bölümünden anlaşılmaktadır. Bu Hunlu köleler elbette yaşamını kaybetmiş bir cesetle konuşmayacaklardı onlar olasıdır ki İstemi Han ile öbür dünyada konuşacaklardı ki bu da onların kurban edildikleri anlamına geliyor olsa gerektir. Diğer yandan bu kurbanların, atların yanına indirildiği söylenmiştir ki bu da at kurbanına delalet ediyor olabilir. Başkurt Türklerinin Ural-Batur destanında da kağanın babası ve tanrı için insan kurban ettiği görülmektedir. Türki Bulgarlar ise hanlarına hizmet etmesi için zeki ve yararlı kişileri alıp onu kurban ederlerdi. Ugor kavimleri de at kurbanı yapmışlardır, İskitler hayvan kurban ederken hayvanın kanının yere akmaması için özellikle dikkat ederler onlar kurban edilecek hayvanın bacaklarını iple çekip yere düşürürler ve boğazını iple sıkarak boğarlar böylece hayvanın kanını akıtmamış olurlardı. A. İnan, Maynagaşev'den Beltirler'deki kurban törenini anlatırken kurban olan koyunun bel kemiğinin kırıldığını ve kanının yere damlamaması için özel çaba sarf ettiklerini söylemektedir, Beltir Türklerinde kurban töreni ve İskitlerdeki at kurbanı aynı yöntemlerle yapılmaktadır. Yazar, Zelenine'nin Yakutların, yeni doğan bebeği korumak amacıyla ruhun içinde olduğunu sandıkları plasentayı yediklerini söylediğini ifade etmektedir (Roux, 1999: 139).

2.13 ZEKİ VELİDİ TOGAN'A GÖRE CAZIGLAR

Togan, Alp Arslan'ın 1066 yılında Aral Gölü sahillerine geldiğini, burada Cazıg ve Kafşit Türkleri ile Üst Yurt bölgesinde karşılaştığını ve Cazıkları yenip ordularını dağıttığını ve onları Hazar Denizi'nde bir adaya kaçmak zorunda bıraktığını

belirtmektedir (Togan, 1981: 199). Yazıgıların Türkçe isimlere sahip olduklarının düşünölebileceği ve Türklerle olan ilişkileri bu çalışmada ifade edilmeye çalışılmıştır, bundan yola çıkarak Sarmatların Yazıgı boyuyla Alp Arslan'ın Aral Gölü bölgesinde karşılaşıp savaştığı Cazıg Türk boyunun aynı olduğu düşünölebilir. Bu Cazıg veya Yazıgıların buradan ataları gibi batıya göçmeyip onların burada kalmış olan bakiyeleri oldukları düşünölebilir. İlhami Durmuş M.S 1. yüzyıldaki Macaristan Yazıgılarına ait arkeolojik bulguların onların Sarmat ve İskit bulgularına kıyasla daha fakir olduklarını gösterdiğini söylemektedir. Yazıg adı Türkçe anlaşılacağı üzere acınan, üzönlöen kimseler için söylenen bir sözdür. Yazıgıların İskit ve kendilerinin de dahil oldukları Sarmat boyları içinde en fakiri oldukları söyleniyorsa bu çalışmaya göre bu Yazıg adının üzölme, acıma anlamı taşıması ve dolayısıyla Türkçe olması muhtemeldir. Yazar, Kanglı adlı kavmin Kıpçak Türklerden ayrı bir kol olduğunu, Kimakların ise Kıpçaklardan olup onların ayrı bir zümresi olduğunu söylemektedir (Togan, 1981: 159).

2.14 KAROLY CZEGLEDY'E GÖRE İSKİT KAVİMLERİ

Czegledy, Büyük Yüeciler'in Tanrı Dağlarının batı kısmına M.Ö 174-160 yılları arasında ulaştıklarını ve buradaki Saka kavimlerinin bir kısmını kendilerine bağladıklarını diğer kalan kısımlarının ise güney İnan'a süröldöğünü, buradan daha da ileri giden Sakaların kuzey Hindistan'a vardıklarını söylemektedir (Czegledy, 1999: 36). Yazar, kaynaklarda Asi adıyla geçen halkın M.S 1. yüzyılın ortalarında İdil ve Kafkaslar bölgelerine yayıldıklarını, Asi adının daha sonraları Alanlarda da rastlandığını, bu adın sonraları As olduğunu ifade etmektedir (Czegledy, 1999: 15). Yazar, Türk kavmi olan Tuhsar ve Alanların yönetici boyu olan Duhs-As'ların aynı kökenden, soydan olduklarını söylemektedir (Czegledy, 1999: 41). Czegledy, Çin'in Sui hanedanının kavim kütöklarine göre Alanlar ve Hunlar'ın Tiele grubunun birer parçası olduklarının bildirildiğini aktarmaktadır (Czegledy, 1999: 121). Kendisi, Çin, Strabo ve Pompeius Trogus kaynaklarına göre Asların veya Asianilerin Çince; Kangkü, Strabo; Asi(Asiani), Pompeius Trogus; Asiani adlarıyla anıldıklarını belirtmektedir (Czegledy, 1999: 38).

2.15 ZAUR HASANOV'A GÖRE GÖÇER ETNOKÜLTÜRÜ

Hasanov, Hunların da İskitler gibi kılıca saygı gösterdiklerini, Çin kaynaklarında bu saygı duyulan kılıcın *Çing Lu* adıyla anıldığını, Çing Lu'nun savaş tanrısı olduğunu, Hunların ona esirleri aynı Herodot'un İskitlerin yaptığını söylediği tarzda kurban ettiklerini söylendiğini ifade etmektedir (Hasanov, 2009: 172). Kendisi, antik Çin kaynağı Han-Şu'da da Hunların kılıca tapındığının söylendiğini belirtmektedir (Hasanov, 2009: 172). Yazar, Çin kaynaklarında ayrıca Yun Yang'ta Çing Lu Şen'in mabetlerinin olduğunu, bu mabetlerin han Hsiu-Ç'u ya kurbanlar verilmesi için olduğunun söylendiğini ve burada geçen Hsiu Ç'nun ise Hun hanı olduğunu aktarmaktadır (Hasanov, 2009: 172,173). Yazar, kutsal kılıç olan Çing Lu'nun L ve R değişiminden dolayı Türkçede çift ağızlı hançer olan kingrak ve Moğolcada kingara'nın fonotik karşılığı olarak değiştiğini yani bu bahsedilen kutsal Hun kılıcının adının Türkçe olduğunu söylemektedir (Hasanov, 2009: 173). Hasanov, Greklerin İskit kılıcına verdikleri akinakes adının kingarak'tan geldiğini yani Hunların ve İskitlerin kutsal kılıçlarının aynı olduğunu ifade etmektedir (Hasanov, 2009: 173). Yazar Hasanov, Çinli kaynakların demir gök savaşçısı mabetlerini Han Hsiu Çu'ya ibadet için diktiği bilgisinin hatalı olduğunu söylemektedir (Hasanov, 2009: 175). Yazar, Hsiu Çu'nun bir Hun soylu rütbesi olduğunu ifade etmektedir (Hasanov, 2009: 176). Hasanov, İskit kılıç kültü ile Hun kılıç kültürünün tamamen aynı olduğunu, bundan dolayı bu kültürün daha eskilere pirinç, bakır devrine kadar dayandığını söylemektedir (Hasanov, 2009: 177).

Hasanov, İskitlerin esirleri tanrılara kurban ettiklerini, Han Şu'da ise Hunların, Çin komutanı Li Kuang'ı kılıca kurban ettiklerinin söylendiğini, İskitlerin tanrılarına kurban verirken kurban kişinin başından şarap döküp sonra tasın üstünde başını kestiklerini belirtmektedir (Hasanov, 2009: 178). Yazar, bu ritüel sonrası kan ve şarabın tasta karıştığını bu karışımın sonra kutsal kılıcın üstüne döküldüğünü, Hunların ise Çing Lu kılıcına ayin yaparlarken tasa kan ve şarap döküp sonra kutsal kılıcı bu kaba batırdıklarını belirtmektedir (Hasanov, 2009: 178). Kendisi, İskitlerin, savaş tanrısına at kurban ettiklerini, Hunların da aynısını yaptıklarını, İskitlerin kan kardeşi olurken kaptan kan ve şarapı karıştırıp kaba kılıç, ok, balta ve mızrak koyduklarını sonra kan şarap karışımını içtiklerini, Hunların da aynılarını yaptıklarını fakat onların tasa kaşık ve kılıç koyduklarını söylemektedir (Hasanov, 2009: 179). Yazar, İskitlerin yendikleri

düşmanlarının kellesinden bayramlarda kadeh olarak yararlandıklarını, Hunların kılıç ayını yaparken kan, şarap karışımını düşmanlarının kafatasından içtiklerini ifade etmektedir (Hasanov, 2009: 179). Yazar, İorda'nın Prisk'e dayanarak anlattığı Atilla hanın Mars'ın kılıcını bulması hikayesinde Atilla'nın bulduğu Mars'ın kılıcının kutsal olduğunun ve savaşın hükümdarlarına inanan İskit hanları arasında ona hürmet gösterildiğinin, kılıcın kadim zamanlarda kaybolduğunun söylendiğini belirtmektedir (Hasanov, 2009: 179,180). Yazar, burada Prisk'in sözlerinden Hunların, İskitlerin doğrudan varisleri olduğu düşüncesinin doğduğunu, Prisk'in aynı zamanda Hunların İskitleri ataları olarak gördüğünü de söylediğini ve üç diğer Türk kavminde de bu kılıç kültürünün bulunduğunu, Avar hakanının gelenek gereği kendi kılıcına ant içtiklerini, Bulgarların ise kendi kılıçları üstüne yemin ettiklerini ve padişah Muhteşem Süleyman'ın da kadim Türk adeti üzere kendi kılıcına ant içtiğini ifade etmektedir (Hasanov, 2009: 179,180).

2.16 RAY KUZEYEV'E GÖRE İSKİT KAVİMLERİ

Kuzeyev, As, Az kökünden olma etnonim ve toponimlerin, arkeolojik veriler kullanılarak incelendiğini ve bir çalışma yapıldığını, bu çalışmaya göre Alanların atalarının M.S 1. bin yıl ortalarına kadar Hazar Denizi ve Aral Gölü ile Seyhun arasında yaşayan Aslar olduklarını belirtmektedir (Kuzeyev, 2005: 240). Kendisi onların da bizzat Usunların(Wusun) etnik mirasçıları olduklarını, Aslar'ın diğer adlarının Asiani, Assi olduğunu, Barthold'a göre Azlar'ın Türkişlerin bir kolu olduğunu belirtmektedir (Kuzeyev, 2005: 240). Yazar, Sarmatların eskiden bulunduğu coğrafyada Beli Nehri'nin sol tarafında Turbaslı kültürüne ait eserlerin bulunduğunu, Majitou'nun bu eserleri incelediğini ve bunların Sarmat-Alanlara ait olduğunu söylediğini sonrasında ise Gening'in bu eserlerin Ugor-Samoyid ve Türk kökenli olduğunu bildirdiğini aktarmaktadır (Kuzeyev, 2005: 240). Kuzeyev, Turbaslı eserlerini Sarmat-Alanlara bağlamakta ve yukarıda Alanların Türk olduğunu söylemesine rağmen bu eserlerin Türk olmadığını belirtmektedir ki bu Turbastı eserleri 5.-7. yüzyıllara aittir (Kuzeyev, 2005: 386).

Kuzeyev, 19. yüzyılda yaşamış P. İ. Şafarik'in Türklerin M.Ö 1. bin yıl ortalarında Urallarda yaşadığını ve Herodot'un Yirk dediği milletin Tirk veya Türk

olduğunu 19. yüzyıl boyunca birçok bilim adamının bu teze yöneldiğini, yeni dönemlerde ise S. Y. Malov'un bu tezi dil bilimine göre yorumlayarak açıkladığını ve batı Türk dili ile doğu Türk dili arasındaki farkların oluşması için büyük bir zaman dilimine ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir (Kuzeyev, 2005: 389). Yazar, Malov'un Türklerin M.Ö 5. yüzyıl öncesinde İdil bölgesinde yaşadıklarını söylediğini, Rudenko'nun ise Ön-Başkurtların Türk dilli olduklarını söylediğini ve onları Herodot'un Yirk ve Argipeia boylarına bağladığını ifade etmektedir (Kuzeyev, 2005: 389). Yazar, Rudenko'nun M.Ö Urallardaki bazı boyların Türk olduğu görüşünü, Majitov'un da savunduğunu ve Sarmatlara ait olduğu düşünülen taş kurganların güney Urallardaki eski Türklerle bağlantılı olduğunu söylediğini aktarmaktadır (Kuzeyev, 2005: 389,390). Yazar, A. H. Halikov'un 3.-4. yüzyıllarda var olan Turayevsk, Kharinsk gibi eski kültür bakiyelerinin Sarmat-Alanlara bağlanması ve bunların Türk olarak tanımlaması gerektiğini söylediğini ifade etmektedir (Kuzeyev, 2005: 390). Yazar Kuzeyev bu görüşün doğru olmadığını, bu bölgeye o tarihlerde gelen Türklerin Sarmat-Alan kitlesi içinde eridiğini söylemektedir (Kuzeyev, 2005: 392).

2.17 İBRAHİM KAFESOĞLU'NA GÖRE GÖÇER KAVİMLER

Yazar Kafesoğlu Türkler'de ve Hunlar'da insan kurbanı olmadığını, insan kurbanının yer, toprak ve bereket tanrıları ile ilgili olduğunu ve W. Eberhard'ın da Türklerde insan kurbanı bulunmadığı görüşünü desteklediğini söylemektedir (Kafesoğlu, 2014: 112). Kafesoğlu, Türklerde ve Hunlarda bu adetin olduğunu fakat bu adetin Hint-Avrupa veya Çin'den Türklere geçmiş olduğunu belirtmektedir (Kafesoğlu, 2014: 191) Yazar, daha sonrasında bu görüşünü, Türkler Avrupaya gelmeden önce bu gelenek Kelt ve İskitlerde vardı diyerek İskitleri de Türklerle bağlantılı saymamakta ve kafatası kadehi geleneğinin bir Türk icadı değil, yabancı költ unsurlarından birisi olduğunu iddaa etmektedir (Kafesoğlu, 2014: 191). Yazar, Minusinsk bölgesindeki Afanasyevo kültürü (M.Ö 2500-1700) ile bilhassa aynı bölgedeki Andronovo kültürü (M.Ö 1700-1200)'nün temsilcileri olup etraftaki dolikosefal Mongoloidlerden ve keza dolikosefal Akdeniz tiplerinden farklı bulunan brakisefal savaşçı beyaz ırkın, Türk soyunun prototipi olduğunu ifade etmektedir (Kafesoğlu, 2010: 49).

2.18 KAZI LAYPANOV VE İSMAİL MİZİYEV'E GÖRE İSKİT KAVİMLERİ

10-12 Ekim 1980'de 3. Sovyetler Türkoloji Kongresine katılan Tatar Türkolog Prof. Zekiyev bu kongrede İskit, Sarmat, Saka, Kuşan ve diğerlerinin genelde Persologlarca incelendiğini ve bu dillerin peşinen Pers dilli olduklarının kabul edildiğini söylemiştir (Laypanov ve Miziyev, 2014: 24). Yazarlar, akademisyen E. İ. Eyhvald'ın İskitlerin, Türk kuşağının bir kolu olduğunu, İskitler adı altında Türk kabilelerinin kastedildiği üzerine sayısız deliller mevcut olduğunu, Herodot'un, Türragetler ve Türklerden söz ettiğini, Herodot'un Dnestr(Dinyester)'in üst kısmına Türkleri yerleştirdiğini, Tiras ve Türas'ın günümüze kadar Türklerde Tur diye bilindiğini belirtmektedir (Laypanov ve Miziyev, 2014: 33,34). Eyhvald, bütün yayınlarda onların isimlerinin Türk yerine İurki-Ürki diye yazıldığını, Pliny ve Pomponius Mela tarafından bahsedilen Türk kabilelerinin Strabo'da-Türragetler(Tyrrhen) olarak geçtiğini, ayrıca Strabo'nun yazılarında Uygur Türklerine de rastlanıldığını belirttiğini aktarmaktadır (Laypanov ve Miziyev, 2014: 33,34). Kendisi, buna eski yazarların hiçbirinde rastlanılmadığını, daktilografların bunu yanlış kaydettiğini Türkler ve İurki kelimelerinin yazılmasının muhtemelen kalem sürçmesi olduğunu aktarmaktadırlar (Laypanov ve Miziyev, 2014: 33,34).

Yazarlar, Türklerin ana yurdunun Altaylar değil Urallar olduğu görüşünü Polonya'lı Türkolog A. Zayonçkovsky, Rus bilim adamı, tarihçi ve dil bilimcisi Z. M. Yampolsky, antropolog V. P. Alekseyev, Azerbaycanlı dil bilimcisi M. Ş. Şiraliyev, Kazak yazar, bilim adamı Olcas Süleymanov, arkeolog E. B. Vadetskaya ve kendilerinin bu görüşü desteklediklerini söylemektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 37). Türklerin anayurdunun genelde Altay Dağları bölgesi olduğu düşünülmüştür. Günümüzde yukarıda adı geçen bilim adamlarında bu görüşü desteklemektedirler. Bu çalışmaya göre de Türkler'in anayurdunun Urallar bölgesi olduğu düşünülmektedir. Laypanov ve Miziyev'in verdikleri bilgilere göre İdil-Ural bölgesi M.Ö 13. bin yılda insanların vahşi hayvanları evcilleştirmeye başladıkları yerlerden biridir. Ural-İdil, Hazar'ın kuzeyi, Karadeniz'in kuzeyi, kuzey Kafkasya, Kazakistan, Türkmenistan bozkır, bozkır-orman bölgelerinde M.Ö 4. bin yılda vahşi atlar evcilleştirilmiş ve bu bölgelerden dünyanın diğer bölgelerine kültür yayılması gerçekleşmiştir. Kızlasov'un

verdiği bilgilere dayanarak, Afanasyevo döneminde Altay bölgesinin, dünyanın madencilik merkezlerinden biri haline geldiğini söylemiştir. Afanasyevo kültürünün M.Ö 3300-2500 veya 3300-1700 arasında yaşandığı söylenmektedir, bu çalışmada Sarmatların katafrakt zırhı için demiri Altaylar veya Kazakistan Kalbin bölgesinden elde ettikleri demirlerle yapmalarının olası olduğu söylenmiştir. İskitler ise beş yüz metre mezili sahip yaylarıyla uzak menzilli savaşları tercih ettikleri ve ağır demir zırhları olmadıkları bildirilmiştir. Buradan yola çıkarak İskitlerin hiçbir zaman Altay Dağları bölgesinden günümüz Ukrayna ve İdil bölgelerine göçmedikleri onların her daim bahsi geçen bozkır bölgesinde yaşadıkları ve bu bölgenin yerlisi oldukları düşünülebilir. Ögel'e göre güney Sibiry ve Altay Dağlarında M.Ö iki binli yılların başlarına kadar var olan Mongoloid ırk daha sonraki zamanlarda kovulmuş yerlerine batıdan gelen bir kavim gelmiştir. Bu bölge halkı yeni gelenlerle beraber beyaz ırka mensup Oğuz tipinde bir ırk tarafından temsil edilmeye başlanmıştır. Buradan yayılan kültür merkezi, Moğolistan'dan Urallara kadar gelmiştir. Ögel bu beyaz ırkın Türklerin ataları olduklarını söylemektedir ki Türkler de beyaz ırktan olup brakisefal kafataslıdır bundan dolayı onun söylediği doğru olsa gerektir. Ögel aynı zamanda Altaylılarla aynı kandan olan Andronovoların gelişiyile Orta Asya'da büyük bir ırk değişimi meydana geldiğini bildirmiş ve Andronovo kültürüyle beraber Sibiry bölgesinde atın önem kazandığını söylemiştir.

Minns'e göre antik çağlarda Sibiry bölgesindeki arazilerde bakırdan yapılmış oraklar bulunmuştur aynı zamanda bu toprakların sulandığına dair işaretler de vardır, buradaki insanların göçebe olduğu söylenememektedir fakat az da olsa at eyeri bulunmuştur. Buradan yola çıkarak atlı kültürün Ukrayna-İdil, kuzey Kazakistan bölgelerinden Altay bölgelerine geldiği düşünülebilir. Altay Dağları bölgelerinde Afanasyevo kültür döneminde Mongoloid ırk varken Andronovo kültürüyle beraber Türklerin ataları sayılan farklı bir ırk Altay bölgelerine gelmiştir. Onlar buraya gelinceye kadar burada bakırdan oraklara sahip tarım yapan göçebe olmayan bir millet vardır onların az sayıda at eyerine sahip olmaları da onlarda at kültürünün çok zayıf olduğunu gösterse gerektir. Kızlasov'un verdiği bilgiye göre Altaylarda Afanasyevo döneminde Altay bölgesi dünyanın madencilik yerlerinden biridir ve Türklerin ataları buraya Afanasyevo kültüründen sonra ortaya çıkan Andronovo kültürü döneminde gelmişlerdir. Bu bilgilere göre onların demir işlemeciliği sanatını buraya geldikten sonra

buranın yerlileri Afanasyevo kültürlü Mongoloidlerden aldıkları karşılığında onlara at kültürünü verdikleri düşünülebilir. Bu durumda İskitlerin kuzey Karadeniz, İdil bölgesinde ağır zırhlı katafrakları ve yakın dövüş demir silahlarını kullanmamaları onların Altaylara hiçbir vakit göçmediklerini hep aynı bölgelerde yaşadıklarını düşündürmektedir. İskitlerden olup da Altay bölgesine giden ve buralarda demircilik sanatını Mongoloidlerden öğrenenlerin ise sonraki zamanlarda Saka, Massaget ve Sarmat adlarını alan İskitler oldukları düşünülebilir.

Rostovtzeff'in verdiği bilgiye göre Orenburg bölgesindeki Sarmatlara ait mezarlardan bazıları M.Ö 6. yüzyıla dayanır, en eski kurganlardan en yeni kurganlara kadar hiçbir farklı millet yaşamamıştır ve bu kurgandakiler homojen bir nesildirler, uygarlıkları ise göçebe, savaşçı bir uygarlıktır. Yalnızca doğuyla ve kuzeydeki kavimlerle ilişki içinde olmuşlardır, Don Deltası'nda Alexander Miller tarafından kazılan kurganların M.Ö 4. yüzyıldan 1. yüzyıla kadar gittiği ve Orenburg'dakilerle çok benzer olduğu görülmüştür. Kaynakların verdiği Saka ve Massagetlere ait kurgan bilgilerinde ise onların aynı Türkler gibi beyaz ırktan brakisefal kafataslı oldukları fakat çok az da olsa Mongoloid ırktan kafataslarının da bulunduğu bildirilmiştir. Bu bilgilerden yola çıkarak onların Orta Asya'daki demirci Mongoloidlerle az da olsa karışıp demirciliği öğrendikleri ve Andronovo kültür dönemlerinde ise doğuya göçtükleri düşünülebilir. Türkiye Türklerini oluşturan Oğuz Türklerinin kökenlerini incelemek ve anavatanlarının neresi olduğunu anlayabilmek bu konuyu aydınlatılabilmek için önemlidir. Onlar gerçekten Göktürk olup da Altay Dağları bölgesinde mi yaşıyorlardı yoksa Oğuz Yabgulular Türkişlerden miydi bunun tarihçilerce incelenmesi gerekmektedir. Biruni, Hazarların ve İdil Bulgar Türklerinin doğusunda Oğuzların ve Kimakların bulunduğunu bildirir ve onların da doğusunda Başkurt ve Peçeneklerin olduğunu yazar. Bu çalışmada Argippaeiler ve Başkurtların ortak noktaları anlatılırken Başkurtların anavatanının Urallar olabileceği ve onların Argippaeilerin torunları olabilecekleri ifade edilmiştir. Eğer Biruni'nin anlatımına bakılacak olunursa günümüz Tataristan-İdil bölgesinin hemen doğusunda Oğuz Türklerinin ve Kimakların onların da doğusunda Başkurtların oldukları söylenmektedir. Buna göre Oğuz Türkleri günümüz haritalarına göre Tataristan-Kazan ve Ural dağları bölgeleri arasında bir bölgede bulunuyor olmalılardır. Biruni'nin aktarım sırasına göre Hazarların yaşadıkları yerler ve İdil Bulgarlarının yaşadıkları yerler doğrudur çünkü batıdan doğuya olacak şekilde

Hazar toprakları ilk önce gelmekte sonra ise İdil Bulgarları gelmektedir. Biruni'nin belki onları Oğuzlardan sayılan Peçeneklerle karıştırmış olabileceği düşünülebilir fakat Biruni, haritada Peçenekleri Oğuzların doğusuna yerleştirmiştir bundan dolayı bu pek olası gözükmemektedir. Bütün bunlar göz önüne alınca Oğuz Türklerinin Urallardan güneye doğru göçtükleri düşünülebilir. Yazarlar, Ukraynalı İskitolog V. İ. İlinskaya ve V. A. Terenijkin'in, İskit kültürünün hiçbir zaman köken açısından İrani olmadığını, onların Sibiryaya ve Altay Türk dilli halklarına bağlı olduğunu söylediklerini ve bunları doğrulayan yeni ilmi verilerin açıklandığını belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 37).

Yazarlar, İdil-Ural bölgesi bozkır ve bozkır-orman bölgelerinin buradaki milletlerin hızla gelişimine imkân sağladığını, burada hayvancılık için meraların, av hayvanlarının gerek duyduğu orman tabakasının, balıkçılık için nehir, göller ve maden yataklarına sahip olduğunu, Altay, Sibiryaya, Kafkasya bölgelerinin ilk madencilik merkezlerinden olduklarını söylemektedir (Laypanov ve Miziyev, 2014: 40). Laypanov ve Miziyev, İdil-Ural bölgesinin M.Ö 13. bin yılda insanların vahşi hayvanları evcilleştirmeye başladıkları yerlerden biri olduğunu söylemektedir (Laypanov ve Miziyev, 2014: 40). Yazarlar, Ural-İdil, Hazar'ın kuzeyi, Karadeniz'in kuzeyi, kuzey Kafkasya, Kazakistan, Türkmenistan bozkır, bozkır-orman bölgelerinde M.Ö 4. bin yılda vahşi atların evcilleştirildiklerini ve bu bölgelerden dünyanın diğer bölgelerine kültür yayılması gerçekleştirildiğini ifade etmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 40). Kendileri, M.Ö 4.-3. bin yıllarda hayvancılık yapan kabilelerin hayvan sayısının arttığı için meraların öneminin arttığını ve yayılmayla mera arayışının başladığını belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 45). Yazarlar, M.Ö 4-3. bin yılların göçebe kültürüyle orta çağ göçebe kültürü varyasyonlarının neredeyse bütünüyle örtüştüğünü söylemektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 46). Kendileri, ahşap mezar, Andronovo, oyma mezar ve İskit kültürlerinin Türk kurgan kültürünün ataları olduklarını ifade etmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 50). Laypanov ve Miziyev, Alekseyev'in Türklerin ana kütlelerinin İdil-Ural bölgesinden Orta Asya'ya göçene kadar bu bölgede Ön-Türklerin yaşadığını ve Yenisey-Moğolistan bölgelerinde de Avrupalı tipte bir halkın bulunduğunu belirttiğini söylemektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 51).

Yazarlar, Türk halklarında cesedin yönünün doğu-batı veya kuzey-güneye gelebileceğini ve kuzey-batının güneşin batış yönü, doğu-güneyin ise Güneşin doğuşunu temsil ettiğini söylemektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 51). Laypanov ve Miziyev, Arkeolog E. B. Vadetskaya'nın Kurgan ve Afanasyevo kültürlü kabilelerin kültür ve tarih birliğine sahip olduklarını, onların ekonomik geçim kaynakları ve ölü gömme ritüellerinin de aynı olduğunu, benzer sanatlara ve tek bir antropolojik yapıya sahip olduklarını aktarmaktadırlar (Laypanov ve Miziyev, 2014: 54). Yazarlar, Prof. L. R. Kızlasov'un, Afanasyevo döneminde Altay bölgesinin, dünyanın madencilik merkezlerinden biri haline geldiğini söylediğini belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 55). Kendileri, Tagar kültürlülerin cesetlerin başlarını doğuya doğru bakar şekilde gömdüklerini ifade etmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 56). Yazarlar, arkeolog Vadetskaya'nın Hunlarla, Taşlık kültüründekilerin çok benzer defin gelenekleri olduğunu ve iki kültürün maddi açıdan da benzer ürünlere sahip olduklarını söylediğini aktarmaktadırlar (Laypanov ve Miziyev, 2014: 56,57). Kendileri, Afanasyevo, Andronovo ve ahşap mezar kültürüne evrilen oyma mezar kültürünün Sarmat Hun dönemi özellikleri ile çok benzeştiğinin ortaya çıkardığını ifade etmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 57). Yazarlar, Y. A. Okladnikova'nın, doğu Altay'daki Kara Höyük kaya resimlerini incelediğini ve Sarmat-Hun materyal, dini kültürüyle bu kültürü özdeşleştirdiğini ve bu kültürü İskitlerle ilişkilendirdiğini söylemektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 57). Laypanov ve Miziyev, mezarların içine kırmızı aşı boyası konan ve iskeletlerde de olan bu boyanın Dinyeper kültürünün bir parçası olduğunu bu unsurların ise Kurgan kültürü içinde de bulunduğunu, bu Kurgan kültürünün doğudan batıya yayıldığını belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 63,64).

Laypanov ve Miziyev, neolitik çağda Ön Kafkasya bölgesindeki Maykop kültürü oluşumunda esas rolü Yamna Kurgan Kültürünün oluşturduğunu söylemektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 66). Kendileri, Maykop kültürlülerin buraya M.Ö 3 binli yıllarda geldiklerini ve sekiz yüz yıl yaşadıklarını, bazı bilim adamlarının Maykopların Ön Asya'dan bazılarının ise kuzeyden geldiğini düşündüklerini, kendilerine göreyse Maykopların kuzeyden geldiklerini belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 66,67). Yazarlar, böyle düşüncelerinin nedeninin ise onların kurgan kültürlü olmaları ve kurgan kültürünün kuzeyden güneye

indiğini bilgisinin olduğunu söylemekte ve Maykop kurganlarında Kafkasya yerlilerinin etkilerinin de gözüktüğünü bildirmektedirler (Laypanov ve Miziyeve, 2014: 66,67). Yazarlar, Herodot'un Pers Satraplığı içinde Halikarnas şehrinde yaşadığını bundan dolayı Persçe'yi iyi bir şekilde bildiğinin söylenebileceğini fakat hiçbir şekilde kendisinin İskitlerin Persçe konuştuğunu bildirmediğini aktarmaktadırlar (Laypanov ve Miziyeve, 2014: 72). Yazarlar, Ammianus Marcellinus'un ise Yunan, Roma ve Pers dillerini bildiğini fakat onun da İskitlerin veya Sarmatların Pers dili konuştuğunu yazmadığını söylemektedirler (Laypanov ve Miziyeve, 2014: 73). Laypanov ve Miziyeve'in aktardığına göre eserini M.Ö 3. yüzyılda yazmış olan Justinus, İskitlerin dillerinin İran dilli olmasının mümkün olmadığını belirtmektedir (Laypanov ve Miziyeve, 2014: 73). Yazarlar, İrkler ve Türragetlerin adlarının Türk isminin bozulmuş hali olduğunu, Sarmat mezarlarında bulunan heykelciklerin burnunun basık ve çekik gözlü olduklarını söylemektedirler (Laypanov ve Miziyeve, 2014: 74). Balbal adı verilen heykelcikler, Türklerin İslam öncesi dini inançlarının bir parçasıdır. İbn Fadlan'ın şahid olduğu üzere Oğuzlardan biri hayattayken savaşta bir kişi öldürmüş yiğit bir kişiye öldürdüğü kişi kadar mezarının başına heykelcik dikerler ve bunların ölen kişiye öbür dünyada hizmet edeceğini düşünürlerdi. Roux'un verdiği bilgilere göre Türklerde ve Kırgızlarda balbal geleneği mevcuttur. Onlarda öldürülen kişinin yüzü taşa işlenirdi bu balbal, öldürülüp orayı korumaya mahkûm olan kişiler olarak görülürdü. Sarmat ve Türklerde bulunan başka bir ortak gelenek olarak işte bu balbal geleneği gösterilebilir. Kaynakların aktardığı üzere Sarmat mezarlarında bulunan heykelciklerin burnu basık ve çekik gözlüdür, buradan da anlaşılıyor ki Oğuzlar ve diğer Türkilerin savaşçı kişilerin mezarlarının başına koyduğu bu balballar aynı zamanda Sarmatlarda da bulunmaktadır. Sarmat mezarlarındaki bu balbaların suretinin çekik gözlü ve basık burunlu oluşu onların Kıpçak Türkleri ile alakalarından dolayı olabilir.

Kendileri, Gogolev'in İskit-Sibirya kültüründen kadim Türklerin pek çok kültürel çizgilerinin birinden diğerine geçtiğini bildirdiğini ifade etmektedirler (Laypanov ve Miziyeve, 2014: 76). Yazarlar, Herodot'un İskitlerin kafa derisi yüzme geleneğinde anlattığı şekilde yüzülmüş kafa derilerinin M.Ö 5. yüzyıla dayanan Altay Türklerine ait Pazırık kurganlarında bulunduğunu söylemektedirler (Laypanov ve Miziyeve, 2014: 77). Kendileri, Herodot'un bahsettiği İskitlerin, odun olmadığında kurbanın iskeleti ve kemikleriyle etin pişirildiği et pişirme yönteminin Altaylılarda,

Karaçay-Balkar ve Kazak Türklerinde yaygın olduğunu belirtmektedir (Laypanov ve Miziyev, 2014: 78). Yazar, bu işlemin çukur kazmak, kemikleri çukurun içine doldurup kemikleri ateşe vermek ve çukurun içine et ile doldurulmuş işkembe koymak ve çukurun üstünü toprakla kapamak yöntemiyle yapıldığını, A. P. Smirnov'un böyle bir et pişirme tarzının tespit edilemediğini yazdığını kendisinin bu çıkarımının yanlış olduğunu belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 78). Laypanov ve Miziyev, Akademisyen A.P. Okladnikov ve Y. A. Okladnikova'nın Altay ve Yelengaş vadisindeki kaya resimlerini incelediklerini ve tekerlek ve öküz tasvirlerinin bronz çağına, geyik, tavus kuşu tasvirlerinin ve sembolik okçu figürlerinin ise İskit dönemine ait olduğunu, epigrafik resimlerin milli kıyafetleriyle, temelde Altaylıları betimlediğini belirttiklerini aktarmaktadırlar (Laypanov ve Miziyev, 2014: 79). Kendileri, meşhur arkeolog ve etnograf V. D. Kubarov'un Altay kaya resimlerini incelediğini ve bunları yapanların Türklerin atalarının olduğunu belirttiğini ifade etmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 82). Yazarlar, Abayev'in İskit ve türevi kavimlerinin Hint-Avrupai olduğu kuramının çürütüleceğini bildiğinde dolayı Alanların dinleri hakkında "Alanların dini inanışları hakkındaki tarihi bilgiler oldukça bölük pörçüktür. Ve biz, o bölük pörçük bilgilere değil, şimdiki Osetlerin dini inançlarını, mitoloji ve dil bilgilerine dayanma niyetindeyiz" dediğini söylemektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 85).

Laypanov ve Miziyev, Karaçay-Balkar Türklerinin pagan tanrıları ve İskit tanrılarının karşılaştırmasını, İskit gök tanrısı Targitay- Karaçay-Balkar gök tanrısı Teyri(Eski Türklerde Tagrı), İskit ev ocağı tanrısı Tabiti-Karaçay-Balkar ev ocağı tanrısı Tabıt, İskit şimşek ve gök gürültüsü tanrısı Papay-Karaçay-Balkar şimşek ve gök gürültüsü tanrısı Papay, İskit hayat veren toprak anası Api-Karaçay-Balkar hayat veren ilk ana tanrısı Apiy, İskit Güneş tanrısı Goytosir-Karaçay-Balkar Güneş ve ışık tanrısı Kanteyrisi, İskit aşk, çiçek, bahar, orman tanrısı Argimpasa-Karaçay-Balkar güzellik ve zerafet tanrısı Ariuum, İskit Deniz, su tanrısı Tagimasad-Karaçay-Balkar Su yağmur tanrısı Fukmaşak, İskit savaş tanrısı Orey-Karaçay-Balkar savaş tanrısı Oriy'dir diyerek yapmışlardır (Laypanov ve Miziyev, 2014: 86). Yazarlar, V. V. Radloff ve diğer bazı Türkologların, Türk-Moğol kabilelerinde tanrı ve gök manasındaki Tenri'nin öncelerden beri var olduğunu söylediklerini belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 87). Laypanov ve Miziyev, Herodot'un anlattığı İskit efsanesinde gökten altın pulluk, boyunduruk, balta, kase düşmüştür, Hint-Avrupalılarla bu efsane arasında bir

benzerlik bulunamadığını, Karaçay-Balkarlarda ise Orion takımyıldızının *Gida Culduzla* veya *Gida* diye adlandırıldığını ve balta anlamına geldiğini, Küçük Ayı yıldızının ise *Mırtla* diye adlandırıldığını ve demir, kulak demiri anlamında olduğunu, kuzey Koron takımyıldızına *Çemüçle* dendiğini ve bunun kase anlamına geldiğini, Terazi takımyıldızının ise *Boünsa* olduğunu bunun boyunduruk anlamında olduğunu belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 89,90).

Yazarlar, İskitler'in anavatanının onların tarih sahnesine çıktıkları yerler olduğunu ve antropolojik açıdan Asya'dan gelen pek çok halkta olduğu gibi, onların içinde Mongoloidlerin de mevcut olduğunu söylemektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 95). Kendileri, İdil bölgesinin eski sakinlerini inceleyen M. N. Gerasimov'un, neolitik çağda bu bölgede yaşamış millerlerin bir kısmının Mongoloid fakat daha ziyade Lapanoid olduğunu söylediğini belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 95,96). Yazarlar, V. Y. Murzin'in İskitlerin genetik kaynaklarını da ahşap mezar ve Andronovo kültürüne mensup değişik gruplar arasında aramak gerektiğini söylediğini aktarmaktadırlar (Laypanov ve Miziyev, 2014: 96). Kendileri, V. P. Alekseyev'in İskitlerin antropolojik yapılarının yuvarlak kafalı, basık ve geniş yüzlü, oldukça büyük iskeletli, normalden uzun boylu tipik Avrupaliler diye açıkladığını söylemektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 97). Laypanov ve Miziyev, şarkiyatçı ve Slavist Prof. K. G. Menges'in İskit cins isimlerinin İran ve Hint-Avrupa etimolojisini desteklemiyorsa, Pers şahıs adlarının varlığının yeterli bir delil olamayacağını örneğin göçebe arabaları ve çadırların, göçebe halklar için çok önemli eşyalar olduklarını ve İskitlerin, İranlı olduğunu düşünmenin yanıltıcı olacağını söylediğini aktarmaktadırlar (Laypanov ve Miziyev, 2014: 98). Yazarlar, İskitlerin Azak denizini tasfir ederken *kar-balık* dediğini *kar* isminin kara, kuvvetli, bol olduğunu söylemektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 99). Kendileri, Kıpçaklarda en önde gelen boylardan birinin *Karbalık* boyu olduğunu, Sayan, Altay Türkleri mitolojisine göre dünya üç tane balığa benzer varlığa dayandığını onların adının *Kerbalık* olduğunu ifade etmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 99,100).

Yazarlar, Abayev'in kitabında 196 tane İskitçe-Osetince leksikolojik benzerliğe yer verdiğini, Abayev'in kendisinin de kabul ettiği gibi 41 tane kelimenin Osetince de hiçbir iz bırakmadığını, geriye kalan 101 kelimenin ise duru Türkçe anlamlara sahip olduklarını, son 47 kelimenin Abayev'ce yapılan açıklamasının hiç de tatmin edici

olmadığını söylemektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 100). Laypanov ve Miziyev, İskitçe ve Türkçe bazı adların karşılaştırmasını ise Papay-Babay, Api-Apay, Atey-Ata olarak belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 101). Kendileri, İskit etnonimlerinden biri olan Aşkuzı'nın Türkçe olduğunu ve bunun da As-kişi veya As-kizi olduğunu, bunun yanısıra Aşkuzı'nın İskitlerin mukaddes kitabının adı olduğunu, Türk dillerinde z-s, d-t değişimi olabileceğini, İstanbul-Stambul, Aşkuzı, Aşkut-Askut olduğunu ve a harfinin de düşmesiyle Greko-Romalılarca Skut diye yazıldığını ifade etmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 101). Yazarlar, Abaev'in ise Skut'u Almanca Skut yani okçu ile açıklamaya çalıştığını fakat linguistik kurallara göre pek geçerlilik kazanamadığını belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 102). Laypanov ve Miziyev, M.Ö 3. yüzyılda Protogenes adına dikilen kitabelerde Krali İskitler'in Say adıyla geçtiklerini, bugüne kadar bu adın açıklanamadığını fakat bu adın Kıpçak-Karaimce Say-Sıy'dan geldiğini vesaygı anlamında, hürmetli, şerefli saygı değer anlamları taşıdığını, saylanın ise seçilmiş kişi anlamına geldiğini bildirmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 102). Kendileri, Krali İskitlerin adının Say yani seçilmiş kişi anlamına gelmesinin ve onların İskitlerin krallarının çıktığı krali kolundan olmalarının da İskitlerin Türkçe bir ad kullandığını gösterdiğini ifade etmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 103). Yazarlar, Krali İskitlerin Avhat, Katiar, Traspi ve Paralat adında dört kabilesi olduğunu söylendiğini Abayev'in Paralat'ı Farsça Paradata yani baş üstünde tutulanlar diye çevirdiğini söylemektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 103). Yazarlar ise Türkçe Par yani bör, börü ve olot, elet'in birleşmesinden kurt kabilesi anlamında Börület adını çıkarmışlardır (Laypanov ve Miziyev, 2014: 104). Herodot'ta bu ad Paralatay diye geçmektedir, eğer para veya par börü ise o zaman bu aynı zamanda Börü ve Atheas'ın isminde olduğu gibi Atey yani Ata adından gelmiş olabilir ki tam haliyle Börü ve Atay'dan *kurt atalar* anlamı ortaya çıkmaktadır. Laypanov ve Miziyev, Avhat kabilesinin Türkçe abak ve a bağlacı ile abak yani amca demek olduğunu, Katiar kabilesinin Türkçe katı ve ar yani sert ve er yani sert insanlardan, Traspi kabilesinin ise Türkçe tar ve sepi ki bu da dar ve göz anlamına geldiğini çekik göze işaret ettiğini ve benzer etimolojiyi Herodot'un da verdiğini, Skolot adının ise M. A. Habiçyev tarafından Türkçe sak ve olot yani ihtiyatlı ve kabile diye yorumlandığını ifade etmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 103,104). Kendileri, G. A. Geybullayev'in Skolot isk-eski ve el birleşiminden olduğunu, yani bu adın kadim

kabile anlamında olduğunu söylediğini belirtmektedir (Laypanov ve Miziyev, 2014: 104).

M. Z. Zekiyev Akatzir adının Ağaç ve er yani orman insanı anlamında olduğunu söylemektedir (Laypanov ve Miziyev, 2014: 104). Yazarlar, Arimaspi'nin bir İskit kabilesi olduğunu ve adlarının Türkçe arim ve sepilspi yani yarım ve sepi(göz) den geldiğini söylemekte, G. D. Phlippe'nin, Arimaspları Türk, W. Thomaschek'in ise onları Hun ve Türklerin atası olarak saydığını belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 105). Kendileri, İssedon adının ise G. A. Geybullayev tarafından iç-is(astar) ve don(giysi) diye açıklandığını söylemektedir (Laypanov ve Miziyev, 2014: 106). Yazarlar ise bunu doğru bulmaz ve isse(sıcak) ve don(ırmak) yani sıcak ırmak, İrkler'in ise Tirkler olduğu ve bir İskit kabilesi olduğu belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 106). Laypanov ve Miziyev, Sakalar adı için Abayev'in sak'ın Osetince geyik demek olduğunu söylediğini fakat kendilerinin buna katılmadıklarını çünkü bu etnonimin hiç olmazsa bir Pers kabilesinde muhafaza edilmesi gerektiğini fakat durumun böyle olmadığını söylemektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 107). Yazarlar, Türklerde ise bu adın *Şağa* etnik grubu Kazaklarda *Şağay*, Özbeklerde *Sake*, Kırgızlarda *Şakler* Nogay ve Hakaslarda ise *Sakay* olarak kendini sürdürdüğünü, Argippe adının ise Türkçe er ve Yunanca at demek olan gippos'dan oluşturulduğunu belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 107). Kendileri, Eorpata adının Herodot tarafından erkek katili diye açıklandığını eor'un Türkçe er, pata'nın ise Yunanca öldürmek anlamında olduğunu, enareilerin ise ana ve er adlarının birleşiminden kadın ve erkek anlamına geldiğini, Tur adının ise Orta Asya Saka Federasyonu adı olup Turan teriminin de bu Tur'dan türetildiğini belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 108). Laypanov ve Miziyev, Don Nehrinin adının Türkçe Tın(sessiz) adından türediğini, Rusların da bu nehre sessiz Don dediklerini, İskit çağında bu nehre Tanais dendiğini bunun da Türkçe tınış, tınıç kelimesini çağrıştırdığını bunun sonradan tınışdan Tanais olduğunu söylemektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 109). Yazarlar, Dinestr adının Türkçe tınıç ve tır'ın birleşmesinden oluştuğunu bunun da Türkçe sakinleş anlamına geldiğini, Dinepr(Dinyeper) adının boris'den geldiğini boris-borış kıvrımlı, dönme, sarmak ve den birleşmesinden oluştuğunu kıvrımlı ırmak demek olduğunu ifade etmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 109). Kendileri, Kafkas adının Kapu ve Kas (etnonim)'dan Kaspi kapısı anlamını taşıdığını belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev,

2014: 110). Yazarlar, İskit tanrı ve kral adlarının Türkçe ile ilişkili olduklarını, *Biti* adının eski Türkçede bit-vid dış görünüş, *İrkin*'in yağmur olduğunu, İskit krallarının adlarının neredeyse hepsinin Türkçe olduğunu *Atey*(*Atheas*)'in baba anlamında olduğunu Tatarca ise *Atiy* diye söylendiğini belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 111-113). Kendileri, *Ada*'nın baba, ağabey, *Aspak*'ın as yani şefkat, kar, mutluluk veya es yani akıl, şuurdan geldiğini ve buna pak yani beg'in eklendiğini, *İskapay*'in Aşkapay da olabileceğini, is güzel koku, şan veya es yani şuur, akıl ve pak yani beg eklerinden geldiğini, *Taksak*'ın eski Türkçe tang mucize, şaşırtıcı, inanılmaz ve usak(uşak) yani küçük bebek, çocuk anlamına geldiğini, *Spargapif*'in Tomris'in oğlu olduğunu, esbirokbite olabileceğini es'in akıl, biroku'un ise yalnızca birbit'in ise yetişkin demek olduğunu tam anlamının ise yalnız aklen yetik olduğunu, *Hanahis*'in honak(konak) ve Yunanca is ekinden oluştuğunu Abayev'in ise bu adı Osetince *Honek* yani davet eden kişi dediğini ifade etmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 111-113). Laypanov ve Miziyev, *Targitay*'ın Abayev'e göre Farsça güçlü kelimesinden türediğini söylediğini fakat Targa'nın sağlıklı, çevik, becerikli, hareketli anlama geldiğini ve tay(gibi) birleşmesinden veya Türkçe torağa(yırtıcı kuş) ve tay(gibi) birleşmesinden meydana geldiğini, *Lipoksay*'ın Türkçe lipok veya lippık yani düz ve say yani ırmağın birleşiminden düz ırmak demek olduğunu, *Arpoksay*'ın Türkçe arpa ve say (ırmak)'dan oluştuğunu, bu kelimelerin çoğunda say yani çay bulunduğunu ve İskit yaratılış efsanesine göre de İskitlerin analarının ırmak olduğu söylediklerini, *Kolaksay*'ın Kulak yani kol ve say(ırmak)dan ırmak kolu olduğunu belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 111-113). Yazarlar, *Olkaba*'nın Ulug ve bay yani zenginden ulu zengin, *Davkent*'in day ve ket yani güçlü ve dayanıklı, Marsaget'in Bars yani kaplan, pars ve ketden güçlü pars, Tomris'in tamar yani damar ve Yunanca is ekinden oluştuğunu belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 111-113). Tomris adının Laypanov ve Miziyev'e göre açıklaması bu şekildedir ve kraliçenin adının sonuna Yunanca *is* eki eklenmiştir. Bu çalışmaya göre bu adın açıklaması biraz daha farklıdır. Kraliçe Tomris'in yaptıklarına bakılacak olursa kendisi savaşçı, savaşlara katılıp cenk eden, düşmanın kafasını kesen, sert mizaçlı bir yapıdadır Miziyev ve Laypanov'un da ifade ettikleri üzere *is* bir Yunan ekidir. Bu ad fonetik olarak Türkçe *tomır*'a daha yakındır yani tomiris veya tömiris, yabancı kaynaklar bu adı alırken tomır adının arasındaki *ı* harfini kendi dillerine daha uygun olacağından dolayı söylemeyip

Tomr diye yazmış olsalar gerektir. Daha yakın zamanlarda yaşamış olan Temür veya Emir Timur'un adı da aynı şekilde demir anlamındadır, yukarıda da bahsedildiği gibi ordusuyla savaşa katılan düşmanın kafasını kesen Saka-Massaget kraliçesinin demir gibi soğuk ve keskin mizacının da bu açıklamaya uygun olduğu düşünülebilir. Yazarlar, *Basil*'i bas ve il yani baş kabile, Baçir, bas ve ir yani başlı adam, *Skil* (İskit kralı adı)'i baştaki s'den yani es akıl şuur anlamında kil ise kol, kul anlamında olduğunu bunun daakıllı yönetici demek olduğunu, *Skolopit*'i eskol ve bit(büyüme) yani akıllı han olarak büyüdü, *Pollak* (İskit kralı Skil'in oğlu)'ın, eski Türkçe bolak yani hediye demek olduğunu ifade etmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 113). Laypanov ve Miziyev, İskit kralı *Portatu* (Bartatu)'nun G. A. Geybullayev'e göre *bartasay-partasay*'ın bozulmuş şekli olduğunu, kendilerine göreyse bars(kaplan) ve tay(gibi olan) yani pars gibi olan anlamına geldiğini ifade etmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 114). Kendileri, İskit kralı Partatu'nun oğlu *Madi-Maday*'ın Hun hükümdarı Mete-Mate-Mde Türkçe *Mattya* dayandığını bu adın ise harika demek olduğunu belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 114). Yazarlar, İskit kralı *Tanay-Tana*'ın tana yani dana buzağı demek olduğunu, *Teuşpa*'nın Türkçe tuş(altın süsleme) ve bay(zengin varlıklı) veya tüz(adil) ve bay adaletli kişi, *Tugdamne*'nin Persologlarca güçle donatılmış şeklinde tercüme edildiğini, Türkçe ise Tuk(sancak) ve tomay yani dikmekden sancak diken anlamına geldiğini, *Sandakşartu*'nun san(nam, saygı), dag(benzer), şat(prens) ve er (erkek, kahraman) yani saygı değer kahraman prens, *Sandapur*'un san, dı, kur-kür yani cesur kahraman demek olduğunu belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 114).

Yazarlar, Sarmat adının Abayev'e göre Farsça olduğunu ve kara saçlı, kara kalpaklı, kara elli ve boz atlı anlamında olduğunu söylediğini aktarmaktadırlar (Laypanov ve Miziyev, 2014: 117). Sarmat adı birçok araştırmacı tarafından incelenmiştir, fakat Sarmatlarla ilgili bilgilere bakıldığında onların genelde sarışın oldukları yönünde bilgi verilmektedir. Bundan dolayı onların kara elli veya kara saçlı diye bir ada sahip olmaları gerçeği yansıtmasa gerektir. Sarmatların kara kalpak taktıkları bilgisi de hiçbir kaynak tarafından verilmemiştir bundan dolayı Sarmat adının bu anlamda olması da şüphelidir. Zekiyev ise onların adının Türkçe sarma yani sarı, boz kelimesinden geldiğini ve Başkurt adındaki çoğul yapan *t* harfi gibi sarılar anlamına geldiğini ifade etmektedir (Laypanov ve Miziyev, 2014: 117). Yazarlar, P. F. Sum'unda

onların sarı saçlı olmasından dolayı sarı insanlar anlamında Sarmat dendiğini söylediğini belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyeu, 2014: 118). Sarmatların sarışın olduğunu bilgisi birçok kaynak tarafından verilmiştir Zekiyeu'in ve P. F. Sum'un Sarmat ad kökeni açıklamaları daha olası gözükmeuedir. Laypanov ve Miziyeu, Kırgızların Yenisey'li atalarının Sarmatlarla ilişkilerinin iyi olduğunu ve onlarda *Şermat* adlı bir etnik grubun olduğunu, Karakalpakların arasında Sarmat adında bir etnik grubun olduğunu, Kazaklar arasındaysa *Sarmat teleu* yani Sarmat kabilesi mevcut olduğunu aktarmaktadırlar (Laypanov ve Miziyeu, 2014: 118). Kendileri, Aors adı'nın Türkçe orus-urus etnonominin bozulmuş hali olduğunu söylemektedirler (Laypanov ve Miziyeu, 2014: 118). Yazarlar, Sarmatların Avrupa'daki kolunun bölgesindeki *Tamarak* adlı şehirin tam(duvar) ve orek(kale) kelimelerinden geldiğini, diğere bir Sarmat şehrinin Karakent olduğunu bunun ise karanın büyük, kent ise bilindiğı üzere şehir demek olduğunu aktarmaktadırlar (Laypanov ve Miziyeu, 2014: 119). Laypanov ve Miziyeu, *Amag*'ın M.Ö 2. yüzyılda yaşamış Sarmat kraliçesi olduğunu, Persologların bu adı Avesta'daki ama(güçlü) kelimesine dayandırdıklarını, Türkçe ise amak-omak'ın, sempatik, güzel giyimli ve iyi, canlı, neşeli anlamlarına geldiğini belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyeu, 2014: 119). Kendileri, *Abeak-Obak*'ın bir Sirak kralı olduğunu, eski Türkçede abak adının amca demek olduğunu belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyeu, 2014: 119). Yazarlar, bazı Sarmat lider adlarını, *Zizais*; ataerkil Ziza- ulu, *Aragar*; Türkçe arası, ortası müttefik anlamında olduğunu, *Usafar*; eski Türkçe usag susuzluk, *Basa*; Türkçe kuvvet, kudret, güçlü, *Agilimund*; Türkçe agilandan geldiğini cömert demek olduğunu, *Viduar*; vidgardan geldiğini ajan demek olduğunu söylemektedirler (Laypanov ve Miziyeu, 2014: 119).

Laypanov ve Miziyeu, güney Sibirya'da hiçbir Farsça dil izi bulunmadığını aktarmaktadırlar (Laypanov ve Miziyeu, 2014: 121). Kendileri, Çinli yazar Chang-Chien'in M.Ö 130 yılında Kang-Chü'lerin doğu kolunun Hunların hakimiyetini kabul ettiğini, Seyhun bölgesinde de 120 bin çadırılık Kang-Chü olduğunu, bunların Kanglı kabilesine mensup olduklarını, Kang-Chülerin Alan-Aslarla tam benzerlik gösterdiğini söylediğini aktarmaktadırlar (Laypanov ve Miziyeu, 2014: 131). Yazarlar, Alanların, Gürcü kaynaklarında As-Os diye zikredildiğini belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyeu, 2014: 132). Yazarlar, Türklerde de katakomb kültürü bulunduğunu belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyeu, 2014: 133,134). Laypanov ve Miziyeu, A. P. Smirnov'un

katakomb mezarların ilk örneklerinin olasılıkla Altay ve Yedisu'daki Hun-Sarmat dönemi mezarları olduğunu söylediğini aktarmaktadırlar (Laypanov ve Miziyev, 2014: 134). Kendileri, Alanların olduğu söylenen 12. yüzyıl Zelençuk kitabelerinin Osetin dili ve İran dili grubuyla açıklanmaya çalışıldığını ve yeni harfler ilave ederek, mevcut işaretleri düzelterek bu kitabeyi okumayı denediklerini ve bu düzeltmelerden sonra metnin anlamsız isim yığımına dönüşmüşüğünü belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 135). Kendileri, halbuki bu kitabenin Karaçay-Balkar Türkçesiyle düzeltme yapılmadan okunabildiğini bu şekilde okunduğunda *İuurt-Curt*; ata yurdu veya vatan, *Yabgu*; bilindiği üzere yönetici yabgu, *İyif-Cıyıp*; toplayarak, birleştirerek, *Te-De*; söyle veya anlat, *Zıl*; yıl, İntinir; gayret etmek veya can atmak, *Belünif*; ayrılmış veya bölünmüş demek olduğunu söylemektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 135). Yazarlar, var olan bir metin Karaçay-Balkar Türkçesi ile okunduğunda ise “İsus Christ naibi Nikolay, Hobsa (Dulo, Batbay, Avdan, Suvan) yurdundan çağırıldı. Yalnızca o, ata yurdunu bırakıp Alanların yurduna (bozkır, vadisine) giden Abdant Bakatar Bek'i birleştirmek (için) alelacele haber (göndermeye) çalıştı. Öküz yılı” dediğini belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 135). Yazarlar, 12. yüzyılda yaşayan ünlü Bizanslı şair ve bilim adamı Johannes Caesar'ın Alan selamlaması diye kaydettiği Alanca bir cümle olduğunu, Osetçe bu yazıyı okumaya çalışan araştırmacıların yazıya düzeltmeler ve ilaveler yaptıklarını ve Abayev'in bu yazıyı “İyi günler, hanımefendi, nerelisin sen? Sen utanmaz mısın, hanımım?” diye çevirdiğini aktarmaktadırlar (Laypanov ve Miziyev, 2014: 136). Kendileri, 12. yüzyılda soylu hanımefendiye böyle bir şey söylenmesinin hiçbir olasılığının olmadığını, bu yazının Türkçe ile açıklanan kısımlarının ise, *Hos-Hoş*; iyi, *Hotn-Hotın*; hatun, *Kordın-Kording*; gördü veya görmek, *Kaitarif*; dönüp (bir yerden döndükten sonra), *Oyünge*; Karaçay-Balkarca'da bir deyiş “nasıl böyle olabilir” veya “nasıl böyle oldu” demek olduğunu belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 136). Laypanov ve Miziyev, Alan özel adlarının Türkçe ile açıklamasını, *Alda*; ön tarafta veya idareci, *Aldah*; adak, *Aspar*; mağrur veya asil, *Boza*; güç veya kuvvet, *Buyurgan*; efendi veya hükümdar, *Kandak*; kan veya han, *Haskar*; kurt, *Bazuk*; kalın veya iri, *Ambazuk*; en kalın, *Huanhua*; hunhar veya kana susamış, *Urdur*; vuran kişi, *Burduhan*; burdi ve han yani güzel kokulu han anlamında olduğunu belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 137). Yazarlar, *Durgulel*; Turgu (Türk kabile etnonimi) ve el (halk), *Barene*; bar (katı) ve ana, *Huddan*; kurnaz,

Altun; altın, *Sathi*; yüzeysel veya üstteki, *Uzur Bek*; ozar (öne geçen) ve bek (prens), *Paracan*; para ve candan oluşmaktadır, *Açav*; acı (sızı), *Arıslan*; Arslan, *Burikan*; Börü (kurt) ve kandan oluşmuştur, *Buriberdi*; kurdun verdiği şeklinde yorumlamışlardır (Laypanov ve Miziyev, 2014: 137). Kendileri, Alan adının Persolog bilim adamları tarafından Arya, Ari, Elen adlarıyla bağdaştırılmaya çalışıldığını fakat hiçbir kaynağın onları bu şekilde telaffuz etmediğini söylemektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 138).

Yazarlar, Türkmenistan'da ayrı bir boy olarak bir Alan boyu bulunduğunu bunların 1500 kişi olduklarını, Türkmen dili konuştuklarını, onların anlatılanlara göre bu bölgeye göçmeden önce hep Mangışlak'ta yaşadıklarını ve orada kendilerine ait kalelerinin olduğunu, V. V. Barthold'un, İngiliz şarkiyatçısı Hirt'e dayanarak Türkmenlerin Hunlar tarafından fethedilen Alanların torunları olduklarını, bu görüşü henüz 1896'da Aristov'un da dile getirdiğini söylediğini aktarmaktadırlar (Laypanov ve Miziyev, 2014: 140). Kendileri, Alan adının Karaçay-Balkar Türkçesinde akraba demek olduğunu söylemektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 140,141). Yazarlar, Oset dil bilimcilerin Karaçay-Balkarya'da Alanlardan kalma Osetçe yer adları olduğunu söylediklerini, Abayev'in, Zagdan Nehrini *sag* (geyik) ve *don* (nehir) yani geyik nehri diye açıkladığını, Karaçaylar'ın ise Türkçe olarak bu nehre *Zagzan* dediklerini bunun da zak-cak korunan ve zan (yön) demek olduğunu belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 141,142). Yazarlar, Persologlar'ın *Ullu-Kam* Nehrini büyük boğaz diye açıkladıklarını fakat Ullu'nun Türkçe ulu demek olduğunu Kam'ın ise yine Türkçe olup Osetlerce alınıp kullanıldığını ve ırmak, boğaz demek olduğunu hatta Osetya'daki en önemli ırmak olan Terek'in, Karaçay-Balkarca olduğunu ve hızlı anlamına geldiğini ve nehrin akışının daadına uygun olarak hızlı olduğunu belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 141,142). Laypanov ve Miziyev, 5. yüzyılda yazılan Ermenistan Tarihi adlı eserde Ermeni kralı Artaşes ve onunla evlenen Alan kraliçesi Satenik şerefine yazılmış metin de "Artahur havart tiz havartsi" dendiğini bunun Karaçay-Balkar Türkçesiyle okunduğunda ise metnin "Artahır haparnı tiz hapaçı (hapartsı)" olduğunu, anlamının ise "Hikayeci, hikayenin son bölümüne geç" veya "Son hikayeyi anlat, hikayeci" demek olduğunu belirtmektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 146). Yazarlar, oyma mezar Afanesyev kültür birliğinin M.Ö 3. bin yıldan 2. bin yıla doğru yerini akrabası sayılan ahşap mezar kültürlü Andronovo etno kültürüne bıraktığını,

bundan sonraki dönemlerde ise İskit, Saka, Massaget kabilelerinin oluştuğunu, C. G. Kiekbayev'in ahşap mezar kültürlü Andronovo kültür birliği döneminde Türk dilinin batı Türkçesi ve doğu Türkçesi diye ayrıldığını söylediğini aktarmaktadırlar (Laypanov ve Miziyev, 2014: 150). Yazarlar, Kiekbayev'in düşüncesini destekler şekilde Türklerin doğu-batı eli diye ikiye ayrılma eyliminin ve töresinin de bu dil ayrımına işaret ettiğini söylemektedirler (Laypanov ve Miziyev, 2014: 150).

2.19 TANER TARHAN'A GÖRE İSKİT KAVİMLERİ

Tarhan, İskit dinindeki Şamanizm ve diğer unsurların aynen Türk-Moğol kültürlerinde de bulunduğunu belirtmektedir (Tarhan, 1969: 148). Yazar, İskit tanrıçası Tabiti'nin, İskit at süslerinde yarı insan yarı yılan gövdeli şekilde tasvir edildiğini ifade etmektedir (Tarhan, 1969: 151). Kendisi, enarelerin, Sibirya'daki cinsiyet değiştirmiş şamanlarla aynı olduğunu, Moğol Nasturi rahiplerinin yaptıkları kehanet ritüelinin de enarelerin gelecekte haber verme şekilleri ile benzer olduğunu söylemektedir (Tarhan, 1969: 157). Yazar, kurganın yapısal inşaatı bittikten sonra, mezar odası üzerinde ziyafet verildiğini belirtmektedir (Tarhan, 1969: 164). Tarhan, ölüm ziyafetinin birçok kavimde olduğu fakat ziyafetin mezar başında oluşunun ilginç olduğunu aktarmaktadır (Tarhan, 1969: 165). Kendisi, Asurluların Kimmerlere Gimirrai, İskitlere ise Aşkuza dediklerini, İncil ve Tevrat'da ise onlara Kimmer(Gomer) ve olasılıkla Aşkuza'dan türetilmiş İskit(Aşkenaz) dendiğini (Ahdi Atik, Tevrat, Genesis 10; Ezekeil 38.6) ve onların Nuh Peygamber'in oğlu Yafes'ten geldikleri söylemektedir (Tarhan, 2002: 603). Yazar, Akadca İskit demenin, İşguzai demek olduğunu, buradaki *Quzai-Quz*, Oğuz adının arkaik söyleyişinin çivi yazısındaki şekli olduğunu ifade etmektedir (Tarhan, 2002: 603). Kendisi, batılı antik kaynaklarca Amazonların Samsun'un doğusundaki Terme Çayı havzasında yaşadıklarının söylendiğini, arkeolojik olarak da Gümüşhacıköy'de bir kurgan bulunduğunu ve içinin zengin ölü hediyeleriyle dolu olduğunu bildirmektedir (Tarhan, 2002: 604,605).

2.20 ALİ SELÇUK'A GÖRE AĞAÇERİLER

Selçuk, Ağaçeri adının orman adamı anlamına geldiğini belirtmektedir (Selçuk, 2008: 33). Yazar, Ağaçerilerin Oğuz olup olmadığının tartışılrsa da onların Türk kökenli olduğunun ortak sonucunun ortaya çıktığını söylemektedir (Selçuk, 2008: 33,34). Selçuk, İran'da Kuh-Giyula'da yaşayan Ağaçerilerin Avşar, Beğdili ve Tilkü adlı oymakları olduğu ifade etmektedir (Selçuk, 2008: 34). Kendisi, Ağaçerilerden Tahtacıların, günümüzde dini inançları gereği kötülük yapanların Arasat adlı yerde kalacağını yapılan duaların ve ölü yemeklerinin onları kurtarmıyacağını düşündüklerini belirtmektedir (Selçuk, 2008: 111). Yazar, Ağaçerilerden Tahtacıların kurbansız hiçbir dini ritüellerinin olmadığını, kurbanların kanlı kurbanlar ve kansız kurbanlar diye ikiye ayırdığını, tercüman kurban adı verilen kanlı kurban ritüeli kategorisindeki bu kurbanda kurbanın kanının yere akıtılmak istenmediğini ve bir kapta toplandığını, kurban kanının yere veya kurbanı kesenlerin üstüne sıçramamasına dikkat edildiğini ifade etmektedir (Selçuk, 2008: 137). Yazar, kurbanın kemiklerinin dikkatli bir biçimde kırılmadan çıkartıldığını, etlerin kemikler kırılmadan ayrıldığını belirtmektedir (Selçuk, 2008: 138). Selçuk, ölen bir kişi olduğu zaman öldüğü gece bir tabak yemek ve kaşık bırakıldığını ayrıca ölünün yıkandığı yere üç gün boyunca yemek ve su konulduğunu, yatır ziyaretlerinde yine yatırın üzerine yemek ve içecek konduğunu bunların kansız kurbanlardan sayıldığını ifade etmektedir (Selçuk, 2008: 141). Yazar, kurban sunulan varlıklar arasında atalar, orman ruhu ve ölenlerin ruhunun olduğunu belirtmektedir (Selçuk, 2008: 142, 143). Selçuk, Ağaçeri Tahtacılarının plasentaya eş dediklerini ve onun çocuğun bir eşi olduğuna inandıklarını, plasentaya yapılmış saygısızlığın çocuğa yapılmış saygısızlık olduğunu düşündüklerini, çocuğun eşini yani plasentayı kimsenin basmayacağı bir yere gömdüklerini ifade etmektedir (Selçuk, 2008: 189). Kendisi, Ağaçeri Tahtacılarında geyiğin kutsal olduğunu, avlanmasının yasak olduğunu ve onun bir çeşit melek olduğunun da onlar tarafından söylendiğini, geyik avlayanların lanetlendiğine inandıklarını aktarmaktadır (Selçuk, 2008: 319). Ağaçeriler antik kaynaklarda İskitlerden bir millet diye anlatılmaktadır, onlara Agathyrsos, Agathyr, Agathiros gibi adlar da verilmiştir fakat bu çalışmadaki kaynakların aktardığı üzere bu ad ağaç ve eri'nin birleşmesinden meydana gelmiştir. Antik kaynakların aktardığı üzere Ağaçeriler, ağaçlık bir bölgede yaşamaktaydı bunun da onların adının kökenlerini

açıkladığını düşünülebilir. Bahaeddin Ögel, Faruk Sümer, klasik kaynaklardan Raşidüddin Ağaçerilerin Türk olduklarını söylemektedirler. Bahaeddin Ögel onlara Oğuz demektedir, onların Oğuz olup olmadıkları tartışılmaktadır fakat Ağaçerilerin İran'daki kolunun Avşar adlı Oğuz Türklerinde de bulunan bir boyu olduğu belirtilmektedir. Bundan dolayı onların Oğuz olması muhtemeldir. Ağaçeriler'den Tahtacılar günümüzde Türkiye'de yaşarlar ve onların Türkmen oldukları söylenir. Onların kurban çeşitlerinden tercüman kurban adı verilen kanlı kurban ritüeli kategorisindeki bu kurbanda kurbanın kanı yere akıtılmak istenmez kurban kanının yere veya kurbanı kesenlerin üstüne sıçramamasına dikkat edilir, kurbanın kemiklerinin kırılmamasına özen gösterilir. Ağaçeri Tahtacıları plasentaya eş derler ve onun çocuğun bir eşi olduğuna inanırlar, çocuğun eşini yani plasentayı kimsenin basmayacağı bir yere gömerler, Roux'un aktardığına göre Yakutlar, yeni doğan bebeği korumak amacıyla ruhun içinde olduğunu sandıkları plasentayı yemişlerdir. Bu iki eylemde aynı amaçla aynı aracı kullanarak yapılmıştır bu bir tesadüf olmasa gerektir. Bu durum Türkiye'deki Ağaçerilerin ve antik dönem Ağaçerilerinin Türki olduklarını düşündürmektedir çünkü Saka-Yakutlar da Türki bir millettir ve İskit, Ağaçeriler ve Saka-Yakutlar arasında kültürel, dilsel ve dini ortak bağlar bulunmaktadır ve Ağaçeriler ormanla yakın ilişki halindedirler, Saka-Yakutlar'da Sibiryta ormanları bölgesinde yaşarlar. Kurbanları anlatırken İskitlerin ve Türklerin kurban ritüellerinde kan akıtılmamasına önemle dikkat ettikleri görülmüştür, Roux bu durumu biraz daha aydınlatarak Türklerde bazı infazlarda kan akıtılmamasının yasa kesinliği taşıdığını söylemekte ve Selçuklularda da bu bahsi geçen kan tabusunun bulunduğunu, bunun Altay topluluklarının genel geleneği olduğu gibi İskitlerde de bu tabunun aynı şekilde olduğunu söylemiştir. Marco Polo, Cengiz Han'ın Camuka'yı öldüreceği sırada Camukanın kendisinin kanının akıtılmadan öldürülmesini istediği ve bu şekilde öldürüldüğünü söylemiştir. Onun bu şekilde bir ölümle karşılaşması Moğolların soylu bir kanın yere akıtıldığını Güneşin ve havanın göreceğinden çekinmesinden dolayı gerçekleştiği söylenmiştir fakat bilindiği üzere Moğollar Güneş'e tapmamışlardır, onlar ebedi göğe veya Tengri'ye tapmışlardır. Yabancı yazarların bu düşüncesi antik çağdan Marco Polo'ya kadar devam etmiştir. Massagetler ve Sarmatların Güneşe tapıklarını düşünmüşlerdir bu durum onların dinlerini açıklayan kişilerin veya bizzat olayı yaşayıp da yazan yazarların durumu anlayamamasından belki de göçebelerin tapındıkları şey olarak gök yüzünü

göstermelerinden dolayı yabancı yazarların onların Güneş'e taptıklarını sanmasından kaynaklansa gerektir. Sarmatların, Massagetlerin ilah olarak yalnız Güneş'e taptıkları söylenmektedir, İskit kavimleriyle Türklerin ortak dini ve kültürel noktaları bu çalışmada açıklanmaya çalışılmıştır, bunlar göz önünde bulundurulduğunda Sarmatların da dahil oldukları İskit kavimlerinin aynı Türkler ve Moğollar gibi bazı eşyalara ve doğa unsurlarına saygı gösterirse de sadece Tengri'ye taptıkları yani tek tanrılı oldukları düşünülebilir.

Heredot'a göre İskitlerden birisi öldüğü zaman ölüyü bir arabaya koyup sırayla öbür yakınlarına dolaştırırlar bunlardan her biri kafilenin geldiğini görünce yemek çıkartıp ölünün önüne koyarlar, Ağaçeri-Tahtacılar günümüzde Alevidirler ve kötülük yapan kişileri ölü yemeklerinin dahi kurtarmıyacağını düşünürler, ölünün ruhuna yemek vermek kansız kurban çeşidine girer. Ağaçeri-Tahtacılar ölen bir kişi olduğu zaman öldüğü gece bir tabak yemek ve kaşık bırakır ayrıca ölünün yıkandığı yere üç gün boyunca yemek ve su koyarlar. Yatır ziyaretlerinde yine yatırın üzerine yemek ve içecek konulur, aynı İskitlerde biri öldüğünde ölü arabasına herkesin yemek koymasında olduğu gibi. Bundan dolayı bu geleneğin İskitler ve Ağaçeri Türklerin'de ortak olduğu düşünülebilir. Ağaçeri Türklerinde geyiğin kutsal oluşu ve İskit sanatı hayvan üslubunda geyiğin çokça kullanılışı da yine Ağaçeri Türklerinin İskitlerle aynı soydan gelmelerinden kaynaklansa gerektir.

2.21 MİRFATİH ZEKİYEV'E GÖRE İSKİT KAVİMLERİ

Yazar, M.Ö 7. yüzyılda Bulgarların atası olan Onogurlar'ın Kuzey Karadeniz bölgesinde yaşadıklarını söylemektedir (Zekiyev, 2002a: 428). Kendisi, onların burada Fanogurya(Onogurya) adlı bir şehir kurduklarını, bu kurulan kentin zamanla Bolgar şehrine dönüştüğünü, kuzey Kafkasya'ya yerleşmiş Bulgarların zamanla Balkarları oluşturduklarını belirtmektedir (Zekiyev, 2002a: 428). Zekiyev, Bulgarların atalarının arasında Alan ve Akatsirlerin (Ağaçeri)de olduğunu ifade etmektedir (Zekiyev, 2002a: 430). Kendisi, Türkçe konuşan Bulgar-Tatarların atalarının Fin-Ugor kabilelerinin de katılımıyla oluştuğunu, onların kökenlerinin antik dönemlere milattan çok daha öncesine dayandığını bu görüşün son zamanlarda yapılan çalışmalarla da kanıtlandığını rivayet etmektedir (Zekiyev, 2002a: 431). Yazar, arkeologların yaptığı araştırmalar

sonucunda İdil-Ural'da M.Ö 4-2 bin yıllar arasında bozkır halklarının etnik kültürünü oluşturan Yamna(Kurgan) kültürünün ortaya çıktığını, Laypanov'un bu durumu Fin-Ugor ve Türklerin uzak atalarının İdil-Ural bölgesinde birkaç bin yıl birlikte yaşadıklarını kabul ettiğini, ormanlık bozkırda ve özellikle bahsi geçen bölgenin bozkır kısmında eski Türklerin atalarının nüfus üstünlüğüne sahip olduğuna inandığını belirtmektedir (Zekiyev, 2002a: 431). Yazar, İdil-Ural'da eski Yamnaların etnokültür unsurlarının birleşiminin, Avrasya'daki Türkçe konuşan tüm halkların yaşantı ve kültüründe 16. ve 17. yüzyıllara kadar neredeyse hiç değişmeden korunduğunu bundan dolayı kendisinin bu şekilde düşündüğünü söylediğini ifade etmektedir (Zekiyev, 2002a: 431). Yazar, Herodot'un Argippe dediği İdil-Ural'lı İskit halkının adının er(insan) ve gippe (Yunanca hippos at demek)'in birleşiminden ortaya çıktığını bunun da er at anlamına geldiğini rivayet etmektedir (Zekiyev, 2002a: 432). Zekiyev, İbn Fadlan adlı Arap elçisinin 922 yılında orta İdil bölgesine geldiğinde Türk kabilelerinden biri olarak *Sıkılı* (Skıdı)'ları da saydığını, M.Ö 8.-3. yüzyıllarda en yaygın olan ortak İskit etnoniminin, Bolgar devrine kadar Arapça S-K-L harfleriyle belirtildiğini bunun da Sıkılı, Sıkıdı veya Sakadı anlamında olduğunu belirtmektedir (Zekiyev, 2002a: 432). Yazar, Fin-Ugorlardan Udmurtlar'ın 20. yüzyıla kadar Tatar komşularına Alan-Gassar dediklerini aktarmaktadır (Zekiyev, 2002a: 432). Kendisi, genelde Harzemlilerin İrani dilli olduğunun fakat 6.-7.yüzyıllarda Türklerin etkisiyle İran dilini bırakıp Türkçe konuştuklarının iddia edildiğini, gerçekte ise Harzemliler baştan itibaren Türk dilli olduklarını ifade etmektedir (Zekiyev, 2002b, 426). Yazar, onların adlarının Huarizm, Horasm, Horezm yani Huar ve As'tan geldiğini söylemekte ve *im* ekinin ise birinci şahıs tekil aidiyet eki olduğunu belirtmekle beraber, Huar veya Suar adının eski Türkçede insanlar demek olduğunu, bir bütün olarak ise nehir insanları anlamına geldiğini Huar adının onların Ön Asya'daki Subarların torunları olduklarını gösterdiğini ifade etmektedir (Zekiyev, 2002b, 426). Zekiyev'in söylediğini gibi Harzerm adı Huar ve As isimlerinin birleşiminden meydana gelmiştir ve Harzemliler düşünülenin aksine sonradan Türkleşmemiştir çünkü hep Türktürler ve Subar-Sabirlerin torunlarıdır, eğer bu bilgi doğruysa o zaman bu durumda Agusti Alemany'nin söylediği Alanların Harzerm ve Peçenek dillerinin bir karışımını konuştukları durumu Ramazan Şeşen'in söylediği şekliyle yani Alanların Oğuzca ve Peçenekçe bir dil konuştukları durumunu doğruluyor olabilir. Bu tür bir yorum başka bir yorumu ortaya çıkarmaktadır. Strabo'ya

göre Horezmiler yani Harzermiler Saka ve Massaget soyundandırılar, eğer verilen bilgilerden İskit, Saka, Massagetler'in Ön-Türk oldukları düşünülür ise Harzermiler de Saka-Massaget torunuysa bu Marcellinus'un verdiği Alanların Massagetlerin soyundan olduğunu bilgisini onaylayarak Biruni'nin verdiği Alanların Harzerm-Peçenek yani Oğuz-Peçenekçe konuştuğu bilgisini de doğruladığı düşünülebilir. Bu durumda Alanların, Peçenek ve Oğuz Türkçesi konuşmaları olasıdır.

Zekiyev, bir milletin kökenlerinin ortaya çıkmasında iskeletler, defin ritüelleri ve dilin objektif kaynak oluşturduğunu dile getirmektedir (Zekiyev, 2007: 53). Kendisi, doğu Avrupa'dan çıkmış materyaller ışığında yapılan kraniolojik araştırmaların sonucunda geleneksel bilimin iddiasının aksine Türklerin sürekli göçe meyilli olmadıklarını gösteren köklü antropolojik izlerin olduğunu söylemektedir (Zekiyev, 2007: 56). Yazar, İskitlerin etnolojik araştırmalardan yola çıkarak onların Türklerin İskitler'e mensup olduğunu, bu nedenle İskit-Pers kuramı savunucularının etnolojik kaynakları görmezden geldiklerini ifade etmektedir (Zekiyev, 2007: 58). Yazar, Saka adının sonradan Sakadı yani Saklarla karışan halk diye anıldığını bunun da Yunanlılarca Sakadı, Skidi diye söylendiğini ve Ruslar tarafından bu adın Skif diye kullanılmaya başlandığını belirtmektedir (Zekiyev, 2007: 61). Kendisi, Akatsirlerin veya Ağaçerilerin Türk kökenli olduklarını söylemektedir (Zekiyev, 2007: 61,62). Zekiyev, Herodot'un verdiği bilgilere göre Arilerin ve Parthların Türk dilli olduklarını söylemektedir (Zekiyev, 2007: 64). Kendisi, Herodot'da adı geçen İskit kabilesi olan Sirakların adının se-rk veya sa-erk kabileden olan insanlar demek olduğunu söylemektedir (Zekiyev, 2007: 66). Yazar, As etnoniminin Türk lehçesinde delikanlı anlamında olduğunu, Yas'ın Nogay ve Karaimlerde oğul demek olduğunu, As sözcüğünün Alan etnoniminin devamı olduğu için bilim adamlarının Alan adının oğlan anlamında olduğunu söylediklerini, bu Alan etnoniminin Osetçe değil Türkçe olduğunu aktarmaktadır (Zekiyev, 2007: 66). Yazar, Sarir yani sarı insanlar demek olan sözün çevrilmiş halinin İrsarı olduğunu bu İrsarıların bir Türkmen kabilesi adı olduğunu, Sarmat etnonominin ise Sarıman ve tı ekinden oluştuğunu, sarı ile başlayan tüm etnonimlerin Kıpçak-Kuman etnonimiyle eş anlamlı olduğunu ifade etmektedir (Zekiyev, 2007: 68,69). Kendisi, eski Yunanların Agats, Agad tamlayıcıları ile Agatsir etnonimlerini kaydettiklerini Agats'ın Türkçe olduğunu ve ağaç anlamına geldiğini, Agathiros'un os kısmının Yunanca isim göstergesi olduğunu bu etnonimin Türkçe Ağaçeri olduğunu söylemektedir (Zekiyev,

2007: 70). Yazar, Kimmer etnoniminin kime-ar birleşiminden geldiğini, *kime*'nin kayak, *ar* veya *er*'in ise insanlar demek olduğunu bu da kayıklı kabile veya su boyunca hareket edebilen insanlar anlamında olduğunu ifade etmektedir (Zekiyev, 2007: 71).

Zekiyev, Ermenice İskit adının Apaktark diye söylendiğini bunun aynı zamanda beyaz Türkler anlamına geldiğini, Ermenilerin, Türkleri İskit olarak gördüklerini belirtmektedir (Zekiyev, 2007: 76). Kendisi, V.N. Tatişçev'in, İskit etnoniminin zamanla Tatar etnonimine yerine bıraktığını söylediğini aktarmaktadır (Zekiyev, 2007: 81). Yazar, Araks nehrinin Türkçe arık, arak yani nehir veya kanal anlamında olduğunu, Oks nehrinin adının ise oksu veya aksu'dan geldiğini, Tanais Nehrinin adının Türkçe tınıs, tınıç yani sakin, durgun nehirden geldiğini, böylece bu coğrafyadaki yer adları antik dönemlerden beri Türkçeyken, Türklerin bölgeye sonradan geldiği tezinin gerçeğe bağdaşmadığını belirtmektedir (Zekiyev, 2007: 102,103). Zekiyev, İndo-İranistlerin Ön, Orta Asya, Kazakistan, İdil-Ural çevresi, Karadeniz, Kafkaslar bölgesinin İndo-İrani kavimlerle dolu olduğunu söylediklerini, fakat M.Ö 6.-3. bin yıllara kadar güçlü devletler kuran yüksek medeniyet ve kültür sahipleri İndo-İranilerin 6.-7. yüzyıllarda gelinildiğinde Türkler tarafından domine edilemeyeceğini, tarih boyunca göçebelerin her göçtükleri yerde kalabalık yerleşik nüfus tarafından asimile olduklarını bundan dolayı bu iddiaların doğru olmadığını belirtmektedir (Zekiyev, 2007: 104,105). Yazar, İskit yani s-k-d etnoniminin hem geniş hem dar anlamlara sahip olduğunu, dar anlamının tekil İskit kabilesi olduğunu geniş anlamda ise federasyon içindeki tüm kabileleri kapsadığını, P. F. Sum'un İskitlerin diğer kabilelere boyun eydirmesi ve onları hükmü altına almasıyla o kavimlerin de İskit diye anıldığını söylediğini aktarmaktadır (Zekiyev, 2007: 143,144).

Zekiyev, kral I. Dara'nin Nakşi Rüstem Boğazı'ndaki kayalar üzerine kazınan kitabesinde ve Behistun kitabesinde Persler'in İskitler'e Saka diye hitap ettiğini ve onları, Tihrahauda Sakaları (sivri külahlı), Haumavarga Sakaları, Saka Tıey Para-Daray (Denizin ötesindeki Sakalar), Saka Tiay Para Sugdam (Sogdiyana ötesindeki Sakalar), diye ayırdıklarını belirtmektedir (Zekiyev, 2007: 144,145). Yazar, M.Ö 7. yüzyılda yazılan Asuri kaynaklarında geçen Kimmer ve Aşguzailer'in, İşguzai olduğunu, Yunanlıların onlara İskit, Çinliler ise onlara Sai dediklerini bunun da Sak etnonimi olduğunu batı Türkistanlı Sakaların da Sai-Wang yani Krali Sakalar diye adlandırıldığını belirtmektedir (Zekiyev, 2007: 144,145). Yazar, bilim adamlarının

arkeolojik ve yazılı kaynaklar ışığında İskit ülkesini üçe ayırdıklarını, birinci bölümün Çin'in kuzeybatı kısmından Hazar Denizine kadar uzanan Saka Tihrahauda ile Saka Haumavarga'ların yurdu olduğunu, ikinci bölümde batı İskitleri diye tabir edilen yani Hazar'dan Tuna'ya kadar olan bölgede yaşayan İskitlerin olduğunu onların Pers kaynaklarındaki adlarının deniz ötesi Sakaları olarak geçtiğini, üçüncü ve son olarak İskitlerin Kimmerleri kovaladığı Ön Asya, Mısır, Suriye, Filistin bölgesi Sakalarının bulunduğunu söylemektedir (Zekiyev, 2007: 145,146). Zekiyev, A. D. Mortmann'ın çivi yazılarını araştırdığını İskitlerin Ural-Altay dil ailesinden kopma sürecindeki Türkçe konuşan bir millet olduğu sonucuna vardığını bildirmektedir (Zekiyev, 2007: 155). Kendisi, K. Zeiss'in 1837 yılında Münih'te ilk defa İskitleri Pers dilli olarak gösterdiğini ve İskitçe ile Persçe arasındaki ortak kelimelerin bulunduğunu iddia ettiğini, K. Müllenhauff'un 1860'da İskit kelimelerini incelediğini ve bunların Hint-Avrupa kökenli olduğunu söylediğini ifade etmektedir (Zekiyev, 2007: 155,156). Kendisi, İskitlerin de ağırlıklı olarak Pers dilli olduklarını söylemesinden dolayı Pers kabilelerinin Oset bölgesinde yaşadıkları düşüncesine varıldığını, ondan sonra gelen birçok tarihinin ona ilaveten İskitlerin İran dilli olduğu konusunda malzeme bulduklarını, bu Hindu-Avrupaistlerin bir cephede buluşup İskitlerin İrani olmadığını söyleyen bilim adamlarına karşı tavır aldıklarını belirtmektedir (Zekiyev, 2007: 155,156). Yazar, 1904 yılında Çin kaynaklarındaki İskitlerle ilgili bilgileri araştıran O. Franke'nin, Orta Asyalı İskitlerin Türk olduğunu belirttiğini aktarmaktadır (Zekiyev, 2007: 156). Zekiyev, İskitleri inceleyen Türkologların tamamının İskitlerin ana kütesinin linguistik, etnolojik, mitolojik ve arkeolojik verilerle Türk dilli olduğunu kabul ettiklerini, Macar Türkolog Geza Kuun'un Kodex Cumanucus adlı esere dayanarak İskitlerin Türk dilli olduklarını belirttiğini ifade etmektedir (Zekiyev, 2007: 156,157).

Yazar, İskitlerin Pers veya İrani olduğu görüşünün iki eksik yönünün olduğunu bunlardan birincisinin İskit dilindeki Farsça olmayan ve Türkçe olan kelimelerin gösterilmesiyle ortaya çıktığını ikincisinin ise İskitlerin Pers dilli olup olmadıklarının tenkide tabi tutulmadan kabul edilmiş olması olduğunu ifade etmektedir (Zekiyev, 2007: 159). Kendisi, İskitlerin İrani olduğunu savunan Hindu-Avrupaistlerin hata döngüsünün, dil bilimcilerin kuramlarını kendine rehber edinen arkeologların, İskit arkeolojik kültürlerini Pers dilli kabilelere dayandırdıklarını, Persolog dil bilimcilerin de

teorilerini teyit için arkeologların görüşlerine sığınmaları şeklinde gerçekleştiğini ifade etmektedir (Zekiyev, 2007: 160). Yazar, İskitlerin etnik yapısının ancak dil, mitolojik, etnolojik, arkeolojik ve tarihi verilerin hepsinin bir arada incelendikten sonra bir karar verilebileceğini, İskit-Sarmatların bölük pörçük dil verilerine dayanarak Pers dilli oldukları görüşüne varmanın objektif olmadığını söylemektedir (Zekiyev, 2007: 160). Zekiyev, Asur, Yunan, Roma, Çin tarihi kaynaklarının İskit kavimlerini Pers dilli olduklarına dair herhangi bir şey söylemediklerini, halbuki onların bu kavimleri çok iyi tanıdıklarını ve rahatça İskit kavimlerinin Persçe konuştuklarını yazabileceklerini fakat böyle yapmadıklarını ve aksine İskit kavimlerini değişik Türk dilli kabilelerle özdeşlendiklerini söylemektedir (Zekiyev, 2007: 160,161). Kendisi, Sovyetler döneminde V. İ. Abayev'in İskitçe sözlük adlı eserinde bu dilin Osetin leksikolojisine ait olduğunu söylediğini, kendisinin "Ben tartışmasız Farsça olan unsurların tahliliyle uğraştım ve bununla, kesinlikle hiçbir ilmi yanı olmayan İskitçe malzemelerle ilgili sorumsuz spekülasyon ve hoppa akıllılara bir son verileceği ümidindeyim" dediğini bundan dolayı kendisinin objektifliğinin tartışılır olduğunu belirtmektedir (Zekiyev, 2007: 162).

Zekiyev, İskit-Pers teorisini savunanlar ilk önce İskit boy beylerinin adlarını incelediklerini onlara göre Targitos'un, darga ve tava şeklinde iki parçadan oluştuğunu eski Farsça'da darganın uzun veya keskin, tavanın ise güç anlamında olduğunu burdan yola çıkılarak güçlü kuvvetli veya oku uzağa atacak olan kişi olarak bu adın yorumlandığını söylemektedir (Zekiyev, 2007: 162-164). Yazar, bu adın Türkçe ile yorumlandığında ise *targı* veya *tarız*'ın eski Türkçede çiftçi, soy-toyun ise boy demek olduğunu böylece bu adın çiftçilerin beyi anlamına geldiğini, Lipoksay'ın Abayev'e göre ksay-hsai yani parlamak ve Osetçe prenses, tan kızılığı kökünden geldiğini ilk kısmın ise bilinmediğini, Türkçe ile yorumlandığında oksay yani aksoy zengin soy, kutsal soy demek olduğunu lip, liponun ise eski Farsça sınır demek olduğunu ki bunun da kendi ülkesini koruyan kutsal soy anlamına geldiğini ifade etmektedir (Zekiyev, 2007: 162-164). Kendisi, Arpoksay'ın ise Abayev'e göre apra yani Farsça su anlamındaki ap ve Osetçe arf(derin) demek olduğunu bunun da su derinliği ve ksay(hakimiyet) anlama geldiğini ve ismi saltanat suyu diye açıkladığını Türkçe ile incelendiğinde ise arp, arpa'dan oksay ise yine kutsal boy yani aksoy'dan geldiğini bunun da arpalık sahibi veya çiftçilerin boyu anlamında olduğunu ifade etmektedir (Zekiyev, 2007: 162-164).

Yazar, Kolaksay'ın, Abayev'e göre ilk bölümünün tam olarak anlaşamadığını ama ikinci bölümünün ksai parlamak, hakim olmak, Osetince hsart yani kahramanlık, şecaat adından geldiğini söylediğini, bunun Türkçe ile yorumlandığında ise iki teorinin ortaya çıktığını birincisinin kuli-ak-say temiz, mübarek, eli bol anlamında olduğunu, ikincisinin kuramın ise aksay yani şerefli kutsal soy ve kola-kala yani Arapça şehir, başkentden geldiğini ki bunun da başkenti olan kutsal soy demek olduğunu söylemektedir (Zekiyev, 2007: 164). Zekiyev, İskit isimlerinin Farça yorumlarında Targataios; çok güçlü, Lipolsay; Güneş parıltısı, Arpoksay; suyun hakimi, Kolaksay; gün ışığı anlamında olduğunu söylediğini söylemektedir (Zekiyev, 2007: 164). Kendisi, burada aktarılan açıklamaların bir tutarlılığının ve etimolojik bir sisteminin olmadığını, bu adları Türkçe ile yorumlayınca ise Targitaios; ziraatçi şerefli boy, Lipoksay; asil boyunun topraklarını koruyan, Kolaksay; asil boyun krallığını koruyan yorumlarının ortaya çıktığını ki bu yorumlarda boyların hakim oldukları şeyleri ve onlara sıfat kazandıran şeylerin sistematik bir şekilde ad olarak kullanıldığının gözüktüğünü ifade etmektedir (Zekiyev, 2007: 164).

Yazar, Hint-Avrupaistlerin Roma imparatoru Maksimus'un Alan kökenli annesi Ababa'yı Pers adlı diye gösterdiğini, Farça hi(güzel, iyi) ve vab(dokumak) yani iyi dokuyucu anlamında olduğunu söylediklerini fakat bu adın Türkçe ile yorumlandığında Ab(ev) ve Aba(anne, kızkardeş) yani ev anası daha iyi bir söyleyişle evcil anlamında olduğunu aktarmaktadır (Zekiyev, 2007: 165). Yazar, Abayev'e göre Sahadar'ın; Saka ve dar yani geyikli olan, Türkçe ile yorumlandığında Saha-dar veya Sahalar adının ortaya çıktığını, Pantikapa'nın, İskit ülkesinde bir nehir adı olduğunu ve aynı zamanda M.Ö 4. yüzyılda bugünkü Kerç'de kurulan bir şehir olduğunu, Abayev'in bu adı Avesta dilinde Parti(yol) ve kapa(balık) yani balık yolu dediğini fakat her nehirde balık olabileceğini bundan dolayı bu tanımlamanın pek yerli veya gerekli olmadığını ifade etmektedir (Zekiyev, 2007: 165). Kendisi, bu adın Türkçe ile yorumlandığında ise panti(Pontus) ve kapa(kapı) yani Pontus'a açılan kapı anlamına geldiğini ki Pantikapa'nın harabelerinin üzerine kurulan Kerç şehrinin de Türkçe kapı, giriş anlamı taşıdığını söylemektedir (Zekiyev, 2007: 165). Zekiyev, İskit federasyonu içinde bulunan Taurların etnoniminin Türk etnonimi olduğu ve Tau, Tav, Dag adından geldiğini r harfinin iseer, ar anlamına gelip insan demek olduğunu ve bu şekilde bu adın dağ insanları demek olduğunu açıklamış ve onların Kırım Tatarlarının ataları olduğunu

söylemiştir (Zekiyev, 2007: 174). Yazar, Hint-Avrupaistlerin Tuar adının Toharlarla alakalı olduğunu ve bundan dolayı onların İrani olduklarını söylediklerini bunun ise İncil’de geçen Togar adının Taurla benzerliğine bağladıklarını fakat eski Yahudi dilinde Togarma adının Türk etnonimi için kullanıldığını ifade etmektedir (Zekiyev, 2007: 174-176). Kendisi, Museviliği seçen Hazarlara da Togarma dendiğini ve buna göre Türklerin iddia edilenin aksine yakın zamanda doğu Avrupa’da olmadıklarını çok eski zamanlardan beri yakın doğu ve Avrupa’da olduklarını söylemektedir (Zekiyev, 2007: 174-176).

Zekiyev, Herodot’un enare adının kadınimsi erkek demek olduğunu söylediğini, Abayev’in bu adın enarenin *a* harfini olumsuz yapmak için kullanıldığını ve *nar* yani erkekden geldiğini bu sözün Farsça erkek değil anlamında olduğunu söylediğini fakat bu adın Türkçe olarak inzir-anair adından geldiğini ve antik kaynakların belirttiği şekilde kadınimsi erkek anlamına geldiğini belirtmektedir (Zekiyev, 2007: 178). Zekiyev, Argippeilerin ağaçlardan topladıkları meyve ağacının yani *pontik*’in, fındık olduğunu ve birçok tarihçinin bu kabileyi Başkurt olarak gördüklerini söylemektedir (Zekiyev, 2007: 179). Kendisi, bir halkın güç kullanarak diğer milletleri işgal edebileceğini fakat bu işgal sonrası ardında toponim veya hidronim adları bırakmaları gerektiğini fakat Hint-Avrupaistlerin iddiasına göre Osetler’in İskit olduğu halde hiç Orta Asya’da Osetince toponim, hidronim adı olmadığını belirtmektedir (Zekiyev, 2007: 185). Yazar, 13. yüzyılda kaleme alınan Nestor Vakayinamesin’de İskit, Hazar ve Bolgarlar’ın tek bir millet olarak görüldüğünü ve Bolgarlar’a İskit ve Hazar köylüleri denilerek onların Tuna boylarına geldiklerinin söylendiğini aktarmaktadır (Zekiyev, 2007: 186-188). Zekiyev, eski tarihçilerden Kuznetsov’un, Alanların Sarmat kabilelerinin oluşturduğu Aors konfederasyonunun çekirdeğinden geldiğini söylediğini ve birçok bilim adamının Aorsların Türk olduğundan şüphe etmeden onların Türk dilli olduğunu söylediğini aktarmaktadır (Zekiyev, 2007: 197).

2.22 İLHAMİ DURMUŞ VE ABDÜLHALUK ÇAY’A GÖRE İSKİT KAVİMLERİ

Yazarlar, Hamadan’daki Altın Kitap’da Para Sugdam adlı Sakaların oturduğu yerin bugünkü Fergana olduğunu, Ptolemaios’a göre Sakaların ülkesinin Sogdiana

dağlarının arkasında kaldığını bu ifadenin Altın Kitabe anlatımıyla da örtüştüğünü, verilen bu bilgilerden Sakaların ağırlıklı olarak Fergana ve bunun doğusunda yaşadığını anlaşıldığını, Çin kaynaklarının da Sakaların Tanrı Dağları, İli, Çu ve Narin bölgelerinde oturduğunu söylediklerini ifade etmektedirler (Durmuş ve Çay, 2002: 579). Kendileri, Türklerin yurdunun Ural dağları batıda olmak üzere doğuda Kadırgan, kuzeyde Sibirya, güneyde Çin, Tibet ve İran'a kadar olan saha olduğunu söylemektedirler (Durmuş ve Çay, 2002: 582). Yazarlar, Zeki Velidi Togan'ın, İskit kabilelerinden olan Targutae, Skolot, Paralat'ı Türk Çiğil ve Barula adlarının *t* ile söylenmiş şekli olduğunu bu adların Togan tarafından Türküt, Sikilüt ve Barulat şeklinde yorumlandığını ifade etmektedirler (Durmuş ve Çay, 2002: 583). Yazarlar, İskitlerin kehanet için söğüt çubukları kullanması gibi Türkler de dini merasimlerinde çubuk kullandıklarını belirtmektedirler (Durmuş ve Çay, 2002: 585). Kendileri, Mançu dilinde Sakalar'a Yakuv denildiğini ve onların Sakaların bir kolu olduğu belirtilmektedirler (Durmuş ve Çay, 2002: 587). Yazarlar, eski Çince Sai'nin, Sak diye okunduğunu söylemektedirler (Durmuş ve Çay, 2002: 577).

2.23 EMEL ESİN'E GÖRE İSKİT KAVİMLERİ

Esin, Andronovo ve Afanasiev kültürlerini meydana getiren ırkın Europeid, uzun boylu ve sarışın olduğunu söylemektedir (Esin, 2002: 494). Kendisi, Andronovo ve Afanasiev milletlerinin Mongoloidlerle karışmış olanlarının Karasuk kültürünü ortaya çıkardıklarını, bu kültüre ait olanlar arasında Türk, Kırgız ve Göktürklerin atalarının da olduğu görüşünün bugün galip gelen görüş olduğunu ifade etmektedir (Esin, 2002: 494). Yazar, milat devrindeki Çin kaynaklarının bu yıllarda Altay bölgesinde halı ve yünlü kumaşlar dokuyan bunun yanısıra altın işçiliğinde ve at koşumlarında uzman Wu-Huan boyundan bahsettiğini, Clauson'a göre Wu-Huan'ların, Oğuzların ataları olduğunu, söylediğini, Oğuzların halıcılığıyla Pazırık halıcılığının bağdaştırılabileceğini söylemektedir (Esin, 2002: 500). Yazar, Altay mezarlarında yatan Europeido-Mongoloidleri Rudenko'nun, Herodot'un Argyppai dediği halktan saydığını, Argyppaiilerin yüksek dağların eteklerinde yaşadıklarının Herodot'un söylediğini, bu yüksek dağların Altaylar olduğunu söylemektedir (Esin, 2002: 501). Yazar, Esik kurganındaki buluntuların ve Altay'daki buluntuların benzer olduklarını ve Esik

üslubunun Altay üslubunun atası olduğunu belirtmektedir (Esin, 2002: 501). Esin, Altay mezarlarında bulunmuş bir levhada yuvarlak biçimli başlık giyen bir kadın bulunduğunu, bu başlığın üst kenarının çevrilmiş ve taç gibi dilimli olduğunu, bu tarz başlığın Göktürkler’de veonlarla beraber yüksek zümreden kişilerin tasvirlerinde de görüldüğünü ve ayrıca Kök Tigin’in heykelinin başında da bulunduğunu belirtmektedir (Esin, 2002: 501).

Yazar, İla ve Seyhun kıyılarında Sakalara ait buluntular bulunduğunu bunların Europoid değil Mongoloid olduğunu, Akışev’in, Persepolis kabartmalarındaki Saka tasvirlerinin de Mongoloid olduğunu söylediğini aktarmaktadır (Esin, 2002: 503). Kendisi, Sakalar ve Wusunlara atfedilen mezarlarda dağ keçisi ongunu bulunduğunu Göktürklerin damgasının da dağ keçisi olduğunu söylemektedir (Esin, 2002: 503). Esin, Trofimova’nın yapmış olduğu antropolojik çalışmaların M.Ö bininci yılda Turan ovasında Mongoloidlerin de bulunduğunu, Sakaların Apasiakae kolunun yaşadığı düşünülen Seyhun’un Aral’a yakın bölgelerinde yine Europoid ve Mongoloid karışımı cesetlerin bulunduğunu kanıtladığını belirtmektedir (Esin, 2002: 506). Kendisi, Zeki Velidi Togan’ın Argippaoilerin Ural bölgesinde yaşadığını düşündüğünü aynı zamanda Haussig’in de ona bu konuda katıldığını bu şekilde düşünme sebeplerinin ise M.S 2. yüzyılda yaşamış Ptolemaus’un coğrafyasında Yayık Nehrinin adının Türkçeye benzer şekilde verilmiş olması olduğunu ifade etmektedir (Esin, 2002: 506). Yazar, Margulan’ın ise Herodot’un anlattıklarına dayanarak çizdiği haritada Argippaoileri Aral Gölü’nün kuzeyine, Ertiş vadisine doğru yerleştirdiğini, Bernştam ve Margulan’ın, Çinlilerin Kiu-She dedikleri Kıpçaklar olarak görülen boylarla Argippaoi’leri bir saydıklarını söylemektedir (Esin, 2002: 506). Yazar, Klyaştorıny’in Strabo’nun M.Ö 130 yılında Belh ilindeki Yunan devletini yıkan Sakarauka boylarını sayarken Paciana adlı bir boydan söz ettiğini bu Paciana’nın Peçenek olduğunu, Mathura kitabesinde bahsedilen Pracinikana’nın da yine Peçenek olabileceğini söylediğini aktarmaktadır (Esin, 2002: 506).

Esin, Herodot’un anlattığı üzere Don-İdil’de Avrupalı Sarmatların olmasına rağmen Ananın kültür devrinde Mongoloidlerin de olduğunun yapılan araştırmalardan anlaşıldığını, Ananın kültürünü oluşturan insanların yarı Mongoloid yarı Europoid olduğunun antropolojik, sanatsal açıdan incelenmesinden sonra anlaşıldığını belirtmektedir (Esin, 2002: 507,508). Yazar, dikili taşlarda da Taşdık ve Altay

kıyafetlerine yakın şekilde mintan ve çakşır giyildiğini, çekik gözlü ve köse tasvirlerin bulunduğunu, Ananın kültürüne ait mezarlardan çıkan eşyalarda ağaç, yırtıcı kuş, at ve yılan motiflerinin olduğunu bunların yanı sıra yılanlı bir kadın tasvirinin de bulunan eşyalar arasında olduğunu söylemektedir (Esin, 2002: 507,508).

2.24 SALİM KOCA'YA GÖRE GÖÇERLER

Koca, Türklerin hayatında önemli bir yer tutan at ve koyunların kemiklerinin ilk defa Afanasevo kurganlarında yanyana görüldüğünü aktarmaktadır (Koca, 2002: 652). Kendisi, Afanasevo'nun devamı olan kültürün Andronovo olduğunu, Andronovo'nun Tanrı Dağları, Altaylar, Ural Nehri bölgesine kadar uzanan bir kültür bölgesini kapsadığını söylemektedir (Koca, 2002: 652). Yazar, Andronovo kültürünü brakisefal tipte atlı savaşçı Türklerin atalarının yaratmış olduğunun düşünüldüğü söylemektedir (Koca, 2002: 652,653). Koca, bu çağın önemli gelişmelerinden birinin de metal işleme alanındaki gelişmeler olduğunu, metal cevherinin genellikle Altay ve Kazakistan'daki Kalbin sıradağlarında sığ ve açık maden ocaklarından sağlandığını ifade etmektedir (Koca, 2002: 653). Kendisi, Antik Yunan kaynaklarında Yayık nehrinin adının Dayık, Ceyhun Nehrinin adının ise Oxus yani Ögüz Nehir şeklinde yazıldığını, bunun milattan önceki dönemde de bölgede Türklerin olduğunu gösterdiğini söylemektedir (Koca, 2002: 653).

2.25 SPEROS VRYONİS'A GÖRE OSMANLI VE İSKİTLER

Yazar, Türkler'in Anadolu'ya geldiklerinde Müslüman olduklarını fakat bu Müslümanlıklarının yalnız eski Tengrizm inancının dıştan İslam ile süslenmiş hali olduğunu, önceki Tengrizm dininin en çarpıcı ritüellerinden birisi olan insan kurbanının onların Anadolu topraklarına girdikten yüzyıllar sonra bile hala uygulandığını, John Kantakuzenos'e dayanarak aktarmaktadır (Vryonis, 1969: 260). Vryonis, Bizans kaynaklarının Osmanlı şehzadelerinin demir silahlarla kanının akıtılarak öldürülmediğini bunun yerine boğulduklarını, soylu sınıftan olmayan ölümlerin ise genelde yıkandıktan ve tıraş edildikten sonra yol kenarlarına gömüldüklerini aktarmaktadır (Vryonis, 1971: 143). Kendisi, Ducas'ın Çelebi Mehmed Han'ın kardeşi

Musa öldüğünde Çelebi I. Mehmed “onu görüyordu (Musa’nın naaşını) ve onlara özgü insanlık dışı yöntemleriyle yas tutuyordu” diye yazdığını ifade etmektedir (Vryonis, 1971: 143). Yazar, John Kantakuzenos’un “*Müslümanlar ne vakit savaşa gitseler ve onlardan biri öldürülse, kendilerini bu savaşı çıkarttıkları için suçlamazlar, fakat her biri ölmüş arkadaşlarının cesedinin üzerinde öldürebildikleri kadar insan katlederler, ne kadar çok öldürürlerse o kadar çok ölünün ruhuna yardım ettiklerini düşünürler, eğer ki ruhuna yardım etmek isteyen kişi herhangi bir şekilde esir bulamazsa bulabildiği Hristiyanları alır ve bunları arkadaşının cesedi veya mezarı üzerinde katleder*” dediğini aktarmaktadır (Vryonis, 1971: 144). Yazar Vryonis, bu geleneğin İslamla alakalı bir davranış olmadığını bunun antik dönemden kalma olan, bu dünyada bir savaşçıya hizmet eden hizmetçinin öbür tarafta da hizmet edeceği düşüncesinden doğan bir Orta Asya geleneği olduğunu ifade etmektedir (Vryonis, 1971: 144). Kan kutsallığı Selçuklularda olduğu gibi Osmanlılarda da bulunmaktadır ve öldürülecek olan soylular yayın kirişi veya ipek urganla boğularak öldürülürler. İskitler, Kimmerleri kovalayarak Anadolu bölgesine geldiklerinde burayı yakıp yıkmışlardır, Medler de onları bir hileyle boğarak öldürmüşlerdir. Camuka’da yine kanının akıtılmadan öldürülmesini istemiştir. İskit ve Türki devletlerde insan kurbanı gerçekleşmiştir fakat bu aslında Göktürkler döneminde son bulmamış ve Osmanlılarla da devam etmiştir. Bizans kaynaklarından John Kantakuzenos’un aktardığına göre Osmanlı Türkleri savaşta ölen silah arkadaşlarının mezarı veya naaşı başına geliyor ve ölen arkadaşları için insan kurban ediyorlardı, bir başka Bizans kaynağına göre Osmanlı padişahı II. Murad Han Kenchreai bölgesinde Yunanlılarla savaşırken onları çembere almış ve Yunanlılar teslim olunca hepsini öldürmüştür bundan sonra II. Murad Han babasının öbür dünyasının yüzü suyu hürmeti için yeniçerilerinden altı yüz esir satın alıp onları kurban etmiştir. Buradan Osmanlı İmparatorluğu döneminde dahi Osmanoğulları’nın İskit-Oğuz geleneklerini unutmadıkları ve bunları uyguladıkları düşünülebilir. Bizans kaynaklarının bu olayları uydurduğu da akıllara gelebilir fakat bu durumda onların bu bahsi geçen insan kurbanı durumu değil de herhangi bir başka durumu da uydurabilecekleri düşünülebilir. Bunun yanı sıra Çelebi I. Mehmed Han’ın kardeşi için yaptığı ölü töreni ritüelinde yüzünü ve belki kulak memesini kestğini olasılıklar dahilindedir, Bizans kaynaklarının bunları bilebilmesi, İskitlerde ve Türki milletlerde ortak bir biçimde uygulanan bu gelenekleri sıralı bir şekilde uydurabilmesi olanak ve

tesadüf dışı olsa gerektir. Heredot'a göre İskitlerin kralı ölünce Şahane İskitler'in cenaze törenini uyguladıkları, bu tören sırasında yüzlerini kestikleri gibi bilgiler kaynaklarda ifade edilmiştir fakat bir dini obje olarak saç ve sakal hakkında bir açıklama yapılmamıştır bundan dolayı bu konuya değinilmesinde fayda görülmektedir. İskitler aynı Şahane İskitler gibi başlarını çepeçevre kazırlardı, Hunlara ait kurganlarda ipek içine sarılmış on yedi adet saç örgüsü bulunmuştur, Pazırık II ve III numaralı kurganlarında ise saç örgülerine ait bir resim bulunmuştur, Orhun kitabelerinde de saçın ölüm töreninde kesildiği söylenmektedir, Pazırık II'deki mezarda cesetlerin üzerinde sahte sakallar bulunmuştur, Göktürk Hanı İstemi Han'ın cenazesinde ise Valentin sakallarını kesmek zorunda kalmıştır. Osmanlı dönemindeyse soylu sınıftan olmayan ölülerin genelde yıkandıktan ve tıraş edildikten sonra yol kenarlarına gömüldükleri söylenmektedir. Bu bilgilerden aynı Osmanlı padişahı II. Murad Han'ın babasının ruhu için insan kurban etmesi gibi Osmanlıların aynı zamanda İskit, Hun ve Göktürkler gibi Ön-Türk ve Türk devletlerinin cenazede saç, sakal kesme geleneklerini de devam ettirdikleri düşünülebilir.

SONUÇ

Çalışmanın konusu gereği yalnız Sarmatlardan değil, Sarmatların bir parçası olduğu İskitler ve onların boylarına da bu çalışmada hem antik, klasik hem de modern kaynaklar kullanılarak değinilmiştir. Bu kaynaklar kullanılırken okuyucuların belki de Sarmatlarla ilgi kuramadığı bilgiler de verilmektedir, bunun yanı sıra tüm bu anlatılan kaynakların verdiği bilgiler içinde tarihi bilgilerin anlaşılamayacağı düşünülen kısımları açıklanacak fakat önceden yazılmış olan Sarmat tarihi tekrara kaçacağından dolayı bir kere daha burada zikredilmeyecektir. Yazılarda sıkça görülen Europid, Avrupai, beyaz ırk denilen ırk aynı ırktır, brakisefal ise kafatası yapısı olup Türklerin de sahip olduğu bir kafatası yapısıdır, Mongoloid diye bahsedilen ırka aynı zamanda sarı ırk da denmektedir ki Moğolları veya Asyatik halkları anlatmak için kullanılır. Sarmat boylarını oluşturan kabileler Alan, Yazıg, Roksalan, Sirak gibi kabilelerdir fakat antik, klasik, modern ve Türk kaynaklarında onların isimleri farklılık göstermektedir buna rağmen Jasz, Jazs, Iazgy, Iazyg, Yazıg diye anılan boy tek bir boydur ve adları Yazıg olarak söylenmektedir, bunun haricinde Alan boyu ise bazen Alani diye de anılmıştır, Roksalan ise Roxolani diye de yazılmıştır, Sakalara ise Sacae de denilmiştir fakat bunlar hep aynı boyların farklı türde yazımlarından meydana gelmektedir.

Kullanılan kaynakların birçoğunda Massagetlerin, Sakaların, Kimmerlerin ve Sarmatların İskit oldukları söylenmiştir, bu durum onların kültürel, sosyal yaşam, dini ve askeri anlamda neredeyse aynı olmalarından dolayı olsa gerektir. Onların bu şekilde ayrı adlarla anılmalarının sebebi boy beylerinin farklı oluşlarından ve Sibirya'dan Trakya bölgesine kadar olan bir bölgeyi ve sürekli yer değiştiren göçer nüfusunu elde tutmak tek bir yönetim merkezinin yapacağı bir iş olmasa gerektir. İnsanlar da doğanın bir parçasıdır, biz modern insanlar dahi doğadan etkilenmekteyiz bundan dolayı Sarmatlar da doğadan ve iklimden etkilenmişlerdir. Aktarıldığı üzere İskitlerin Kimmerlere saldırdığı yıllara denk düşen dönemde bir kuraklık meydana gelmiştir bundan dolayı göçer kavimler doğudan batıya doğru hareket ederek çoğunlukla hayvancılıkla uğraştıkları için otlak bulmak amacıyla göç gerçekleştirmişlerdir. Bu göç ile ilk yerlerinden olanlar Kimmerler olmuşlardır, sonrasında ise Sarmatlar, İskitlerin bölgelerini işgal etmişler ve aynı onlarda İskitlerin kaderini paylaşarak Hunlar tarafından yok edilmişlerdir. Sarmatların ilk çıkış yerinin neresi olduğu ve onların

coğrafyaları konusuna gelecek olursak onlar arkeolojik çalışmaların da bize gösterdiği üzere Don Nehrinin doğu kısmı, kuzeyde Ural Dağlarının güney bölgesi ve Sibiry'a'nın batı kısımlarında yaşamışlardır. Sarmatların Sibiry'a bölgesinde yaşadıkları sonucuna varılmasındaki bir neden de İskitler Avrupa'da ortadan kaldırıldıktan sonra İskit sanatı adı verilen sanatın Avrupa'da neredeyse ortadan kalkması fakat Sibiry'a bölgesinde bu sanatın hala canlı olması ve Sarmatların Avrupa'da görülmeleriyle bu sanatın tekrardan canlandığı bilgisidir. Sarmatlar iklimin kuraklaşmasından dolayı bu bölgeleri terketmiş ve batıya göçmüş ve Ukrayna bölgesine, Britanya Adasına, Macar ovasına, Sırbistan ve Romanya bölgesine kadar Alan, Roksolan, Yazıg Sarmat boylarıyla yerleşmişlerdir. İskit ve Sarmatlar olasıdır ki kendi yurtlarında kısmen yarı göçer yarı çiftçi bir şekilde yaşamaktaydılar, çünkü onların çiftçilik yaptıklarına dair bilgiler de bulunmaktadır. Buna rağmen göçerek Ukrayna veya İskitya bölgesine geldiklerinde yalnız hayvancılıkla uğraşmışlardır. Türkler gibi kıymız içmiş, peynir yapmış ve hayvan beslemişlerdir fakat aradan belli bir zaman geçtikten sonra İskitler döneminde burada tarım faaliyetleri gerçekleştirmeye başlamışlardır. Bunun nedeni ise bu yıllara denk düşen tarihlerde Büyük İskender ve Grek devletlerinin doğuya doğru yürümesi ve tahılla madenlere ihtiyaç duymasından kaynaklanmaktadır, İskitler bu tahıl ve mısır ticaretinden çok zengin olmuşlardır, onlardan sonra tahıl ticaretinin de yapıldığı kuzey Karadeniz ticaretine Sarmatlar dahil olmuşlardır.

İskit ve Sarmatların Boğaz Krallığı ile ilişkileri birbirleri için önemlidir çünkü İskit ve sonrasında Sarmatlar kara topraklar denen verimli toprakları ellerinde tutmuş ve İskit, Sarmatların kendi yetiştirdikleri veya boyun eğdirdikleri kavimleri kullanarak yetiştirdikleri tahılları Boğaz Krallığına satıp buradan para kazanmışlardır. Sarmatlar sonrasında Boğaz Krallığında da yaşayıp onların yönetimlerinde önemli söz sahibi olmuşlardır. İskit ve Sarmatlar tahıl ticaretinin yanı sıra maden de işlemişlerdir, antik kaynakların birçoğunda İskit ve Sarmatların altına sahip oldukları ve yaptıkları silahların bile altından veya gümüşten oldukları söylenmektedir, onların buldukları Ural ve Altay bölgelerinde ise modern çalışmaların gösterdiği üzere onların döneminde altın çıkarımı yapılmıştır. Roma İmparatorluğu ve Pontus Krallığı da Boğaz Krallığı bölgesini elinde tutmak istemekteydiler ve bunu başarmak için savaşlar yapmışlardır. Bütün bunlardan yola çıkarak kuzey Karadeniz bölgesinin İskit ve dahi Sarmatlar dönemlerinde ticari ve ekonomik açıdan önem taşıdığı düşünülebilir. Hindistan'dan,

Ermenistan'dan, Çin'den, Helenler'den gelen malların İskit ve Sarmatların topraklarından geçmesi ve onların bu denli tacire sahiplik yapması onların bir tür güçlü merkezi yapıya ve aynı dil ailesini konuşabilen bir halka, sahip olduklarını düşündürmektedir.

Yerli ve yabancı yazarlar tarafından İskit-Sarmat adlarının Türkçe ile açıklanmış hallerini daha önce kaynaklarda verilmiştir. İskitler'in kutsal saydıkları, bazı yazarların tanrılar dedikleri kutsal varlıkların İskitçe ve Karaçay-Balkar Türkçesindeki adları daha önce verilmiş ve kıyaslanmıştır bu adların bazılarının üzerinde hiçbir oynama yapılmadan Türki milletlerin dini adlarıyla bire bir aynı oldukları görülmektedir. İskit kralları veya kişi adlarının da yukarıda açıklaması yapılmıştır fakat bu adların bazılarının Türkçe oldukları ve Türki milletlerce hala kullanılıyor olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada Sarmatların Zhupan adında bir genel valileri olduğu bilgisi verilmektedir, bu bilgi Sarmatların kökenini açıklama da iyi bir yardımcı olabilir, çünkü Zhupan genel vali ünvanının Türkçe bir ad olduğu söylenmektedir. Sarmatların bir kolu olan Alanlar'ın torunları olarak günümüzde Kafkasya bölgesinde yaşayan Karaçay Türklerine Alanlar denmektedir. Papalık ile yazışmalarda geçen başka bir Alan adı Togay'dır, yazar Alemany bu adın Türkçe olduğunu belirtmiştir.

Sakalara atfedilen Esik kurganında yazan ve Türkçe ile okunabilen yazılar ve M.Ö 5.-4. yüzyıllara ait bir Saka kurganında *Ak Maral* yazılı bir gem bulunduğu da daha önce aktarılmıştır. İskit-Sakaların dilleri ve alfabeleri üzerine bilgiler çalışma içerisinde verilmiştir fakat verilen bilgilerden anlaşıldığı üzere İskit kavimlerinin Ön-Türkçe bir dil konuştuğu düşünülebilmektedir. İskit kralı Pers lideri Daryus'a bir kuş, bir fare, bir kurbağa, beş tane de ok gönderip bunlarla eğer kuş olup uçmazsanız, fare olup yerin altına girmezseniz ve kurbağa olup bataklığa atlamazsanız, yurdunuza dönemeyeceksiniz demek istemiştir. Göktürk hakani İstemi Han'ın ise Avarlar için, onlar kuş değil ki Türklerin kılıçlarından kaçabilmek için gökyüzüne uçabilsinler, onlar balık değil ki sulara girip denizin derinliklerine saklanabilsinler sadece yeryüzünde yolculuk edebilirler diyerek neredeyse İskit kralının söylediği sözün bir eşini söylemiştir. Bunun Türki halklar da bir tür atasözü benzeri bir söylem olması olasıdır. Bundan dolayı İskitlerle Göktürklerin aynı kültüre sahip olmaları muhtemel görülmektedir.

Sarmatlar ve onların boyları, yalnız fiziki olarak batılı kültürleri etkilememiş dünya tarihinin geleceğini de değiştirerek yeniçağa kadar olan tarihe etki etmişlerdir. Kaynakların aktardığına göre eyer, semer ve metal üzenği Sarmatlarca icat olunmuştur, Rostovtzeff'in verdiği bilgiye göre Hadrian döneminden başlayarak Roma ordusu süvari taktikleri Alanlardan esinlenilmiş bunun yanı sıra Sarmatlar, Roma ordusu içinde önemlerini günden güne arttırarak onları etkilemişlerdir. 3. ve 4. yüzyıllarda Roma kolorduları silah ve yapı bakımından neredeyse tamamen Sarmatlarda olduğu gibi düzenlenmiştir, Sarmat atlıları uzun kılıç, kargı ve ağır zırhla kuşanmışlardır, batılı milletlerin ordusundaki çoğu birlik ise yayadır. Saka, Massaget, Sarmatlar bu ağır zırhlı katafraktları kullanmışlardır. İskitlerin Türklerle ortak yönlerinden dolayı Ön-Türk olabilecekleri daha önce ifade edilmiştir ve Parthların da İskitçe konuşup, İskit ülkesinden göçtüklerini ve onlarla akraba olduklarını kaynaklar belirtmektedir. Bundan dolayı Parthlar'ın da Ön-Türk olabilecekleri düşünülebilir. Yenisey bölgesinde yapılmış olan ve İskit hayvan deseni kullanan Yeniseylilerin yaptığı altında tokmağı ve kalp şeklinde kabzası olan hançerler İskit mezarlarında ve Persepolis'de de bulunmuştur, Parthların İskit, dolayısıyla Ön-Türk oldukları görüşünü bu bilginin de desteklediği düşünülebilir.

İskitlerle Sarmatların birkaç farkı bulunmaktadır. Bunlardan biri İskitlerde kadınların pek savaşçı olmayışları, Sarmatların kadınlarının ise savaşçı oluşudur. Yazarlardan bazıları mezardaki cesedin başının hangi yöne baktığına veya kurganın katakomb olup olmayışına göre onları İskit veya Sarmat diyerek ayırma gitmişlerdir fakat kaynakların da aktardığı üzere hem İskitlerde hem Hunlarda ve Sarmatlarda cesetlerin başlarının baktığı yön ve kurgan yapım şekli aynı olmakta veya farklılık gösterebilmektedir ve bunlardan bir çıkarım yapılamamaktadır. Yazar Minns İskitlerin domuz kurban etmediklerini ve tüketmediklerini, bu yüzden erken dönem Türklerinin de domuzu tabu saydıklarını söylemekte ve böylece kendisi İskitleri, Türklerin atası olarak gördüğünü ifade etmektedir. Ön-Türklerin dünyaya kattıkları başka bir şeyse Kral Arthur ve Yuvarlak Masa Şövalyeleri efsanesidir, yazar Alemany'e göre Alanların kılıca aşırı saygı duymaları Excalibur kılıcı efsanesiyle bağlantılıdır, bunun yanı sıra Britanya adasına yerleşmiş Roma'ya bağlı Sarmat lejyon askerleri oradaki halkı etkilemiş Sarmatlardan dolayı Kral Arthur efsanesi ortaya çıkmıştır. Karatay'a göre bu efsanedeki ünlü kılıç Excalibur'un adı Kafkaslardaki eski Sarmat kabilesi olan

Kalyblar'ın adından gelmektedir ve bu ad eski Türkçede kılavuz anlamına gelen kolavar veya kalavur'dan çıkmıştır. Hun, Sarmat çağının kaya resimlerinde kazan başında tören yapıldığı, Arthur efsanesinde de Annwn Kazanı bulunduğunu ve bu kazanın kutsal olduğunu, yapılan kazılarda da demir kazanların çokça bulunduğu yazar tarafından açıklanmıştır.

Zaur Hasanov'un verdiği bilgilere göre, Hun Türkleri de İskitler gibi kılıca saygı göstermişlerdir. Çin kaynakları Hunların kendi hanları için kutsal kılıca insan kurban ettiklerini yazmaktadır. Bu kılıca Çing Lu denmektedir. Yazar Hasanov, l ve r harflerinin zamanla değişim gösterdiğini aslında bu adın Türkçede çift ağızlı hançer olan kingrak ve Moğolcada kingara adıyla geçen hançerden türediğini söylemektedir. Greklerin İskit kılıcına verdikleri akinakes adının Kingarak'tan geldiğini yani Hunların ve İskitlerin kutsal kılıçlarının aynı olduğu söylenmektedir. Zaur Hasanov'un aktardığı bilgilere göre İskit, Hun ve Osmanlıların da kılıca saygı duydukları ve kutsaliyet adlettikleri ve İskitlerle Hun Türklerinin arasında sadece kılıç kültürünün değil, kafatasından şarap içmek gibi diğer birçok ortak noktalar da belirtilmiştir. Bazı yazarlar İskitlerin ve Sarmatların farklı bir millet olabileceği düşünmektedirler, İskit ve Sarmatların ortak noktalarına kaynakların aktarımı sırasında değinilmiştir fakat kılıç kültürüne bakıldığında hem İskitler hem de Sarmatların bir boyu olan Alanlar'da bu kılıç kültürü aynı şekilde mevcuttur. Bu da onların yönetimlerinin farklı olduğunu fakat aynı kökenden geldiklerini destekleyen bir bilgidir.

Kaynaklarda verilen bilgilerde görüldüğü üzere İskitler nefret ettikleri düşmanlarının kafatasını kulaklarının arkasından keserek kafa derisini çıkartırlardı, İskitlerin içinde en çok kafa derisi kimde varsa o en yiğit sayılırdı. Herodot'un anlattığı yöntemle yüzülmüş kafa derileri M.Ö 5. yüzyıla dayanan Altay Türklerine ait Pazırık kurganlarında da bulunmuştur. Kafa derisi alınan kafatasları daha sonra kaş hizasından kesilip içi temizlemiştir. Aynı gelenek Hunlarda da bulunmaktadır. Hun hakanı Mete'nin oğlu Ki-Ok, Yüeci yabgusu Ki-to-lo ile yapılan savaşta onu öldürmüş ve kafatasından şarap kasesi yaptırmıştır. Türki Bulgarlarda savaşta öldürdükleri düşmanlarının kafataslarını alıp kupa yapmışlardır. Bizans imparatoru Nicephore'de bu şekilde kafatasından çanak yapılanlar arasındadır. Bu da Türkler'de ve İskitler'de bulunan başka bir ortak kültürdür.

İskit kavimleri ve Türklerin başka bir ortak yanı ise onların anda oluşu veya diğer adıyla kan kardeşi oluşudur. Bu konu kaynaklarda anlatılmaktadır. Kimmer, İskit, Saka, Massaget ve Sarmatların kökenleri ile ilgili noktalara bu çalışma boyunca değinilmekte ve onların genelde Hint-Avrupai-İrani ırktan oldukları veya Ural-Altay ırkından oldukları görüşleri belirtilmektedir. Kaynaklara göre Osetçe bir ad Orta Asya bölgesinde bulunmamaktadır ve kurgan kültürü yalnız Türki milletler de görülmektedir. Eğer İskit kavimleri Hint-Avrupai olsaydı, kuzey Karadeniz'den Altay Dağları'na kadar olan bölgede Hint-Avrupai dil veya İrani dilin korunması lazım gelmeliydi. Kafatası deformasyonu geleneği, İskit enarelerin isimlerinin ve kısa kılıçlarının isimlerinin Türkçe yerine Farsça olması, cenazede at kurbanı, cenaze töreninde saç, sakal, yüz ve kulak memesi kesmek geleneğinin Göktürklerden Osmanlılara kadar Türkler'de görülmesinin yerine İranlılar'da görülmesi lazım gelmesi gerekirdi. Sarmat boyu Alanların Türkçe konuştuğu Arap seyyahlar tarafından görülüp not edilmiştir. Roma İmparatorluğu İskitleri, Saka ve Sarmatları da görmüştür, Doğu Roma'lı klasik kaynaklar Saka ve İskitlerden bahsederken onlara Türk diye hitap etmiş ve bu İskitlerin şimdilerde Türk adını aldığını söylemiştir. İskitleri ilk Trakya'da ortaya çıktıkları zamandan beri tanıyan Roma'nın onları daha önce de görmüş ve incelemiş oldukları düşünülebilmektedir. İmparatorluk olmanın bir başka koşulunun da etrafındaki yabancı milletlerin geleneklerini ve zaaflarını bilmek olduğu savunulabilir. Bu bilgiler göz önünde tutulduğunda İskit kavimlerinin Ön-Türk olmaları olasıdır. Bu duruma başka bir kanıt ise kaynakların söylemediği bilgilerden gelebilir. Çalışma kaynaklarında belirtildiği üzere Herodot Farsça bilmekteydi, çünkü kendisinin döneminde yaşadığı bölge Perslere bağlıydı, Ammianus Marcellinus ise Latince, Farsça gibi dilleri bilmekteydi, Pers kaynakları da İskit kavimlerini görmüştü ve onların komşularıydılar fakat onların Farsça konuştuklarına dair bir bilgi düşmemişlerdir. Antik kaynaklardan Justinus, İskitlerin İran dili konuşmadıkları bilgisini de vermiştir. Bütün bu antik-klasik kaynakların İskit kavimlerinin Farsça dilli olup olmadıkları hakkında bir bilgi vermeyişleri, onların Farsça konuşmamalarından kaynaklansa gerektir. Ermeni kaynakları İskitlere, beyaz Türkler demişlerdir. Doğu Roma klasik kaynaklarının aktardığına göre Göktürkler İskitçe konuşmaktaydılar ve bu kaynaklar onların Orhun alfabesini İskit alfabesi olarak kaydetmişlerdir bu da Esik kitabesinin Göktürk alfabesi ile okunmasını ve Sekellerin Türk runik alfabesi kullandıkları halde onların İskit olarak

adlandırılmasını onaylar nitelikte bir bilgidir. Sarmatların antropolojik incelemeleri yapıldığında, araştırmacılar onların Orta Asya'lı, Kazakistan'lı veya doğulu yani Asyalı oldukları görüşlerini aktarmışlardır. Macaristan'daki Sarmat kurganındaki cesetleri inceleyen araştırmacılar, onların ya ata binmekten veya Altaylı olduklarından dolayı böyle bir bacak tipine sahip olduklarını söylemişlerdir. İskitlere ait olduğu söylenen Pazırık kurganındaki donmuş at kalıntılarının incelenmesiyle onların Moğol ve Türkmen atlarıyla aynı atlar oldukları söylenmiştir. Bu da İskitlerin kökenlerini aydınlatabilecek başka bir bilgidir.

İskit kavimlerinin kökenleri objektif olarak araştırıldığında onların Ön-Türk oldukları düşünölebilmektedir. Bu bilgi doğru olsa dahi kaynaklar onların gittikleri yerlerde asimile olduklarını ve diğör milletlerle karıştıklarını ifade etmektedirler. Parthlar İskitçe, Medce karışımı bir dil kullanmışlardır. İskitler Get topraklarına yerleşmişler ve onlarla kaynaşmışlardır. Siraklar Helenize olmuşlar, Alanlar Kafkas yerlileri ile akraba olmuşlardır. Sarmatların Lehlerin (Polonyalılar) soylu sınıflarını oluşturmaları ve Cermenler içerisinde eriyişleri gibi durumlar asimilasyona örnek olarak verilebilir. İlhami Durmuş'un eserinde ele aldığı İskitlerin İrani veya Hindu-Avrupai olduklarını öne sürenlerden bir çoğı eserlerini 1921-1940 arasında yazmışlardır. Bu görüşü ortaya atanlardan Hans Von Der Osten, Julius Junge, Karl Kretschmer, Alber Hermann gibi yazarların hepsi Almandır. I. Dünya Savaşından sonra Aryan ırkını, en üstün ırk olduğu gibi düşünceler sadece Almanya'da değil diğör Avrupa ölkelerinde de konuşılmaya başlanmıştır, bundan dolayı bu yıllarda Almanlar tarafından yazılmış eserlere dikkatle yaklaşılmasında fayda bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahincanov, Sercan (2014), *Türk Halklarının Katalizör Boyu Kıpçaklar* (Çev. Kürşat Yıldırım), Selenge Yayınları: İstanbul.
- Ahmetbeyoğlu, Ali (2002), “Büyük Hun Hükümdarı Atilla”, *Türkler Ansiklopedisi* (C:1, ss.902-920), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.
- Aleman, Agusti (2000), *Sources on the Alans a Critical Compilation*, Brill Academic Publishers: Köln.
- Arrian (1876), *Indica of Arrian* (Çev. Watson McCrindle), Education Society's Press: Bombay.
- Arrian (1961), *Anabasis Alexandri Vol I* (Çev. E. Iliff Robson), Loeb Classical Library: Londra.
- Aytbayev, Abdulhalik (2002), “İlk Orta Asya Sakinlerinin Göç Süreçleri”, *Türkler Ansiklopedisi* (C:1, ss.664-671), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.
- Babinger, Franz (1978), *Mehmed The Conqueror and His Time* (Çev. Ralph Manheim), Princeton University Press: New Jersey.
- Bakır, Abdulhalik (2017), “Kutü'l Amare Adı ve Tarihsel Alt Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi I*, S:1, ss.13-28.
- Bakır, A., Altungök, A. (2011), “Klasik ve Çağdaş Kaynaklar Işığında Turan-İran Kavramı ve Tarihsel Coğrafyası”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C:26, S:2, ss. 361-422.
- Bayat, Fuzuli (2009), *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*, Ötüken Neşriyat: İstanbul.
- Bekki, Selahaddin (1996), “Türk Mitolojisinde Kurban”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S:3, ss.16-28.
- Bokovenko, Nikolai (2002), “Tagar Kültürü”, *Türkler Ansiklopedisi* (C:1, ss.518-525), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.
- Cohen, Getzel M. (2013), *The Hellenistic Settlements in the East from Armenia and Mesopotamia to Bactria and India*, University of California Press: Kaliforniya.

Curtius, Quintus (1714), *Quintus Curtius his History of The Wars of Alexander Vol I* (Çev. John Digby- Johann Freinsheim), W. B: Londra.

Curtius, Quintus (1809), *History of the life and reign of Alexander the Great Vol I* (Çev. P. Pratt), James Moyes: Londra.

Czegledy, Karoly (1999), *Türk Kavimlerinin Göçü* (Çev. Günay Karaağaç), Turan Kültür Vakfı: İstanbul.

Diodorus (1935), *Diodorus of Sicily Vol II* (Çev. C. H. Oldfather), William Heinemann LTD: Londra.

Diodorus (1938), *Diodorus of Sicily Vol X* (Çev. C. H. Oldfather), William Heinemann LTD: Londra.

Diodorus (1946), *Diodorus of Sicily Vol I* (Çev. C. H. Oldfather), William Heinemann LTD: Londra.

Durmuş, İlhami (1997), “Anadolu’da Kimmerler ve İskitler”, *Bellekten*, S:231, ss.274-286.

Durmuş, İlhami (2002), “İskitlerin Kimliği”, *Türkler Ansiklopedisi* (C:1, ss.575-596), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Durmuş, İlhami (2009), “Tuna Nehri Çevresindeki İskit ve Sarmatlar”, *Gazi Türkiyat*, S:4, ss.11-19.

Durmuş, İlhami (2011), “Türklerde Kan Kardeşliği ve Antla İlgili Unsurlar”, *Milli Folklor*, S:89, ss.100-108.

Durmuş, İlhami (2012), *İskitler*, Akçağ Yayınları: Ankara.

Durmuş, İlhami (2012), *Sarmatlar*, Akçağ Yayınları: Ankara.

Esin, Emel (2002), “İç Asya’da Milattan Önceki Binyılda Türklerin Atalarına Atfedilen Kültürler”, *Türkler Ansiklopedisi* (C:1, ss.494-517), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Gellius, Aulus (1795), *Attic Nights Vol II* (Çev. William Beloe), J. Johnson: Londra.

Gumilev, Lev (2003), *Hazar Çevresinde Bin Yıl* (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları: İstanbul.

- Gumilev, Lev (2013), *Hunlar* (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları: İstanbul.
- Hasanov, Zaur (2009), “İskitlerin ve Hunların (Hsiung-Nu) Dininde Kutsal Kılıç Kültü”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S:181, ss.171-180.
- Herodot, (2014), *Tarih* (Çev. Müntekim Ökmen), Türkiye İş Bankası Yayınları: İstanbul.
- Hippocrates (1923), *Hippocrates Vol I* (Çev. W. H. S. Jones), William Heinemann: Londra.
- İbn Fadlan (2013), *İbn Fadlan Seyahatnamesi* (Çev. Ramazan Şeşen), Yeditepe Yayınevi: İstanbul.
- Justinus, Marcus Junianus (1688), *The History of Justin* (Çev. Robert Codrington), William Whitwood: Londra.
- Kafesoğlu, İbrahim (2010), *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat: İstanbul.
- Kafesoğlu, İbrahim (2014), *Umumi Türk Tarihi Hakkında Tespitler Görüşler Mülâhazalar*, Ötüken Neşriyat: İstanbul.
- Karatay, Osman (2004), “Doğu Avrupa Türk Tarihinin Anahatları Altın Orda Öncesi Dönem”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S:3, ss.1-70.
- Karatay, Osman (2006), “III. Yüzyılda Trabzon’a Saldıran Boranlar Kimlerdir?”, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S:1, ss.9-18.
- Karatay, Osman (2015), *İran ile Turan*, Ötüken Neşriyat: İstanbul.
- Karatay, Osman (2017), *Türklerin Kökeni*, Kripto Yayınevi: Ankara.
- Kaşgarlı Mahmud (2005), *Divanü Lugati’t-Türk* (Çev. Serap Tuğba Yurteser), Kabalcı Yayınevi: İstanbul.
- Khanikoff, M. J. (1843), “Orographical Survey of the Country of Orenburg”, N. Shaw (Ed); *The Journal of The Royal Geographical Society of London Vol 13*, John Murray: Londra, ss. 281.
- Koca, Salim (2002), “Türklerin Göçleri ve Yayılmaları”, *Türkler Ansiklopedisi* (C:1, ss.651-663), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

- Kuzeyev, Ray G. (2005), *İtil-Ural Türkleri* (Çev. Arif Acaloğlu), Selenge Yayınları: İstanbul.
- Laypanov, Kazi ve Miziyeve, İsmail (2014), *Türk Halklarının Kökeni* (Çev. Hatice Bağcı), Selenge Yayınları: İstanbul.
- Ligeti, Lajos (1998), *Bilinmeyen İç Asya* (Çev. Sadrettin Karatay), Ankara Üniversitesi Basımevi: Ankara.
- Lucian (1853), *Lucian Vol I* (Çev. A. M. Harmon), Harvard University Press: Londra.
- Lucian (1913), *Lucian Vol V* (Çev. A. M. Harmon), Harvard University Press: Londra.
- Lucian (1959), *Lucian Vol II* (Çev. A. M. Harmon), Harvard University Press: Londra.
- Manetho (1948), *Manetho* (Çev. W. G. Waddell), W. Heinemann: Londra.
- Mangaltepe, İsmail (2009), *Bizans Kaynaklarında Türkler*, Doğu Kütüphanesi: İstanbul.
- Marcellinus, Ammianus (1902), *The Roman History of Ammianus Marcellinus* (Çev. C. D. Yonge), George Bell & Sons: Londra.
- Maurice (2010), *Strategikon* (Çev. George T. Dennis-Volkan Atmaca), Kırmızı Kedi Yayınevi: İstanbul.
- May, Timothy (2017), *The Mongol Empire A historical Encyclopedia Vol I*, ABC-CLİO: Kaliforniya.
- Melyukova, A. I. (1994), "The Scythians and Sarmatians", Denis Sinor (Ed.); *The Cambridge History of Early Inner Asia*, Cambridge University Press: Cambridge, ss.97-117.
- Minns, Ellis H. (1913), *Scythians and Greeks*, Cambridge University Press: Cambridge.
- Murphy, E. M. (2000), "Herodotus and Cannibalism", *Antiquity*, C:74, ss.388-394.
- Nemeth, Gyula (2002), "Türklüğün Eski Çağı", *Türkler Ansiklopedisi* (C:1, ss.378-387), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.
- Nichols, Andrew (2008), *Ctesias The Complete Fragments of Ctesias of Cnidus*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Florida, Florida.

Ögel, Bahaeddin (1957), “Eski Orta Asya Kabileleri Hakkında Araştırmalar I Yüce-Çi’ler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C:15, S:1-3, ss.247-278.

Ögel, Bahaeddin (2014), *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre*, TTK Yayınları: Ankara.

Ögel, Bahaeddin (2014), *Türk Mitolojisi Cilt I*, TTK Yayınları: Ankara.

Pamphilus, Eusebius (1851), *The Ecclesiastical History* (Çev. C. F. Cruse), Henry G. Bohn: Londra.

Parker, E. Harper (1895), *A thousand Years of Tatars*, Kelly & Walsh Limited: Londra.

Photius (1920), *The Library of Photius Vol I* (Çev. J. H. Freese), S.P.C.K: Londra.

Pliny (1855), *The Natural History of Pliny Vol II* (Çev. John Bostock- H. T. Riley), George Bell & Sons: Londra.

Pliny (1855), *The Natural History of Pliny Vol V* (Çev. John Bostock- H. T. Riley), George Bell & Sons: Londra.

Pliny (1855), *The Natural History of Pliny Vol VI* (Çev. John Bostock- H. T. Riley), George Bell & Sons: Londra.

Pliny (1856), *The Natural History of Pliny Vol IV* (Çev. John Bostock- H. T. Riley), George Bell & Sons: Londra.

Pliny (1893), *The Natural History of Pliny Vol I* (Çev. John Bostock- H. T. Riley), George Bell & Sons: Londra.

Plutarch (1878), *Plutarch’s Morals Vol I* (Çev. Willian W. Goodwin), Little Brown and Company: Boston.

Plutarch (1878), *Plutarch’s Morals Vol II* (Çev. Willian W. Goodwin), Little Brown and Company: Boston.

Plutarch (2008), *Plutarch’s Lives Vol II* (Çev. John Drydeden-A. H. Clough), Cosimo Classics: New York.

Pyankov, İgor Vasilyeviç (2002), “Sakalar”, *Türkler Ansiklopedisi* (C:1, ss.611-619), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Rasonyi, Laszlo (2002), “Tarihte Türklük”, *Türkler Ansiklopedisi* (C:1, ss.350-377), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Rostovtzeff, Michael (1922), *Iranians and Greeks in South Russia*, Oxford Universty Press: Oxford.

Rostovtzeff, Michael (1936), “The Sarmatae and Parthians”, S. A. Cook, F. E. Adcock, M. P Charlesworth (Ed.); *The Cambridge Ancient History Vol XI*, Cambridge Universty Press: Cambridge, ss.91-130.

Roux, Jean Paul (1999), *Eskiçağ ve Ortaçağda Altay Türklerinde Ölüm* (Çev. Aykut Kazancıgil), Kabalcı Yayınevi. İstanbul.

Salman, Hüseyin (2011), “İslamiyetten Önceki Türk Devletleri”, Cemil Öztürk (Ed.); *Türk Tarihi ve Kültürü*, Pegem Akademi Yayıncılık: Ankara.

Selçuk, Ali (2008), *Ağaçeri Türkmenleri-Tahtacılar*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık: İstanbul.

Simocatta, Theophylact (1986), *The History of Theophylact Simocatta* (Çev. Michael Whitby-Mary Whitby), Oxford Universty Press: Oxford.

Strabo (1854), *The Geography of Strabo Vol I* (Çev. H. C. Hamilton- W. Falconer), Henry G. Bohn: Londra.

Strabo (1856), *The Geography of Strabo Vol II* (Çev. H. C. Hamilton- W. Falconer), Henry G. Bohn: Londra.

Strabo (1924), *The Geography of Strabo Vol III* (Çev. Horace Leonard Jones), Harvard Universty Press: Londra.

Sulimirski, Tadeusz (1970), *The Sarmatians*, Praeger Publishers: New York.

Sulimirski, Tadeusz (2007), “The Scyths”, İlya Gershevitch (Ed.); *The Cambridge History of İran Vol II*, Cambridge Universty Press: Cambridge, ss. 149-199.

Sümer, Faruk (1988), “Ağaçeriler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C:1, ss.460-461), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.

- “Szekely” (2004), *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, (C:20) Ana Yayıncılık: İstanbul.
- Şengül, Fatih (2008), “Homeros’a Göre Kimmer Kavim Adı Etimolojisi”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, C:5, S:17, ss. 33-42.
- Şeşen, Ramazan (2001), *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, TTK Yayınları: Ankara.
- Taaffe, Robert (1994), “The geographic setting”, Denis Sinor (Ed.); *The Cambridge History of Early Inner Asia*, Cambridge University Press: Cambridge, ss.19-40.
- Tacitus (1904), *The Annals of Tacitus I-VI* (Çev. George Gilbert Ramsay), John Murray: Londra.
- Tacitus (1909), *The Annals of Tacitus XI-XVI* (Çev. George Gilbert Ramsay), John Murray: Londra.
- Tarhan, Taner (1969), “İskitler’in Dini İnanç ve Adetleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S:23, ss.145-170.
- Tarhan, Taner (2002), “Ön Asya Dünyasında İlk Türkler: Kimmer ve İskitler”, *Türkler Ansiklopedisi* (C:1, ss.597-610), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.
- TDK (Türk Dil Kurumu) (2014), *Türkçe-Tatarca Sözlük*, TDK Yayınları: Ankara.
- Tekin, Talat (2010), *Orhun Yazıtları*, TDK Yayınları: Ankara.
- The Living Animals of The World Vol I* (1887). Hutchinson Co: Londra.
- Thucydides (1919), *History of Peloponnesian War* (Çev. Charles Foster Smith), Harvard University Press: Londra.
- Togan, Zeki Velidi (1981), *Umumi Türk Tarihi’ne Giriş Cilt I*, Enderun Kitapevi: İstanbul.
- Tzetzes, John (2018), *Historiarum Variarum Chiliades* (Çev. T. Kiessling), ReInk Books: Delhi, (1826).
- Tzvetkov, Plamen (2002), “The Turks, Slavs and The Origin of The Bulgarians”, Osman Karatay (Ed.); *The Turks Vol I*, Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Vryonis, Speros (1969), "The Byzantine Legacy and Ottoman Forms", *Dumbarton Oaks Papers* (C:23, ss.251-308), Dumbarton Oaks: Washington.

Vryonis, Speros (1971), "Evidence on Human Sacrifice Among The Early Ottoman Turks", *Journal of Asian History*, C:5, S:2, ss.140-146.

Werboczi, İstvan (1775), *Werböczius illustratus sive Decretum tripartitum juris consuetudinarii incltyi regni Hungariae*, Collegii Academici Societ: Tyrnaviae.

Wiseman, D. J. (1965), *Chronicles of Chaldean Kings 626-556 BC*, British Museum: Londra.

Xenophon (1845), *The Whole Works of Xenophon* (Çev. Ashley Cooper-Edward Spelman), Thomas Wardle: Philadelphia.

Zekiyev, Mirfatih (2002), "Bolgar-Tatarların Etnogenezi ve Genel Gelişme Aşamaları", *Türkler Ansiklopedisi* (C:2, ss.425-442), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Zekiyev, Mirfatih (2002), "Ön ve Orta Asya, Kafkasya, Karadeniz'in Kuzeyi, İdil-Ural ve Batı Sibirya'daki Eski Türkler", *Türkler Ansiklopedisi* (C:1, ss.424-431), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Zekiyev, Mirfatih (2007), *Türk ve Tatarların Kökeni* (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları: İstanbul.